

BERNHARD GOMARD

ADHÆSIONSPROCES

JURISTFORBUNDETS FORLAG
KØBENHAVN

Adhæsionsproces
er sat med Times og trykt
i Philips Bogtryk, København.
Bogbinderarbejdet er udført
af Carl Nielsens Bogbinderi, Odense.
Omslag tilrettelagt af Viggo Naae.

Ex-135-1

2 af

Indholdsfortegnelse

Forord	9
KAPITEL 1	
Civilproces, straffeprocess og adhæsionsproces	11
KAPITEL 2	
Træk af retsudviklingen	22
I. Den almindelige adhæsionsproces	22
II. Særregler om adhæsionsprocessen i visse sager ...	24
A. Færdssager	24
B. Hundeloven	27
KAPITEL 3	
Adhæsionsprocessen i andre lande	29
I. Norge	29
II. Sverige	31
III. Tyskland	33
KAPITEL 4	
Fordele og ulemper ved adhæsionsprocessen	36
KAPITEL 5	
Domstolenes saglige og stedlige kompetence	43
I. Saglig kompetence	43
II. Stedlig kompetence	44
KAPITEL 6	
Færdsslovens territoriale begrænsning	47
I. Stedet for forseelsen	47
II. Forholdet til fremmed ret	51

KAPITEL 7	
Tiltalen	56
I. <i>Hvornår er tiltale rejst?</i>	56
A. Adhæsion efter Retsplejelovens regler	56
B. Adhæsion efter Færdselslovens regler	56
II. <i>Adhæsion uden formelig tiltalerejsning</i>	59
A. Forundersøgelsesbegæring	59
B. Bødeforelæg	62
C. Opgivelse af tiltalebetingelsen efter Færdselslovens § 67 ...	65
III. <i>Senere opgivelse af tiltalen</i>	67
IV. <i>Udelukker sagens afvisning fremme af adhæsiions-</i> <i>processen?</i>	68
V. <i>Tiltalens genstand</i>	70
A. Hvilke straffebestemmelser skal tiltalen angå?	70
B. Forholdet mellem tiltalen og de ansvarsbegrundende kendsgerninger	71
KAPITEL 8	
Kravene i adhæsiionsprocessen	76
I. <i>Erstatningskrav</i>	76
A. Adhæsiionsprocessen efter Retsplejelovens Kapitel 89	76
B. Adhæsiionsprocessen efter Færdselslovens § 67	78
II. <i>Regreskrav</i>	80
A. Kaskoforsikring	80
B. Frivillig ansvarsforsikring	80
C. Automobilansvarsforsikring	81
III. <i>Godtgørelse for ikke-økonomisk skade</i>	87
IV. <i>Andre krav</i>	88
V. <i>Offentlige krav</i>	92
VI. <i>Renter</i>	95
KAPITEL 9	
Parterne	100
I. <i>Begrebet part</i>	100
II. <i>Partsevne (partshabilitet)</i>	101
III. <i>Hvem er parter i adhæsiionsprocessen?</i>	102
A. Hvem kan fremsætte krav?	102
B. Mod hvem kan krav fremsættes?	114
IV. <i>Biintervention og litis denuntiatio</i>	130

<i>V. Proceshabilitet</i>	132
A. Tiltalte	132
B. Andre parter	137
C. Retsforlig	138

KAPITEL 10

Det borgerlige kravs behandling

under adhæsionsprocessen	142
I. <i>Kravets fremsættelse</i>	142
II. <i>Parternes opgaver under adhæsionssagen</i>	147
A. Den forurettedes stilling under adhæsionssagen	147
B. Anklagemyndighedens stilling under adhæsionssagen	149
C. Tiltaltes forsvarer	152
III. <i>Sagens gang</i>	154
A. Inden kravets fremsættelse i retten	154
B. Indkaldelse til retsmøder	157
C. Tidspunktet for kravets fremsættelse. Forligsmægling	159
D. Tilvejebringelse af grundlaget for rettens afgørelse	160
E. Udeblivelse	167
F. Aftaler om kravet	170
G. Særlige procesarter	171
IV. <i>Modkrav</i>	173
V. <i>Karakteristik af procesformen</i>	175

KAPITEL 11

Hindringer for påkendelse af borgerlige krav

i straffesagen	178
I. <i>Ulempe for straffesagens behandling</i>	178
A. Adhæsionsprocessen efter Retsplejelovens kapitel 89	178
B. Adhæsionsprocessen efter Færdselsloven	180
II. <i>På dømmelsesgrundlagets ufuldstændighed</i>	182
A. Adhæsionsprocessen efter Retsplejelovens kapitel 89	182
B. Adhæsionsprocessen efter Færdselsloven	184
III. <i>Formen for afgørelsen af strafspørgsmålet</i>	185
A. Adhæsionsprocessen efter Retsplejeloven	185
B. Adhæsionsprocessen efter Færdselsloven	187
IV. <i>Indholdet af afgørelsen af strafspørgsmålet</i>	188
A. Adhæsionsprocessen efter Retsplejeloven	188
B. Adhæsionsprocessen efter Færdselsloven	196

<i>V. Prækclusion af adhæsionsadgangen</i>	197
A. Adhæsionsprocessen efter Retsplejeloven	197
B. Adhæsionsprocessen efter Færdselsloven	197

KAPITEL 12

Appel og genoptagelse	199
I. Anke i strafferetsplejens form	199
A. Fuldstændig anke	199
B. Revisionsanke	201
C. Særlig om sager efter Færdselslovens § 67	205
D. Ankebehandlingen	206
II. Anke alene af afgørelsen vedrørende det borger-	
lige krav	207
A. Ankebeføjelse	207
B. Den ankede afgørelse	210
C. Ankens form og betingelser	213
D. Nye krav	216
E. Formelle fejl	217
III. Kære	219
IV. Genoptagelse	221
A. I forbindelse med straffesagen	221
B. Genoptagelse af adhæsionsprocessen	223

KAPITEL 13

Akcessorier og fuldbyrdelse	225
I. Retsafgifter	225
II. Sagsomkostninger	226
A. Adhæsionsprocessen efter Færdselslovens § 67	226
B. Adhæsionsprocessen efter Retsplejelovens kapitel 89	229
III. Fri proces	231
IV. Rettergangsbøder	233
V. Sikring	235
A. Udleveringskrav	235
B. Erstatningskrav	247
VI. Fuldbyrdelse	251
Litteraturfortegnelse	257
Forkortelser	259
Domsregister	260
Sagregister	263

Forord

Manuskriptet til denne bog har været undervejs i mange år. På forskellige stadier af bearbejdelsen har jeg fået hjælp af advokat Andreas Fischer, sekretær i Justitsministeriet Peter Garde og af byretsdommer Mogens Munch. Jeg beder dem alle modtage min hjertelige tak. En væsentlig grund til, at arbejdet er afsluttet nu i efteråret 1969, er de netop gennemførte ændringer af en række regler om adhæsionsprocessen, navnlig af bestemmelserne om færdselssager i Færdselslovens § 67 ved lov nr. 223 af 4. juni 1969. Under arbejdet i Retsplejerådet med høringerne om de nu vedtagne ændringer har jeg haft lejlighed til at gennemdrøfte en række af adhæsionsprocessens problemer med Rådets øvrige medlemmer og med de af Justitsministeriets embedsmænd, der har arbejdet med lovforslagene. Retsplejerådets arbejde med adhæsionsspørgsmål er kort omtalt i jubilæumsskriftet Retsplejeloven gennem 50 år, 1969, s. 263 f og 270 f.

BERNHARD GOMARD

KAPITEL 1

Civilproces, straffeprocess og adhæsionsproces

Mener nogen at have et krav på erstatning eller på udlevering af en ting, som en anden sidder inde med, må han, hvis en opfordring til at rette for sig ikke fører til noget resultat, søge domstolens bistand. Dette må sædvanligvis ske ved en retssag i *civilprocessens* (den borgerlige retsplejes) former, hvorunder der nedlægges påstand om anerkendelse eller opfyldelse af den ret eller det krav, han mener at have. Det, at retssag er anlagt, ændrer i almindelighed ikke parternes indbyrdes forhold. Parterne bevarer således deres adgang til at råde over den ret eller det krav, der er processens genstand. Retssagen er i og for sig kun en nødhjælp. Parterne kan også i et vist omfang bestemme, på hvilken måde processen skal føres, jfr. *Hurwitz og Gomard*: Tvistemål s. 16–18 og 189 ff. Parterne må selv lægge det processtof frem for retten, der skal danne grundlag for afgørelsen af sagen, og retten kan i almindelige formueretlige sager ikke tage andet i betragtning, end hvad parterne har gjort gældende i sagen, og ved afgørelsen i sagen kan retten ikke tilkende en part andet eller mere, end han har påstået. Friheden for parterne i almindelige borgerlige sager er dog ikke total. Således skal hele processtoffet så vidt muligt fremlægges allerede på sagens indledende stadium ikke blot af hensyn til modparten, men også for i det hele at undgå det

spild af arbejdskraft og penge, som er en følge af alt for langstrakte retssager.

Har nogen begået en strafbar handling, og skaffes ved politiets efterforskning nærmere oplysninger til veje om gerningen og om gerningsmanden, vil anklagemyndigheden ofte beslutte at rejse tiltale mod den sigtede med påstand om straf. Det ville være uforeneligt med straffens karakter, om straffen frit kunne fastsættes ved aftale mellem det offentlige og gerningsmanden. Straffen må i almindelighed fastsættes ved dom.¹ Retssagen om fastsættelsen af straf behandles efter *straffeprocessens* regler. Parterne – anklagemyndigheden og sigtede (Retsplejelovens § 729) – er ikke i privatretlig forstand rådige over straffespørgsmålet. Retten kan med hensyn til, hvad der taler imod den tiltalte, lade det være tilstrækkeligt, hvad anklagemyndigheden fremfører, men i modsat retning til fordel for tiltalte kan retten ikke ubetinget slå sig til tåls med, hvad tiltalte anfører til sit forsvar. Retten skal for så vidt søge at nå frem til den objektive sandhed.² Navnlig må der – med visse undtagelser i de mindre alvorlige politisager (Retsplejelovens § 935, stk. 1) –, uanset om tiltalte tilstår og hans stilling til sagen iøvrigt, tilvejebringes bevis for anklagens rigtighed, før domfældelse kan ske. Af andre særegenheder ved straffeprocessen kan nævnes, at særligt effektive midler til sagens oplysning står

1. Hvor straffen i særlige tilfælde fastsættes i en procedure, der ligner formuerettens aftaler, er *dels* opstillet særlige formelle forskrifter, *dels* udtrykkeligt eller stiltiende fastsat grænser som må respekteres ved fastsættelsen af indholdet af det offentliges forligstilbud, således ved bødeforelæg efter Retsplejelovens § 931 og ved visse forvaltningsstraffe efter afgifts- og skattelovgivningen, jfr. nærmere *Poul Andersen: Forvaltningsret*, 5. udgave s. 562 ff.
2. Jfr. *Hurwitz: Strafferetspleje* s. 11 og *Koktvedgaard: Lærebog i Strafferetspleje* s. 18.

til anklagemyndighedens rådighed, og *at* begrænsningerne i hovedreglen om retsplejens offentlighed er mere vidtgående i straffesager end i borgerlige sager. Der knytter sig en særlig offentlig interesse til straffesagernes gennemførelse, og på den anden side bør der på grund af straffesagens indgribende betydning for de sigtede og deres familier også vises skånsomhed. Civilprocessen og straffeprocessen er vel i Danmark – i modsætning til de fleste andre lande – reguleret i et og samme lovværk, men udgør dog reelt to adskilte regelkomplekser.

En strafbar handling kan undertiden mødes af andre sanktioner, der vel ikke er af rent pønalt karakter, men dog helt eller delvis er knyttet til samme betingelser som straf eller dog til betingelser, der klart viser, at hensigten med sanktionen er præget af interesser af almen eller offentlig karakter. Disse sanktioner frembyder iøvrigt et broget billede, f. eks. anbringelse i statshospital eller anden institution af utilregnelige lovovertrædere (Straffelovens § 70), konfiskation og fjernelse af ulovlige bygningsindretninger. Sag om pålæg af disse *offentligretlige sanktioner* anlægges og behandles efter straffeprocessens regler, uanset om der under sagen tillige er nedlagt påstand om straf eller ej, jfr. Retsplejelovens § 684 og nedenfor i kapitel 8, V.

En strafbar handling kan ikke blot udløse andre offentligretlige sanktioner end straf. Den straffbare handling vil også ofte fremkalde civilretlige krav, navnlig erstatnings- og udleveringskrav. De retsstiftende kendsgerninger bag sådanne krav er ikke udtømt ved og begrænser sig ej heller til, at et strafbart gerningsindhold er realiseret. Erstatningskrav er således sædvanligvis betinget af forsæt eller uagtsomhed og ikke som de fleste straffelovsovertrædelser af forsæt (Straffelovens § 19), og erstatningsansvar er ikke udelukket for utilregnelige gerningsmænd og børn (Myndighedslovens §§ 63

og 64). Erstatningskrav og udleveringskrav kan som andre borgerlige krav påkendes af domstolene i en civil proces. Dette gælder, selvom den, mod hvem kravet rettes, må antages at have handlet strafbart, og selvom straffesag mod ham rejses. Både under den civile proces og uden retten kan lovovertræderen og den forurettede frit træffe aftaler om gennemførelse eller opgivelse af kravet.³

En grundbetingelse for under samme sag at behandle flere krav er efter kumulationsreglerne i civilprocessen, at samme procesart er anvendelig på alle kravene, Retsplejelovens §§ 249 og 250. En lignende regel, der ville være en hindring for under en straffesag at behandle borgerlige krav, findes ikke i straffeprocessen. Under straffesagen kan ikke alene behandles de allerede nævnte offentligretlige krav, som er opregnet i § 684, men også den forurettedes »ved forbrydelsen begrundede krav på tiltalte«, jfr. § 991. Kravene efter § 684 behandles efter straffeprocessens regler. Som Retsplejeloven er stillet op, synes det at have været lovens mening, at også procesførelsen om de borgerlige krav efter § 991 skal ske efter straffeprocessuelle regler. Som det vil fremgå af denne bog, navnlig kapitel 10, kan denne tanke ikke fastholdes. Kravenes privatretlige karakter fører med nødvendighed til i væsentligt omfang at anvende civilprocessuelle regler på behandlingen af kravene, uanset kravene faktisk påkendes under en straffesag. Forskellene mellem straf og erstatning tvinger til at anvende forskellige procesregler, uagtet afgørelserne om straf og erstatning træffes under samme sag. Den proces om borgerlige krav opstået ved forbrydelsen, som føres samtidig og som en del af straffeprocessen, kaldes en *adhæsiionsproces*, fordi behandlingen af den forurettedes civile krav knytter sig til straffesagen og

3. Anderledes dog om den obligatoriske regres (lovregres) efter Færdselslovens § 66, stk. 6 og 8, og § 67, stk. 10.

er afhængig af denne. Andre borgerlige krav end dem, der er opstået ved forbrydelsen, kan ikke påkendes under straffesagen.

Reglerne om adhæsionsprocessen findes i Retsplejelovens kapitel 89. Medens retsplejen iøvrigt er undergivet et yderst detaljeret system af lovregler, er bestemmelserne om adhæsionsprocessen ganske kortfattede. Reglerne er desuden ufuldstændige, for så vidt som adskillige væsentlige spørgsmål er ladet uomtalt. På andre punkter stemmer reglernes ord ikke godt overens med den praksis, som i tidens løb har udviklet sig. I Færdselslovens § 67 er der givet særlige regler om adhæsion i færdselssager. Regler, som ganske svarer til Færdselslovens, er senere indsat i Hundelovens § 10. Uagtet disse særregler, som nærmere omtalt nedenfor i kapitel 2, er revideret flere gange, senest i 1969, er også færdselsreglerne både summariske og fragmentariske. Udtrykkelig hjemmel til at fremsætte erstatningskrav under en straffesag findes også i Konkurrenceloven (lovbekendtgørelse nr. 145 af 1. maj 1959) § 17, stk. 4; men loven giver ingen selvstændige regler om processens gang. Denne er reguleret af Retsplejelovens almindelige regler.

Den kortfattede og ufuldstændige normering i lovgivningen af adhæsionsprocessen har ikke voldt større vanskeligheder for praksis. Dette skyldes ikke, at adhæsionssager er en sjælden foreteelse. Antallet af erstatningskrav, som afgøres under en adhæsionsproces, er tværtimod mange gange større end tallet på dem, der giver anledning til en civil retssag. Den talrigeste gruppe af alle retssager er færdselssager.⁴

4. I Festskrift til Henry Ussing, 1951, s. 127 oplyser v. *Eyben*, at de civile afdelinger i Københavns Byret behandler ca. 100 sager om erstatning uden for kontrakt om året, mens der ved politiretterne (d.v.s. som adhæsionssager) behandles i hvert fald 7000. Forholdet mellem tallene har næppe ændret sig væsentligt siden.

Det spørgsmål trænger sig på, om adhæsionsprocessens uforstyrrede tilværelse er et indicium for, at en vidtgående detailregulering af processen ikke er fornøden. Et svar på dette spørgsmål er vanskeligt at give. Retsafgørelser om adhæsionstekniske spørgsmål er trods alt ikke helt sjældne, og fordi man klarer sig ganske godt i praksis, er det dog ikke givet, at en større afklaring af retstilstanden ikke kunne være et fremskridt. Det må i hvert fald nok erkendes, at mangelen af en normering i form af lovgivning eller af retspraksis støttet af systematiske fremstillinger af adhæsionsprocessen fører med sig, at behandlingen af disse sager i endnu højere grad end andre sager er afhængig af de personer, der forvalter retsplejen, og at fremgangsmåden på adskillige punkter varierer temmelig meget fra retskreds til retskreds. Adhæsionsprocessen står som anden procesret overfor et dilemma: Bør man forlade sig på konduite og sund fornuft hos rettens udøvere, eller bør man søge den sikkerhed mod vilkårlighed og åbenbare fejl, som et sammenhængende systematisk, godt og fyldigt regelsystem kan give?

Denne bog er skrevet, for det første fordi det umiddelbart giver grund til undren, at hovedparten af erstatningssager behandles i en procedureform, hvor mange af de regler, der ellers anses som nødvendige eller dog ønskelige for at sikre en forsvarlig sagsbehandling, ikke gælder. Adhæsionssager behandles f. eks. af by- og herredsretterne uanset kravets størrelse, uden skriftveksling, uden regler om afskæring af nova etc. Hvordan kan dette gå godt? Svaret er formentlig, *dels* at troen på de almindelige procesreglers uundværlighed og fortræffelighed er noget overdreven, *dels* at adhæsionssagerne udgør en ret homogen gruppe af sager, som dommere og dommerfuldmægtige, politi, forsikringsselskaber og sygekasser har opnået en meget betydelig træning i at behandle. Ikke mindst politiets omhu i større færdselssager er

en væsentlig del af forklaringen på, at den billige og hurtige adhæsionsproces kan fungere.

Den anden grund til at gøre adhæsionsprocessen til genstand for en lille monografi er, at det i hvert fald har en akademisk interesse at klargøre, hvordan adhæsionsprocessen egentlig foregår. Vi er ganske godt underrettet om civilprocessens og om straffeprocessens problemer; men adhæsionsprocessen, der dog er behandlingsmåden for mere end 10.000 sager om året, er ret ukendt uden for de aktive aktørers kreds. Mon ikke vi andre kunne lære os meget af almen processuel eller erstatningsretlig interesse eller noget helt tredje? Det ved man først, når undersøgelsen er ført til ende. Adhæsionsprocesretten *er*, mener jeg, egnet til at kaste lys over adskillige almene problemstillinger. Nævnt er allerede skismaet mellem konduite og detaljeret regulering. Nævnes kan også andre af processens retskildeproblemer, navnlig spørgsmålet om hvorvidt man i rent praktisk-tekniske anliggender, som næppe nogensinde vil påkalde sig interesse uden for snævre fagkredse, kan tage sig en større frihed end ellers overfor lovgiver, der er ufuldstændige og forældede. Navnlig ét retskildespørgsmål træder i adskillige adhæsionsspørgsmål klart frem: Afgørelsen afhænger ofte af, hvor langt man tør fjerne sig fra lovordene i situationer, hvor praktiske grunde åbenbart taler for et andet resultat, end lovgiveren øjensynligt i sin tid har tænkt sig. Sikre objektive kriterier for lovens bøjelighed og føjelighed lader sig ikke angive, og både personlig smag og retsudøverens grad af tilid til, om netop han er i stand til at se en egnet vej frem, er af væsentlig betydning for afgørelserne. Der er nok grund til at fagjuristerne ikke er altfor forsigtige på dette område. Emnerne er uden enhver politisk interesse. Sagerne er talrige og væsentlige for de skadelidte. At finde frem til en hensigtsmæssig løsning kræver en indtrængende analyse af de

enkelte sagstyper, som kun en snæver kreds af fagfolk kan tage sig tid til.

En tredje grund til at underkaste adhæsionsprocessen en systematisk undersøgelse er, at tvivlsspørgsmål af adhæsionsprocesretlig karakter nok nu og da kun har fået en stedmoderlig behandling i retspraksis. Spørgsmålene kommer som oftest op i sager, hvor hovedinteressen og derfor også hovedvægten ligger på andre spørgsmål: Er sigtedes handling strafbar? Er der opstået erstatningskrav? Skal der gives fuld eller delvis erstatning? Adhæsionsprocesretlige spørgsmål afgøres derfor ofte en passant. Dette har nok undertiden sat sig spor i afgørelsernes indhold. En systematisk fremstilling med oversigt over lovregler og hidtidig praksis og diskussion af mulige løsninger kan måske bidrage både til at lette dommerne arbejdet med at nå til deres afgørelser og bedre afgørelsernes kvalitet. Et hovedspørgsmål er, som allerede nævnt, om adhæsionssagerne i større eller mindre udstrækning behandles efter analogier fra civilprocessens vidtløftige regelkompleks, med hvilket sagerne har emne tilfælles, eller efter reglerne i straffeprocessen, som de tidsmæssigt og stedligt er knyttet til. Mister man efter læsningen af bogen troen på værdien af en systematisk fremstilling af adhæsionsprocessen, er der vel grund til at sætte et spørgsmålstejn ved nytten af retsvidenskaben, i hvert fald ved nytten af én af dens udøvere.

En fjerde grund til at gennemgå adhæsionsprocessens problemer er den kritik, der nu og da er rettet mod behandlingen af politisager her i landet. Noget i denne kritik har nok været berettiget, og ændringer er da også sket. Væsentligt for den, der ønsker et fuldstændigt billede, er imidlertid tillige at fremhæve, at hurtighed og effektivitet også i retsplejen og ikke mindst i behandlingen af erstatningssager er dyder. En erstatningssag om alvorlig personskade, der trækker i lang-

drag, betyder undertiden afsavn og næsten altid en alvorlig psykisk belastning for skadelidte. En anden følge af en altfor langsommelig procesordning er undertiden, at de skadelidte akcepterer urimeligt små erstatningsbeløb, som tilbydes dem til forligsmæssig afgørelse. Adhæsionsprocessen har frelst os fra den *court congestion*, der som en mare rider flere lande, som insisterer på at behandle alle færdselssager og andre erstatningssager efter den grundige og omstændelige traditionelle civilproces.⁵ Navnlig behandling af de færdselsretlige adhæsionssager er præget af stor formløshed; men behandlingen af sagerne varer som oftest ikke længere end nødvendigt for at indsamle de fornødne oplysninger og opgøre erstatningskravet, og behandlingen af adhæsionskravene giver trods færdselssagernes enorme antal sjældent anledning til kritik. Adhæsionsprocessen fører i almindelighed til en hurtig og nem afgørelse.

Et sidste spørgsmål af almindelig karakter, der naturligt melder sig, er, om der er behov for en reform af adhæsionsreglerne. Svaret må vist være et ja, – når tid og kræfter tillader at også denne opgave tages op. Reformen burde åbne adgang til i adhæsionsprocessen at afgøre de civilretlige krav, der står i en sådan forbindelse med forseelsen eller forbrydelsen, at det er praktisk at behandle dem i forbindelse med straffesagen. Grundtanken burde i et eventuelt lovforslag

5. I USA må man i erstatningssager vente fra ca. ½ år til over 4 år på afgørelsen, jfr. *Keeton and O'Connell: Basic Protection for the Traffic Victim*, 1965, s. 13–15. Sager om erstatningskrav for personskade som følge af automobiluheld udgør halvdelen eller flere af alle civile sager, der afgøres af en civil jury. Som et skridt henimod en fremskyndelse af disse sager er fremsat forslag om afskaffelse af jury i civile sager. Forholdene i Michigan er beskrevet i *Conard et al.: Automobile Accident Costs and Payments*, 1964, s. 237 ff. Se også *Harper and James: The Law of Torts*, II, s. 734 med note 8.

selvsagt nærmere præciseres. Denne bog indeholder dog ikke et detaljeret reformforslag. Her er sigtet gældende ret.

Først omtales i kapitel 2 nogle træk af adhæsionsprocessens historie, og i kapitel 3 gengives nogle hovedpunkter af ordningerne i de lande, der geografisk ligger os nærmest: Norge, Sverige og Vesttyskland. I kapitel 4 opridses fordele og ulemper ved adhæsionsprocessen, som den er fastlagt i det danske retssystem. Kapitel 5 handler om kompetencereglerne, og i kapitel 6 behandles nogle spørgsmål, som er specielle for adhæsionsprocessen efter Færdselsloven, sc. om anvendelsen af denne procesmåde er territorielt begrænset ved, at den skadevoldende færdsel skal være foregået her i landet og på et sted, der er åbent for almindelig færdsel. Kapitel 7 handler om de begrænsninger i adgangen til at anvende adhæsionsprocessen, som er en følge af reglerne om, at tiltale skal være rejst, og at det borgerlige krav, som gøres gældende, skal være affødt af det forhold, for hvilket der er rejst tiltale. I kapitel 8 gennemgås de forskellige krav, som kan rejses under adhæsionsprocessen. Kapitel 9 handler om, hvem der kan være parter i en adhæsionsproces, og om parter der på grund af manglende habilitet er afskåret fra selv at optræde under sagen. Kapitel 10 gør rede for sagens gang og de processuelle beføjelser, der tilkommer parterne og deres repræsentanter. Adhæsionsprocessen sammenholdes med straffe- og civilprocessens regler, og som et særligt spørgsmål omtales adgangen til at fremsætte modkrav. Kapitel 11 handler om domstolenes adgang til at udskille de borgerlige krav af straffesagen og om forholdet mellem dommens afgørelse af strafspørgsmålet og af de borgerlige krav. Endvidere er nævnt spørgsmålet om, hvornår adgangen til at fremsætte borgerlige krav under straffesagen prækluderes. Kapitel 12 gennemgår mulighederne for fornyet prøvelse af

afgørelserne: anke i strafferetsplejens og i den borgerlige retsplejes former, kære og genoptagelse. Endelig behandles i kapitel 13 reglerne om retsafgifter, sagsomkostninger og i forbindelse hermed fri proces samt rettergangsbøder. Til slut drøftes midlerne til foreløbig sikring og til endelig fuldbyrdelse af de fremsatte og pådømte borgerlige krav.

KAPITEL 2

Træk af retsudviklingen

I. Den almindelige adhæsiionsproces.

Adhæsiionsprocessen har været kendt længe. En adgang for den forurettede til under en straffesag at få påkendt sit erstatningskrav synes at have eksisteret lige så længe som en selvstændig offentligt styret straffeprocess. Den første litterære fremstilling af spørgsmålet er vistnok Ørsteds redegørelse i *Nyt juridisk Arkiv*, bind XXII, 1818, s. 177–187, et kapitel i en omfattende fremstilling af erstatningsretten. Kapitlet om adhæsiionsprocessen giver en klar og indgående fremstilling af dagældende ret og viser, at forholdene i begyndelsen af det 19. århundrede på dette område ikke afveg meget fra den retstilstand, der blev lagt fast i *Retsplejelovens* kapitel 89. Retten kunne dog dengang tilkende den forurettede erstatning uden særlig påstand, blot skadens størrelse var oplyst og kravet om erstatning ikke var frafaldet. Den forurettede kunne også dengang vælge at forfølge sit krav under en civil sag. Hvis erstatningsspørgsmålet ikke kan afgøres uden vidtløftige undersøgelser, eller hvor der er tvivl mellem flere personer om, hvem erstatningen tilkommer, er det, siger Ørsted, rettest at henskyde erstatningsspørgsmålet til en særskilt civil sag, hvortil fri proces »ei let (vil) blive nægtet«.¹

1. Sml. Hof- og Stadsrettens dom af 16. september 1828, der i en sag om ulovlig omgang med hittegods udtaler: »Hvad betræffer den ham paalagte Erstatning af 9 Rbd. Sedler, da maa han vel

Dom til erstatning under straffesagen kunne som efter § 992 i dag gives, hvis tiltalte findes skyldig. Ørsted kritiserer, at der efter praksis i straffesagen kun kan gives erstatning til den direkte fornærmede, men ikke f. eks. til den godtroende køber af stjalne ting. I praksis tillægges der ikke renter, men Ørsted mener dog, at renter vil blive tillagt fra forbrydelsen, hvis der nedlægges påstand herom. Den forurettede kunne appellere dommen for så vidt angår erstatningsspørgsmålet. Ligeså i dag efter § 996.

I Udkast til Lov om Strafferetsplejen, 1875, bemærkninger s. 7 ff siger den 2. Proceskommission, at ikke alle udenlandske retsforfatninger, navnlig i en del af de tyske stater, har villet anerkende adhæsionsprocessen. I disse stater er imidlertid som et alternativ til denne procesmåde bestemt, at straffedommen har retskraft under en senere civil sag, og dette er åbenbart langt mere uheldigt end at behandle straf- og erstatningsspørgsmålene under én sag. Ulemperne for straffesagen ved også at påkende det borgerlige krav kan imødegås ved at afvise kravet, hvor dette er nødvendigt for at undgå forsinkelse af straffesagen. Iøvrigt, mente den 2. Proceskommission, var det kun heldigt, at den forurettede under straffesagen også formelt trådte frem som part (og ikke blot som vidne), når man betænkte hans store interesse i sagen.² Under den nærmere gennemgang af de foreslåede bestemmelser i udkastets §§ 4 samt 456–462 s. 175–77 fastslår Kommissionen i modsætning til den ældre proces, at

være pligtig at tilsvare dette Beløb . . . men da det ikke henhører under Justitssagen at afgjøre, hvem bemeldte 9 Rbd. skal tilhøre, vil det blot være at bestemme, at den Tiltalte bør erlægge samme til Stedets Politimester til videre lovlig Omgang«.

2. I både Mouriers og Hages udkast af 1857 opretholdes adhæsionsordningen, hos Mourier uændret, se udkastet § 369, hos Hage med visse ændringer, se udkastet § 14, stk. 2.

kravet ikke bør behandles ex officio, men alene efter begæring. Endvidere foreslås det, at der bør være mulighed for at frifinde for det borgerlige krav, når der frifindes for straf. Hensynet til den der frifindes for straf kræver, at han ikke trækkes igennem en ny sag, og hensynet til den forurettede taler ikke imod en frifindelse også for det borgerlige krav, da den forurettede dog selv har valgt at nyde den begunstiggelse, som adhæsionsprocessen giver ham. I øvrigt foreslog den 2. Kommission, at den forurettede udstyres med partsbeføjelser i videre omfang end efter ældre ret og efter nugældende ret. Den 3. Proceskommission gik i sin betænkning af 1899 sp. 210–213 på dette punkt imod forslaget af 1875. Den 3. Kommission mente, at den forurettedes aktive optræden som part kunne virke forstyrrende og besværlig, og at det ville være bedst at lade det offentlige varetage hans interesser, jfr. nu § 991, således at den forurettede, hvis han måtte ønske i højere grad selv at præge sagen, henvistes til civilt søgsmål. De gældende regler i Retsplejelovens §§ 991–996 stemmer i det væsentlige overens med den tredje Kommissions forslag.

II. Særregler om adhæsionsprocessen i visse sager.

A. Færdselssager.

Særlige regler om ansvar for skader som følge af automobilkørsel blev første gang givet ved lov nr. 124 af 15. maj 1903 § 28. Denne lov og dens første afløser, en lov af 30. marts 1906, indeholdt ikke forskrifter om erstatningskravets gennemførelse. Derimod fandtes i lov nr. 180 af 27. maj 1908 om kørsel med automobiler følgende bestemmelse i § 33, stk. 2: »Er tiltale rejst, bliver den skadelidendes erstatningspåstand at tage under påkendelse, selvom straf ikke pålægges sigtede. Den inden retten påbegyndte undersøgelse

kan ikke sluttes med vedtagelse af bøde, forinden der er givet den skadelidte lejlighed til at påstå erstatning, og forlig herom er opnået«. Formålet med bestemmelsen var ifølge motiverne at varetage den mindre bemidledes tarv over for den automobilejer, der har anrettet skade.³

I den fjerde Motorlov, lov nr. 98 af 18. april 1910 om kørsel med motorvogne og motorcykler, føjedes til første punktum i den i 1908 indførte adhæsionsregel følgende: »og selv om erstatningspåstanden rettes imod en anden end sigtede«. Denne tilføjelse forekommer umiddelbart meget vidtgående; men af motiverne fremgår, at tilføjelsen alene var tænkt at skulle omfatte krav mod ejeren (brugeren) og føreren af det pågældende motorkøretøj. At bestemmelsen skulle forstås sådan, mente koncipisterne fremgik af, at bestemmelsen om, hvem erstatningsansvaret påhvilede, nu blev anbragt umiddelbart foran adhæsionsreglen.⁴

Pligten til at tegne ansvarsforsikring i et anerkendt forsikringsselskab for motorkøretøjer blev indført ved lov nr. 149 af 20. marts 1918 om motorkøretøjer m.v., og ved lov nr. 271 af 6. maj 1921 bestemtes, at forsikringsselskabet skulle have lejlighed til inden retten at gøre sig bekendt med de under selskabets forsikringer faldende erstatningspåstande og udtale sig om disse, forinden erstatningsspørgsmålet blev afgjort ved forlig eller dom.

Et udvalg, der var nedsat til overvejelse af revision af loven af 1918, afgav i 1926 en betænkning. Heri foresloges endnu en tilføjelse til adhæsionsreglen, hvorefter påkendelse af erstatningspåstanden kunne ske før eller efter afgørelsen af strafspørgsmålet. I bemærkningerne til forslaget anførte udvalget, at selv om de to spørgsmål i de fleste tilfælde naturligt måtte afgøres under ét, kunne der forekomme til-

3. RT 1907-08, tillæg A, sp. 4170.

4. RT 1909-10, tillæg A, sp. 2090.

fælde, hvor en opsplitting ville være hensigtsmæssig, f. eks. hvor strafansvaret hurtigt oplystes og kunne afgøres med en bøde, medens erstatningsansvarets afgørelse måtte udsættes, indtil det kunne overses, om skadelidte ville genvinde sit helbred.⁵ Udvalget foreslog endvidere som et nyt stk. 2: »På-ankes en straffesag, under hvilken erstatningsspørgsmål er blevet påkendt, skal såvel den erstatningsberettigede som vedkommende forsikringsselskab have meddelelse om anken og lejlighed til at udtale sig for den overordnede ret«. I bemærkningerne hertil er blot hensynet til den erstatningsberettigede og forsikringsselskabet nævnt som grunden til, at man ikke har ladet sig nøje med ankereglen i Retsplejelovens § 995.

Under henvisning til at den hidtidige retstilstand på dette område havde givet anledning til megen tvivl, udformedes i Justitsministeriet mere udførlige regler, navnlig til klarlæggelse af ansvarsforsikringsselskabets stilling under sagen. Det fremsatte lovforslag blev gennemført uændret som lov nr. 144 af 1. juli 1927, og bestemmelsen fik herved i det væsentlige den skikkelse, den havde indtil ændringerne ved lov nr. 223 af 4. juni 1969.

I forhold til udvalgets udkast indeholdt Justitsministeriets lovforslag, der førte til loven af 1927, den ændring, at adhæsionsadgangen begrænsedes til lovovertrædelser, der i henhold til § 38 (nugældende lovs § 65) kan medføre erstatningsansvar. Endvidere blev bestemmelsen om, at erstatningspåstanden kunne påkendes, selv om den rettedes imod en anden end tiltalte, som var indført i 1910, igen strøget. I stedet blev det foreskrevet, at afgørelsen af erstatningsspørgsmålet var bindende for forsikringsselskabet og ejeren (brugeren), hvis de trods tilsigelse ikke indtræder i sagen.

5. RT 1926-27, tillæg A, sp. 4804.

Ved lov nr. 207 af 11. juni 1954 blev bestemmelserne om ansvar for motorkøretøjer, forsikringspligt og adhæsionsproces gjort anvendelige på knallerter, jfr. den gældende Færdselslovs § 68. Da Motorloven og Færdselsloven ved lov nr. 153 af 24. maj 1955 blev sammenarbejdet til én lov, fik adhæsionsbestemmelsen sin nuværende placering i lovtæksten som § 67.⁶

Mellem Norge, Sverige og Danmark er der opnået enighed om, at den europæiske konvention af 20. april 1959 om tvungen forsikring mod erstatningsansvar for motorkøretøjer burde ratificeres af alle landene. Konventionen nødvendiggjorde en ændring af Forsikringsaftaleloven og af Færdselsloven, således at den skadelidte i et færdselsuheld kan rejse direkte krav mod den ansvarlige førers ansvarsforsikrings-selskab, og at selskabet, når det sagsøges af skadelidte, kan tilstævne skadevolderen som part i sagen. Som en konsekvens heraf blev forsikringsselskabet også under den færdselsretlige adhæsionsproces gjort til obligatorisk part i sagen. Disse ændringer er gennemført ved lov nr. 223 af 4. juni 1969.

B. Hundeloven.

Medens adhæsionsprocessen i færdselssager således længe har været underkastet en særlig regulering, er der ikke gennemført lignende særregler i andre love, der også opstiller skærpede ansvarsregler på begrænsede områder og pålægger pligt til at tegne ansvarsforsikring. Hverken Lov nr. 252 af

6. Forslag om én samlet Færdselslov var allerede udarbejdet af et udvalg nedsat i 1935. Betænkningen blev afgivet i 1938 og lå – ligesom bilerne – stille under krigen. I Betænkningen af 1938 siges om ansvars-, forsikrings- og adhæsionsreglerne kun, at spørgsmålet om ændring af disse bestemmelser har ligget uden for udvalgets opgave (s. 71).

10. juni 1960 om luftfart eller Lov nr. 170 af 16. maj 1962 om nukleare anlæg indeholder således særlige processuelle regler. Særregler på disse områder savnes ikke. Sager er sjældne og næppe særlig egnet til behandling ved kriminalretten.

Ved revisionen af Hundeloven i 1962 blev der i denne lov indsat procesregler, der nøje svarede til Færdselslovens § 67, se lovbekendtgørelse nr. 232 af 23. juni 1962 § 16, stk. 3–7. Af bemærkningerne til lovforslaget fremgår, at ændringen skyldtes en henvendelse fra Foreningen af Forsikringsselskaber til Overtagelse af lovpligtige Ansvarsforsikringer for Hunde, der havde foreslået, at selskaberne fik samme processuelle stilling under behandlingen af politisager mod besidderen af en hund, der havde forvoldt skade, som der efter Færdselsloven tilkom dem ved behandlingen af færdsels-sager.⁷ Justitsministeriet bemærkede blot, at man fandt ændringen velbegrundet, og at forslaget svarede til Færdselslovens § 67, stk. 1–8. Nogen realitetsforskel ligger næppe deri, at Hundelovens § 16, stk. 3, – efter ændringen i 1969 § 10, stk. 1, – om afvisning af erstatningskrav for materiel skade og af indviklet beskaffenhed ikke som Færdselslovens § 67, stk. 7, yderligere kvalificerer tilfældene, hvor afvisning kan ske, ved ordene »i særlige tilfælde«.

Sammen med ændringen af Færdselsloven i 1969 om direkte krav mod autoforsikringen gennemførtes en tilsvarende ændring af Hundeloven, jfr. lov nr. 205 af 21. maj 1969. Reglerne om adhæsion i Færdselsloven og i Hundeloven er således stadig ens.

7. RT 1961–62, tillæg A, sp. 659.

KAPITEL 3

Adhæsionsprocessen i andre lande

I. Norge.

Reglerne om adhæsionsprocessen i Straffeprocenloven af 1. juli 1887 er ikke undergået mere betydningsfulde ændringer i tidens løb¹ og har adskillig lighed med de senere danske regler i Retsplejeloven af 1916. Bestemmelserne, der findes i § 3 og i kapitel 32, omfatter borgerlige retskrav, jfr. § 3.² Det har været omtvistet, hvorvidt kun privatretlige krav falder ind under denne betegnelse, eller om bestemmelsen også kan anvendes på offentligretlige krav, såsom fjernelse af en ulovlig bygning eller betaling af tillægsskat. Det sidste er antaget i retspraksis.³ Derimod kan selve skattekravet ikke medtages under straffesagen.⁴ Afledede krav, f. eks. fra en arbejdsgiver, kan ej heller fremsættes,⁵ og der er ikke adgang til at opnå anerkendelsesdom under adhæsionsprocessen.⁶

1. I 1939 gav Stortingets justiskomité i forbindelse med drøftelser af bestemmelser om ærekrænkelser udtryk for, at den forurettedes processuelle stilling burde styrkes, men man henskød spørgsmålet til senere, *Andenæs: Straffeprosessen* s. 26.
2. Samt krav om konfiskation, som mere undtagelsesvis gøres gældende af den private, jfr. nærmere *Andenæs: Straffeprosessen* s. 19 og 27, og det offentliges krav om afskedigelse af tjenestemænd, jfr. § 3, stk. 2, se nærmere *Andenæs* s. 32.
3. Jfr. *Andenæs* s. 26 f, men cfr. *Skeie: Straffeprosess II* s. 211–212 og tildels *E. Stang: Utvalgte emner av rettergangsmåten i straffesaker* s. 79–81.
4. *Andenæs* s. 29 og *E. Stang* s. 80.
5. *Andenæs* s. 30.
6. *Andenæs* s. 27.

Den forurettede kan vælge mellem selv at gøre kravet gældende under straffesagen (§ 438) eller anmode anklagemyndigheden om at gøre det (§ 440). Sluttes den forurettede sig, som det hedder, til forfølgningen, får han stilling som part. Han kan bl. a. føre beviser. Han skal give tiltalte og dennes forsvarer en i reglen skriftlig meddelelse om sin påstand og sine beviser.⁷ Anklagemyndigheden kan også uden den forurettedes anmodning nedlægge påstand på hans vegne; men afgørelsen er da ikke bindende for ham, idet han inden for 3 måneder kan »frafalde dommen« og gøre sit krav gældende ved civilt søgsmål. Den forurettede kan iøvrigt altid – ligesom her i landet – undlade at rejse kravet under straffesagen og fremsætte kravet under en borgerlig sag.

Retten kan afvise det borgerlige krav, hvis dets behandling under straffesagen ikke kan ske uden væsentlig ulempe (§ 441, 1. led). *E. Stang*⁸ antager, at det er lovens forudsætning, at kun klare og let overskuelige borgerlige retskrav skal tages med i straffesagen. Er stillingtagen til kravet vanskelig, f. eks. på grund af tvivl om årsagssammenhængen eller om skadens størrelse, bør kravet rejses i en borgerlig sag. Gælder det små skadeserstatninger m.v., bør kriminalretten dog så vidt muligt tage det borgerlige krav med for ikke at bebyrde den forurettede med omkostningerne ved et særskilt civilt søgsmål. Er kravet ikke tilstrækkelig oplyst, kan det ligeledes afvises af kriminalretten (§ 442). Straffekravet og det borgerlige krav kan kun begge afgøres under sagen, hvis afgørelsen går i samme retning. Der kan ikke domfældes for det ene og frifindes for det andet krav. Loven gør dog den undtagelse, at afgøres skyldspørgsmålet mod tiltalte, kan retten give dom for det borgerlige krav, selv om

7. Indholdet af meddelelsen er ikke væsentlig forskellig fra en stævning, jfr. *Skeie: Straffeprocess II* s. 225.

8. Uvalgte emner s. 85.

tiltalte frifindes for straf, f. eks. på grund af forældelse af strafansvaret. Doms mændene deltager i afgørelsen om erstatningskravet.

Ankes straffedommen, skal også de borgerlige krav prøves, for så vidt afgørelsen af dem umiddelbart beror på afgørelsen af strafspørgsmålet (§ 448). Frifindes tiltalte under anken, fordi hans forhold ikke er strafbart, må han enten frifindes også for det borgerlige krav, eller underinstansens fældende dom om kravet må ophæves.⁹ Ophæves straffedommen, må også afgørelsen vedrørende det borgerlige krav ophæves.¹⁰ Anke alene af afgørelsen vedrørende det borgerlige krav kan ske i den civile retsplejes former (§ 449, 2. led). Har den underordnede ret pådømt det borgerlige krav, uden at lovens betingelser var til stede, kan denne afgørelse dog efter praksis påankes særskilt i strafferetsplejens former.¹¹

II. Sverige.

Efter svensk ret (Rättegångsbalken 22. kapitel) er adgangen til adhæsiionsbehandling væsentlig videre end efter dansk ret. Såvel krav, der »grundas å brott«, som krav »i anledning av brott« kan inddrages under straffesagen. I den første gruppe, der kun omfatter skadelidtes krav mod tiltalte støttet alene på den strafbare handling,¹² kan skadelidte anmode anklageren om også at forfølge det borgerlige krav. I den anden gruppe, der tillige omfatter både krav mod andre end tiltalte, f. eks. mod autoansvarsforsikringen,¹³ og krav fra

9. *E. Stang* s. 87.

10. *E. Stang* s. 87.

11. *E. Stang* s. 89.

12. Jfr. nærmere SOU 1967:59 s. 247 og 249 ff.

13. Denne hæfter efter svensk ret – ligesom nu efter Færdselslovens § 66, stk. 3, i Danmark – direkte overfor skadelidte.

andre end skadelidte, f. eks. ansvarsforsikringens regreskrav mod tiltalte, må den, der gør kravet gældende, selv forfølge det. Retten kan forene eller adskille straffesagen og en sag om et borgerligt krav, der rejses i anledning af forbrydelsen.

Anklageren er kun pligtig til at tage sig af krav, som »grundas å brott«, hvis det kan ske uden ulempe. I færdselssager henviser anklagemyndigheden i praksis skadelidte til selv at gøre sit krav gældende.¹⁴

Det borgerlige krav kan fremsættes enten i en stævning eller, med rettens tilladelse, under sagen uden stævning. Er kravet ikke opstået ved forbrydelsen, men kun i anledning af denne, kræves der altid stævning.¹⁵ I færdselssager sker der sædvanligvis en skriftveksling om erstatningskravet.¹⁶

Lovens hovedregel er, at reglerne om straffeprocessen skal anvendes på adhæsionsprocessen. Civilprocessuelle regler må dog, som forudsat i lovens motiver, i et vist omfang finde anvendelse, men det er tvivlsomt i hvilket omfang.¹⁷

Selv om tiltalte frifindes for den kriminelle tiltale, skal det borgerlige krav prøves, hvis det »grundas å brott«.¹⁸ Afvises straffesagen, må forfølgningen af det borgerlige krav der-

14. Jfr. *Olivecrona: Rättegången i brottmål*, 2. uppl., s. 336–337, *Ekelöf: Rättegång II*, 2. uppl. s. 188.

15. Jfr. *Ekelöf* s. 189.

16. Jfr. *Olivecrona* s. 341.

17. *Ekelöf* s. 191–192, noget afvigende *Olivecrona* s. 342–343. *Olivecrona* mener ikke, at civilprocessens regler om udeblivelse kan benyttes, s. 339–340, hvorimod reglerne om intervention, fastsættelsessøgsmål og om rettens adgang til foranstaltning af bevisførelse antages anvendelige, s. 342–343. Det synes noget tvivlsomt, hvorvidt retten skal prøve erstatningskravet, selv om den skadelidte ikke giver møde (og kravet ikke varetages af anklageren), se også SOU 1967:59 s. 263 f med henvisninger.

18. *Olivecrona* s. 334–335 og *Ekelöf* s. 190–191.

imod fortsætte under civil sag.¹⁹ Tiltalte skal svare sagsomkostninger til skadelidte, som ikke har overladt forfølgningen til anklageren, efter almindelige regler.²⁰

Trafikmålskommitteens betænkning om Förundersökning (SOU 1967:59) indeholder forslag om, at den, som er indtrådt i skadelidtes ret, f. eks. et forsikringsselskab, skal have samme processuelle stilling, som skadelidte ville have, altså navnlig således, at kravet kan fremsættes af anklageren, og at det kan pådømmes, selv om der sker frifindelse for straf, betænkningen s. 247 ff. Et lovforslag i overensstemmelse hermed (proposition 1969:114) er fremsat, men endnu ikke behandlet af Riksdagen.

III. Tyskland.

I den 2. Proceskommissions betænkning²¹ nævnes, at der dengang i flere tyske lande var adgang til fremsættelse af borgerlige krav under en straffesag, men at det endelige udkast til en rigslov havde udeladt bestemmelser herom. Det fremhæves, at meningerne herom var stærkt delte i Tyskland, og at adskillige jurister havde forsvaret adhæsiionsprocessen. Udkastet blev gennemført som Reichsstrafprozessordnung af 1. februar 1877; men under den anden verdenskrig genindførtes i 1943 adgangen til at gøre formueretlige krav gældende under straffesagen. Reglerne findes i Strafprozessordnung (StPO) §§ 403–406.²²

Den forurettede har frit valg mellem, om han vil gøre

19. *Olivecrona* s. 335 og *Ekelöf* s. 190.

20. *Olivecrona* s. 350 ff.

21. Udkast til Lov om Strafferetsplejen, 1875, motiverne s. 8.

22. Genindførelsen var næppe ganske upåvirket af nazistiske ideer om »Volkstümlichkeit«, sml. hertil og det følgende *Hans-Heinrich Jescheck* i *Deutsche Juristenzeitung* 1958 s. 591–595.

kravet gældende under straffesagen eller under en civil sag. Kravet kan dog kun fremsættes under en straffesag for underretten, hvis denne efter kravets størrelse ville have været kompetent til at behandle det under en borgerlig sag. Under Amtsgericht hører mindre straffesager og civile sager, hvis genstand ikke overstiger 1500 mark, jfr. Gerichtsverfassungsgesetz §§ 23 og 24. Anklagemyndigheden skal efter StPO § 403, stk. 2, underrette den forurettede om straffesagen; men dette overholdes i almindelighed ikke i praksis, idet reglerne overhovedet kun yderst sjældent benyttes.²³ Kun den forurettede selv eller hans arvinger kan gøre kravet gældende. Kravet vil som oftest gå ud på erstatning, men kan også angå genoprettelse af en tidligere tilstand, vindikation eller undladelse af fremtidige ulovlige handlinger.

Den forurettede kan ikke overlade det til anklagemyndigheden at fremsætte kravet; men fremsættelsen kan ske formløst, også mundtligt. Der er ikke – som i borgerlige sager ved Landgericht og højere domstole, jfr. § 78 i Zivilprozessordnung – advokattvang, og hvor advokat alligevel medvirker, er hans salær i almindelighed det halve af salæret i en borgerlig sag. Det er den herskende opfattelse, at der ikke er adgang til fri proces.²⁴

Selv om det ikke er udtrykkeligt sagt i StPO's regler, antages det i teorien, at den forurettede kan begære bevisførelse og har adgang til at ytre sig.²⁵ Adhæsionsprocessen er underkastet straffeprocessens grundsætninger, bl. a. med hensyn til sagens oplysning.

Retten kan kun afgøre det borgerlige krav til den forurettedes fordel. Frifindes tiltalte,²⁶ eller findes det formueret-

23. Jescheck s. 593–594.

24. Jescheck s. 595 note 30.

25. Jescheck s. 595 med note 31.

26. Frifindes tiltalte på grund af manglende tilregnelighed, kan det

lige krav ikke berettiget, udskydes kravet, og det kan derefter gøres gældende under en borgerlig sag. Retten kan dernæst nægte at prøve et fremsat borgerligt krav, hvis dette ikke er egnet til behandling under straffesagen, hvad navnlig er tilfældet, hvis prøvelsen af kravet ville føre til forsinkelse af straffesagen. Anke sker altid i straffeprocessens former.

Beføjelsen til at nægte at træffe afgørelse om kravet under straffesagen benyttes i vidt omfang. Det borgerlige krav er sjældent – siges det ofte – klar til afgørelse under domsforhandlingen, således at dommeren med god samvittighed kan benytte sin adgang til at udskyde det borgerlige krav af straffesagen.²⁷ Dels af denne grund, dels på grund af værdigrænsen, dels som følge af advokaternes modvilje har adhæsionsprocessen i Tyskland ingen praktisk betydning.²⁸ En væsentlig grund til, at adhæsionsprocessen ikke således er blevet kvalt i vanskeligheder og betænkeligheder i Danmark er vel, at vor procesmåde og erstatningsopgørelse i det hele er enklere end i Tyskland, og at forsikringsselskaber og sygekasser i de fleste tilfælde sørger for, at kravet er således opgjort og dokumenteret, at der under domsforhandlingen i det væsentlige kun er skyldspørgsmålet tilbage.

borgerlige krav dog tages til følge, *Peters: Strafprozess*, 2. Aufl., s. 515.

27. *Jescheck* s. 594.

28. Der har været fremsat adskillige forslag om reform af reglerne, således at de blev mere anvendelige. *Jescheck* s. 594–595 nævner bl. a. opfyldelse af anklagemyndighedens pligt til at give forurettede underretning om processen, bistand til tilvejebringelse af bevismidler, adgang til fri proces og overførelse af civilprocessens regler om advokattvang og om salærer.

Fransk ret tilskynder i langt højere grad end tysk (og dansk) ret den forurettede til at optræde under straffesagen, bl. a. har afgørelsen i denne retskraftvirkning for et senere civil søgsmål, jfr. *Jescheck* s. 593.

KAPITEL 4

Fordele og ulemper ved adhæsionsprocessen

Hovedbetingelserne for at pålægge erstatningsansvar er i almindelighed, at der er begået en fejl, eller i færdselssager, at en formodning herom ikke modbevises, samt at denne godtgjorte eller formodede fejl har medført en skade. Rejses der tiltale i anledning af det skete, vil i almindelighed såvel den tiltalte skadevolders adfærd som omstændighederne ved skadens indtræden blive klarlagt under straffesagen. Behandles straffesagen og sag om erstatning til skadelidte hver for sig, må begge sager starte forfra med behandlingen af omstændighederne ved uheldet. Vidner, der allerede har afgivet forklaring én gang om begivenheden i en ret, må eventuelt indkaldes påny for at svare på supplerende spørgsmål. Nye dommere må sætte sig ind i sagen, i hvert fald dersom den civile sag efter kravets størrelse er en landsretssag, eller de kriminelle og de civile sager i vedkommende retskreds er fordelt mellem to dommere. Kumulation af behandlingen af erstatningskravet med strafspørgsmålet sparer tid og penge. Adhæsionsprocessen tilgodeser *procesøkonomiske hensyn*.

Hovedmotivet for proceskommissioner og myndigheder til indførelsen af regler om adhæsionsprocessen var dog *hensynet til skadelidte*. Også da man i 1908 ved en revision af Færdselsloven (lov om kørsel med automobiler) ændrede Retsplejelovens regler, for så vidt angår færdselssager, ved

i disse sager at pålægge domstolene en ubetinget pligt til at påkende erstatningsspørgsmål under straffesagen, var det for at hjælpe mindrebemidlede skaderamte til gennemførelse af erstatningskrav over for automobilejeren.¹ Under behandlingen af de første motorlove på Rigsdagen blev der hyppigt udtalt frygt for, at skadelidte ikke skulle kunne få gennemført sit krav, og ønsket om at sikre skadelidte synes at have ligget bag både den strenge ansvarsregel (indført ved vor første motorlov, lov nr. 124 af 15. maj 1903), den udvidede adhæsionsadgang og den tvungne automobilansvarsforsikring (indført ved lov nr. 149 af 20. marts 1918). Også efter de tre grundsten i vor motoransvarsordning således med loven af 1918 var lagt fast, er der i lovforslag og i Rigsdagen givet udtryk for, at begrundelsen for den udvidede adhæsionsadgang i færdselssager er hensynet til skadelidte.²

Adgangen til at fremføre erstatningskrav under straffesagen er en betydelig lettelse for skadelidte. Denne skal ofte møde som vidne under straffesagen og kan da ved samme lejlighed fremsætte sit erstatningskrav og begrunde det nærmere. Han kan overlade det til anklagemyndigheden at bevise, at den tiltalte har begået en fejl, og – hvad i praksis nok er det vigtigste – skadelidte behøver i almindelighed ikke advokatbistand i småsager. Den usikkerhed og de omkostninger, der knytter sig til inddrivelse af krav uden for Færdselslovens område, gør, at mange skadelidte undlader at gøre

1. Jfr. RT 1907–08, tillæg A, sp. 4170 og lov nr. 180 af 27. maj 1908 § 33, stk. 2: »Er Tiltale rejst, bliver den skadelidendes Erstatningspaastand at tage under Paakendelse, selv om Straf ikke paalægges Sigtede. Den inden Retten paabegyndte Undersøgelse kan ikke slutes med Vedtagelse af Bøde, forinden der er givet den skadelidende Lejlighed til at paastaa Erstatning, og Forlig herom er opnaaet«.

2. Jfr. RT 1926–27, tillæg A, sp. 4741.

deres krav gældende.³ I færdselssager og andre adhæsions-sager skal skadelidte ikke udarbejde stævning og holde en proces i gang, og han bliver ikke pålagt at udrede sagsomkostninger, hvis tiltalte frifindes.

Langt de fleste erstatningskrav honoreres ikke af skadevolderne, men af deres ansvarsforsikrere. Også *forsikrings-selskaberne* har derfor en væsentlig interesse i, at der i det store antal af småsager, hvor advokatombkostninger ville være en uforholdsmæssig stor byrde, er en nem og billig adgang til at få afgjort tvivlsomme spørgsmål om skyld og om opgørelsen af erstatningen.⁴ Indførelsen ved lov nr. 194 af 12. juni 1962 i hundesager af samme regler om adhæsionssager som i motorsager, skyldtes ikke et ønske fra de skadelidte, men fra ansvarsforsikringsselskaberne.⁵

Også *kriminalpolitiske betragtninger* er anført til fordel for at lette gennemførelsen af erstatningskrav mod lovbrøderen. Navnlig hvor den strafferetlige sanktion er beskeden eller sker i form af en betinget dom, er det bl. a. i SOU 1956:55, s. 155 (citeret med tilslutning i SOU 1967:59, s. 260) sagt at være af stor præventiv betydning, at lovovertræderen får indskærpet, at han må tage de økonomiske konsekvenser af sin handling. Vægten af denne betragtning bør dog ikke overdrives. I hvert tilfælde bør den kriminalpolitiske debat konfronteres med moderne erstatningsfolks despekt for »deres« reglers præventive effekt. Ofte virker det, som om hverken straffe- eller erstatningsretsfolk er glade for småsager og sager, der i en eller anden forstand er

3. Jfr. SOU 1967:59 s. 259.

4. Dækkes erstatningsansvaret af en ansvarsforsikring, skal selskabet betale de ombkostninger, der vedrører adhæsionsprocessen, forudsat udgiften har været rimelig, jfr. Forsikringsaftalelovens § 92, stk. 1, og *Stig Jørgensen* m. fl.: Forsikringsret II, s. 89 f.

5. Jfr. FT 1961-62, tillæg A, sp. 659.

marginal, eller overbevist om egentlig håndhævelsen af deres system altid kan forsvares med de gængse præventionsbetragtninger. Et kærkomment tilskud til selv at frigøre sig lidt fra præventionens krav er da at trøste sig med, at disse er tilstrækkeligt varetaget af det andet system, strafferetten set med erstatningsfolks øjne og omvendt.

Tiltalefrafald kan efter Retsplejelovens § 723 a, stk. 1, betinges af, at sigtede betaler erstatning for tab, der er forvoldt ved lovovertrædelsen, og dette vilkår kan efter bekendtgørelse nr. 244 af 24. september 1957 fastsættes af statsadvokaterne uden forelæggelse for Rigsadvokaten. Ved revisionen af reglerne om betingede domme i 1961 blev der i Straffelovens § 57, nr. 6 og 7 indsat bestemmelser om, at det som vilkår i en betinget dom kan pålægges den dømte at rette sig efter tilsynsmyndighedens bestemmelser bl. a. om opfyldelse af økonomiske forpligtelser, henholdsvis betale erstatning for tab, forvoldt ved lovovertrædelsen.⁶

Selv for *den tiltalte skadevolder* kan det undertiden være en fordel, at der under straffesagen også gøres op med erstatningskravet. Skadelidte møder oftest uden advokat, og tiltalte bliver i så fald ikke pålagt omkostninger til skadelidte, og selv om skadelidte bistås af en advokat, er dog omkostningsbeløbet i almindelighed væsentlig mindre end under en borgerlig sag.⁷ I visse tilfælde mildnes strafudmålingen,⁸ dersom det under straffesagen (allerede er eller) bliver fastslået, at tiltalte skal udrede en betydelig erstatning. Straffeloven indeholder i § 84, stk. 1, nr. 7 og 8 hjemmel til ned-

6. Jfr. lov nr. 163 af 31. maj 1961 om ændring af Straffeloven og Betænkning om forsorgsdomme og betingede domme, 1953, s. 35 og 77, samt *Waaben: Betingede straffedomme* s. 179, *Nord-skov Nielsen i J* 1961.418 og *Hurwitz: Strafferetspleje* s. 221.

7. Jfr. nedenfor kapitel 13, II.

8. Jfr. f. eks. UfR 1934.392.

sættelse af straffen, dersom tiltalte har eller har bestræbt sig for at genoprette skaden. Hermed sigtes dog kun til frivillige bestræbelser. Snarere kan som en vis lovstøtte peges på Straffelovens § 87 om mildning af strafudmålingen i tilfælde af rettighedsfrakendelse. Bøde og erstatning er begge pengekrav, og bøder bør næppe altid fastsættes uden hensyn til erstatningsspørgsmål. Retten synes i hvert fald ved fastsættelsen af en bøde at burde tage hensyn til, om tiltalte på grund af ganske særlig uheldige omstændigheder selv skal udrede en større erstatning end normalt i sager af den pågældende art. En sådan situation foreligger imidlertid ikke ofte, og nogen stor rolle spiller forbindelsen mellem bøder og erstatning ikke i praksis.⁹

Adhæsiionsprocessen kan således være til fordel for begge parter, den letter arbejdet for retterne, og den kan – i beskeden grad – virke som et led i en moderne kriminalpolitik. Intet er dog fuldkomment, og også adhæsiionsprocesformen kan i visse tilfælde give anledning til ulemper. Når en strafbar handling er begået, taler navnlig præventive grunde for en hurtig afgørelse af strafspørgsmålet. Respekten for en straffedom og den præventive virkning lider, såfremt straffen først idømmes efter meget lang tids forløb.¹⁰ En beskeden

9. I Kommentaren til Straffeloven nævner *Krabbe* s. 290, at der for så vidt angår uagtsomhedsforbrydelser burde være adgang til strafbortfald, når skaden erstattes, idet erstatningspligten i disse tilfælde ofte har samme præventive effektivitet som bødeansvaret. I samme retning anfører v. *Eyben*: *Strafudmåling* s. 285 note 74, at bøderne burde ansættes føleligt højere, når ansvarsforsikringen udreder erstatningen.

10. I Rigsadvokatens meddelelsesblad nr. 7, afsnit 4, instrueres anklagemyndigheden og politiet om at søge færdselssagerne fremmet med størst mulig hurtighed. Om adhæsiionsprocessen udtales det, at anklageskrift ofte bør fremsendes til retten, selv om erstatningskravene ikke er opgjort, eventuelt i forbindelse med

bøde fastsat sammen med en stor erstatning måneder eller år efter ulykken gør næppe dybt indtryk på mange eller rettere ikke dybere indtryk end allerede selve ulykken og afgørelsen af skyldspørgsmålet har gjort. Har sigtede forskyldt frihedsstraf, taler hensynet til ham for en hurtig afgørelse. Strafafsoningens mulighed for at rette den dømte op svinder bort, og har han selv kunnet og nået at stabilisere sig efter den strafbare handling, har strafafsoning mistet en væsentlig del af sin begrundelse. Den hurtige og energiske forfølgning af en straffesag kan vanskeliggøres ved inddragelse af erstatningsspørgsmålet under sagen. Bevisførelse og procedure er vel ofte, men langt fra altid i det væsentlige fælles for behandlingen af begge spørgsmål. Tvivl om skadens størrelse kan kræve en særskilt og ofte tidsrøvende bevisførelse, som i de fleste tilfælde er uden betydning for strafspørgsmålet. Har en strafbar handling forvoldt invaliditet, kan f.eks. erstatningen først endeligt fastsættes, når skadelidtes tilstand er blevet stationær og invaliditetsgraden konstateret. Denne ulempe søges i Retsplejeloven imødegået ved reglerne i § 991, stk. 4, hvorefter behandling af et borgerligt krav under straffeprocessen kan nægtes, hvis den ville medføre væsentlig ulempe. Adgangen til at afvise civile krav er væsentligt snævrere i Færdselsloven. Efter Færdselslovens § 67, stk. 1, sidste pkt., kan retten *udsætte* behandlingen af erstatningskrav, således at strafspørgsmålet kan afgøres inden erstatningsspørgsmålet. Kun materielle krav – i modsætning til person-

en anmodning til retten om i indkaldelserne at opfordre de skadelidte til at medbringe dokumentation for kravene. Endvidere instrueres anklageren om at påstå strafspørgsmålet afgjort særskilt, hvis sagen skal udsættes på grund af erstatningsspørgsmålet, samt om at påkære dommerens beslutning, hvis dommeren vægrer sig imod særskilt afgørelse af strafspørgsmålet, og »ikke uvæsentlig forsinkelse« må påregnes.

skadeerstatningskrav – af indviklet beskaffenhed kan undtagelsesvis henvises til civilt søgsmål.¹¹

Adhæsionsprocessen kan ikke blot undertiden forlænge straffesagen. Den kan også medføre, at anklagemyndigheden indbringer mindre straffesager, der ellers ordnes ved udenretlige bødeforelæg, for retten for at give skadelidte mulighed for at rejse erstatningskrav, jfr. nedenfor i kapitel 7, II, B.

11. Jfr. nærmere kapitel 11, I.

KAPITEL 5

Domstolenes saglige og stedlige kompetence

1. Saglig kompetence.

Hvilken domstol der kommer til at behandle adhæsionssagen, er alene bestemt af de straffeprocessuelle kompetenceregler og den strafferetlige tiltale. Selvom de borgerlige krav under en civil sag ville høre under landsret, kan og skal de dog – bortset fra nævningsager – pådømmes i deres helhed af by- og herredsretterne, hvis de fremsættes under straffesagen.

De fleste sager, hvorunder der rejses borgerlige krav, angår overtrædelser af Færdselsloven, og sådanne lovovertrædelser behandles i almindelighed som *politisager* ved retten uden medvirken af domsmænd, medmindre der er tale om frakendelse af retten til at føre motorkøretøj, jfr. Færdselslovens § 69, stk. 2. Også i andre politisager, f. eks. om overtrædelser af politivedtægten eller brugstyveri, forekommer ikke sjældent erstatningskrav. I København er politisager henlagt til de særlige politiretsafdelinger i Byretten. Uden for København hører politisager, hvis der i retskredsen er to dommere, under kriminaldommeren, og hvor der er tre dommere, under den, som Justitsministeriets bekendtgørelse bestemmer, og de behandles i almindelighed af en dommerfuldmægtig i henhold til fast konstitution.

Rejses i sager om færdselslovsovertrædelser tillige tiltale efter Straffeloven, f. eks. dennes § 241 eller § 249, eller nedlægges der påstand om frakendelse af førerret, hører sagen

under *statsadvokaten*. Det samme gælder, hvis en færdselsforseelse medtages under en straffesag angående egentlig kriminalitet. Sagen hører også under statsadvokaten, hvis erstatningskravet ikke vedrører en færdselsforseelse, men en straf-felovsovertrædelse, og erstatningskravet i medfør af Retsplejelovens § 991 inddrages under straffesagen. Behandles straffesagen ikke som tilståelsessag i medfør af Retsplejelovens § 925, foretages den for en domsmandsret eller for et nævningeting. Hverken domsmændene eller nævningene deltager i afgørelserne om de borgerlige krav, jfr. Retsplejelovens §§ 98 c, stk. 4, og 993, 1. pkt.¹

II. Stedlig kompetence.

Statadvokatsager skal i almindelighed behandles af retten på det sted, hvor den straffbare handling er foretaget, jfr. Retsplejelovens § 696, medens tilståelsessager og politisager også kan indbringes for tiltaltes hjemting, jfr. § 695 og § 698, stk. 1. Valget mellem flere mulige værneting tilkommer anklagemyndigheden, jfr. UfR 1968.188 Ø. Med hensyn til politisager fremgår det af Justitsministeriets cirkulære nr. 50 af 25. marts 1965, at tiltalen som hovedregel bør rejses ved sigtedes hjemting. Tiltale bør dog rejses ved gerningsstedets værneting, når sigtede bor, opholder sig eller arbejder i en retskreds, der har tingsted i samme by som gerningsstedets værneting (samtlige storkøbenhavnske retter anses for at have tingsted i samme by), når der skal afhøres vidner, der hører hjemme i gerningsstedets retskreds, når kendskab til

1. Jfr. *Hurwitz*: Strafferetspleje s. 80. Reglen i § 993, 2. og 3. punktum om forelæggelse af erstatningsspørgsmål for nævningene anvendes ikke i praksis, jfr. *Kommenteret Retsplejelov* § 993, note 1, d.

de stedlige forhold eller besigtigelse af gerningsstedet skønnes af betydning for sagens behandling, når flere personer med forskelligt hjemting er sigtet i samme sag (medmindre sagen ganske overvejende har tilknytning til ét af hjemtingene), samt når særlige grunde iøvrigt taler herfor. Tanken bag Retsplejelovens regel og cirkulæret er, at hensynet til tiltalte altid taler for behandling ved hans hjemting, men at dette hensyn i vidt omfang må vige for hensyn til andre og til sagens opklaring. Undtagelserne betyder i praksis mere end hovedreglen. Sagen behandles kun ved hjemtingen, når bevisspørgsmålet ligger klart.

Ved civilt søgsmål har skadelidte valgfrihed mellem skadevolders hjemting og deliktsværnetinget, jfr. Retsplejelovens § 244. I adhæsionsprocessen er det derimod anklagemyndigheden, der udøver en eventuel valgret; men er skadelidte vidne, kan anklagemyndigheden dog ved sit valg af domstol tage hensyn også til hans forhold.² Skadelidte skal fremsætte sit krav over for den domstol, som anklagemyndigheden har valgt, hvis han vil udnytte adhæsionsadgangen. Valg af en domstol, der ligger fjernt fra skadelidtes bopæl, bevirker antagelig, at nogle små erstatningskrav ikke bliver fremsat under straffesager og måske heller ikke andetsteds. Navnlig for større kravs vedkommende antager skadelidte ofte en advokat, og spørgsmålet om forum er da af mindre betydning. I statsadvokatsager gøres skadelidtes krav gældende af anklagemyndigheden, og skadelidte behøver ofte ikke selv at give møde, jfr. § 991, stk. 2. Også i politisager vil dog i praksis oplagte krav jævnlige blive behandlet, dersom de skriftligt meddeles vedkommende politimyndighed, jfr. nedenfor kapitel 10, II, B.

2. Derimod ikke, hvis skadelidte kun fremsætter erstatningskrav, men ikke indkaldes som vidne.

Spørgsmålet, om anklagemyndigheden har valgt rette forum, giver sjældent anledning til tvist. Betydningen for adhæsionssagen af, at straffesagen ikke er indbragt for rette domstol – i saglig eller stedlig henseende – er behandlet nedenfor i kapitel 7, IV.

KAPITEL 6

Færdselslovens territoriale begrænsning

I. Stedet for forseelsen.

Ifølge Færdselslovens § 1 gælder lovens bestemmelser, hvor intet andet er bestemt, for færdsel på vej, som benyttes til almindelig færdsel af en eller flere færdselsarter. Færdselsloven gælder altså også på private veje og på privat område iøvrigt, men kun når vejen eller området benyttes til almindelig færdsel.¹

Adhæsionsreglen i Færdselslovens § 67 angår »skade-
forvoldende lovovertrædelse, der i henhold til § 65 kan med-
føre erstatningsansvar«. Heri må antages at ligge, at § 67
omfatter erstatningsansvar, som støttes på § 65, og at § 67
således har samme rækkevidde som ansvarsreglen i § 65. Om
begge regler gælder, at de kun kan anvendes på skade op-
stået ved færdselsuheld, der falder ind under Færdselsloven.
Det vil sige, at erstatning for skader opstået ved uheld i et
område, der ikke benyttes til almindelig færdsel, falder uden
for både præsumptionsansvar og adhæsionsadgang efter Færd-

1. Jfr. således UfR 1967.467 H omtalt nedenfor og UfR 1966.205 Ø, der fastslog, at Carlsberg Bryggeriernes område – uanset afspærring med effektiv kontrol med ind- og udkørsel – opfyldte betingelserne i § 1. En bryggeriarbejder, der havde ført bil på området i spirituspåvirket tilstand, blev derfor straffet for overtrædelse af § 16, stk. 1. Se iøvrigt om § 1 *Frandsen: Håndbog i færdselslovgivningen* s. 25–27.

selslovens regler. Et grænsetilfælde med hensyn til området for § 65 blev afgjort i UfR 1967.467 H. En arbejder, som var beskæftiget på en byggeplads i en privat skov, blev kørt over og dræbt af en lastbil, der bragte jord til byggepladsen. De nærmere omstændigheder ved ulykken var ikke klarlagt, og om lastbilejeren var ansvarlig afhang således af, om bevisbyrdereglen i § 65 blev fundet anvendelig eller ikke. Påkørslen skete på en vej, som var anlagt på det sted, hvor byggeriet skulle finde sted, og vejen var formentlig anlagt alene med henblik på byggeforetagendet. Intet tydede på, at vejen blev anvendt af andre end de til byggeriet knyttede personer. Højesteret antog under dissens, at vejstykket måtte anses således benyttet til almindelig færdsel, at § 65, stk. 1, kom til anvendelse.²

Færdselsudvalgets Betænkning nr. 91 af 1954 giver s. 38 udtryk for, at der ved anvendelsen af Færdselslovens enkelte bestemmelser ikke i alle tilfælde kan anlægges ganske samme fortolkning af den begrænsning, der finder udtryk i § 1. Således nævnes det, at afgrænsningen antagelig er snævrere ved indregistreringspligt end ved reglen om højrekørsel.³ Visse af Færdselslovens regler som f. eks. om at holde til højre er vel udtryk for almindelig skik og brug og derfor af

2. Jfr. i modsat retning UfR 1967.72 H (UfR 1967B.95) om en privat overkørsel over en jernbane, der alene benyttedes af ejeren af en landejendom, hans folk og gæster.
3. Cfr. derimod om indregistrering *Karnovs Lovsamling* I, 7. udg. s. 1194, note 1, med eksempler fra administrativ praksis, der dog næppe går så vidt som ovennævnte UfR 1967.467 H. Ved Færdselslovens § 11, stk. 2, indsat ved lov nr. 223 af 4. juni 1969, er der nu givet Justitsministeren adgang til at undtage køretøjer, som ganske overvejende anvendes uden for offentlige veje, fra registreringspligten. Sådanne køretøjer er både underkastet Færdselslovens regler om erstatningsansvar og om forsikringspligt, jfr. FT 1968-69, tillæg A, sp. 3062.

almen betydning også ud over lovens normale gyldighedsområde; men lovens tekniske regler og herunder også adhæsionsreglen følger områdebestemmelsen i § 1. Noget andet er, at de enkelte afgørelser måske nu og da farves lidt af den situation, der giver anledning til, at spørgsmålet om lovens område rejses. I et tilfælde som UfR 1967.467 H var loven måske blevet rakt og strakt mindre, om spørgsmålet var kommet op i forbindelse med registreringspligt eller pligt til at tegne motorforsikring.

Ved siden af spørgsmål om Færdselslovens regler alle har samme territoriale område, opstår også et spørgsmål om betydningen for erstatningsspørgsmål af en afgørelse om, at uheldet er sket på et sted, hvor loven gælder, truffet med henblik på strafspørgsmålet. At reglerne har fælles geografiske områder betyder ikke nødvendigvis, at en afgørelse, truffet med henblik på straf, uprøvet lægges til grund for erstatningsspørgsmålet, selvom dette afgøres i adhæsionsproces. Problemet har været forelagt Venstre Landsret i UfR 1961. 922 om en påkørsel af et luftfartøj på Tirstrup flyveplads. Under straffesagen frifandtes chaufføren under henvisning til Færdselslovens § 1. Luftfartøjets kaskoforsikrer krævede politisagen fortsat til behandling af erstatningskravet. Dette afviste underretten ved en kendelse, der blev køret til landsretten. Landsrettens flertal stadfæstede afvisningen, idet straffedommens afgørelse af, at flyvepladsen ikke var åben for almindelig færdsel, ansås bindende som res judicata også for spørgsmålet om, hvorvidt retten var kompetent efter § 67 vedrørende den erstatningsretlige del af sagen. En dissens til kendelsen henviste til, at tiltale havde været rejst, og at betingelserne for pådømmelse af erstatningskravene derfor var til stede, jfr. Færdselslovens § 67, stk. 1, sammenholdt med § 65. Dissensen giver formentlig udtryk for det rigtige standpunkt. Straffedommen har kun taget stilling til

den territoriale begrænsning for så vidt angår strafskylden,⁴ og denne afgørelse, som skadelidte ikke har haft mulighed for at anke, er ikke bindende for ham og bør ikke afskære ham fra at få prøvet erstatningsspørgsmålet i forbindelse med straffesagen.⁵ Strafspørgsmålet kan være afgjort hurtigt, måske med en lille bøde, og nærmere undersøgelser foretaget af hensyn til det måske betydelige erstatningskrav kan bringe nye oplysninger og synspunkter for dagen. Retten bør derfor ikke være bundet af afgørelsen af strafspørgsmål. Tænkeligt er naturligvis, at strafafgørelsen ændres ved appel, men selv om den oprindelige afgørelse ikke ændres, bør en (urigtig) strafafgørelse ikke hindre en selvstændig afgørelse om erstatningen. I almindelighed vil imidlertid retten naturligvis nå samme resultat med hensyn til Færdselslovens anvendelighed i strafspørgsmålet og i erstatningsspørgsmålet. Finder politiretten, at erstatningskravet ikke kan tages til følge, fordi Færdselslovens regler er uanvendelige, og fordi ansvar på andet grundlag ikke kan prøves af politiretten, må tiltalte frifindes også for det fremsatte erstatningskrav, således at det af præmisserne fremgår, at der herved kun er taget endelig stilling til et på Færdselsloven støttet erstatningsansvar. Lovens territoriale begrænsning hører til sagens realitet, sml. dog nedenfor s. 72 om forskellige søgmålsgrunde inden for Færdselsloven.

I Betænkning om motoransvaret, nr. 179 af 1957, s. 46 foreslås motorerstatningsloven udvidet til også at gælde på områder, der ikke er åbne for almindelig færdsel. En illustration af det urimelige i, at motorkøretøjer er undergivet forskellige regler, eftersom de kører på et åbent eller lukket

4. Straffedommens rigtighed er iøvrigt diskutabel, idet militære områder efter tidligere retspraksis ofte ansås benyttet til almindelig færdsel, jfr. UfR 1958.385 V og UfR 1951.814 V.

5. Jfr. nedenfor kapitel 10, III, F.

område, frembyder UfR 1967.72 H, kommenteret af *Spleth* i UfR 1967B.95. Sagen angik et sammenstød mellem en privatbanes skinnebus og en traktor i en privat overkørsel. Både Vestre Landsret og Højesteret fastslog, at overkørslen, som alene blev benyttet af traktorejeren, dennes folk og enkelte besøgende med ærinde i ejerens frugtplantage, ikke var åben for almindelig færdsel, og at ansvar derfor kun kunne pålægges efter almindelige erstatningsregler, jfr. Færdselslovens §§ 1 og 65. Det synes lidet velbegrundet, at jernbanens chance for at få erstatning for skade på sine skinnebusser således er større, hvis de påkører motorkøretøjer i en almindelig benyttet vejoverføring, end hvis påkørsel sker på et lidet benyttet privat overkørselssted.

Selvom den stedlige begrænsning ophæves forsåvidt angår § 65, må vel dog håndhævelsen af den egentlige færdselsregulering forblive begrænset til åbne områder. Kan straf ikke pålægges, er der ingen mulighed for adhæsion efter § 67, bortset fra tilfælde hvor politiet rejser tiltale for et forhold, som retten ikke mener rammes af Færdselslovens straffebestemmelser, fordi forseelsen er begået på et område, der ikke er åbent for almindelig færdsel. I så fald måtte den tiltalte frifindes for straffepåstanden, men formentlig dømmes til erstatning, medmindre eksculpationsbevis føres. Ved en ændring af Færdselsloven er det imidlertid overvejelse værd, om anvendelsen af den særlige færdselsretlige procesform skal vedblive med at være knyttet til tilbagerejsning, jfr. herom nedenfor kapitel 7, II, C.

II. Forholdet til fremmed ret.

Reglerne om adhæsionsprocessen hører til procesretten og er i lighed med andre regler, der normerer domstolenes organisation og virksomhed, underkastet territorialitetsprincippet,

både således at reglerne anvendes ved samtlige retshandlinger for danske domstole, og at næppe noget fremmed retssystem foreskriver brug af de danske regler i dets hjemland.⁶ De danske processuelle regler anvendes også i sager, hvor den erstatningspådragende handling har fundet sted i udlandet, og som derfor helt eller delvis skal afgøres efter fremmed materiel ret.⁷ Adhæsion kan ske efter reglen i Retsplejeloens § 991, selv om kravet må bedømmes efter en fremmed materielretlig erstatningsregel.

Tidligere var spørgsmålet om Færdselslovens betydning for bedømmelsen af handlinger i udlandet uomtalt i loven; men i retspraksis var fastslået, at i alt fald Færdselslovens bestemmelser om spirituskørsel kunne anvendes på forhold begået uden for landets grænser, jfr. f. eks. UfR 1966.495 Ø.⁸ I § 69 a, der blev indsat i Færdselsloven ved lov nr. 223 af 4. juni 1969, er der nu givet nærmere regler om straf her i

6. Hurwitz: Strafferetspleje s. 18, H. Munch-Petersen: Den danske Retspleje, V, s. 53.

7. Jfr. Borum og Philip: Lovkonflikter, 6. udgave, s. 166 ff, Frandsen: Håndbog i Færdselslovgivningen, s. 27 f og FT 1968–69, tillæg A, sp. 3084. Bevisbyrdereglen i Færdselslovens § 65 må i denne relation anses som en materiel regel, jfr. Borum og Philip smstd. s. 187 og Hurwitz og Gomard: Tvistemål s. 231. UfR 1959.537 V bestemte i et tilfælde, hvor en dansk motorfører i Danmark forvoldte en fransk turists død, at krav om erstatning for tab af forsørger skulle afgøres efter dansk ret. I UfR 1967.405 Ø var en dansker efter aftale med ejeren af en her indregistreret og forsikret vogn taget med vognen på en tur til Polen. Her omkom passageren ved et færdselsuheld, og der rejstes krav om erstatning for tab af forsørger mod vognens danske ejer. Dansk ret blev anvendt, jfr. herved Gomard: Erstatningsregler i og uden for Kontraktsforhold s. 116 f og Franz Marcus i UfR 1958B.124 ff.

8. Jfr. FT 1968–69, tillæg A, sp. 3077 om anklagemyndighedens opfattelse før loven af 4. juni 1969. Om norsk ret, se Bjørn Eidem i Lov og rett 1969, 310 ff.

landet for færdselsforseelser begået i udlandet. Straf – og eventuel frakendelse af førerret – kan altid pålægges, når forholdet er strafbart såvel efter dansk som fremmed ret, jfr. Straffelovens § 7, som § 69 a, stk. 1 henviser til. Retsfølgerne fastsættes efter dansk ret; men straffen kan ikke overstige strafferammen i den anvendelige fremmede lovbestemmelse, jfr. Straffelovens § 10, som der ligeledes henvises til i § 69 a, stk. 1. Er forseelsen ikke strafbar efter den danske Færdselslov, men derimod efter gerningsstedets lov, kan straf pålægges, hvis forseelsen er begået i et af de andre nordiske lande eller et land, som efter Justitsministerens bestemmelse er inddraget under reglen, og de overtrådte bestemmelser falder inden for et katalog af færdselsforskrifter, der er opregnet i § 69 a, stk. 2. Opregningen er foretaget på grundlag af den europæiske konvention af 30. november 1964 om straf for færdselsforseelser. Konventionen er optrykt som bilag til lovforslaget, FT 1968–69, tillæg A, sp. 3109 ff.

I § 69 a, stk. 4, er udtrykkeligt bestemt, at adhæsionsreglerne i § 67 ikke gælder i sagerne om færdselsforseelser i udlandet. § 67 er knyttet til erstatningsreglen i § 65, og denne kan ikke uden videre anvendes på forhold begået i udlandet, sml. herved ovenfor note 7. Adhæsionsreglen i Retsplejelovens § 991 er derimod anvendelig i udlandssager, der behandles her efter § 69 a. Reglen i § 991 giver som nærmere omtalt nedenfor s. 178 mulighed for at udskyde erstatningskravet af sagen, når dets behandling under sagen ville medføre væsentlig ulempe. Motiverne til loven af 4. juni 1969 bemærker, at det formentlig ofte straks fra sagens modtagelse vil stille sig som den klart mest hensigtsmæssige løsning at få strafspørgsmålet afgjort uden de forsinkelser, en tilstrækkelig oplysning om de erstatningsretlige problemer vil betyde.⁹ Fremskaffelsen af nødvendige oplysninger om

9. FT 1968–69, tillæg A, sp. 3084.

de fremmede erstatningsregler og deres anvendelse vil ofte volde nogen vanskelighed, og nødvendig korrespondance med udlandet vil jævnligt tage så megen tid, at afgørelsen af strafspørgsmålet ikke bør vente herpå.

De almindelige adhæsionsregler i § 67 om færdselsforseelser, der bygger på politiets arbejde med straffesagen, er ikke altid egnede i sager, hvor fremmed ret skal benyttes. Advokatbistand vil her i almindelighed være nødvendig, og tilvejebringelsen af de fornødne oplysninger kan lige så godt eller bedre ske under en civil sag. Er imidlertid retten selv i besiddelse af det fornødne kendskab til den fremmede ret, er fyldestgørende oplysninger fremsendt med sagen, eller må de antages at kunne tilvejebringes med kort varsel, eller er parterne – hvilket nok er et mere praktisk tilfælde – enige om, at forholdet skal bedømmes efter dansk ret, kan og bør erstatningsspørgsmålet dog afgøres under politisagen, og dette kan ske efter Retsplejelovens adhæsionsregler.

Erstatningskrav mod udlændinge for færdselsskader forårsaget i Danmark kan behandles under færdselssagen, hvis der rejses tiltale her mod udlændingen, jfr. eksempelvis UfR 1960.67 H. Efter Færdselslovens § 69, stk. 3–5, som affattet ved lov nr. 223 af 4. juni 1969, kan køretøjet, dersom føreren er hjemmehørende uden for Norden, og køretøjet er hjemmehørende uden for Danmark, tilbageholdes til sikkerhed ikke alene for krav på bøder og sagsomkostninger, men også for erstatningskrav.¹⁰ 2 måneder efter sagens endelige

10. Efter lovordene skal beslaglæggelse kunne ske, hvis f. eks. en i Tyskland bosat person begår en forseelse her i landet med en vogn, som han har lejet i Sverige, cfr. derimod cirkulæreskrivelse nr. 201 af 18. december 1964, hvis undtagelsesregel det ikke synes at have været hensigten at begrænse ved loven, jfr. FT 1968–69, tillæg A, sp. 3076. Hjemmehørende må formentlig forstås som bosat.

afgørelse kan der gøres udlæg i køretøjet for kravet. Erstatningskravene bliver imidlertid i almindelighed dækket af ansvarsforsikringen for det udenlandske motorkøretøj, jfr. nedenfor kapitel 13, V, B.

KAPITEL 7

Tiltalen

I. Hvornår er tiltale rejst?

A. Adhæsion efter Retsplejelovens regler.

Efter Retsplejelovens § 991 er det ikke en udtrykkelig betingelse for fremsættelse af borgerlige krav i straffesager, at tiltale er rejst. § 991, stk. 2, forudsætter som det normale, at den forurettede under forundersøgelsen erklærer, om han begærer sig tilkendt erstatning under sagen. Med denne erklæring må kravet anses at være fremsat.¹ Lovens ordning, der imidlertid næppe overholdes i praksis,² er da den, at hvis sagen fremmes til dom som tilståelsessag efter § 925, gør den forurettede selv sit krav gældende, medens anklagemyndigheden varetager hans tarv, hvis sagen bliver en domsmandssag (eller nævningsag). Påstanden om det borgerlige krav kan imidlertid kun tages til følge, hvis strafspørgsmålet afgøres mod tiltalte, jfr. kapitel 11, IV, A, og en dom til erstatning forudsætter derfor i almindelighed, at tiltale har været rejst.

B. Adhæsion efter Færdselslovens regler.

Færdselslovens § 67 kræver som betingelse for, at adhæsion kan ske, at »der rejses tiltale«; men behandlingen af det bor-

1. Spørgsmålet om og når kravet er fremsat, har betydning bl. a. for renter, jfr. kapitel 8, VI, og for adgangen til at få et forlig tilført retsbogen.
2. Jfr. nedenfor kapitel 10, I.

gerlige krav er ikke betinget af, at tiltalen gennemføres til dom. Det kan være noget tvivlsomt, hvornår tiltale skal anses for rejst.

1. Sager, hvor anklageskrift udfærdiges.

Efter Retsplejelovens §§ 831, 926 og 930 rejses tiltale ved »et af statsadvokaten (politimesteren) udfærdiget og underskrevet anklageskrift.«

Hurwitz: Strafferetspleje s. 291 antager, at tiltale er rejst, når anklageskriftet er underskrevet, idet Hurwitz dog forudsætter, at sagens tingfæstning (indlevering af anklageskriftet til retten) sker i kontinuitet af tiltalerejsningen, samt at denne uden ophold meddeles tiltalte gennem anklageskriftets forkyndelse. Tidligere var det da også praksis ved Østre Landsret, at fristen for tiltalerejsning ved varetægtsfængsling efter Retsplejelovens § 780, stk. 2, ansås afbrudt, så snart statsadvokaten havde underskrevet anklageskriftet. Denne praksis blev imidlertid ændret som følge af sagen i UfR 1966.244 H.

Fristen udløb her den 18. oktober. Anklageskrift blev underskrevet samme dag og indleveredes til retten den 20. oktober. Fænglede hævdede, at anklagemyndigheden havde begået en rettergangsfejl ved at holde ham fængslet den 18.–20. oktober. Byretten gav anklagemyndigheden medhold i, at anklageskriftets underskrivelse afbrød fristen. Landsretten anførte, at det ved fristens udløb, »på hvilket tidspunkt anklageskriftet ikke var indleveret til retten«, i et retsmøde burde have været bragt på det rene, om betingelserne for fortsat fængsling forelå. Da Rigsadvokaten over for Højesteret oplyste, at anklagemyndigheden som følge af Landsrettens kendelse havde opgivet førnævnte fortolkning, og da den tiltalte forlængst var løsladt, undlod Højesteret at tage stilling til spørgsmålet.

Hensynet til rettens kontrol med, at fængsling ikke strækker sig over længere tid end lovligt og nødvendigt, taler for, at afbrydelsen af fristen efter Retsplejelovens §§ 780, stk. 2, og 829 knyttes til anklageskriftets indlevering til retten. Det er derfor ikke på forhånd

givet, at samme kriterium også i andre henseender er afgørende for, om tiltale anses for rejst.

Om fremsættelse af erstatningskrav foreligger en afgørelse i UfR 1959.728 Ø. Efter en kollision mellem to motorcykler udfærdigede politimesteren anklageskrift mod begge parter og indleverede det til retten med bemærkning om, at der nedlagdes erstatningspåstande under sagen. Ved første retsmøde mødte den ene part, erkendte sig skyldig og vedtog en bøde. Den anden part var bortrejst og mødte ikke. Forkyndelsen af anklageskriftet havde været umulig på grund af bortrejsen. Inden andet retsmøde oplystes det, at den anden part havde taget ophold i Oslo, hvorefter politimesteren frafaldt tiltale mod ham. Da der blev protesteret mod påkendelse af erstatningskravet, afsagde underretten en kendelse, hvori anføres, at Færdselslovens § 67, stk. 1, som betingelse for skadelidtes ret til at begære sit erstatningskrav påkendt under straffesagen kun foreskriver, at tiltale er rejst mod den, over for hvem kravet gøres gældende, og at den omstændighed, at tiltalte som følge af bortrejse ikke har kunnet gøres bekendt med den imod ham rejste tiltale, og at anklagemyndigheden efter sagens indbringelse for retten har frafaldet tiltalen, ikke har betydning for spørgsmålet om erstatningspåkendelsen. Disse bemærkninger er tiltrådt af Landsretten.

Denne dom fastslår direkte kun, at det ikke er en betingelse for fremsættelsen af erstatningskrav, at anklageskriftet er *forkyndt* for tiltalte, men tager ikke stilling til, om tiltale skal anses for rejst allerede ved udfærdigelsen af anklageskriftet eller først ved dettes indlevering til retten. Det sidste kriterium kunne i og for sig også i denne relation synes det naturligste. Først ved sagens fremkomst til retten er denne sat i virksomhed. Det stemmer ikke med almindelige forvaltningsretlige synspunkter at lægge vægt på en rent intern

udfærdigelse af et anklageskrift, som måske ingen uden for anklagemyndighedens eget kontor kender. Man kunne imidlertid nok indskrænke sig til at kræve, at tiltalebeslutningen og tiltalens genstand er blevet meddelt retten og at sagen er sigtede bekendt. Godtages denne fortolkning, kan en part, mod hvem tiltale f. eks. på grund af bortrejse må opgives, dog dømmes til at svare erstatning i forbindelse med en begyndt, men ikke gennemført straffesag om uheldet, dersom vedkommende er bekendt med sagen, selv om anklageskriftet ikke har kunnet forkyndes for ham. Af præmisserne ses at en afhøring af sigtede i Oslo ville blive forsøgt, og at en dansk advokat ville varetage hans interesser, jfr. kapitel 10, III, E. Når der for en gruppe af sager er indrettet en særlig procesform, adhæsionsprocessen, som i det store og hele virker tilfredsstillende og giver både retterne og især parterne lettelser, er der grund til at fortolke de formelle betingelser for anvendelse af denne procesform så lempeligt som muligt.

2. Sager, hvor tiltale rejses til retsbogen.

I sager, der behandles efter Retsplejelovens § 925 og i de politisager, hvor tiltale i medfør af § 930, stk. 2, rejses mundtligt til retsbogen, må tiltale anses for rejst ved tilførslen til retsbogen af tiltalens genstand.³

II. *Adhæsion uden formelig tiltalerejsning.*

A. Forundersøgelsesbegæring.

En forundersøgelsesbegæring virker i praksis i mange henseender på lignende måde som et anklageskrift, og det spørgsmål kan derfor rejses, om ikke indgivelse af forundersøgelsesbegæring i henseende til fremsættelse af erstatningskrav

3. Jfr. Hurwitz: Strafferetspleje s. 294.

har eller dog de lege ferenda burde have samme betydning som tiltalerejsning. Under forundersøgelsen vil retten ofte erhverve et ret indgående kendskab til sagen, og dette kendskab kunne man drage fordel af bl. a. ved at lade retten afgøre eventuelle erstatningskrav.

I de fleste tilfælde, hvor forundersøgelsesforhøret ender med, at der vedtages § 925-behandling og rejses tiltale til retsbogen, har det ingen større praktisk betydning, om erstatningskravet kan fremsættes straks ved forhørets begyndelse, eller om kravet formelt først kan fremsættes, efter at tiltale er rejst. Sluttes forundersøgelsen med, at sagen skal forelægges statsadvokaten, er det klart, at der ikke kan træffes nogen afgørelse om erstatningsspørgsmålene, før tiltalesspørgsmålet er afgjort. Havde retten taget stilling til skadelidtes krav og anset det bevist eller ikke bevist, at sigtede havde begået den påsigtede ansvarspådragende handling, ville jo dommeren, der skal sidde som retsformand i den domsmandsret, der skal afgøre strafskylden, have foregrebet sin stilling til sagen. Der kan derfor kun være tale om at tage erstatningsspørgsmålet op senere enten under en domsmandssag, jfr. således også § 991, eller efter et tiltalefrafald.

Frafalder statsadvokaten tiltale på grund af bevisets stilling, kan der ikke gennemføres en adhæsionsproces efter Retsplejelovens regler. Et grundprincip i Retsplejelovens kapitel 89 er, at erstatning kun kan tillægges skadelidte i forbindelse med en fældende afgørelse af strafspørgsmålet. Derimod kunne om den færdselsretlige adhæsionsproces siges, at et tiltalefrafald efter forundersøgelse meget minder om en frifindelse for straf, og frifindelse udelukker ikke idømmelse af erstatning.⁴ Som oftest vil dog også erstatningspligten i

4. Det sker ikke ofte, at en tiltale angående en forseelse, som kan medføre tab af førerbevis, frafaldes efter forundersøgelse. Det

tilfælde, hvor tiltalen frafaldes, være så tvivlsom, at retten ikke kan tage stilling til erstatningskravet alene på grundlag af sigtedes forklaring under forundersøgelsen, men måtte fortsætte sagen til yderligere bevisførelse. I frafaldstilfælde har retten i almindelighed ikke samme grundlag for at afgøre erstatningsspørgsmålet, som hvor den selv har truffet afgørelse om strafspørgsmålet.

Ved frafald af tiltale kan som vilkår som oftest vel ved siden af dagbøder sættes betaling af erstatning, jfr. Retsplejelovens § 723 a, stk. 1, nr. 2.⁵ Denne hjemmel benyttes kun sjældent. Tiltalefrafaldet vil som oftest først ske, når erstatningsspørgsmålet er ordnet,⁶ og det ville i almindelighed være uheldigt, om undladelse af at betale erstatningen skulle føre til en genoptagelse af en måske for længst henlagt straffesag. Da erstatningen altså som regel vil være betalt, og da der, hvor dette undtagelsesvis ikke er sket, sjældent vil være vanskeligheder ved at opnå en forligsmæssig afgørelse, er der i almindelighed ikke større behov for at hjemle en adhæsionsproces i sager, hvor tiltalen frafaldes. Forholdet ligger dog noget anderledes ved tiltalefrafald over for unge lovovertrædere. Her er erstatningerne ofte ikke betalt, og en forligsmæssig ordning kan bl. a. strande på værgernes passivitet. En bedre løsning end at gøre betalingen til et vilkår for tiltalefrafaldet ville være at give eksigibeldom for erstatningskravet, og dette kunne ske ved at tillade adhæsionsbehandling efter tiltalefrafald. I hvert fald uden for

kan tænkes, at en færdselsforseelse er medtaget under en forundersøgelse, der iøvrigt har været rettet på straffelovsovertrædelser. Rejses der ikke politisag for overtrædelse af Færdselsloven, vil beviset for forseelsen efter sigtedes forklaring under forundersøgelsen ofte være tvivlsomt.

5. Retten må vistnok ex officio foretage en vis prøvelse af erstatningskravet, sml. *Kommenteret Retsplejelov* § 723 a, note 3.
6. Jfr. *Hurwitz: Strafferetspleje* s. 222, note 16 og 17.

Færdselslovens område ville en sådan fremgangsmåde imidlertid kræve lovændring.

B. Bødeforelæg.

1. Afgør politiet strafspørgsmålet efter Retsplejelovens § 931 ved et udenretligt bødeforelæg, som modtages af sigtede, kan adhæsion efter Retsplejeloven ikke finde sted. Ingen af bestemmelserne i kapitel 89 kan efter deres indhold finde anvendelse i denne situation. Selvom ordlyden af Færdselslovens § 67 nærmest går i samme retning, er spørgsmålet dog for færdselssagernes vedkommende noget tvivlsomt, jfr. nedenfor under 2.

I det omfang, bødeforelæg afskærer fra adhæsiionsmuligheden, opstår det spørgsmål, om ikke politimesteren bør undlade at forelægge den sigtede en bøde og i stedet rejse tiltale, når det er ham bekendt, at der foreligger et erstatningskrav. Ellers betages jo skadelidte adgangen til den lette og (for ham) billige afgørelse af erstatningsspørgsmålet. Brug af bødeforelæg i sådanne situationer er dog ikke i strid med lovens ord. Både Retsplejelovens § 991, hvorefter der *bør* gives den forurettede lejlighed til at fremsætte erstatningskrav for retten, og Færdselslovens § 67, stk. 1, hvorefter der *skal* gives skadelidte lejlighed til at påstå erstatning, forudsætter, at sagen er indbragt for retten.⁷

Formålet med bødeforelægget er både at spare publikum tidsspildet og ubehagelighederne ved at skulle give møde i retten i et offentligt retsmøde i anledning af rene bagateller og at befri retten for en del af de mangfoldige småsager, hvor forseelsen er klar.⁸ Hovedvægten må vistnok lægges på de rent praktiske fordele ved bødeforelæggene. Brug af denne afgørelsesmåde kan derimod ikke betragtes

7. Anderledes *Kommenteret Retsplejelov* § 991, note 9.

8. Jfr. *Kommenteret Retsplejelov* § 931, note 1.

som en for sigtede lempeligere reaktionsform. Efter det i § 931 fastsatte bødemaksimum på 600 kr., jfr. lov nr. 253 af 4. juni 1969, kan langt de fleste, selv grove færdselsforseelser afgøres på denne måde. Disse praktiske fordele ved bødeforelægget må formentlig vige for hensynet til den skadelidtes lette adgang til genoprettelse, således at politimesteren ikke bør udfærdige bødeforelæg, hvis der foreligger et uafgjort erstatningskrav, hvadenten dette vedrører en overtrædelse af Færdselsloven eller af andre lovbestemmelser. *Hurwitz: Strafferetspleje*, s. 307, og *Kommenteret Retsplejelov*, § 991, note 9, antager dog, at bødeforelæg kan benyttes uden for Færdselsloven, hvis forurettede uden rimelig grund har modsat sig en forligsmæssig afgørelse. Det er en vanskelig opgave for politimesteren at skulle tage stilling til, om skadelidte har rimelig grund til at kræve mere, end sigtede vil indrømme ham, eller til at forlange en hurtigere betaling. Bortset måske fra tilfælde, hvor det er helt åbenbart, at skadevolderens tilbud dækker alt, hvad skadelidte ville have mulighed for at opnå ved domstolene, eller at skadelidte for at få skadevolderen straffet pure nægter at gå på forlig, bør politimesteren vistnok afholde sig fra en prøvelse af skadevolderens forligstilbud. Der er iøvrigt næppe grund til i dette spørgsmål at gøre forskel mellem færdselslovsovertrædelser og andre forseelser.

2. Tidligere skete bødeforelæg ifølge Retsplejelovens § 931 ved forkyndelse af anklageskrift med påtegning om, at sigtede, såfremt han vedgik skylden, kunne erklære sig rede til uden retslig forfølgning at erlægge den forelagte bøde. Hurwitz forudsætter, at tiltale ikke herved er rejst.⁹ Antages imidlertid som ovenfor under I, A in fine, at tiltale kan anses for rejst i relation til Færdselslovens § 67, uden at der er

9. *Strafferetspleje* s. 307 note 10.

sket henvendelse til retten, må dog også kunne godtages, at overgivelsen af anklageskriftet, selv om dette er påført en anvisning af en mulighed for at undgå indbringelse for retten, kan have virkning som en tiltalerejsning og give mulighed for adhæsionsbehandling efter Færdselslovens § 67.

Ved lov nr. 139 af 31. marts 1960 blev § 931 ændret, således at politiet nu blot behøver at give sigtede en meddelelse af det nævnte indhold. Forskellen fra den tidligere ordning er, at beskrivelsen ikke behøver at være formuleret som et anklageskrift (men skal dog have samme indhold, jfr. § 931, stk. 2), og navnlig at forkyndelse ikke er nødvendig.

Formålet med ændringen var alene at opnå en praktisk forenkling, og den tidligere fremgangsmåde kan stadig anvendes, såfremt den i det enkelte tilfælde findes mest hensigtsmæssig.¹⁰ Om den ene eller den anden tekniske fremgangsmåde ved meddelelsen af bødeforelægget benyttes, bør ikke have betydning for adgangen til at gøre erstatningskrav gældende. Den formodede skadevolder kan dog selv sagt aldrig dømmes som udebleven uden sikkerhed for, at meddelelse om erstatningskravet er givet ham eller er blevet forkyndt for ham.

I underretternes praksis har erstatningssøgende i ret vidt omfang fået adgang til at gøre krav gældende under en færdselsretlig adhæsionsproces, selv om strafspørgsmålet er afgjort udenretligt ved et bødeforelæg.¹¹ Dette er sket for ud

10. Jfr. FT 1959–60, tillæg A, sp. 2910.

11. Jfr. Dommerforeningens Årsberetning 1965–66 s. 12, hvor bestyrelsens flertal giver udtryk for den mening, at erstatningsspørgsmålet vil kunne tages under påkendelse, medens et mindretal ikke mener, der er hjemmel hertil. Ifølge en utrykt cirkulæreskrivelse af 16. december 1966 fra Politimesterforeningen har Rigsadvokaten givet udtryk for, at påkendelse er særdeles hensigtsmæssig, men hjemmelen tvivlsom.

fra en udvidende fortolkning af ordene »tiltale rejst« at imødekomme et praktisk behov. Er parterne enige om at søge erstatningsspørgsmålet afgjort på denne måde, er der næppe betænkeligheder herved.¹² Protesterer derimod den bøde-fældte, bør afgørelsen om erstatningskravet ikke træffes i en adhæsionsproces. Dette resultat kan vel ikke nås alene ud fra ordene i Færdselslovens § 67. Anses tiltale for rejst, skal jo i almindelighed sagen gennemføres; men i betragtning af lovens yderst summariske regler om et praktisk vigtigt spørgsmål kan fortolkningen formentlig tillade sig en betydelig frihed. I rent praktiske processuelle spørgsmål er behovet for en streng efterfølgelse af alle formelle forskrifters ord og punkter mindre end i anliggender af materiel karakter.

C. Opgivelse af tiltalebetingelsen efter Færdselslovens § 67. De praktiske hensyn, som i et vist omfang har ført politiretterne til at tage erstatningskrav efter Færdselslovens § 65 under behandling, selv om strafspørgsmålet er afgjort uden retligt, fører vistnok videre.

Er der ved et færdselsuheld opstået betydelige skader, navnlig personskade med invaliditet eller død til følge, vil erstatningsspørgsmålets betydning være dominerende i forhold til strafspørgsmålet. De straffe, der kommer på tale, er måske kun mindre bøder. Erstatningsspørgsmålet bliver sagens eneste indhold, hvor adhæsionsprocessen fortsætter gennem flere retsmøder, efter at strafspørgsmålet er afgjort måske straks i første retsmøde med en advarsel eller en bødevedtagelse. Iøvrigt hindrer sammenkoblingen mellem erstatnings- og straffekrav ikke så sjældent en afgørelse uden dom af strafspørgsmålet, fordi tiltalte (og hans forsikrings-

12. Denne betingelse er normalt opfyldt, fordi forsikringsselskaberne er interesseret i en simpel afgørelsesmåde.

selskab) frygter for, at en erkendelse af strafskyld vil præjudicere afgørelsen om det erstatningsretlige ansvar, og derfor nægter at vedtage en bøde.¹³

Erstatningskravet under den færdselsretlige adhæsion er ofte ikke efter sin størrelse og sin betydning for parterne et blot akcesorium til sagens egentlige og vigtigste genstand: strafpåstanden. Erstatningskravet er ikke sjældent hovedformålet med processen. Der kan derfor rejses spørgsmål, om ikke det er uhensigtsmæssigt, at anvendelsen af procesmåden for »blandede« færdselssager i Færdselslovens § 67 er betinget af, at der rejses tiltale, og at procesmåden kun omfatter krav mod den tiltalte. Reglen i § 67 bevirker, at politiet for at hjælpe den erstatningssøgende kan være fristet til at rejse tiltale, hvor dette ellers ikke er rimeligt begrundet. Afgørende for, om tiltale rejses, er iøvrigt ofte momenter, der ikke for erstatningsspørgsmålet er af afgørende betydning.¹⁴ Adhæsionsprocessen efter Færdselsloven kan benyttes, selvom tiltalen under sagen opgives, og tiltalerejsning er i det hele taget ikke noget rationelt kriterium for, hvilke krav der kan henlægges til underret (politiret) uanset kravenes størrelse. De krav, der omfattes af Færdselslovens § 65, bygger i de fleste tilfælde på et afgrænset sæt af retsregler, med hvis anvendelse politiretten har opnået stor fortrolighed.

Der kunne være grund til at overveje, om ikke der – ved en ændring af Færdselsloven – burde gives adgang til at rejse sag efter § 67, selv om ingen af parterne tiltales. Hvis politiets undersøgelser i anledning af et færdselsuheld ikke

13. Anderledes *Ove Rasmussen* i J 1938.510 ff.

14. Er den skadevoldende bilist død, er sag efter § 67 heller ikke mulig. Betydelig legemsskade hos sigtede eller hans nærmestes død som følge af ulykken kan efter omstændighederne medføre tiltalefrafald, jfr. Rigsadvokatens Meddelelsesblad nr. 23, 1966, punkt 24–26 og nr. 25, 1967, punkt 22.

giver grundlag for tiltalerejsning, men politimesteren skønner, at der er mulighed for gennemførelse af et erstatningskrav efter Færdselslovens § 65, skulle han da til retten kunne fremsende en begæring om åbning af en færdselssag, indeholdende en kort beskrivelse af det faktiske hændelsesforløb, som dette fremtræder efter politiets undersøgelser, og en angivelse af de oplyste mulige erstatningskrav samt navne og adresser på de personer og selskaber, af eller mod hvem krav rejses, og på de vidner, som efter politimesterens mening bør afhøres i retten. Begæringen vedlægges rapporter, rids og øvrigt materiale. Retten skulle da, medmindre begæringen på forhånd bør afvises, beramme et retsmøde og udsende indkaldelser. Afhøringen af de erstatningssøgende og de påståede erstatningsskyldige måtte foregå efter reglerne om partsafhøring, og hvor der ikke møder advokater, foretages af dommeren. Dette sker også i dag i vid udstrækning i politisager, selv om anklagemyndigheden giver møde.

III. Senere opgivelse af tiltalen.

Ovenfor under II, A, er talt om frafald (opgivelse) af endnu ikke rejst tiltale. Frafalder anklagemyndigheden en allerede rejst tiltale, bortfalder straffesagen uden videre, hvis domsforhandlingen ikke er begyndt. Frafaldes tiltalen under domsforhandlingen, skal retten afsige frifindelsesdom, jfr. Retsplejelovens § 728.¹⁵

Er der i medfør af Retsplejelovens kapitel 89 rejst erstatningskrav under sagen, og er domsforhandling ikke påbegyndt, bortfalder adhæsionssagen uden videre, hvis tiltale frafaldes. Er domsforhandling påbegyndt, kan der ske frifin-

15. I praksis overholdes reglen om frifindelsesdom ved tiltalefrafald under domsforhandlingen næppe i politisager. Med et anstrøg af sofisme kunne dog hævdes, at domsforhandlingen ikke er begyndt, før politiet har nedlagt sin påstand om straf.

delse for erstatningskravet sammen med frifindelsen for straf, jfr. § 992, stk. 1, og nærmere i kapitel 11.

Frafaldes tiltalen i en sag, hvor erstatningskrav er rejst i medfør af Færdselslovens § 67, og sker frafaldet først under domsforhandlingen, fremgår direkte af ordene i § 67, stk. 1, at erstatningskravet kan påkendes under sagen. Sker frafaldet inden domsforhandlingen, må det samme antages, når tiltale dog har været rejst. Denne fortolkning ligger nærmest ved ordene i § 67, og er også knæsat i retspraksis, jfr. den ovenfor under I nævnte UfR 1959.728 Ø og *Stig Jørgensen m. fl.: Forsikringsret II*, s. 121, note 39.

IV. Udelukker sagens afvisning fremme af adhæsiionsprocessen?

Det kan ske, at retten efter sagens tingfæstning (§ 832) finder, at de processuelle forudsætninger for en realitetsbehandling af straffesagen ikke er til stede, og derfor afviser straffesagen. Spørgsmålet er herefter, om adhæsiionsprocessen deler skæbne med den egentlige straffesag. Spørgsmålet må utvivlsomt besvares bekræftende for adhæsiion efter reglerne i Retsplejelovens kapitel 89, jfr. § 992, stk. 1. Diskussionen i det følgende angår kun den færdselsretlige adhæsiionsproces, for hvilken § 992, stk. 1, ikke gælder.

Arsagen til afvisning kan være, at retten sagligt¹⁶ eller stedligt¹⁷ er inkompetent, at tiltalen ikke er rejst af rette påtalemyndighed,¹⁸ at de beskrevne handlinger ikke er strafbare,¹⁹ at strafskylden er forældet,²⁰ at forholdet tidligere

16. Jfr. Retsplejelovens § 691 og *Hurwitz: Strafferetspleje* s. 100 f.

17. Jfr. § 704 og *Hurwitz* s. 125.

18. Jfr. § 727 og *Hurwitz* s. 206 f.

19. Jfr. § 842.

20. Jfr. § 869, stk. 2, og § 908, stk. 2, samt *Hurwitz* s. 337 f.

er afgjort ved retskraftig dom etc. En del af disse omstændigheder vedrører egentlig ikke det formelle spørgsmål, om vedkommende domstol kan dømme i sagen, men hører til sagens realitet, og ville, såfremt de først blev fremdraget under domsforhandlingen, medføre frifindelse og ikke afvisning. Når der i medfør af § 842 kan træffes afgørelse om en del af disse spørgsmål ved kendelse om »forhåndsafvisning«, skyldes det, at de efter deres natur egner sig til en præliminær juridisk bedømmelse.²¹ Afvisning sker i to helt forskellige tilfældegrupper. I den ene foreligger mangler ved sagens rejsning, som vel medfører, at tiltalte ikke kan dømmes under denne sag, men ikke udelukker, at han kan blive dømt under en ny sag for det samme forhold, når blot sagen anlægges ved rette domstol, under iagttagelse af visse formregler etc. I den anden gruppe bevirker afvisningen, at tiltalte slet ikke kan dømmes, heller ikke under en ny sag.

I den sidste tilfældegruppe vil det ofte være temmelig tilfældigt, om afgørelsen bliver truffet under domsforhandlingen og da formuleres som frifindelsesdom eller på et tidligere tidspunkt og da formes som en afvisningskendelse. Frifindelsen udelukker ikke erstatningskravets påkendelse, jfr. Færdselslovens § 67, stk. 1, og det samme bør da antages om afvisningen. At retten gennemgående ikke vil have opnået helt samme kendskab til sagen, hvis den afvises på et forberedende stadium, er næppe afgørende.

Sker afvisning på grund af formaliteten, kan mangelen i almindelighed rettes, og sagen indbringes for domstolene på ny. Erstatningsspørgsmålet behandles da ofte mest hensigtsmæssigt under den nye proces. Er sagen indbragt for urigtig domstol, må afvisningen omfatte også adhæsionsprocessen, og det selv om vedkommende ret ville være kompetent

21. Jfr. *Hurwitz: Strafferetspleje* s. 455 f.

til at behandle et civilt søgsmål mod tiltalte, hvilket iøvrigt ikke ofte vil være tilfældet. Formalitetsmangler, som er helt uden betydning for adhæsionsprocessen, må dog efter omstændighederne kunne lades ude af betragtning, navnlig hvis sagen trods manglen er blevet behandlet af retten. Ophæves f. eks. underrettens straffedom af landsretten på grund af domsmænds inhabilitet, kan således afgørelsen om erstatningskravet blive stående, da domsmænd ikke deltager i behandlingen af borgerlige krav. Det samme gælder, hvis forsvarer ikke har været beskikket for tiltalte, skønt dette burde være sket. Finder retten, at den kørsel, for hvilken politimesteren har rejst tiltale, har været groft uforsvarlig, skal frakendelse af førerret finde sted efter Færdselslovens § 70, stk. 1, og sagen kan da ikke behandles som politisag, jfr. § 69, stk. 2. I praksis vil politiet formentlig altid efterkomme en henstilling fra retten om at forelægge sagen for statsadvokaten, men skulle det ikke ske, må dommen lyde på frifindelse.²² I et sådant tilfælde vil det formentlig heller ikke være udelukket med det samme at behandle erstatningskravet.

V. Tiltalens genstand.

A. Hvilke straffebestemmelser skal tiltalen angå?

Medens den almindelige adhæsionsproces efter Retsplejeloens regler ikke er begrænset til sager om overtrædelse af bestemte lovbud inden for straffelovgivningen, kunne det spørgsmål rejses, om den færdselsretlige adhæsionsproces forudsætter, at tiltalen alene eller tillige angår overtrædelse af Færdselsloven. Spørgsmålet er af ringe praktisk betydning, idet tiltale imod en motorfører så godt som altid vil omfatte overtrædelse af bestemmelser i Færdselsloven. Spørgsmålet

22. Jfr. Hurwitz: Strafferetspleje s. 207 med note 6.

må iøvrigt besvares benægtende. I motiverne til Lov om Motorkøretøjer nr. 144 af 1. juli 1927 er udtrykkelig sagt, at det ikke er afgørende for adgangen til at få erstatningskrav påkendt, at tiltalen angår overtrædelse af Loven om Motorkøretøjer.²³ Adhæsion efter Færdselslovens § 67 kan derfor også ske under straffesager for overtrædelse af Straffeloven (navnlig § 241 om uagtsomt manddrab eller § 249 om uagtsom legemsbeskadigelse) eller politivedtægten. Adhæsion kan ske både under statsadvokat- og politisager, jfr. herved også Færdselslovens § 69, stk. 2.

Samme regler som fastsat i Færdselslovens § 67 om adhæsionsbehandling af erstatningskrav efter lovens § 65 gælder om erstatningskrav efter Hundeloven, lovbekendtgørelse nr. 380 af 26. juni 1969 § 10.

B. Forholdet mellem tiltalen og de ansvarsbegrundende kendsgerninger.

1. Efter Retsplejelovens kapitel 89 kan adhæsionen kun omfatte krav, der er forårsaget eller forvoldt²⁴ af det forhold, for hvilket tiltale er rejst, og det samme gælder inden

23. Jfr. RT 1926–27, tillæg A, sp. 4741 samt *Bech*: Adcitation og litisdenuntiation s. 72 og *Frandsen*: Håndbog i Færdselslovgivningen s. 234. Erstatningskrav er påkendt i UfR 1931.138 V og JD 1954.30 og 73, der alle vedrører tiltale for overtrædelse af Færdselslovens regler i tiden før Motorloven og Færdselsloven blev samlet i Færdselsloven af 24. maj 1955. Adhæsionsreglen fandtes i Motorloven. *Stig Jørgensen* m.fl.: Forsikringsret II s. 121 note 36, antager, at UfR 1961.922 V, refereret i kapitel 6, I, fastslår, at Færdselslovens § 67 kun kan anvendes, når der foreligger overtrædelse af Færdselslovens regler. Dette ses dog ikke at fremgå af dommen, der synes at bygge sit resultat på en fælles territorial begrænsning for anvendelsen af Færdselslovens straffebestemmelser og § 67.

24. Ordet »begrundet« i § 991, stk. 2, må opfattes som éntydigt med »forvoldt« i § 991, stk. 1, og »følger af« i § 685.

for den færdselsretlige adhæsionsproces, jfr. Færdselslovens § 67, stk. 1: »tiltale for nogen skadeforvoldende lovovertrædelse«.

2. Selv om lovovertrædelse er begået, og en skade er sket, er betingelserne for adhæsion ikke opfyldt, medmindre der er årsagsforbindelse mellem den strafbare handling og skaden. Det er ikke nødvendigt, at det udtrykkelig er sagt i tiltalen, at en skade efter anklagemyndighedens opfattelse er indtrådt som en følge af den lovstridige adfærd. Hvor årsagssammenhængen ikke er åbenbar, er en bemærkning herom dog ofte nyttig. Går tiltalen f. eks. ud på, at der var mangler ved et motorkøretøjs bremses, bør således nok i tiltalen angives, at denne mangel menes at have været i alt fald en medvirkende årsag til en påkørsel eller andet færdselsuheld. Undladelse af at nævne årsagssammenhængen udelukker imidlertid ikke adhæsion. Selv om anklageskriftet slet ikke nævner, at der er sket en skade, kan skadelidte dog fremsætte sit erstatningskrav under politisagen, men kun for så vidt kravet støttes på den fejl (lovovertrædelse), som anklagemyndigheden påstår er begået. Godtgøres således under en politisag angående mangelfulde bremses, at føreren ikke havde nogen mulighed for at nå at bremse op, må han normalt frifindes for erstatningspåstanden; men hævder den erstatningssøgende skadelidte, at der tillige foreligger en anden fejl, som har haft betydning for påkørslen, f. eks. kørselsfejl fra førerens side, men som ikke er omfattet af tiltalen, kan dette ikke prøves under adhæsionssagen. Det vil derfor være rigtigst at afvise erstatningskravet, som skadelidte derefter, hvis han vil, kan gøre gældende under en civil proces. En frifindelse, der alene tager stilling til ansvar på grund af den fejl, der er grundlag for tiltalen, ville være en kunstig afgørelse, sml. dog ovenfor s. 50 om ansvar uden for Færdselsloven.

Har den, der uretmæssigt har sat sig i besiddelse af en bil, ødelagt eller beskadiget bilen ved et færdselsuheld, kan ejeren (eller dennes kaskoforsikringsselskab) under straffesagen for overtrædelse af Straffelovens § 293, stk. 1, om brugstyveri fremsætte erstatningskrav i medfør af Retsplejelovens § 991. Kravet kan fremsættes, selv om tiltalte ikke har nogen skyld for selve færdselsuheldet. Hans ulovlige besiddelsestagelse og benyttelse har forvoldt skaden. Retten må under adhæsionssagen afgøre, om en sådan årsagsforbindelse er tilstrækkelig til at pålægge ansvar, jfr. herved UfR 1965.192 Ø omtalt af *Gomard* i Forsikring og Viden-skab, 1968, s. 114, der pålagde ansvar. Har den uretmæssige bruger stillet vognen tilbage efter benyttelsen og låst den, kan han ikke drages til ansvar for skade under et nyt brugstyveri; men har han efterladt vognen i opbrudt tilstand, måske et andet og mere udsat sted, hvorefter en anden gerningsmand tager den og forvolder skade på den, kan et krav om erstatning for denne skade måske gennemføres også mod den første gerningsmand, og i hvert fald kan kravet behandles sammen med straffesagen mod ham under en adhæsionsproces. Har flere været sammen om at tage vognen og benytte den, vil ansvaret efter omstændighederne påhvile dem alle og ikke blot føreren,²⁵ og et sådant erstatningsansvar kan gøres gældende under adhæsionsprocessen.

3. Rejses tiltale for overtrædelse af formelle forskrifter, som f. eks. skal sikre en vis kyndighed hos dem, der udøver en farlig virksomhed, kan det være noget tvivlsomt, om overtrædelsen kan siges at være årsag til en skade, når der ikke rejses tiltale for nogen konkret fejl i forbindelse med skaden.²⁶

25. Sml. *P. Spleth* i UfR 1958B.28 f og 32 f.

26. Jfr. *Ussing*: Erstatningsret s. 27 og *A. Vinding Kruse*: Erstatningsret I, s. 141.

I UfR 1964.159 V var der efter et sammenstød mellem en bil og en knallert rejst tiltale mod bilisten A for overtrædelse af Færdselslovens § 18, stk. 1, idet han havde ført motorkøretøjet, skønt han aldrig havde haft førerbevis, og mod knallertføreren B for at have begået kørselsfejl. Kriminalretten nægtede at påkende de imod A rejste erstatningskrav, »idet der, som tiltalen er formuleret, ikke med tilstrækkelig sikkerhed kan siges at være rejst tiltale for nogen skadeforvoldende lovovertrædelse«. ²⁷ Landsretten tillod adhæSION under hensyn til, at det »efter det foreliggende, herunder at A aldrig har erhvervet førerbevis, ikke kan anses udelukket, at den overtrædelse, for hvilken tiltale er rejst, kan medføre erstatningsansvar efter § 65«. AdhæSION er kun udelukket, hvis der åbenbart ikke er årsagsforbindelse, f. eks. (før ophævelsen af tidsbegrænsningen, jfr. Færdselslovens § 18) hvor tiltalte blot havde glemt at forny et tidligere erhvervet førerbevis. Det kan ikke anses for udelukket at rejse erstatningskrav i en politisag mod den, som har overladt føringen af en bil til en spirituspåvirket person, jfr. Færdselslovens § 16, stk. 3, men i praksis fremsættes erstatningskravene kun i statsadvokatsagen mod den, der har kørt med bilen. Rejses erstatningsspørgsmålet slet ikke under politisagen, er retten afskåret fra at tage stilling til spørgsmålet om en eventuel legal regres efter Færdselslovens §§ 66, stk. 6, og 67, stk. 10.

27. En lignende afgørelse afsagt af samme kriminalret, hvis afgørelse blev omstødt i UfR 1964.159, findes i UfR 1961.695. Her var den 16-årige A sat under tiltale efter Færdselslovens § 21, stk. 2, fordi han havde overladt den 14-årige B sin knallert til en køretur, hvorunder der skete nogle skader. Retten afviste behandling af samtlige erstatningskrav, bl. a. fordi der ikke med sikkerhed kunne siges at have været rejst tiltale for nogen »skadeforvoldende« lovovertrædelse, jfr. § 67, stk. 1, uagtet færdselsuheldet var omfattet af beskrivelsen i anklageskriftet.

4. Erstatningskravet er begrænset af tiltalen. Krav støttet på omstændigheder, der rækker ud over det forhold, som tiltalen angår, kan ikke behandles i adhæsion. Det er dog ikke rimeligt at anlægge en for snæver fortolkning af kravet om, at skaden skal være forvoldt ved den straffbare handling. Også skade, der forvoldes ved opbrydning af døre, skuffer o.s.v. kan således fordres erstattet under en straffesag om tyveri eller forsøg på tyveri. Skade, der ikke har været et led i selve tyveriets gennemførelse, f. eks. knusning af inventar, kan derimod ikke tages med, medmindre der også rejses tiltale for hærværk.²⁸ Har bestjålne anmeldt tyveri af 1500 kr., men rejses kun tiltale for tyveri af 1000 kr., kan der under adhæsiionsprocessen kun kræves 1000 kr. i erstatning. Grunden til sådanne begrænsninger i tiltalen vil ofte være et ønske om at muliggøre sagens behandling som tilståelsessag efter Retsplejelovens § 925. Anklagemyndigheden har ingen pligt over for den bestjålne til at fastholde sigtelsen i dens fulde omfang. I denne situation lader man ikke hensynet til skadelidte gå foran de straffeprocessuelle hensyn, således som det undertiden sker i politisager, hvor tiltale rejses i sager, der kunne være afgjort udenretligt ved bødeforelæg, jfr. ovenfor II, B. I egentlige straffesager må sagen tilrettelægges efter, hvad tjener strafspørgsmålet bedst, og byrden for politi, domstole og andre ved gennemførelsen af en straffesag som domsmandssag er i almindelighed langt større end besværet ved at gennemføre en politisag. Iøvrigt vil skadelidte i de egentlige straffesager kun sjældent have udsigt til at få dækning for sit erstatningskrav.

28. Hvem der kan rejse krav, er omtalt i kapitel 9.

KAPITEL 8

Kravene i adhæsiionsprocessen

I. Erstatningskrav.

A. Adhæsiionsprocessen efter Retsplejelovens kapitel 89.

Adhæsiionsprocessen efter Retsplejelovens kapitel 89 omfatter »borgerlige krav«, jfr. § 991, stk. 2. Langt de fleste af de krav, der i praksis behandles under en straffesag, er erstatningskrav, jfr. § 991, stk. 1.

Nedenfor i kapitel 9 er omtalt de subjektive og ovenfor i kapitel 7 de objektive begrænsninger, som følger af, at kun den, der er forurettet eller skadelidt ved det forhold, som den strafferetlige tiltale angår, kan rejse erstatningskrav under sagen. Betingelserne for, at der overhovedet opstår et erstatningskrav, og reglerne om kravets størrelse falder uden for denne fremstilling.

Det antages i almindelighed, at det erstatningskrav, som kan gøres gældende under adhæsiionsprocessen, ikke behøver at udgøre et lige så stort beløb som den forurettede ville kunne få dom for i et civilt søgsmål, selvom der ikke i tiltalen ligger nogen begrænsning. Dette skyldes, at kravet i adhæsiionsprocessen kun kan støttes på forbrydelsen, det retsbrud tiltalte påstår at have gjort sig skyldig i over for den forurettede. Har en checkbedrager købt varer i en butik, kan butiksindehaveren under en borgerlig sag få ham dømt til at betale købesummen. Er en lejer af et automobil efter den aftalte lejeperiodes udløb stukket af til udlandet med bilen, kan udlejeren opnå dom for den leje, der ville have

været gældende for den periode, hvori vognen uretmæssigt unddrages ejeren. Sælgeren eller udlejerens kan støtte ret på den indgåede kontrakt (eller denne stiltiende fortsættelse), selv om den bedrageriske køber eller lejer ikke kan.¹

Under en adhæsionssag kan der imidlertid efter ordene i § 991 kun kræves erstatning for »den ved forbrydelsen forvoldte skade«. Lovgiveren har vel sagtens ment, at adhæsionsprocessen kun skulle genoprette den ved forbrydelsen forvoldte skade. Hvor forbrydelsen derfor består i indgåelse eller fortsættelse af en kontrakt, er den lidte skade kun den negative kontraktsinteresse, ikke salgsprisen eller lejen. Er en forretning blevet franarret nogle varer, skulle derfor kun forretningens indkøbspris, men ikke andel i generalomkostninger eller sædvanlig fortjeneste kunne fordres erstattet under straffesagen. Kun hvis indehaveren kan godtgøre, at andre varer ikke kan skaffes, og at varerne ellers ville være blevet solgt til andre, kan varerne forlanges erstattet til udsalgspris. Automobiludlejerens skulle under sagen om overtrædelse af Straffelovens § 293, stk. 1, kun kunne forlange beskadigelser og eventuelt slid samt naturligvis benzinforbrug og udgifter ved hjemtransport af vognen erstattet, men ikke den sædvanlige leje – atter med forbehold for det tilfælde, at udlejning ellers med sikkerhed ville være sket til andre. Meget taler dog mod at opretholde denne praksis, selvom den har støtte i lovordene. Der er noget kunstigt i at nægte den, der vitterligt har et krav af en bestemt størrelse, fuld dækning, fordi han på grund af adhæsionens grundidé skulle være afskåret fra at påberåbe sig andre søgsmålsgrunde end retsbrud. Opgivelse af denne tanke ville fjerne en af de mange unødvendige snirkler i processens krogede verden.

1. Jfr. *Ussing: Aftaler*, 2. udgave, s. 253.

Den forurettedes tab skal i almindelighed bevises på samme måde, som hvis kravet gøres gældende under en borgerlig sag. Konkurrenceloven indeholder dog i § 17, stk. 5, en ejendommelig regel, hvorefter retten under adhæsionssagen er »beføjet til«,² når nogen »må antages« at have lidt skade, uden bevis for tabets størrelse at tilkende en erstatning på indtil 1.000 kr. Reglen er begrundet i de særlig store vanskeligheder ved at bevise tabets størrelse ved uretmæssig konkurrence.³

B. Adhæsionsprocessen efter Færdselslovens § 67.

I Færdselslovens § 67, stk. 1, betegnes det krav, som skadelidte kan fremsætte under adhæsionsprocessen, som et krav om erstatning. Som nævnt nedenfor under III omfatter ordet erstatning også godtgørelse for ikke økonomisk skade. De krav, som kan tilkomme den ved en færdselsforseelse forurettede, er imidlertid altid pengekrav.

Færdselslovens § 67 angår kun erstatningsansvar, der hviler på § 65. Skaden skal altså være forvoldt af et motordrevet køretøj, hvilket ifølge definitionerne i lovens § 2, II, er enhver indretning, der er forsynet med motor som drivkraft og kan køre på vej uden skinner. Omfattet af denne definition er først og fremmest automobiler og motorcykler, men som grupper af motordrevne køretøjer nævner § 2 under III også traktorer og motorredskaber (f. eks. tromler og kraner). Cykler med hjælpemotor (knallerter) er undergivet reglerne om cykler for så vidt ikke andet særligt er

2. I en sag om overtrædelse af lovens § 15 blev beføjelsen ikke anvendt, jfr. UfR 1960.438 SH.

3. Jfr. *Kobbernagel*: Konkurrencens retlige regulering, II, s. 154. I Betænkning angående en ny Konkurrencelov nr. 416 af 1966 foreslås beløbet 1000 kr. forhøjet til 10.000 kr., jfr. Betænkningen s. 100.

bestemt, jfr. § 2 III in fine. Ansvars-, forsikrings- og adhæsionsreglerne i §§ 65–67 gælder imidlertid efter § 68, stk. 1, også knallerter. Derimod kan erstatningskrav imod førere af hestekøretøjer,⁴ cyklister⁵ og fodgængere⁶ ikke påkendes efter § 67, men kun efter reglerne i Retsplejelovens kapitel 89. Det samme gælder skade forvoldt af sporvogne⁷ eller skinnebusser.⁸

Henvisningen i § 67 omfatter hele bestemmelsen, både præsumptionsansvaret efter første stk. og den almindelige culparegel i andet stykke. Er skaden opstået ved kørselsuheld, gælder den omvendte bevisbyrde i stk. 1. I andre tilfælde, hvor motordrevne køretøjer har voldt skade, gælder efter § 65, stk. 2, de almindelige erstatningsregler, altså navnlig culpareglen. Før ændringen af Færdselsloven ved lov nr. 206 af 11. juni 1959 omfattede reglen, der svarede til stk. 2 (dengang stk. 3), kun »anden skade forvoldt ved kørsel«. Ændringen af bestemmelsen til »har et motordrevet køretøj i øvrigt voldt skade« havde til hensigt at medinddrage skader, der næppe kan anses som kørselsskader, under § 65 og dermed under den lovpligtige ansvarsforsikring.⁹ Adhæsionsadgangen er ikke nævnt i motiverne til æn-

4. Jfr. UfR 1958.998 V anført i kapitel 11, III, A.

5. Jfr. UfR 1957.848 Ø og UfR 1959.223 V med note 1.

6. Jfr. UfR 1962.225 Ø (trækvogn).

7. Busser og trolleyvogne kører »på vej uden skinner« og falder ind under definitionen i § 2 II og derfor også under §§ 65 og 67.

8. Jfr. VLT 1950.41.

9. Jfr. FT 1958–59, tillæg A, sp. 1613–14. Her nævnes bl. a. sten-slag som eksempel på skader, der ved ændringen føres ind under 2. stk. Meget taler dog for, at sådanne skader i dag er omfattet af 1. stk., jfr. herved *Trolle* i kommentaren i UfR 1967B. 68 til UfR 1967.2 H.

I UfR 1958.1045 Ø var der rejst tiltale mod en motorcyklist for tilsidesættelse af vigepligt i et kryds og mod førerne af to parke-rede biler for at have anbragt dem således, at udsigten i krydset

dringsloven af 11. juni 1959, men selvom ingen under lovens udarbejdelse måtte have tænkt på adhæsionsspørgsmålet, er det dog, som § 67 er formuleret, en selvfølge, at den også omfatter de krav, som ved ændringen er blevet inddraget under § 65, stk. 2.

I kapitel 6 er omtalt de territoriale begrænsninger for anvendelsen af den færdselsretlige adhæsion.

II. Regreskrav.

A. Kaskoforsikring.

Efter Forsikringsaftalelovens § 25, stk. 1, 1. pkt. indtræder et kaskoforsikringsselskab ved at betale erstatning til den sikrede i dennes ret mod skadevolderen. Dette gælder også i færdselssager, jfr. nedenfor kapitel 9, III, A. De fleste erstatningskrav i straffesager rejses netop af forsikringsselskaber. Derimod kan der ikke under færdselssagen medtages noget krav vedrørende skaden på tiltaltes egen vogn. En eventuel tvist mellem tiltalte og hans kaskoforsikrer må afgøres under en civil sag.

B. Frivillig ansvarsforsikring.

En motoransvarsforsikring, der har betalt forsikringsbeløb til den skadelidte tredjemand, har undertiden krav på dæk-

blev forringet. Efter at de to bilister havde vedtaget bøder, rejste motorcyklisten erstatningskrav mod dem. Byretten afviste, men landsrettens flertal admitterede kravet, da det ikke var udelukket, at bilisterne i medfør af (den daværende bestemmelse i) Færdselslovens § 65, stk. 3, kunne blive anset ansvarlige i overensstemmelse med den almindelige erstatningsregel. Efter den daværende formulering i § 65, stk. 3, var det vistnok med rette, at den tredje dommer i landsretten, som fremhævede, at bilerne ikke var kørt til eller fra stedet i umiddelbar tilknytning til uheldet, ville stadfæste byrettens afvisning.

ning hos forsikringstageren eller den, som har ført forsikringstagerens vogn. Ved frivillig ansvarsforsikring er selskabet imidlertid kun forpligtet til at betale de ansvarsskader, som selskabet efter forsikringsaftalen og Forsikringsaftaleloven er pligtig til at friholde den sikrede for. Kun ansvarsskader, som er omfattet af forsikringen, skal dækkes. Selskabet er frit for ansvar, hvis den sikrede har fremkaldt forsikringsbegivenheden med forsæt, jfr. Forsikringsaftalelovens § 18, stk. 1. Det kan endvidere aftales, at selskabet skal være frit for ansvar, hvis fremkaldelse er sket ved grov uagtsomhed eller under selvforskyldt beruselse, jfr. samme lovs § 20. Ved forsømmelighed med overholdelse af de i policen påbudte forsigtighedsforanstaltninger er selskabet ligeledes frit for ansvar, medmindre det bevises, at skaden ikke skyldes tilsidesættelse af forskriften, jfr. Forsikringsaftalelovens § 51.¹⁰ Regreskrav kan imidlertid opstå, hvor sikrede er ansvarlig efter DL 3-19-2 eller andre regler for en andens adfærd og skadevolderens ansvar ikke er dækket af forsikringen. Spørgsmålet om forsikringsselskabet ved at udrede erstatningen indtræder i den skadelidtes processuelle stilling og kan indtræde i en straffesag med sit regreskrav mod den tiltalte er omtalt nedenfor i kapitel 9.

C. Automobilansvarsforsikring.

1. Regres efter Færdselslovens § 66, stk. 6.

Reglerne om den lovpligtige automobilansvarsforsikring er i væsentlig grad bestemt af hensynet til de skaderamte. Selskabet skal altid betale til skadelidte uanset om selskabet efter policen og almindelige forsikringsretlige regler har pligt til at dække den sikrede. Begrænsninger i dækningspligten

10. F. eks. en bestemmelse om, at selskabet ikke hæfter, hvis motor-køretøjet med forsikringstagerens billigelse føres af en person, der ikke har kørekort, jfr. UfR 1967.292 H.

over for sikrede i forhold til betalingsforpligtelsen over for skadelidte fører til, at selskabet har regres mod skadevolderen. Sådan regres forekommer dels efter regler i Færdselsloven (lovregres), dels efter forsikringsaftalens bestemmelser (policeregres).

Af præventive grunde for at fremme færdselssikkerheden bestemmer Færdselslovens § 66, stk. 6, (før lov nr. 223 af 4. juni 1969, § 66, stk. 5), at ansvarsforsikringsselskabet har fuld regres mod en forsætlig skadevolder, og at det, hvis skaden er forvoldt ved grov uagtsomhed, skal afgøres under hensyn til skyldgraden og omstændighederne iøvrigt, om selskabet skal have regres og i bekræftende fald i hvilket omfang. Selskabet har regres, uanset om skadevolderen er forsikringstageren eller en anden fører af vognen. Reglens præventive sigte understreges af, at regreskravet ikke kan dækkes ved forsikring, jfr. § 66, stk. 7, og at kravet skal påkendes af retten ex officio, jfr. § 67, stk. 10 (før lov nr. 223 af 4. juni 1969, § 67, stk. 9). I praksis vil der kun blive tale om regres, hvor der sker frakendelse af førerret, og endda kun i den mindste del af disse sager. Domstolene tillægger kun regres efter § 66, stk. 6, ved kørsel i stærkt spirituspåvirket tilstand og ved særlig grov hensynsløshed. Er skaden af større omfang, begrænses regressen som oftest til et bestemt afrundet beløb.¹¹

Efter formuleringen af Færdselslovens § 67, stk. 10, *skal* retten i alle tilfælde, hvor et erstatningskrav påkendes, tage

11. Før lov nr. 206 af 11. juni 1959 havde domstolene kun valget mellem fuld og ingen regres. Det syntes imidlertid urigtigt at knytte et rent præventivt retsmiddel sammen med den individuelle skades omfang, og reglen i dens daværende skikkelse gjorde i hvert fald domstolene meget tilbageholdende med at pålægge regres, jfr. *Frandsen: Håndbog i Færdselslovgivningen* s. 228 ff og *Spleth* i *UfR* 1958B.32.

stilling til, om der skal tillægges ansvarsforsikreren regres. Gives der ikke regres, anføres dette i almindelighed kun i præmisserne. Tillægges der ansvarsforsikringsselskabet regres, må der optages en bemærkning herom og om regresens omfang i konklusionen.¹²

Retten bør i almindelighed tage stilling til lovregressen allerede ved straffedommen. Finder retten, at der ikke bør gives regres, er det i almindelighed mest hensigtsmæssigt at gøre en bemærkning herom i straffedommen, selv om erstatningsspørgsmålet endnu ikke kan påkendes. Ordene i § 67, stk. 10: »Sammen med erstatningsspørgsmålet skal retten ...« kan ikke antages at være til hinder herfor, jfr. UfR 1964.767 Ø.¹³ Skal der tillægges ansvarsforsikreren regres efter § 66, stk. 6, kan der også træffes bestemmelse herom, hvis enten kravets størrelse ligger nogenlunde fast, eller hvis retten finder, at regressen bør maksimeres til et bestemt beløb,¹⁴ selv om erstatningsbeløbet endnu ikke er endelig opgjort og derfor ikke kan optages i dommen, jfr. *H. Schaumburg* i J 1961.404 ff. Muligheden af en forligsmæssig afgørelse af erstatningsspørgsmålet øges, når spørgsmålet om lovregres er løst.

Østre Landsrets kendelse i UfR 1936.637 angår spørgsmålet, om afgørelse vedrørende regressen efter Færdselsloven altid skal træffes under straffesagen, eller om det kan ske

12. Jfr. UfR 1935.622 Ø. I UfR 1969.330 H gør Højesteret en bemærkning om, at der ikke ses at være taget stilling til regres-spørgsmålet.

13. Jfr. også UfR 1938.1038 H og UfR 1967.270 H, men modsat UfR 1948.289 Ø og UfR 1962.772 V.

14. Skulle erstatningskravet vise sig at være mindre end det beløb, for hvilket der er tillagt regres, kan selskabet selvsagt kun fordre betalt det beløb, selskabet selv har måttet udrede. Denne situation vil dog kun sjældent opstå og vil iøvrigt næppe volde vanskeligheder i praksis.

under en civil sag. Efter at erstatningskravene ved straffedommen var udskudt indtil videre, sluttede domfældtes forsikringsselskab forlig om betaling af erstatning og gjorde derefter under en borgerlig sag regreskrav gældende mod forsikringstageren efter Motorlovens § 39, stk. 7 (nu Færdselslovens § 66, stk. 6). Sagsøgte påstod afvisning, da regresspørgsmålet måtte afgøres under en genoptagelse af færdsels-sagen, men fik ikke medhold heri. Landsretten henviser i sine præmisser til, at bestemmelsen om afgørelse af regres-spørgsmålet under straffesagen forudsatte, at skadelidtes erstatningskrav afgøres af retten i forbindelse med straffesagen. Imod denne løsning taler, at regressen, selv om den ikke er straf i teknisk forstand, dog har en stærkt pønalt farve og er langt stærkere knyttet til de omstændigheder, der er afgørende for strafskylden end til erstatningsansvaret.¹⁵

Regres efter Færdselslovens § 66, stk. 6, forudsætter, at der foreligger et erstatningskrav, som omfattes af § 65, selvom dette måske endnu ikke er opgjort. Erstatning for skade tilføjet ejeren (brugeren) af motorkøretøjet falder uden for §§ 65–67. Der kan derfor ikke tillægges ansvarsforsikre-ren regres mod den tiltalte fører af køretøjet for en erstatning, som selskabet skal udrede i kraft af bestemmelser i policen om erstatning til forsikringstageren, jfr. UfR 1968.1 H, kommenteret af *Spleth* i 1968B.168. Både forsikrings-tagerens krav om erstatning mod sit eget selskab og det regreskrav, selskabet efter Forsikringsaftalelovens og poli-cens bestemmelser måtte have mod den skadevoldende trediemand for den udbetalte erstatning, må afgøres ved civile søgsmål.

15. Højesteret har i UfR 1958.83 H anført i kapitel 12, I, C, 2 på-kendt regresspørgsmålet under en anke, der alene omfattede strafudmålingen. Om anke af en regresafgørelse i den borgerlige retsplejes former, se kapitel 12, II, C.

2. Regres uden for Færdselslovens regler.

Den ubetingede pligt for ansvarsforsikringsselskabet til at dække forsikringstagerens ansvar efter § 65 gælder kun i forhold til den skadelidte trediemand, jfr. bekendtgørelse nr. 314 af 22. december 1927 § 13, stk. 1. I forhold til forsikringstageren selv kan selskabet forbeholde sig ansvarsfrihed i samme omfang, som det ved frivillige forsikringer kan indskrænke forsikringens dækningsområde. Da selskabet skal dække den skadelidte, tager dets krav på friholdelse derfor form af et regreskrav mod forsikringstageren eller føreren, hvis denne er en anden. Denne regres støttes på forsikringsaftalen og kaldes derfor i almindelighed policeregres.¹⁶

Autopolicer var tidligere affattet således, at de i ret vidt omfang åbnede mulighed for regreskrav også mod forsikringstageren, og sådanne krav blev også, vistnok navnlig ved svagere grader af spirituspåvirkethed, ret ofte gjort gældende i tilfælde, hvor selskabet ikke blev tillagt regres efter Færdselslovens regel.¹⁷ Dette er ofte blevet kritiseret. Det forekommer lidet rimeligt, at forsikringsselskabet, efter at retten i straffesagen ved en omhyggelig prøvelse af forseelsens karakter og sagens øvrige omstændigheder er kommet til det resultat, at der ikke bør gives regres efter Færdselslovens § 66, stk. 5 (nu stk. 6), dog i kraft af forsikringsbetingelserne på samme grundlag kan føre sit krav igennem under en civil sag.¹⁸ Fra september 1968 har de fleste eller alle automobilforsikringsselskaber imidlertid ændret deres

16. Jfr. *Spleth* i UfR 1958B.25 ff. Selskabet kan naturligvis ikke ved at tage transport på skadelidtes krav opnå regres mod forsikringstageren i videre omfang, end det følger af policen, jfr. UfR 1938.1076 V.

17. Sml. Assurandørsocietetets responsum i ASD 1966 A.26.

18. Jfr. *H. Schaumburg* i UfR 1959B.243 og i J 1968.333 ff (også trykt i NFT 1968.145 ff).

policer, således at forsikringsbetingelserne ikke giver ansvarsforsikringen regres på grund af forsikringstagerens uforsigtighed ved brug af bilen ud over den tvungne regres efter Færdselslovens § 66, stk. 6, jfr. nærmere *H. Schaumburg* i J 1969.141 ff og i NFT 1969.209 ff. Regreskrav mod forsikringstageren uden for Færdselslovens regel vil i fremtiden derfor i almindelighed kun forekomme, hvor forsikringen er ophørt på grund af præmierestance eller ejerskifte, men vognen dog stadig benyttes og har voldt skade. Tidligere før begrænsningen af policeregressen antoges, at disse krav ikke kan gøres gældende under straffesagen.¹⁹ Selskabets krav omfattes ikke af ordene i § 67, stk. 1 og 10, men støttes på aftalen med forsikringstageren (policen). Krav støttet på manglende forsikringsdækning er jo ikke erstatningskrav, der er opstået ved uheldet, og kan derfor ikke gøres gældende under straffesagen.

En særlig overvejelse fortjener derimod spørgsmålet om selskabet under straffesagen kan fremsætte regreskrav mod en uberettiget bruger. Sådanne policeregreskrav består også under de nye policer. En ulovlig bruger er ikke dækket af forsikringen, og selskabet har regres for ethvert beløb, det kommer til at betale i henhold til ansvarsforsikringen for skade voldt af ham.

Rejses der tiltale mod brugeren for brugstyveri efter Straffelovens § 293, stk. 1, kan vognens ejer og dermed kaskoforsikreren under straffesagen i medfør af Retsplejeloens § 991 kræve erstatning for skade på vognen, jfr. nedenfor kapitel 9. Det vil være praktisk, om også ansvarsforsikreren har regres for betalte skader på andre køretøjer eller

19. Jfr. *H. Schaumburg* i UfR 1959B.241, *Spleth* i UfR 1958B.30, *Frandsen*: Håndbog i færdselslovgivningen, s. 231, og *Bech*: Adcitation og Litidenuntiation s. 78. Se også byrettens upåankede dom refereret i UfR 1951.392.

personer kunne afgøres samtidig. Et ansvarsforsikringsselskab, der dækker den skadelidtes erstatningskrav i anledning af skade voldt af ejeren, indtræder ikke i kravet mod forsikringstageren, jfr. imod en sådan konstruktion bl. a. forudsætningerne i Forsikringsaftalelovens §§ 18–20. I tilfælde af brugstyveri eller anden ulovlig brug er derimod den tiltalte fører af køretøjet ikke omfattet af forsikringen, og det ville ikke være urimeligt, om selskabet, som efter Færdselslovens § 66, stk. 3, der blev indføjet i loven ved lov nr. 223 af 4. juni 1969, er umiddelbart forpligtet over for den skadelidte, kunne gøre dennes krav gældende over for tiltalte. Det spiller næppe nogen rolle, om selskabet allerede har betalt erstatningen eller ej. Det kan ikke anses afgørende for resultatet, om skadelidte heller ikke efter loven af 1969 kan betragtes som »sikret« i Forsikringsaftalelovens og herunder § 25, stk. 1, 1. punktums forstand. Indtræden i processuel forstand må også kunne ske uden positiv lovhjemmel.

III. Godtgørelse for ikke-økonomisk skade.

Kravene på kompensation i penge for de former for ikke-økonomisk skade, for hvilke kompensation overhovedet kan gives, kaldes i § 15 i Ikrafttrædelsesloven til Straffeloven for godtgørelseskrav, men i Færdselslovens § 65, stk. 4, for erstatningskrav. Uanset denne terminologiske forskel og den reelle forskel mellem økonomisk og anden skade er det dog givet, at godtgørelse for ideel skade kan kræves godtgjort både inden for den almindelige adhæsionsproces og adhæsionsprocessen efter Færdselsloven.

Færdselslovens § 65, stk. 4, der nævner lidelse, lyde og vansir som omfattet af ansvaret efter § 65 og dermed af forsikringen efter § 66 og af adhæsionsadgangen efter § 67, er i modsætning til Ikrafttrædelseslovens § 15, stk. 1, obli-

gatorisk. De andre i Ikrafttrædelsesloven nævnte skader af ikke-økonomisk art, f. eks. forstyrrelse eller ødelæggelse af stilling eller forhold, er ikke omtalt i Færdselslovens § 65, stk. 4, men antages dog i praksis ligeledes at være omfattet af adhæsionsadgangen. Iøvrigt følges samme retningslinier ved fastsættelsen af godtgørelserne uanset forskellene mellem ordene i lovreglerne i § 15 og § 65, stk. 4.

IV. Andre krav.

Under den færdselsretlige adhæsionsproces kan kun de krav, der er nævnt under I–III, påkendes. Alle disse krav er pengekrav. Også inden for den almindelige adhæsionsproces efter Retsplejelovens § 991 ff er erstatningskrav og andre pengekrav langt de hyppigst forekommende borgerlige krav; men også andre krav, der er begrundede ved forbrydelsen,²⁰ kan gøres gældende af den ved forbrydelsen forurettede og påkendes.²¹

Den, der er bestjålet eller bedraget for en ting, kan vindicere den.²² Vindikationskrav kommer dog i praksis sjældent frem i retten, fordi politiet, hvis den sigtede har tilstået, eller ejendomsretten dog er ubestridt, som oftest uden rettens medvirken leverer tingen tilbage til den rette ejermand.

Efter Presseloven nr. 147 af 13. april 1938 § 11, stk. 1, kan den forurettede under en offentlig eller privat straffesag angående indholdet af et periodisk skrift fremsætte krav om offentliggørelse af dommen i skriftet.

Retsplejelovens § 684, stk. 1, nr. 7, bestemte før 1969,

20. Jfr. ovenfor kapitel 7, V, B.

21. Jfr. nedenfor kapitel 9, III, A, 1.

22. I sagen i UfR 1936.1040 var der spørgsmål om udlevering af skindet af en sølvrev, som tiltalte havde skudt, da den var løbet bort fra rævefarmen.

at det offentliges påstand om omstødelse af et ægteskab skulle behandles i strafferetsplejens former, hvad enten der blev nedlagt påstand om straf eller ikke. Derimod måtte en påstand fra en af bigamens ægtefæller om omstødelse føres frem under en civil sag eller under en adhæsionsproces i forbindelse med straffesagen. Efter forslag fra Retsplejerådet blev reglen ændret ved lov nr. 260 af 4. juni 1969. Omstødsessagen skal nu altid behandles efter den borgerlige retsplejes regler, hvis straffesag ikke rejses. Samtidig blev der ved en ny bestemmelse i § 996 a givet udtrykkelig hjemmel for, at anklagemyndigheden efter anmodning fra Justitsministeren (eller den, ministeren bemyndiger til at anlægge omstødsessag) fremsætter omstødsespåstanden under en adhæsionssag efter reglerne i kapitel 89. Når kun anklagemyndigheden, men ikke bigamens ægtefæller nævnes i § 996 a, skyldes det, at ægtefællen er forurettet i § 991's forstand ved det bigamiske ægteskab, mens det offentlige i og for sig ikke er mere forurettet ved bigami end ved andre lovovertrædelser.²³ Omstødelse kan også kræves under adhæsionssag af en af bigamens ægtefæller, jfr. § 991;²⁴ men dette er nu uden praktisk betydning, da det offentlige vil anlægge sagen, medmindre det tidligere ægteskab er ophørt, og er ægteskabet ophørt, er ægtefællen efter bestemmelsen i § 23, stk. 2, i Ægteskabslov nr. 256 af 4. juni 1969 afskåret fra at anlægge omstødsessag.

Har en ægtemand stræbt sin kone efter livet eller gjort

23. Jfr. FT 1968-69, tillæg A, sp. 2988.

24. Jfr. under den tidligere lovgivning UfR 1946.1285 V. I første instans blev bigamen idømt straf, og ægteskab nr. 2 blev omstødt. Under strafanke frafaldt anklagemyndigheden påstanden om omstødelse, fordi ægteskab nr. 1 i mellemtiden var blevet opløst; men ægtefællen i ægteskab nr. 2 påstod omstødselsen stadfæstet og fik medhold heri.

sig skyldig i mishandling af hende, kan hun formentlig under straffesagen imod ham kræve skilsmisse efter Ægteskabslovens § 39,²⁵ og under en sag for overtrædelse af Straffelovens § 213 kan der måske forlanges separation efter Ægteskabslovens § 30, stk. 1. Den officialvirksomhed, som påhviler retten under en ægteskabssag, er i almindelighed til hinder for sammenlægning af sagen med andre civile sager;²⁶ men i straffesager har dommeren samme pligt til uafhængigt af påstandene at påse, at betingelserne for at pålægge straf er til stede, som i ægteskabssager med hensyn til betingelserne for separation eller skilsmisse. Er der tvivl angående vilkårene for omstødelse, separation eller skilsmisse, vil retten antagelig benytte sin beføjelse efter Retsplejelovens § 991, stk. 4, til at henvise borgerlige krav til civilt søgsmål. I praksis sker det vistnok ikke, at der kræves separation eller skilsmisse under en straffesag.²⁷

Under en straffesag om medvirken til skyldnersvig efter Straffelovens § 283, stk. 1, nr. 2, kan konkursboet formentlig fordre afkræftelse af dispositionen.²⁸ Anklageskriftet med bemærkning om afkræftelsespåstanden må være indleveret til retten inden udløbet af den i Konkurslovens § 30 angivne frist.

Under en straffesag kan der i almindelighed ikke opnås anerkendelsesdom for, at forurettede har, eller at tiltalte ikke har en bestemt rettighed. Den strafbare handling kan vel have aktualiseret spørgsmålet; men kravet er dog ikke op-

25. Jfr. *Hurwitz*: Strafferetspleje s. 577 og *H. Munch-Petersen*: Den danske Retspleje, V, s. 245 f.

26. Jfr. *Hurwitz* og *Gomard*: Tvistemål s. 149.

27. Kun alvorlige straffesager kunne give anledning hertil, sml. herved UfR 1957.370 V, hvor hustruen fik skilsmisse under en borgerlig sag, efter at manden under nævningsag var blevet dømt for forsøg på manddrab over for hende.

28. Jfr. *Olivecrona*: Rättegången i brottmål s. 331.

stået ved denne handling. Den forurettede kan derimod formentlig kræve anerkendelsesdom for, at der ved forbrydelsen er opstået en vis rettighed for ham, f. eks. et endnu ikke nærmere opgjort erstatningskrav, forudsat at hensynet til tiltalte (eller hans forsikringsselskab) ikke taler imod at tage kravet under påkendelse, jfr. § 991, stk. 4.

I sagen i UfR 1960.819 H var en mand tiltalt for ved benyttelsen af ordet »minusukker« som betegnelse for et kunstigt sødemiddel at have overtrådt Konkurrenceloven og Lov om levnedsmidler. Under sagen fremsatte Sukkerfabrikkerne et erstatningskrav, og samtidig havde Sukkerfabrikkerne anlagt civil sag mod fabrikanten med påstand om, at han kendtes uberettiget til at benytte varemærket »minusukker« for kunstigt sødestof. Straffesagen og den borgerlige sag blev af Sø- og Handelsretten i medfør af Retsplejelovens § 286, stk. 1, behandlet under ét. Retten har åbenbart ment at kunne behandle de to sager som sager mellem samme parter, således at sammenlægningen kunne ske, selv om straffesagen og den borgerlige sag behandles under forskellige procesformer, jfr. herved §§ 249 og 250. Gode grunde har utvivlsomt talt for sammenlægning, men erkendes må dog nok, at retten er gået udover § 286's ord. Kumulation af en civil og en kriminel sag bør dog næppe være ganske udelukket, hvis ingen af parterne modsætter sig sammenlægning.²⁹ Desuden må det være en forudsætning for en sådan kumulation, at straffesagens behandlingsmåde i praksis ikke afviger væsentligt fra behandlingen af borgerlige sager – denne forudsætning er til stede i sager angående overtrædelse af konkurrencelovgivningen – og at den borgerlige sags genstand har nær tilknytning til det forhold, for hvilket der er rejst tiltale, jfr. nedenfor s. 117 f.

29. Den i HRT 1937.558 omhandlede civile anke blev ikke sammenlagt med den samtidige strafanke.

Efter formuleringen af § 991 kunne det synes som om der skulle være en forskel mellem reglen i stk. 1 om § 925-sager og politisager og reglen i stk. 2 om domsmandssager. § 991, stk. 1, nævner kun »erstatningskrav«, medens stk. 2 bruger udtrykket »borgerlige krav«. Der er imidlertid ingen rimelig grund til at der i politisager og § 925-sager skulle gælde en anden og snævrere regel end i domsmandssager. Det må være berettiget at fortolke § 991, stk. 1, som omfattende alle »borgerlige krav«.³⁰

V. Offentlige krav.

Betegnelsen for genstanden for adhæsiionsprocessen i Retsplejelovens § 991, stk. 2: »borgerlige krav« er utvivlsomt valgt som modsætning til krav om straf. Der kan imidlertid ved en strafbar handling opstå adskillige andre offentligretlige krav end anvendelsen af de rent pønalt begrundede sanktioner. Det spørgsmål rejser sig derfor, om disse andre offentligretlige krav kan henføres under begrebet borgerlige krav. Ligesom den enkelte borger kan også det offentlige lide skade ved strafbare handlinger. Et erstatningskrav f. eks. for skade ved påkørsel af en politibil kan naturligvis gøres gældende på samme måde som krav på erstatning for skade på private køretøjer. Dette gælder, selv om skaden kun har kunnet opstå, fordi tiltalte er kommet i forbindelse med det offentlige gennem dettes øvrighedsmyndighed, jfr. UfR 1938. 1091 V, der nævner, at kommunen under en straffesag for hærværk i et detentionslokale havde krævet erstatning for den skete skade.

Andre krav fra det offentlige, såsom skattekrav eller regulering af byggeri, næring m.v., er imidlertid bestemt

30. Jfr. *Kommenteret Retsplejelov* § 991 note 2 og *Hurwitz: Strafferetspleje* s. 576.

af den offentlige rets grundsætninger. Der er en reel og betydelig forskel mellem disse krav, som er bestemt ved ofte ufravigelige lovregler, og almindelige privatretlige krav, der i hovedsagen er underkastet parternes fri afgørelse.³¹ Retsplejeloven bestemmer i § 684 om en række krav, hvortil er knyttet en særlig offentlig interesse, og som i almindelighed støttes på et retsbrud, at de skal behandles efter reglerne i strafferetsplejen uden hensyn til, om der samtidig nedlægges påstand om straf. Heraf følger, at kravene, også når de gøres gældende i forbindelse med en tiltale til straf, må behandles efter strafferetsplejens regler og ikke efter reglerne i kapitel 89. Værdien i praksis af denne principielle betragtning, som loven har lagt til grund, er dog nok begrænset.

Særlig interesse i denne forbindelse har bestemmelsen i § 684, stk. 1, nr. 1. Bestemmelsen angår sager, hvorunder det offentlige nedlægger påstand om »særlige følger, der til fyldestgørelse for det almene er fastsatte for overtrædelser af love om politivæsenet, bygningsvæsenet, landbovæsenet, skattevæsenet og lignende love«.³² Bestemmelsen omfatter altså dels ydelser, som skal tilgå det offentlige, dels foranstaltninger, der skal gennemføres i almenhedens interesse. Kravet skal dernæst være en følge af en overtrædelse af lovgivningen på et af de nævnte områder. Herunder går krav på genoprettelse af den før lovovertrædelsen herskende tilstand eller på sådanne ændringer i en ulovlig indretning, at den bliver lovlig.³³

*H. Munch-Petersen*³⁴ nævner endvidere som omfattet af

31. Jfr. om begrebet offentlig ret *Ross*: Statsforfatningsret I, 2. udgave, s. 1 ff og *Poul Andersen*: Forvaltningsret, 5. udgave, s. 4 ff.

32. Bestemmelsen fik sin formulering under rigsdagsbehandlingen, jfr. RT 1907–08, tillæg B, sp. 154

33. Jfr. *Kommenteret Retsplejelov* § 684 note 3 og de dér citerede retsafgørelser.

34. Retspleje V, s. 8.

§ 684, stk. 1, nr. 1, den *forhøjelse af skattebeløb*, som skal ske ved urigtig selvangivelse, hvor straf ikke er forskyldt. *Jørgen Smith*: Skatteunddragelser, s. 50 refererer en utrykt afgørelse, der i overensstemmelse hermed anså fremsættelsen af »dobbeltkravet« i strafferetsplejens former for at have hjemmel i § 684. Landsretten tog ikke afstand herfra. Oftest fremsættes sådanne krav dog i den borgerlige retsplejes former, jfr. *Jørgen Smith* smstd. og f. eks. UfR 1936.823 Ø, hvor skattevæsenet i henhold til Statsskattelovens § 43 påstod en skatteydners enke, som sad i uskiftet bo, tilpligtet at betale det dobbelte af det efter skattevæsenets mening for lidt erlagte beløb.

Kan der rejses straffesag, og sker dette, skulle det offentlige krav på selve *den for lidt erlagte skat* ikke kunne gøres gældende i forbindelse med straffesagen. Kravet følger ikke af en *overtrædelse* af skattelovgivningen, jfr. § 684, stk. 1, nr. 1, eller af en forbrydelse, jfr. § 991. Der er heller ikke trang til at forfølge kravet for at få et eksekutionsfundament. Kravet kan jo inddrives ved udpantning. Undertiden kan det imidlertid være ønskeligt at få kravets størrelse fastslået af retten, jfr. Statsskattelovens § 43, stk. 1.³⁵ *Jørgen Smith* smstd. antager, at efterbetalingskravet, hvormed må være sigtet til kravet på den for lidt betalte skat, kan gøres gældende under straffesagen efter reglerne i Retsplejelovens kapitel 89, og i UfR 1969.395 H, hvor kravet dog af andre grunde ikke toges under påkendelse, synes denne opfattelse forudsætningsvis godkendt. Inddragelsen under straffesagen af den almindelige efterbetaling er en udvidelse i forhold til ordene i Retsplejeloven. Det samme må imidlertid siges om andre afgiftskrav. Krav på *toldafgift* gøres sædvanligvis gæl-

35. Et sådant spørgsmål vil dog undertiden være uegnet til påkendelse under straffesagen, jfr. præmisserne i Højesterets dom i den nedenfor nævnte UfR 1969.395.

dende under straffesag om overtrædelse af toldlovgivningen. Højesterets præmisser i UfR 1963.739 må, i alt fald for de dissenterende dommeres vedkommende, læses således, at Højesteret har anset sin adgang til bevisprøvelse for afskåret i samme omfang som ved prøvelsen af strafspørgsmålet. Dette stemmer bedst med, at afgiftskravet anses fremsat i medfør af § 684, stk. 1, nr. 1. UfR 1954.155 Ø antager derimod, at krav på spiritusomsætningsafgift mod en restauratrice, der havde undladt at indføre køb og omsætning af spiritus i det foreskrevne regnskab, ikke faldt ind under § 684.

Iøvrigt må vist erkendes, at en reel begrundelse for, at det offentlige krav ikke skulle kunne inddrages under straffesagen i samme omfang som privatretlige krav næppe kan gives. Rigtigst er derfor nok at antage, at offentlige krav kan gøres gældende efter Retsplejelovens kapitel 89, forudsat at kravet er opstået ved den forbrydelse, som straffesagen angår, medmindre kravet falder ind under opregningen i § 684 af krav, der behandles i strafferetsplejens former.

VI. Renter.

Efter Gældsbrevslovens § 62, stk. 2, svares normalt en rente af 5 % »fra den dag, da fordringshaveren påbegyndte retsforfølgning til betaling af gælden«. ³⁶ At der kan pålægges renter også i adhæsionssager, har aldrig været betvivlet. ³⁷

I alt fald i København er det imidlertid ikke sædvanligt,

36. Reglen gælder kun pengeskyld, der ikke hviler på aftale eller dog ikke ved aftalen er fikseret til et bestemt beløb.

37. Jfr. om den tidligere procesordning Ørsted i Nyt juridisk Arkiv, bind 22, s. 181, hvorefter der også uden lovhjemmel skulle kunne tillægges forurettede renter, såfremt han nedlagde påstand herom (modsat selve kravet, der skulle forfølges selv uden påstand), og renten burde løbe fra det tidspunkt, hvor forbrydelsen var begået.

at der påstås renter under adhæsionssagen.³⁸ Dette står antagelig i forbindelse med, at det som oftest er et forsikrings-selskab, som skal betale erstatningen;³⁹ hvis dommen ikke undtagelsesvis ankes, vil selskabet betale, såsnart dommen er faldet. Må sagen antages at tage nogen tid, fordi der skal indhentes oplysninger til bestyrkelse af påstanden, er det rimeligt, at renter forlanges.

Retsforfølgningens begyndelse betyder i civile retssager stævningens indlevering til berammelse.⁴⁰ I politisager og andre straffesager er udgangspunktet kravets fremsættelse for straffedommeren.⁴¹ Også hvis kravet først pådømmes under en senere civil sag, beregnes renter fra kravets fremsættelse under straffesagen.⁴²

38. Dette er ikke nogen ny skik. Allerede *Ørsted* nævner, at der i kriminelle sager ikke plejer at blive tillagt renter af erstatningssummen.

39. Under en sædvanlig kriminel sag for tyveri eller anden berigelsesforbrydelse er udsigten til at få fuld dækning for erstatningskravet som oftest så ringe, at det ikke vil have synderlig praktisk betydning at få fastsat bestemmelser om renter.

40. Jfr. *Hurwitz og Gomard: Tvistemål*, s. 269 f.

41. Jfr. *Stig Jørgensen: Erstatning for personskade* s. 428 og samme: *Erstatningsret* s. 29.

42. Jfr. UfR 1952.511 H og 1952.1086 Ø samt *Stig Jørgensen: Erstatning for personskade*, s. 428. UfR 1965.847 H tilsigter næppe at fravige dette synspunkt. Under politisagen blev kravet fremsat i retten den 10. juni 1963. Forsikrings-selskabet anerkendte efter de tilstedeværendes mening erstatningspligten, men tog ikke stilling til den fremlagte erstatningsopgørelse. Senere blev anerkendelsen bestridt; men under en den 5. september 1964 anlagt civil sag blev selskabet, der nu ikke havde indvendinger mod beløbets størrelse, dømt til at betale med renter fra 1. september 1963. Påstanden gik imidlertid ud på renter fra 25. juni 1963 og har altså antagelig ikke været støttet på tidspunktet for kravets fremsættelse, men på, hvornår selskabet, hvis der straks var gået dom i sagen, skulle have betalt (sædvanlig eksekutionsfrist fra

Ofte vil såvel i civile sager som i adhæsionssager kravet ikke kunne opgøres ved dets første fremsættelse i retten, således at påstanden må udvides under sagens gang. I disse tilfælde antager praksis, at renten for hver enkelt post løber fra tidspunktet for fremsættelse af vedkommende post i retten. Her kan nævnes UfR 1966.320 V. Underretten havde tillagt rente fra det retsmøde, hvori der var krævet erstatning for tab af forsørger uden angivelse af beløbet (idet den omkomnes yngste barn endnu ikke var født). Landsretten udtalte, at § 62 i Gældsbrevsloven må forstås således, at procesrente først begynder at løbe fra det tidspunkt, da der »foreligger et til et pengebeløb opgjort krav, således at det er muligt for skyldneren at honorere kravet«, og der blev derfor først givet rente fra det retsmøde, hvori kravet var blevet endelig opgjort. I samme retning går UfR 1954.330 V: Efter et færdselsuheld, der medførte tiltalerejsning, foretoges politisagen første gang 1 år efter uheldet, nemlig den 25. marts 1952. Skadelidte gav møde og bemærkede, at han ikke kunne opføre kravet, men at der ville blive tale om invaliditet, hvorfor han begærede sagen forelagt for Direktoratet for Ulykkesforsikring. Først den 12. juni 1953 fremlagdes det opgjorte krav. Rente blev tilkendt fra den 12. juni 1953. Fremsættes krav om renter først under appellen, tillægges først renter fra ankesagen, jfr. UfR 1946.791 H.⁴³

Bestemmelsen i Gældsbrevslovens § 62, stk. 2, åbner adgang til, hvor særlige forhold begrunder det, at lade renten løbe fra et tidligere eller senere tidspunkt end retsforfølg-

afgørelsen af strafspørgsmålet). Landsretten har da formentlig villet indrømme selskabet en passende tid til gennemgang af erstatningsopgørelsen, sml. princippet i Forsikringsaftalelovens § 24. Rentespørgsmålet forelå ikke for Højesteret.

43. UfR 1965.677 H fraviger ikke denne praksis, idet sagen drejede sig om renter i køb, jfr. Købelovens § 38.

ningens påbegyndelse. Denne hjemmel til at give renter fra et tidligere tidspunkt benyttes sjældent.⁴⁴ Under sagen i UfR 1961.762 H blev der påstået renter af en invaliditetserstatning fra det tidspunkt, da invaliditetsgraden var fastslået ved skrivelse fra Ulykkesforsikringsdirektoratet; men skadelidte fik ikke medhold. Har tiltalte gennem længere tid holdt en forbrydelse eller sin medvirken til den skjult, er der dog blevet tillagt renter fra den strafbare skadeforvoldelse, jfr. UfR 1954.297 H, hvor der under en civil sag blev givet renter fra 1941, da et først nu opklaret tyveri blev begået.⁴⁵

Har tiltalte før sagens anlæg, hvormed også her må ligestilles kravets fremsættelse under adhæsionssagen, tilbudt at betale den ved dommen tillagte erstatning, tillægges der først renter fra dommens tidspunkt, jfr. UfR 1964.841 V.

Stig Jørgensen kritiserer, at der ikke tillægges renter, før der i retten fremsættes krav om et bestemt beløb.⁴⁶ *Frandsen* har i UfR 1966B.241 over for Stig Jørgensen anført, at man under politisagen, hvor der ikke skal betales retsafgift efter kravets størrelse, blot på et tidligt tidspunkt kan fremsætte krav om et skønsmæssigt beløb. Det synes dog næppe rigtigt at beregne renter fra datoen for fremsættelsen af et erstatningskrav, hvis dette er ganske løst. Er der derimod et vist grundlag for opgørelsen, selv om der endnu mangler nogen dokumentation, kan der måske være grund til at følge den af Frandsen anviste vej.

Baggrunden for reglerne i Gældsbrevslovens § 62 om beregning af rente fra retsforfølgningen er, at hvor der ikke skyldes et bestemt aftalt pengebeløb, vil skyldneren ofte mangle klarhed over, hvornår eller hvor meget han skal be-

44. Jfr. f. eks. UfR 1959.181 H (civil erstatningssag).

45. Jfr. *Ussing*: Obligationsret, Almindelig del, 4. udgave s. 74.

46. Erstatning for personskade, s. 428 og Erstatningsret s. 291.

tale,⁴⁷ og her hjemles en procesrente. Det er da nærliggende, at renter ikke kan begynde at løbe, før kreditor har opgjort sit krav. Forinden kan det, som også fremhævet i UfR 1966. 320 V, vanskeligt bebrejdes forsikringsselskabet, at der ikke betales. Denne tanke kan imidlertid næppe bære reglen. Det ville være mere rimeligt, om den, der har fordelen ved, at betalingen af et erstatningsbeløb udskydes, også må betale vederlag herfor. En rente på 5 % vil i almindelighed ikke lægge en ubillig byrde på den ansvarlige, heller ikke en ufor-sikret ansvarlig. En løsning af dette spørgsmål kræver imid-lertid lovændring. Problemet kan ikke ordnes ved en ændret fortolkning af ordene om retsforfølgningens påbegyndelse.

47. Jfr. *Ussing og Dybdal: Gældsbrevslovene*, s. 118.

KAPITEL 9

Parterne

I. Begrebet part.

I civilprocessen anses den som part, af hvem eller mod hvem stævning i sagen udtages, og af hvem eller over for hvem en selvstændig påstand nedlægges. Betegnelsen part er dog ikke et helt fast begreb i alle relationer. Parterne har adgang til bevisførelse og procedure, ankeadgang, mulighed for at få eller pålægges sagsomkostninger, og dommen har i almindelighed kun materiel retskraft for dem.¹

I adhæsionsprocessen kræves ikke nogen stævning, og procesmådens store formløshed kan undertiden gøre det vanskeligt at fastslå, over for hvem en påstand er nedlagt. I adhæsionsprocessen efter Retsplejelovens kapitel 89 vil der som nærmere nedenfor omtalt normalt kun kunne blive tale om den – eller de – tiltalte som part på passivside. I almindelighed vil der ikke være tvivl om, hvem der nedlægger en selvstændig påstand og dermed er part på den aktive side. Under adhæsionsprocessen efter Færdselsloven kan der på passivside være både aktuelle og potentielle parter. Potentielle parter er dem, over for hvem en afgørelse af erstatningsspørgsmålet vil have bindende virkning, og som ved en erklæring derom kan gøre sig til aktuelle parter i adhæsionsprocessen. Aktuelle parter er dem, der enten ved en

1. Jfr. Hurwitz og Gomard: Tvistemål s. 95.

sådan erklæring eller i kraft af lovens regler uden sådan erklæring har de vigtigste partsbeføjelser. Færdselslovens § 67 anvender kun betegnelsen part om de aktuelle parter.

Parterne i adhæsionsprocessen har med visse begrænsninger de samme beføjelser som parterne i en borgerlig sag, jfr. nærmere nedenfor i kapitel 10.

II. Partsevne (partshabilitet).

Ligesom i civilprocessen kan i princippet alle være part i en adhæsionsproces. De særlige begrænsninger, som følger af kravet om tilknytning til straffesagens genstand, er behandlet ovenfor i kapitel 7 og nedenfor i dette kapitel under III.

Udlændinge har samme adgang til at optræde i sagen som danske.² En udlænding, der optræder som sagsøger i en civil sag, er efter Retsplejelovens § 323 pligtig til på begæring at stille en efter rettens skøn passende sikkerhed for sagsomkostninger, medmindre danske i vedkommende fremmede stat er fritaget for sådan sikkerhedsstillelse, hvilket de i de allerfleste tilfælde er. Denne regel bør ikke anvendes på krav under adhæsionsprocessen. Det sker erfaringsmæssigt kun meget sjældent, at der tillægges tiltalte sagsomkostninger i forhold til erstatningssøgende parter, og det borgerlige kravs tilknytning til den af anklagemyndigheden rejste tiltale giver et vist værn mod fremsættelsen af helt urimelige proceskrav.

2. De særlige begrænsninger i udlændinges adgang til at få fri proces efter Retsplejelovens § 330 stk. 2, er ved lov nr. 253 af 4. juni 1969 ophævet fra 1. januar 1970.

III. Hvem er parter i adhæsionsprocessen?

A. Hvem kan fremsætte krav?

1. Adhæsionsprocessen efter Retsplejelovens kapitel 89.

a. Borgerlige krav kan efter Retsplejelovens § 991 fremsættes under straffesagen af »den forurettede«. Den nærmere præcisering af indholdet af begrebet den forurettede volder nogen vanskelighed. I ordet forurettet ligger vel, at lovens fædre har tænkt på den, som umiddelbart har lidt skade ved selve den strafbare handling, og formentlig også at skaden skal have en vis forbindelse med de egenskaber ved handlingen, som gør den strafbar. Som et almindeligt vejledende synspunkt kan vel siges, at den erstatningssøgende skal høre til den personkreds, som lovgiveren har tilsigtet at værne ved straffebudet. Nogen væsentlig støtte for retsanvendelsen giver en sådan vag formel dog ikke.

Afgrænsningen af begrebet den forurettede afhænger bl. a. af, hvordan tiltalen er formuleret, jfr. ovenfor kapitel 7. Har den, der har tilegnet sig en ting ved tyveri eller underslæb, solgt den videre til en person, som i kraft af dansk rets almindelige vindikationsregler må levere tingen tilbage til den oprindelige ejerman, har ejeren ofte intet tab lidt. Den, der sidder med smerten, er den godtroende køber, som har været genstand for et bedrageri fra sælgerens side. Dette bedrageri opsluges ved den strafferetlige vurdering og subsumption af tyveriet eller underslæbet, og derfor antages i almindelighed i praksis, at den bedragne ikke er den ved forbrydelsen forurettede og derfor ikke kan gøre noget krav gældende efter § 991, uanset det dog er ham, der har lidt det endelige tab.

Fra praksis kan UfR 1937.405 Ø nævnes. Sagen angik tiltale for underslæb ved pantsætning af tøj, købt på afbetaling. Sælgeren blev anset for »forurettet«, men ikke pantelåneren der havde måttet udlevere tøjet til sælgeren, jfr. også VLT 1940.285.

I UfR 1949.975 Ø er antaget, at en mand, der i god tro af tyven havde købt stjalne koster, som han havde måttet levere tilbage til ejermænd, ikke kunne forlange erstatning af tyven under straffesagen, jfr. VLT 1934.272. Den godtroende køber kan heller ikke gøre krav gældende mod hæleren under straffesagen, VLT 1934.355.

I modsat retning går en utrykt dom afsagt af Vestre Landsret den 10. april 1964 (citeret i Fuldmægtigen 1964.140) om videresalg af en bil, købt på afbetaling med ejendomsforbehold. Der var rejst tiltale for underslæb, og erhververen krævede erstatning for det beløb, han havde måttet betale til den oprindelige sælger for at kunne beholde bilen. Køberen procederede på, at anklagemyndighedens citering af bestemmelsen om underslæb i stedet for om bedrageri ikke burde komme ham til skade. Han havde lidt tab ved den i anklageskriftet beskrevne handling. Begge instanser tilkendte køberen erstatning under straffesagen.

Har en tidligere indehaver af en fordring ved et bedrageri formået debitor til at betale fordringen til sig, uagtet den i virkeligheden nu tilkom tredjemand, er debitor, ikke tredjemanden, den forurettede, hvis ikke debitor ved betalingen er blevet frigjort i forhold til den rette kreditor. I UfR 1937.438 Ø havde tiltalte opnået dækning for en kundeveksel hos vekselakceptanten, der troede, at tiltalte stadig var den berettigede ifølge vekslen. Imidlertid var vekslen overladt en tredjemand. Ikke vekselindehaveren, men debitor ansås for den forurettede.

Benyttelse af dækningsløse checks inden for det beløb, som ifølge aftale mellem bankerne honoreres af disse, anses som mandatsvig over for trassatbanken og ikke som bedrageri over for checkmodtageren, jfr. UfR 1969.378 H. Her opstår der intet problem: den forurettede er den, som har lidt tabet. Anderledes i Sverige, hvor forholdet straffes som bedrageri over for checkmodtageren, jfr. SOU 1967:59 s. 257 f.

Dette resultat blev allerede kritiseret af *Ørsted*, og kritikken har vægt den dag i dag.³ Det synes ikke rimeligt, at

3. Nyt juridisk Arkiv, bind 22, s. 180 f: »Denne Erstatning turde imidlertid ikke være Justitsagen uvedkommende; thi det er aabenbart, at ogsaa den fornærmede af Tyven, som denne forleder til at kjøbe hans Koster og derved at tabe disses Værd; og han vilde, for det mod Kjøberen begaaede Svig, være strafværdig

strafferettens regler om, at straf formelt i henseende til den retlige subsumption og citering kun pålægges for den første, primære forbrydelse, tilegnelsen, og ikke tillige for den følgende afledede forbrydelse, omsættelsen af det tilegnede i penge, medfører, at den der har lidt tab ved den sidste forbrydelse henvises til at gøre sit krav gældende under en borgerlig sag. Der er lige så megen grund til at lette adgangen til at få erstatning for den, som i god tro har købt af en afbetalingskøber, som for afbetalingssælgeren der er den umiddelbart forurettede ved underslæbet. Særlige praktiske vanskeligheder ved at hjælpe den, der alene er forurettet ved »den absorberede forbrydelse« (i eksemplet bedrageriet), er der ikke. Omstændighederne ved salget af det ulovligt tilegnede vil i reglen være blevet undersøgt under politiets efterforskning i sagen, og hvor der undtagelsesvis er blevet en tvivl tilbage, om køberen var i god tro, eller om der er tale om et hælerilignende forhold, kan retten benytte adgangen efter § 991, stk. 4, til at udskyde kravet. Selv om køberen har handlet uagtsomt og ikke kan påberåbe sig Købelovens § 59, har han dog et erstatningskrav mod sælgeren, da denne har handlet svigagtigt, jfr. *Ussing: Køb*, 4. udgave ved A. Vinding Kruse, s. 153.⁴

Den snævre fortolkning af udtrykket »forurettede«, som praksis har anlagt, er ikke konsekvent. Det er nu den almindelige opfattelse i teori og praksis, at den, der har erhvervet et afledet krav ved at godtgøre den forurettede hans tab, således f. eks. et brandforsikringsselskab, der har udbetalt forsikringssummen, kan gøre sit krav gældende under straffe-

efter 5-3-11, N.L.24, dersom ikke Tyvsstraffen opslugede den Straf, Forbryderen, fra denne Side, kunde fortjene«.

4. *Hurwitz: Strafferetspleje* s. 577 bemærker, at en meget snæver fortolkning af »den forurettede« ikke er reelt begrundet.

sagen.⁵ UfR 1934.645 H pålægger en tiltalt, som havde haft samleje med en mindreårig pige, at erstatte pigens moder udgifterne ved pigens ophold i hjemmet efter en fødsel. Udgifterne betragtedes som udlæg afholdt for datteren. VLT 1935.345 har taget søforsikrerens regreskrav mod en styrmand, som var tiltalt efter Sømandsloven i anledning af en grundstødning, med under straffesagen. Når sådanne afledede krav kan tages med, synes det unødvendigt af formelle grunde at undlade at medtage den, der kun er forurettet af dele af forbrydelsen, som ikke medtages i citeringen af straffebestemmelser. Har tiltalte ved et kriminelt forhold over for trediemand (f. eks. en godtroende køber) opnået den tilsigtede vinding, og har trediemanden derefter måttet skadeløsholde den oprindelige forurettede (den bestjålne), bør trediemand anses som forurettet i § 991's forstand, i hvert fald for det krav, som den første forurettede ville have haft, hvis han ikke havde fået dækning.

Gør flere personer krav på den samme ting, og må de hver for sig, hvis deres fremstilling lægges til grund, anses som forurettede ved forbrydelsen, må de alle have adgang til at fremsætte deres krav, således f. eks. hvor der er tvivl om, fra hvem af flere bestjålne en bestemt ting hidrører. Det er ikke en naturlig opgave for politiet at skønne over, hvem der er den berettigede. De borgerlige krav vil iøvrigt

5. Jfr. *Roepstorff* i J 1941.104, *Hurwitz*: Strafferetspleje s. 577 note 4 og *Kommenteret Retsplejelov* note 11 til § 991. *Vestberg*: Forsikringsydelse og erstatningsansvar s. 33 note 47 a hævder derimod under henvisning til UfR 1950.379 V og 1952.638 Ø, at retspraksis ikke uden videre giver successorer samme ret som skadelidte; men begge disse domme vedrører regreskrav fra Forsvarsministeriet, der som ejer og selvforsikrer for det af tiltalte førte motorkøretøj havde erstattet skade på andre motorkøretøjer, jfr. i samme retning UfR 1962.772 V.

i et sådant tilfælde antagelig som oftest blive henskudt til civilt søgsmål efter § 991, stk. 4; men skulle dette ikke ske, må alle de, der hævder at have krav på tingen, have adgang til bevisførelse og procedure, jfr. nærmere kapitel 10, og retten må tage det krav til følge, som den anser for bevist. Om en sådan afgørelse udelukker den, der ikke har fået medhold, fra at gøre sin påståede ret gældende under en borgerlig sag mod den, hvis påstand er taget til følge, afhænger af, hvad der efter påstandene og præmisserne kan anses for afgjort ved dommen, og af om den tilsidesatte har haft en lignende adgang til at forfølge sin ret som under en borgerlig sag.

Under en straffesag om brugstyveri af en bil, jfr. Straffelovens § 293, stk. 1, kan ejeren kræve erstatning af tiltalte for de skader, han har forvoldt på køretøjet. Dette må også gælde, selv om tiltalte ikke bærer skylden for det uheld, hvorved vognen er blevet beskadiget. Også en retmæssig bruger, der forsætligt har ødelagt eller beskadiget vognen, jfr. § 291, kan under straffesagen dømmes til at betale ejeren erstatning.

b. Særlige problemer opstår ved almenfarlige forbrydelser. Angår tiltalen en lovbestemmelse om krænkelse af samfundsinteresser eller af en mere ubestemt kreds af personer, er enkeltpersoner dog næppe afskåret fra at gøre et erstatningskrav gældende under straffesagen, selvom lovbestemmelsen i første række tager sigte på en offentlig interesse. Rejses der tiltale efter Straffelovens §§ 119 og 124 mod en mand, som ved vold har søgt at hindre en politibetjent i at foretage en anholdelse, kan betjenten under sagen påstå erstatning for den skade, han har lidt. Her foreligger imidlertid en i tiltalen absorberet »almindelig« voldsforbrydelse.

Under en sag om overtrædelse af nærings- eller bygningslovgivningen kan det tænkes, at en konkurrent eller en nabo

vil kræve erstatning for tab, han mener at have lidt ved den ulovlige næringsudøvelse eller ved generende bebyggelse. Almindelige overvejelser over, om lovgiveren udelukkende eller hovedsagelig har haft mere almene samfundsinteresser for øje, vil ofte ikke føre til noget resultat. De grunde, som taler imod at give den private adgang til under en selvstændig, borgerlig sag at kræve virksomheden eller bebyggelsen kendt ulovlig på basis af en påstået overtrædelse af nærings- eller bygningslovgivningen,⁶ har kun ringe vægt, hvor sag om overtrædelsen netop er rejst af det offentlige. Større vægt har det processuelle hensyn, at politisagen ikke er en altfor velegnet procesform til afgørelse af spørgsmålet, om f. eks. en bygnings indretning er lovlig eller ikke, og at sagen yderligere kompliceres på uheldig måde, hvis også vanskelige erstatningsspørgsmål skal inddrages. Spørgsmål af denne karakter adskiller sig væsentligt fra politirettens sædvanlige vurderinger af invaliditet, svie og smerte etc. Afvisningsbeføjelsen i Retsplejelovens § 991, stk. 4, gør det dog ret ubetænkeligt at påkende kravet i tilfælde, hvor dets berettigelse er ret åbenbar.

Efter § 17, stk. 4, i Konkurrenceloven (lovbekendtgørelse nr. 145 af 1. maj 1959) kan der under straffesagen efter påstand af den forurettede tilkendes denne erstatning.⁷ Også beføjelsen til privat påtale og til fremsættelse af begæring om offentlig påtale tilkommer efter Retsplejelovens § 719, stk. 2, »den forurettede«, men de krav om en mere kvalificeret interesse som grundlag for påtale, som er udviklet i den

6. Jfr. *Hurwitz og Gomard*: Tvistemål, s. 116.

7. I UfR 1962.249 SH er antaget, at den forurettede ved ulovlig tilgift ikke blot kan være forhandlere af lignende hovedydelser, men at det ikke på forhånd kan udelukkes, at også en forhandler af en ydelse, der svarer til tilgiftsydelsen, kan være »den forurettede«.

straffeprocessuelle teori,⁸ kan næppe overføres på spørgsmålet om, hvem der kan gøre erstatningskrav gældende under processen. Sagen er jo allerede indledt, og faren for en forfølgning, der er båret af for svage eller illoyale interesser, er således ikke aktuell. Det påståede tab må vel stå i en vis forbindelse med de egenskaber ved de påsigtede handlinger, som formenes at gøre dem strafbare; men iøvrigt må udskillelsen af ugrundede eller tvivlsomme krav ske enten ved en realitetsafgørelse (frifindelse) eller, hvis spørgsmålet ikke egner sig til en hurtig afgørelse, ved udskillelse efter § 991, stk. 4.

2. Den færdselsretlige adhæsionsproces.

a. Skade på andet end køretøjet.

Efter Færdselslovens § 67, stk. 1, er det »den eller de skadelidte«, som kan fremsætte erstatningskrav under færdselssagen. Skadelidt er enhver, som har lidt skade som direkte følge af den færdselsforseelse,⁹ for hvilken der er rejst tiltale, hvadenten skaden har ramt hans person, hans ejendom eller anden interesse, der er værnet ved erstatningsreglerne. Retspraksis tillader også den, som ved at erstatte skadelidte hans tab har erhvervet et afledet krav mod skadevolder, at gøre dette krav gældende under adhæsionsprocessen. De fleste krav under færdselssager rejses af forsikrings-selskaber, som i kraft af en kaskoforsikring har betalt skade på et motorkøretøj, som er blevet påkørt af tiltalte. Også

8. Jfr. *Hurwitz*: Straffeprocess, 3. udgave s. 243 f, 2. udgave s. 347 f med henvisninger.

9. Politiets udgifter til borttransport af tiltaltes køretøj kan ikke kræves erstattet under færdselssagen, jfr. UfR 1969.779 Ø. Dommen er ikke overbevisende. Ansvar efter § 65, stk. 2, der ikke kan antages at være begrænset af § 31, omfatter – ligesom andet erstatningsansvar – også fjernelse af ulemper og fare for skade.

krav fra skadelidtes sygekasse¹⁰ eller fra en arbejdsgiver, der har måttet yde løn til afløser¹¹ eller har pådraget sig en forhøjet pensionsbyrde,¹² admitteres under adhæsionsprocessen.¹³ Det fremgår direkte af §§ 67, stk. 1, og 65, stk. 4, at er skadelidte afgået ved døden som følge af uheldet, kan den, som har afholdt begravelsesudgifter, og den, som har mistet en forsørger, rejse krav under adhæsionsprocessen.

Ansvar efter § 65 og procesreglerne i § 67 omfatter også skade på passagerer, der transporteres med den vogn, hvis fører eller ejer er ansvarlig for uheldet. Skade, som køretøjets ejer (ansvarlige bruger) selv har lidt ved et uheld, medens en anden førte vognen, er ikke omfattet af den lovpligtige forsikring efter § 66, og et krav mod forsikringsselskabet om dækning af denne skade kan derfor kun støttes på forsikringspolicens bestemmelser, for så vidt disse ud over den pligtmæssige forsikring også omfatter sådan skade. Krav fra den skadelidte forsikringstager mod føreren personlig forudsætter bevist culpa, jfr. UfR 1961.89 H, 1966.142 H og 1968.1 H, kommenteret i 1968B.168. I UfR 1961.89 og 1966.142 blev krav mod selskabet realitetsbehandlet under adhæsionssag, uden at der blev rejst indsigelse, og uden at nogen af retterne gjorde bemærkning om, hvorvidt et sådant krav mod selskabet faldt ind under Færdselslovens § 67. I UfR 1968.1 H fastslås, at lovregressen efter Færdselslovens § 66, stk. 6, ikke omfatter erstatning til ejeren, idet et sådant krav falder uden for den lovpligtige del af motorforsikringen, og i kommentaren til dommen i UfR 1968B.168 anfører *Spleth*, at hvor der ikke er tale om et ansvar efter § 65, som

10. Jfr. f. eks. UfR 1960.833 H.

11. Jfr. UfR 1961.821 V.

12. Jfr. UfR 1935.523 H.

13. Om at behandlingen af nogle af disse krav under politisagen kan give anledning til betænkeligheder, se kapitel 11, I, B.

skal dækkes gennem lovpligtig forsikring efter § 66, er heller ikke § 67 efter sin ordlyd anvendelig. Spleth tilføjer dog, at en del taler for analogisk anvendelse af § 67 på forsikringstagerens krav mod sit selskab, medmindre selskabet har særlige indsigelser grundet på forsikringsforholdet.¹⁴ Sådanne indsigelser vil i fremtiden få mindre betydning, idet policerne nu, forudsat forsikringen er holdt i kraft, i almindelighed uden særlig begrænsning også dækker ejerens personskade, når han ikke selv fører vognen, jfr. *Hans Schaumburg* i J 1969.146. Rækkevidden af selskabets forpligtelse er dog ikke ganske klar selv efter ændringen af normalpolicen. Eftersom forsikringen betegner sig som en ansvarsforsikring og følgelig må antages at dække erstatningsansvar, kunne man tro, at forsikringstagerens personskade kun er omfattet af forsikringen, dersom han kan gøre ansvar gældende mod andre, d.v.s. enten præsumptionsansvar mod en selvstændig bruger¹⁵ eller culpaansvar mod en fører, der ikke tillige er bruger. *Da* imidlertid teksten i policen må give i hvert fald den ikke-forsikringsteknisk kyndige læser det indtryk, at skade på forsikringstagerens person, når han ikke selv er fører, dækkes i samme omfang som skade på udenforstående, og *da* dette vel er det rimeligste resultat, hvis økonomiske konsekvenser i øvrigt er meget beskedne for selskaberne og dermed for forsikringstagerne som helhed, er det formentlig rigtigst at pålægge selskabet at dække

14. Derimod gælder det efter ændringen ved lov nr. 223 af 4. juni 1969 ikke mere, at selskabets indtræden i sagen forudsætter, at der rejses krav mod nogen person som personligt ansvarlig. Analogien – om den godkendes – må også omfatte reglen om auto-forsikringens direkte hæftelse i Færdselslovens § 66, stk. 3, i sin nuværende affattelse.

15. Et sådant ansvar omfattes dog antagelig af den lovpligtige forsikring (forsikringens lovpligtige del). Spørgsmålet var fremme, men blev ikke afgjort i UfR 1961.89 H.

personskaden, medmindre egen skyld fra forsikringstagerens side fører til nedsættelse eller bortfald af kravet, eller bevis føres for, at skaden ikke kunne være afværget af føreren. Det bør herefter også antages, at ejerens krav om erstatning af personskade, når han ikke selv er fører, kan behandles under adhæsionssagen, hvad enten kravet rejses alene mod sel-skabet eller under påberåbelse af culpa tillige mod føreren.

Rejses der efter et færdselsuheld, som skyldes mangler ved køretøjet, tiltale mod både fører og ejer (bruger), kan det være tvivlsomt, om føreren under adhæsionssagen kan kræve erstatning for skade, han har lidt, under påberåbelse af, at ejeren har udvist culpa, eller at der påhviler ejeren et ansvar efter § 65, stk. 1. Betænkning nr. 179 af 1957, s. 22 går ud fra, at et erstatningsansvar for ejeren over for føreren ikke er omfattet af ansvarsforsikringen. Som nævnt af *Spleth* i UfR 1966B.273 har denne begrænsning ingen støtte i lov-ordene. Det synes rigtigst at antage, at føreren kan have krav på erstatning, at kravet er dækket af ansvarsforsikringen, og at føreren kan gøre kravet gældende i adhæsionssagen.¹⁶

b. Skade på det af tiltalte førte motorkøretøj.

I tilfælde, hvor køretøjet er blevet beskadiget, medens det blev ført af en anden end ejeren, har ejeren eller kasko-forsikringsselskabet undertiden søgt at gøre erstatningskrav gældende under politisagen mod føreren for overtrædelse af Færdselsloven; men retspraksis har nægtet at inddrage erstatningskrav vedrørende det af tiltalte førte automobil under adhæsionsprocessen. I UfR 1959.791 V havde lejer af en udlejningsvogn i strid med udlejningskontrakten (hvorefter

16. Anderledes *Spleth*, der i resultatet slutter sig til Betænkningen af 1957. Sml. iøvrigt *Stig Jørgensen*: Erstatningsret s. 137, der i og ved note 48 uden forbehold nævner landsrettens – senere af Højesteret ændrede – dom i UfR 1966.561 H.

kun han måtte føre køretøjet) overladt føringen til sin søn. Sønnen var under 21 år og kunne således ikke lovligt føre en udlejningsbil. Sønnen kørte i grøften, og under straffesagen mod fader og søn krævede kaskoforsikringsselskabet erstatning for reparation af køretøjet; men underretten fri fandt. Landsretten ophævede dommen, »idet spørgsmålet om et sådant krav ikke har kunnet tages under påkendelse under den mod de indstævnte rejste straffesag«. I VLT 1956.224 havde tiltalte ført et lejet automobil i spirituspåvirket tilstand, og køretøjet var ødelagt under kørslen. Landsretten fandt, at der hverken i Retsplejelovens § 991, stk. 2, eller i Færdselslovens § 67 var hjemmel til under straffesagen at træffe afgørelse vedrørende udlejerens erstatningskrav for afsavn af køretøjet eller kaskoforsikrerens regreskrav for reparationen. For mekanikerens vedkommende er kaskoforsikringsselskabets genkrav for skade på det førte motorkøretøj afvist fra påkendelse under politisagen i VLT 1956.3.

Mindre klar er Vestre Landsrets kendelse i UfR 1955.1054. En udlejer havde efter et sammenstød mellem det udlejede automobil og en ko krævet erstatning hos såvel lederen som koens ejer og dennes karl, der alle var sat under tiltale efter Færdselsloven. Kriminalretten henviste udlejereren til civilt søgsmål, for så vidt angik vognens fører med den begrundelse, at hans ansvar tildels beroede på udlejningsforholdet, og for så vidt angik koens ejer og karlen, fordi kravets pådømmelse ville medføre væsentlige ulemper for straffesagen (altså en anvendelse af Retsplejelovens § 991, stk. 4). Kriminalretten anså altså ikke kravet mod føreren for omfattet af § 991. Udlejerens kæremål afvistes af landsretten, da kravene ikke kunne anses støttet på erstatningsreglen i § 65, og »idet kære . . . herefter findes udelukket ved bestemmelsen i Retsplejelovens § 995, stk. 4«.

Dette sidste led i landsrettens begrundelse er ikke udtrykkeligt begrænset til de krav, som kriminalretten havde anset for omfattet af Retsplejelovens kapitel 89. Der kan dog næppe i landsrettens kendelse indlægges en forudsætning om, at kravet mod føreren skulle være omfattet af § 991 og derfor kun kan afvises, dersom behandling af kravet er til væsentlig ulempe for straffesagen, jfr. § 991, stk. 4.

Til fordel for at tillade adhæsion taler, at vognens ejer er ramt af en skade, der er en umiddelbar følge af førerens uforsvarlige kørsel. Skaden på vognen vil i reglen være opgjort og fastslået på samme måde som de skader på andre biler, der kan kræves erstattet under adhæsionsprocessen. Skaden på vognen vil også være med i billedet under forligsforhandlinger. Det ville være nemmest og mest praktisk, om dette spørgsmål kunne afgøres under samme sag som strafspørgsmålet og de øvrige erstatningsforhold. Kunne ejeren kræve erstatning under sagen, måtte også kaskoforsikringsselskabet kunne indtræde i hans ret. Ikke desto mindre må det dog nok anses for rigtigt, at praksis har nægtet at inddrage ejerens (og dermed kaskoforsikringens) krav mod føreren under politisagen. Dette krav er af en nogen anden karakter end trediemands (f. eks. ejeren af en påkørt bils) krav, og i hvert fald er kravet åbenbart ikke omfattet hverken af lovens ord eller tanke. Som fremhævet i underrettens afgørelse i UfR 1955.1054 V er eksistensen af et krav for udlejerens ikke givet i og med konstateringen af, at føreren har begået en i forhold til andre trafikanter erstatningsbegrundende fejl. Lejerens ansvar over for udlejerens beror tilige på kontraktens bestemmelser og forudsætninger. Det samme gælder en ansat chaufførs ansvar over for ejeren af vognen (arbejdsgiveren). Spørgsmålet om arbejdstagerens ansvar over for sin arbejdsgiver er vanskeligt og næppe ganske afklaret i praksis. Er vognen kaskoforsikret, kan der

blive rejst spørgsmål om anvendelse af lempelsesreglen i Forsikringsaftalelovens § 25. Endelig må erkendes, at skaden på køretøjet selv sprogligt vanskeligt kan kaldes for skade forvoldt af køretøjet, det udtryk, der er anvendt i Færdselslovens § 65, stk. 1 og 2. Selvom man måske kunne sætte sig ud over denne sproglige skranke, ville adhæsionsbehandling af disse krav dog næppe kunne godkendes. Formålet med adhæsionsprocessen er jo i første række at hjælpe den, som har lidt skade ved en andens strafbare handling, til at få erstatningsspørgsmålet afgjort på en let og billig måde. Behovet for at lette de byrder, den normale civilproces lægger på borgerne i landet, gør sig ikke gældende med synderlig styrke, når det drejer sig om ejerens eller kaskoforsikringsselskabets krav mod vognens lovlige fører. Det ville næppe heller blive betragtet som en heldig konsekvens af en eventuel praksisændring, om en lettere adgang til at gøre sådanne krav gældende ville føre med sig, at ejere og forsikringsselskaber i strid med nuværende skik og brug gjorde sådanne krav gældende i mange eller alle tilfælde, hvor spørgsmålet kunne rejses.

B. Mod hvem kan krav fremsættes?

Borgerlige krav kan altid fremsættes mod den tiltalte. Noget uvist er især, om krav under adhæsionsprocessen kan gøres gældende mod andre end den tiltalte. Også her må sondres mellem den almindelige adhæsionsproces efter Retsplejeloens kapitel 89 og adhæsionsprocessen efter Færdselsloven.

1. Adhæsionsprocessen efter Retsplejeloens kapitel 89.

a. Udleveringskrav.

Er en ting, som den forurettede gør krav på, i tiltaltes besiddelse, kan kravet påkendes under straffesagen. Er tingen derimod hos en tredjemand, som hævder at have en selv-

stændig ret til den, kan kravet ikke påkendes under sagen, da kravet ikke er rettet mod tiltalte.¹⁷ Hævder tiltalte, at en ting i hans besiddelse ikke tilhører den forurettede, men tredjemand, kan dette spørgsmål behandles som andre indsigelser; men dommen udelukker ikke en senere civil sag mellem den forurettede og tredjemanden om spørgsmålet og lægges ejheller uden videre til grund under denne sag. Tredjemanden må vistnok, hvis han begærer det, kunne få lejlighed til at ytre sig under adhæsionssagen; men gør han ikke gældende at være den ved forbrydelsen forurettede, kan han ikke nedlægge selvstændig påstand og har nærmest stilling som en biintervenient. I konfiskationssager har man dog indrømmet trediemand partsbeføjelser, jfr. nærmere kapitel 12, II, A. Har tiltalte fået skøde på en fast ejendom ved bedrageri, og har han derefter givet pant i ejendommen, kan den forurettede ejer ikke under bedragerisagen kræve pantebrevet aflyst.

b. Erstatningskrav.

En frivillig ansvarsforsikring dækker ikke forsætligt voldt skade, jfr. Forsikringsaftalelovens § 18, stk. 1; men ved uagtsomme strafbare handlinger forekommer det, at tiltaltes erstatningsansvar er dækket af en ansvarsforsikring, således navnlig ved tiltale efter Straffelovens § 241 eller § 249, ved politivedtægtsforseelser og visse overtrædelser af særlovgivningen. Politisag for overtrædelse af politivedtægts bestemmelser om snerydning og grusning rejses f. eks. ofte, hvor der samtidig er et erstatningskrav fra en fodgænger, som er faldet og kommet til skade. Dette ansvar er hyppigt dækket af en kombineret grundejerforsikring.

Den frivillige ansvarsforsikring tegnes i forsikringstagerens

17. Derimod kan der eventuelt ske en foreløbig sikring af kravet i forbindelse med straffesagen, jfr. kapitel 13, V, A.

(eller andre sikredes) egen interesse og har til formål at friholde ham for tab ved ansvarspådragende adfærd. Når den sikredes erstatningspligt over for skadelidte og erstatningens størrelse er fastslået, indtræder dog skadelidte ifølge Forsikringsaftalelovens § 95, stk. 1, i den sikredes krav mod selskabet. Fra dette tidspunkt kan skadelidte om fornødent ved retssag forlange betaling direkte fra selskabet, og forsikringsselskabet kan på sin side under sagen fremsætte alle indsigelser, det kunne gøre gældende over for forsikringstageren, f. eks. at denne er i restance med præmien, jfr. Forsikringsaftalelovens §§ 14–16, eller at den dom, hvorved erstatningspligten er fastslået, er urigtig, jfr. herved lovens § 94.

Efter § 95's ord erhverver skadelidte ikke krav mod selskabet, før erstatningskravet er fastslået med bindende virkning for den sikrede (skadevolderen). Skadelidte kan ikke få dom over selskabet, før han har fået dom over skadevolderen. Derimod synes det ikke uforeneligt med bestemmelsen, at kravet mod skadevolderen og det heraf afledede krav mod selskabet afgøres under samme sag. Praktiske grunde taler for en sådan fremgangsmåde, og selskabet har næppe nogen vægtig interesse i at undgå at blive inddraget under søgsmålet. I praksis er det i almindelighed i realiteten ansvarsforsikringsselskabet, der fører sagen for forsikringstageren, og hvor det undtagelsesvis ikke er tilfældet, bør skadelidte ikke af den grund udsættes for mere besvær. Det er irrationelt at spalte bedømmelsen af den samme ansvarspådragende handling op på to processer. I de ikke særligt hyppige tilfælde, hvor selskabets forpligtelse i forhold til forsikringstageren er genstand for tvivl, kunne retten undgå eventuelle gener ved kumulationen ved at benytte sin beføjelse efter Retsplejelovens § 286, stk. 2, til at adskille proceskravene. Det er imidlertid den herskende op-

fattelse både i teori og i praksis, at kumulation af kravene mod skadevolder og dennes forsikringsselskab ikke kan ske under en borgerlig sag.¹⁸ Imidlertid kunne måske den direkte hæftelse for lovpligtig ansvarsforsikring, som i 1969 er indført for auto- og hundeforsikring, jfr. Færdselslovens § 66, stk. 3, og Hundelovens § 8, stk. 2, 2. pkt., give grund til at overveje spørgsmålet påny. En praksisændring ville være et fremskridt, men ændringen kunne selvsagt kun gå ud på at tillade kumulation. Umiddelbar hæftelse også for frivillig ansvarsforsikring over for skadelidte måtte forudsætte lovændring.

Selv om kumulation under en borgerlig sag måtte anses for mulig, ville det dog ikke være ganske utvivlsomt, om kravet mod selskabet kunne inddrages under straffesagen. Reglerne i Retsplejelovens kapitel 89 giver ingen særlig hjemmel for en sådan sammenlægning. De almindelige regler om kumulation i Retsplejelovens § 250, jfr. § 249, fordrer, at samme procesart er anvendelig på de kumulerede krav, og at retten er kompetent med hensyn til alle kravene. Selv om adhæsionsprocessen i flere henseender foregår efter samme regler som en borgerlig retssag, jfr. nærmere nedenfor i kapitel 10, er der dog forskelle, der navnlig i egentlige straffesager træder så stærkt frem, at adhæsionsproces og almindelig civilproces ikke kan kaldes samme procesart. I retskredse, hvor underrettens opgave er delt mellem en civildommer og en kriminaldommer, måtte kumulationen kræve den behandlende dommers samtykke. Imidlertid er det i nogen grad en smagssag, hvor langt man kan og vil strække sig for at opnå en praktisk løsning i en foreliggende sag.

18. Jfr. *Drachmann Bentzons og Knud Christensens Kommentar til Forsikringsaftaleloven* II s. 480, *Bech: Adcitation* s. 72 ff og de dér citerede domme, *Stig Jørgensen m. fl.: Forsikringsret* II s. 102 og 122 og *Gomard i Forsikring og Videnskab* s. 131 f.

Anser både retten og parterne det for mest hensigtsmæssigt at behandle straffesagen med adhæsionsprocessen og den borgerlige sag under ét, bør kumulation måske ikke anses som ganske udelukket, jfr. herved UfR 1960.819 H, som er omtalt i kapitel 8, IV.

Krav mod en arbejdsgiver eller andre tredjemænd, der efter Danske Lov 3-19-2 eller lignende regler har et erstatningsretligt ansvar for tiltaltes handling, kan ikke inddrages under straffesagen mod tiltalte, jfr. f. ek. UfR 1938.668 Ø, der ophæver underrettens dom over Københavns Kommune, som efter Danske Lov 3-19-2 var blevet dømt til at betale en erstatning sammen med en hos kommunen ansat kusk, der havde gjort sig skyldig i en færdselsforseelse.¹⁹

I UfR 1967.547 V var tiltale rejst mod en kommune for overtrædelse af politivedtægtens bestemmelser om rydning af fortove for sne, og en fodgænger, der var kommet til skade, påstod sig tillagt erstatning. Underretten tog begge krav til følge; men under anken blev kommunen frifundet for straf, fordi der ikke var hjemmel til at straffe kommunen (men vel eventuelt borgmesteren eller andre personer). Underretsdommens bestemmelse om erstatning blev ophævet i medfør af Retsplejelovens § 992, stk. 1. Rejses en straffesag mod en enkeltperson, fordi han og ikke det kollektiv, han repræsenterer, bærer det strafferetlige ansvar, kan der ikke under sagen kræves erstatning af kollektivet, selv om dette efter erstatningsrettens regler er den ansvarlige eller dog medansvarlige. Var tiltalen i UfR 1967.547 rejst mod borgmesteren personlig, og var han blevet dømt til straf og erstatning, ville erstatningen ikke på grundlag af en sådan dom kunne inddrives hos kommunen. Det er vel iøvrigt tvivlsomt, om borgmesteren var erstatningsansvarlig for den

19. Jfr. også VLT 1939.314 og VLT 1941.104.

manglende fejning, og i så fald ville erstatningsansvar ikke kunne fastslås under adhæsionsproces, jfr. § 991, stk. 4.

2. Adhæsionsprocessen efter Færdselsloven.

a. Ansvarsforsikringsselskabet.

1. Retsudviklingen indtil 1969.

Den særlige ret til adhæsion i motoransvarssager blev indført ved lov nr. 180 af 27. maj 1908 om kørsel med automobiler. Spørgsmålet om mod hvem eller på hvilket grundlag erstatningskrav skulle rejses var uomtalt i loven. Bestemmelsen om adhæsion var imidlertid placeret som andet stykke i erstatningsbestemmelsen (§ 33), og det var derfor givet kun krav støttet på denne erstatningsregel, der kunne påkendes. I en ny motorlov, lov nr. 98 af 18. april 1910, tilføjedes en regel om, at erstatningskravet skulle tages under påkendelse, »selv om erstatningspåstanden rettes imod en anden end sigtede«. Samtidig blev adhæsionsreglen flyttet fra § 33, stk. 2, til § 33, stk. 4. Herved kom reglen til at stå efter både den særlige motoransvarsregel (svarende til nugældende lovs § 65, stk. 1) og efter reglen om, hvem der er ansvarlig (svarende til nugældende lovs § 65, stk. 5). Ifølge motiverne ville man »udtrykkeligt« udtale i loven, at erstatningspåstanden kunne tages under påkendelse under den offentlige sag, selv om påstanden rettedes imod en anden end den til straf sigtede, og ved den stedfundne omplacering af reglen til sigtede man at give udtryk for, at erstatningskravet dog skulle være rettet imod de i paragraffen nævnte personer (ejer eller bruger samt fører).²⁰ Brugen af ordet »udtrykkeligt« tyder på, at praksis i tiden før lovændringens gennemførelse havde været på vej over imod den nu stadfæstede ordning.

20. RT 1909–10, tillæg A, sp. 2090.

Reglen i loven af 1910 blev ikke ændret ved revisionerne af Motorloven i 1913, 1918 og 1921. Ved lov nr. 144 af 1. juli 1927 blev erstatningsreglerne omarbejdet, og også i adhæsionsreglerne foretoges en afgørende ændring. Lovens § 40 om adhæsionsprocessen fik en formulering, der stod næsten uændret, indtil § 67 i Færdselsloven af 1955 blev ændret ved loven af 4. juni 1969 om ansvarsforsikrerens direkte hæftelse. Ordene »selv om erstatningspåstanden rettes imod en anden end sigtede«, der var blevet indføjet i 1910, udgik igen. Udvalgstænkningen af 28. juni 1926, der ligger til grund for loven af 1927, havde i sit forslag medtaget de citerede ord,²¹ men regeringsforslaget udelod dem med den bemærkning, at ordene »tager væsentligt sigte på den i § 38, stk. 6 (svarende til den nugældende lovs § 65, stk. 5) omhandlede ejer eller bruger af motorkøretøjet, om hvem man i stedet har givet nærmere regler i 2. stk.« (svarende til § 67, stk. 2 før ændringen i 1969).²² I bemærkningerne til regeringsforslaget siges videre, at man ikke fandt anledning til ligefrem at påbyde ejer (bruger) og ansvarsforsikringsselskab at indtræde som part, men at afgørelsen af erstatningsspørgsmålet bliver bindende for det tilsagte selskab og den tilsagte ejer eller bruger, hvis de ikke indtræder, »hvorved skadelidtes interesser skønnes tilstrækkeligt varetagne«.

Den i 1927 indførte ordning varetager ikke – i modsætning til, hvad forfatterne af bemærkningerne til lovforslaget åbenbart har ment – i tilstrækkelig grad skadelidtes interesser. Rejses straffesag mod en fører af køretøjet, der ikke tillige er ejer eller bruger, og frifindes han, fordi der ikke er godtgjort culpa fra hans side, og er det heller ikke fastslået, at skaden skyldtes andre trafikanters brøde, har skade-

21. RT 1926–27, tillæg A, sp. 4773.

22. Sp. 4729 og 4741.

lidte dog i almindelighed krav på erstatning fra ejeren og ansvarsforsikringen, fordi bevismangel efter § 65, stk. 1, jo er til ejerens (brugerens), men ikke til førerens skade. Dette ansvar for ejeren kan der ikke tages stilling til under adhæsionssagen, medmindre ejeren eller ansvarsforsikrings-selskabet er indtrådt i færdselssagen.

Det syntes imidlertid hverken praktisk eller rimeligt at henskyde spørgsmålet om ejerens ansvar til et civilt søgsmål. Spørgsmålet er af ganske samme karakter som de erstatningssager, som afgøres af kriminalretten, f. eks. sager, hvor ejeren selv har ført sin vogn. Retten sidder inde med alle nødvendige oplysninger for at træffe afgørelse af, om der er præsumptionsansvar for ejeren over for skadelidte efter reglen i § 65, stk. 1. I forhold til skadelidte er det en ganske tilfældig omstændighed, om føreren af den vogn, der har kørt ham ned, selv ejer vognen eller er en ansat chauffør. Også af hensyn til forligsmulighederne ville det være af betydning, om alle erstatningsspørgsmål kunne koncentrerer under én sag. Udskydning af ejeransvaret til behandling under en særskilt proces for landsretten, hvis kravet er over 6.000 kr., fører til en overflødig besværliggørelse og for-dyrelse af kravets gennemførelse.

Hans Schaumburg foreslog i J 1960.413 for at opnå den ønskelige samlede afgørelse af hele erstatningsspørgsmålet²³

23. Selv med en sådan udvidelse af førerens ansvar ville der dog være krav, som ikke går under adhæsionsprocessen. Tilbage ville i hvert fald stå ansvaret for ikke-motorførere og for motor-køretøjer, hvis føring ikke har givet anledning til tiltalerejsning, men som har været impliceret i det uheld, der gav anledning til tiltale mod chaufføren. Omfanget af dette ansvar vil dog ofte fremgå indirekte af en i skyldfordeling begrundet nedsættelse af tiltaltes ansvar. Har skadelidte ikke selv nogen skyld, er flere skadevolderes ansvar over for ham i almindelighed solidarisk. Erstatningens betaling er i almindelighed sikret af ansvarsforsik-

under færdselssagen, at føreren medinddrages under præsumptionsansvaret i § 65, stk. 1. En sådan skærpelse af førerens ansvar ville, fremhæver Schaumburg, ikke lægge nogen reel byrde på føreren, fordi ansvaret altid er dækket af den lovpligtige ansvarsforsikring uden regres mod ham.

At ville nå det mål at give skadelidte mulighed for at få fastslået under adhæsionssagen, at autoforsikringen skal betale ham erstatning, ved at ændre førerens ansvar, er en bagvendt fremgangsmåde. Den enkleste vej til målet er at inddrage kravet mod selskabet under politisagen mod føreren, således som ordningen var i praksis før loven af 1927. Det er ganske vist rigtigt, at det i de fleste tilfælde er uden betydning, om man vælger den ene eller den anden løsning. Føreren ville i almindelighed blive anset for sikret ved policen, således at selskabet ikke har videregående krav over for ham, end det ville have mod forsikringstageren selv, hvis han havde ført vognen. I ganske enkelte tilfælde ville imidlertid et ansvar uden bevist culpa – i praksis et næsten objektivt ansvar – ramme føreren hårdt. Er erstatningsbeløbene for tingsskade så store, at de overskrider forsikringens maksimum, måtte føreren dømmes til at betale skadelidte det overskydende beløb, selv om der intet bevis var for, at noget kunne bebrejdes ham. En skærpet ansvarsregel for arbejdstagere passer iøvrigt heller ikke godt ind i systemets almindelige mønster. Objektivt ansvar for en farlig virksomhed eller ansvar med ændret bevisbyrdefordeling har jo ellers kun den, der driver eller ejer en virksomhed og ikke personalet, der arbejder i virksomheden. Tendensen i retsudviklingen går i retning af at lempe ansvaret for arbejdstagerne.

ringen, og skyldfordelingen har han i almindelighed ingen særlig interesse i.

2. Ordningen efter 1969.

Ved lov nr. 223 af 4. juni 1969 blev § 67, stk. 2, ændret, således at det forsikringsselskab, i hvilket der er tegnet ansvarsforsikring for det køretøj, som tiltalte benyttede, altid er part i sagen, for så vidt der fremsættes erstatningskrav. Samme stilling har stat eller kommune, der er selvforsikrere efter § 66, stk. 8 (tidligere stk. 7), 2. pkt. Samtidig blev i § 66, stk. 2, bestemt, at selskabet hæfter direkte over for skadelidte. I en sag mod føreren af et køretøj kan derfor efter den nugældende ordning gives skadelidte dom over selskabet, ikke alene for førerens culpaansvar efter § 65, stk. 5, men også for ejerens (brugerens) præsumptionsansvar efter § 65, stk. 1. Dette gælder, selvom ejeren ikke er indtrådt i sagen som part. Selskabet er part, selv om erstatningskravet er så ringe, at det falder ind under tiltaltes selvrisiko. Kun hvis skadelidte frafalder krav mod selskabet, kan dets indtræden i sagen undgås. Dom over ejeren personlig forudsætter derimod som før 1969, at ejeren er indtrådt som part, jfr. § 67, stk. 3. Opnåelsen af en sådan dom kan have betydning for skadelidte, dersom en tingsskade overstiger forsikringens maksimum.

Er forsikringen for køretøjet blevet overført fra et selskab til et andet, og er der under sagen tvivl om, hvilket selskab der hæfter for et eventuelt erstatningsansvar, må også dette spørgsmål afgøres under adhæsionssagen. Indtil da må begge selskaberne anses for parter i sagen.

Ændringen i 1969 var, som det fremgår af kapitel 2, ikke begrundet i utilfredshed med den bestående ordning, men i et ønske om at muliggøre Danmarks tiltrædelse af en europæisk konvention om automobilforsikring. Alligevel er lovændringen af 1969, hvorved man i hovedsagen vender tilbage til den tilstand, som havde udviklet sig før 1927,

utvivlsomt en forbedring. Selskaberne var imidlertid i deres hidtidige praksis indstillet på at indtræde i sagerne som parter, hvor dette var ønskeligt, og ændringen i praksis er derfor ikke stor.

b. Tiltalte.

Er tiltalte ejer eller selvstændig bruger, falder hans ansvar i almindelighed sammen med forsikringsselskabets, og det har i så fald ingen praktisk interesse at fritage ham for erstatningspligt. Erstatningskravet må antages i almindelighed at ville blive rettet mod ham og selskabet i forening. Er den tiltalte derimod ikke ejer (bruger) af køretøjet, er han kun ansvarlig efter en culparegel. Skadelidte har normalt ingen interesse i at få prøvet, om erstatningsbetingelserne er opfyldt for førerens vedkommende, men vil alene ønske dom over selskabet. Nedlægges ikke en erstatningspåstand over for tiltalte, er han ikke part i adhæsionsprocessen. Reglen i § 67, stk. 1, stiller ikke krav om, at der skal fremsættes erstatningspåstand over for tiltalte. Efter § 67, stk. 2, som affattet ved lov nr. 223 af 4. juni 1969 er forsikringsselskabet altid part, og skadelidte kan vælge at holde sig alene til selskabet. Tiltalte skal da ikke nævnes i domskonklusionens bemærkning om erstatningsspørgsmålet, og tiltalte kan ikke anke dommens bestemmelser om erstatningen. Dette er efter 1969 også ordningen i borgerlige sager. Skadelidte kan holde sig til selskabet alene og få dom over det, jfr. § 66 a. Loven af 1969 stiller på dette punkt adhæsionsprocessen og civilprocessen ens.

Efter strafspørgsmålet er afgjort, er tiltalte dog næppe ganske afskåret fra at udøve partsbeføjelser, selvom der ikke er fremsat noget erstatningskrav over for ham, men kun over for selskabet. En domfældelse af selskabet *kan* som omtalt nedenfor få følger også for ham. Holder tiltalte sig

imidlertid uden for denne del af sagen, og ønsker skadelidte eller selskabet på dette stadium af sagen at underkaste ham en supplerende afhøring, må der dog i almindelighed gås frem efter reglerne om vidner. Er der en reel mulighed for regres over for tiltalte efter Færdselslovens § 66, stk. 6, må tiltalte altid have stilling som part. I en almindelig politisag, hvor der ikke er spørgsmål om frakendelse af førerbeviset, jfr. Færdselslovens § 69, stk. 2, kan der dog ses bort fra muligheden af lovregres. Hvor lovregres ikke kan komme på tale, kan forsikringsselskabet ikke fremtvinge tiltaltes inddragelse under adhæsionssagen. Et krav fra selskabet mod tiltalte om policeregres kan ikke inddrages under sagen. Skadelidte kan derimod altid vælge at nedlægge påstand (også) over for tiltalte.

Opnår skadelidte dom for sit krav over selskabet, kan det ikke let tænkes, at han senere vil søge også at få dom over føreren. Kun i tilfælde, hvor erstatningen overstiger forsikringssummen, og ejeren er usolid, eller hvis forsikringsselskabet kommer ud for et økonomisk sammenbrud, kan skadelidte have interesse i at holde sig til føreren. Er der ikke regres efter Færdselslovens § 66, stk. 6, og var føreren i retmæssig besiddelse af køretøjet, vil der normalt heller ikke blive tale om regres fra selskabets side, end ikke hvor forsikringen ikke er holdt i kraft, og ejeren derfor er regrespligtig. Skulle en sag imidlertid blive anlagt mod føreren, medfører domfældelsen af selskabet ikke nødvendigvis, at der ud fra samme vurdering af sagen også må gives dom til erstatning i forhold til føreren. Ansvarsgrundlaget er jo et andet og mildere. Den første doms afgørelse af enkelte spørgsmål, som også er forudsætninger for domfældelsen af føreren, har dog måske positiv retskraft i forhold til føreren. Et omtvistet punkt i sagen mod selskabet har måske været, om det overhovedet er den af tiltalte førte vogn, der har

passeret og ramt den tilskadekomne fodgænger eller cyklist. Drejer det sig om et punkt, der var bestemmende for resultatet i den første dom, og som også er af afgørende betydning for det senere krav, må denne del af den første dom have bindende virkning senere under straffesagen eller under en ny sag mod føreren, jfr. om borgerlige sager Færdselslovens § 66 a, stk. 2, der formentlig også omfatter sådanne tilfælde. Det må derfor antages, at tiltalte har adgang til at indtræde som part i adhæsionssagen efter en analogi af § 67, stk. 3, selv om skadelidte ikke i første omgang har rejst noget krav mod ham.²⁴

c. Ejeren eller den ansvarlige bruger af motorkøretøjet.

Efter ændringen af Færdselsloven ved lov nr. 233 af 4. juni 1969 er selskabet altid part i sagen. Skadelidte har derfor kun i de sjældne tilfælde, hvor erstatningskravene overstiger forsikringssummen, interesse i at inddrage ejeren (brugeren) under sagen. Har ejeren (brugeren) selv ført vognen, og tiltales han for sin kørsel, eller tiltales han for en mangel ved køretøjet, som kan have haft betydning for skadens indtræden, kan erstatningskrav fremsættes mod ham som part. Har ejeren (brugeren) ikke ført bilen, kan skadelidte ikke inddrage ham under sagen mod hans vilje og nedlægge erstatningspåstand over for ham, jfr. ovenfor under a.

Ejeren (brugeren) kan derimod, hvis han vil, efter Færdselslovens §§ 67, stk. 3, og 66 a, stk. 2, indtræde som part i sagen. Han skal tilsiges til alle retsmøder med samme varsel som vidner i borgerlige sager og kan indtræde i sagen på ethvert stadium inden optagelse til dom. Indtrædelsen sker ved en begæring til retsbogen. Er ejeren indtrådt, kan han nedlægge en selvstændig påstand og f. eks. påstå sig

24. Færdselslovens § 67, stk. 3, der henviser til § 66 a, stk. 2, gælder efter sine ord kun andre end tiltalte.

frifundet, selv om både chaufføren og forsikringsselskabet har erkendt en forpligtelse til at betale erstatningsbeløbet. Medens afgørelsen af erstatningsspørgsmålet som oftest er uden større betydning for vognens fører, kan ejeren have interesse i ikke at miste en bonus på ansvarsforsikringen eller få forsikringen tariferet højere. Er ejeren indtrådt i sagen, kan der tillægges eller pålægges ham sagsomkostninger, jfr. § 67, stk. 4, 1. punktum. Han kan stille spørgsmål til vidner, og han kan anke dommens bestemmelser om erstatningen, jfr. § 67, stk. 6. I dommens konklusion skal ejeren udtrykkeligt nævnes, hvis han er indtrådt i sagen, og dømmes han, er dommen i så fald eksekutionsfundament.

Vælger ejeren (brugeren) ikke at indtræde i sagen, har han ikke partsbeføjelser. Efter § 67, stk. 3, sidste punktum, er imidlertid ikke desto mindre såvel en forligsmæssig som en domsmæssig afgørelse af erstatningsspørgsmålet bindende for ham. Det er givet, at dommen kun kan eksekveres over for ejeren, når han er indtrådt i sagen. Dommens fastlæggelse af skyldforholdet og erstatningspligten er derimod bindende under en senere sag mod ejeren, også selvom han hverken har været tiltalt eller er indtrådt i sagen. Reglerne i §§ 66 a, stk. 2, og 67, stk. 3, fraviger således den almindelige grund-sætning om, at en dom kun har retskraft for sagens parter og hjemler en retskraftsvirkning over for en trediemand, der ikke har været, men dog kunne have gjort sig til part i sagen. Reglen rækker videre end den begrænsede virkning, en dom kan have for en trediemad, der har biinterveneret i en civil sag eller har modtaget procesunderretning.²⁵ Retskraftsvirkningen efter §§ 66 a, stk. 2 og 67, stk. 3, for den ikke indtrådte muligt ansvarlige person er dog betinget af, at han er blevet indkaldt. Ordningen betegnes af *Bech* som

25. *Hurwitz og Gomard*: Tvistemål s. 376 og *Bech*: Adcitation og litisdenuntiation, s. 87.

en særskilt hjemlet litisdenuntiation med res judicata-virkning.²⁶

Retskraftsvirkningen over for den ikke mødte går dog ikke videre end over for en part. Under en senere sag vil ejeren også kunne opnå realitetsprøvelse af den indsigelse, at det ikke var ham, der som ejer eller ansvarlig bruger af motorkøretøjet »lod det benytte«, jfr. Færdselslovens § 65, stk. 5. Efter almindelige regler har culpaprøvelsen i en erstatningsdom ikke retskraft under senere søgsmål mellem samme parter om krav på yderligere erstatning, jfr. *Hurwitz og Gomard: Tvistemål*, s. 371. Samme begrænsning gælder retskraftsvirkningen over for den ikke indtrådte ansvarlige. Har adhæsionssagen mod føreren f. eks. alene drejet sig om erstatning for tab af arbejdsfortjeneste, kan skyldspørgsmålet prøves igen både under en ny sag mod føreren og under en sag mod ejeren om erstatning for invaliditet.

Ejeren, som ikke er indtrådt i sagen, kan også påberåbe sig res judicata-virkning, dersom forsikringsselskabet er blevet frifundet under adhæsionssagen. Dette følger vel ikke med sikkerhed af ordene i §§ 67, stk. 3, og 66 a, stk. 2. Det må dog antages, at en sag mod ejeren, efter forsikringsselskabet er blevet frifundet, må afvises. Det ville være uantageligt, om ejeren kunne blive dømt til at betale, medens forsikringsselskabet kunne påberåbe sig en endelig frifindende dom.

d. Andre.

Under den færdselsretlige adhæsionsproces kan ikke indtages andre end den eller de tiltalte, ejeren (eller en selvstændig bruger) og ansvarsforsikringsselskabet. Den skadelidte kan under en civil sag også indstævne f. eks. amtsvej-

26. *Bech: Adcitation* s. 122.

væsenet, hvis han mener, uheldige vejforhold har bidraget til uheldet, eller førerne (ejerne) af flere motorkøretøjer, som efter hans mening havde del i skylden for skaden. Under straffesagen kan han derimod ikke inddrage motorførere, mod hvem der ikke rejses tiltale, eller deres forsikringsselskaber eller få tilkendt erstatning hos en ikke-motorfører, som ikke findes skyldig til straf. Han kan heller ikke forlange tilsagt (og naturligvis ej heller indstævne) den tiltalte motorførers arbejdsgiver, når denne ikke er ejer (bruger) af køretøjet, selv om han mener, at skaden omfattes af Danske Lov 3-19-2.²⁷ Færdselslovens § 67 gør udtømmende op med, hvem der kan være parter i den færdselsretlige adhæsiionsproces.

3. Adhæsiionsprocessen efter Hundeloven.

Ved lov nr. 205 af 21. maj 1969 er Hundelovens adhæsiionsregler ændret, således at de stadig svarer til Færdselslovens regler. Hundeloven er optrykt i lovbekendtgørelse nr. 380 af 26. juni 1969. Civil sag kan anlægges mod forsikringsselskabet, som da skal tilsige hundens besidder, der kan indtræde som part i sagen, jfr. lovens § 9, stk. 1. Indtræder han ikke, er afgørelsen (eller forliget) dog bindende for ham, jfr. § 9, stk. 2. Under straffesag (politisag) i anledning af skade, en hund har forvoldt, kan skadelidte påstå erstatning. Forsikringsselskabet er part i sagen, jfr. § 10, stk. 1 og 2. Er tiltale rejst mod andre end besidderen, f. eks. mod en person, der uden at være besidder har været i følge med hunden og har pudset den på andre, skal besidderen tilsiges

27. Mod anvendelsen af 3-19-2 ved siden af Færdselslovens § 65, stk. 5, udtaler *Spleth* sig i UfR 1965B.20 i anledning af UfR 1964.806 H. I afsnittet om kommentarer til højesteretsdomme i UfR 1965B.145 er henvist til omtalen af dommen.

og kan indtræde i sagen. Afgørelsen er bindende for ham, selv om han ikke indtræder, jfr. § 10, stk. 3.

IV. Biintervention og litis denuntiatio.

En biintervenient er ikke part i sagen, og dommen i sagen har ikke bindende virkning for ham.²⁸ Trediemand er selv herre over, om han vil biintervenere; men anledningen til en biintervention er undertiden en procesunderretning fra en af sagens parter. Biintervenienten nedlægger ikke nogen selvstændig påstand, men optræder kun til støtte for en af sagens parter, jfr. Retsplejelovens § 252, stk. 1. Han kan efter rettens nærmere bestemmelse føre vidner og stille spørgsmål til de af parterne førte vidner, jfr. § 382.

Selv om der nok kun sjældnere er behov for biintervention i en adhæsionsproces end i borgerlige retssager, kan der utvivlsomt forekomme tilfælde, hvor en trediemand har en sådan interesse, at han efter Retsplejelovens § 252 kan biintervenere, dersom reglen antages at kunne finde tilsvarende anvendelse i adhæsionsprocessen. Ved en sag om straf efter særlovgivningen for benyttelse af en uforsvarlig maskine, kan leverandøren af maskinen frygte for et eventuelt regreskrav, hvis den tiltalte bruger idømmes (straf og) erstatning. En sag mod en grundejer om manglende renholdelse af fortov kan føre til regreskrav mod en lejer, som ved aftale med husværten har overtaget pligten til at feje fortovet uden dog at være anmeldt til politiet som fejepligtig (og derfor uden strafferetligt ansvar). En arbejdsgiver kan være ansvarlig efter Danske Lov 3-19-2, dersom den ansatte findes skyldig efter Straffelovens § 249 i uagtsom legemsbeskadigelse. Et forsikringsselskab, hvor tiltalte har tegnet

28. Jfr. Hurwitz og Gomard: Tvistemål s. 376.

en privat ansvarsforsikring eller en erhvervsansvarsforsikring, må regne med at skulle dække en skade, som ikke omfattes af Færdselslovens § 65.

Biinterventionen er frivillig, og intet hensyn til biinterventionisten taler derfor mod at tillade biintervention. Derimod kan biinterventionen bevirke, at sagen kan blive noget mere kompliceret og tage længere tid. Selv om risikoen for forhaling af sagen er af særlig betydning for adhæsiionsprocessen, bør denne risiko dog ikke få overvægt over interessen i at nå frem til den rigtige afgørelse. Der sker ikke ved biinterventionen nogen ændring i sagens genstand, i påstandene eller med hensyn til parterne, og bliver sagen for indviklet, kan den henskydes til civilretten efter Retsplejelo-
vens § 991, stk. 4, eller – forsåvidt angår tingsskade – Færdselslovens § 67, stk. 8. Bestemmelserne i Retsplejelo-
vens kapitel 89 og i Færdselslovens § 67 må antages at have gjort op med, hvem der kan være sagens parter; men reglerne kan ikke formodes ved deres tavshed om biintervention at have taget stilling til et sådant specielt spørgsmål af sekundær betydning. VLT 1932.79 antager dog, at Motorlovens § 40, stk. 2 (Færdselslovens § 67, stk. 2, før ændringen i 1969) udtømmende angav, hvordan forsikringen kunne varetage sine partsinteresser vedrørende en erstatningspåstand under straffesagen, og nægtede selskabet adgang til biintervention. Hermed er dog ikke taget stilling til, om andre end forsikringsselskabet (og motorkøretøjets ejer) kan foretage biintervention.²⁹

Den særlige regel om procesunderretning i Færdselslovens § 67, stk. 3, er omtalt ovenfor under III, B, 2, c. Denne underretning er ikke som en *litis denuntiatio* en meddelelse fra en af sagens parter, men en underretning fra retten. Un-

29. Sml. om biintervention i en borgerlig sag UfR 1954.1024 Ø og *Gomard* i Forsikring og Videnskab s. 131 f.

derretningen sker sædvanligvis ved almindeligt brev, ikke ved forkyndelse. Underretningens formål er at fremkalde en indtræden i sagen som part (hovedintervention), og reglen om denne underretning har forbindelse med den begrænsning, der gælder for den erstatningssøgendes adgang til at indstævne parter. Den tilsagtes undladelse af at efterkomme opfordringen har langt videregående følger end undladelse af at give møde efter en *litis denuntiatio*. Det er givet, at erstatningssøgende ikke kan kræve tilsagt andre end de efter § 65, stk. 5, ansvarlige med den virkning, at afgørelsen i sagen efter § 67, stk. 3, jfr. § 66 a, stk. 2, bliver bindende for dem. Biintervention er imidlertid næppe udelukket, og lige så vel som en *litis denuntiatio* gives i borgerlige sager uden positiv hjemmel, kan også en part i adhæsionsprocessen give trediemand underretning om sagen med opfordring til at varetage sin tarv. Det beror på det nærmere retsforhold mellem denuntianten og denuntiaten, i hvilket omfang denuntiatens passivitet, som bevirker, at denuntianten ikke kommer i besiddelse af væsentlige, faktiske oplysninger, kan gøres gældende mod ham under en senere sag, jfr. *Hurwitz og Gomard*: *Twistemål* s. 167.

V. Proceshabilitet.

I adhæsionsprocessen optræder der langt hyppigere umyndige parter end i civilprocessen. Børn kommer til skade i trafikken, og mange motorførere er ikke fyldt 21 år.

A. Tiltalte.

Om behandlinger af straffesager mod personer under 21 år gælder i hovedsagen samme processuelle regler som om straffesager mod en tiltalt, der har opnået den formueretlige

myndighedsalder.³⁰ Selv om tiltalte er umyndig,³¹ kan straffesagen fremmes uden en værges tilstedeværelse. Er tiltalte under 18 år (og ugift), antager man dog med støtte navnlig i Retsplejelovens §§ 925 og 730, stk. 1, at forældremyndighedens indehaver skal indkaldes til domsforhandlingen³² og til retsmøder, hvor § 925 skal anvendes. Anvendelse af § 925 kræver forældrenes samtykke.³³

Adhæsiionsprocessen står imidlertid den civile retspleje nær, og i borgerlige sager optræder i almindelighed værger på den umyndiges vegne, jfr. § 257. Adhæsiionsprocessen angår i første række tiltaltes formue og er derfor i højere grad end selve straffeprocessen behersket af parternes dispositioner og af forhandlingsprincippet.

H. Munch-Petersen: Den danske Retspeje, V, s. 189, antager, at Retsplejelovens § 257 må anvendes analogt på adhæsiionsprocessen, således at værger optræder på den umyndiges vegne, medens dennes egne proceshandlinger er uden betydning.³⁴ *Hurwitz:* Strafferetspleje s. 189 finder det

30. Se herom *Hurwitz:* Strafferetspleje s. 186 ff og *H. Munch-Petersen:* Den danske Retspeje, V, s. 87 ff.

31. Også bestemmelser, der gør indgreb i tiltaltes formue, som f. eks. fastsættelse af bøder og sagsomkostninger, kan træffes, uden værger har været indkaldt, og det antages, at tiltalte også selv kan vedtage at betale bøder og sagsomkostninger, jfr. *Hurwitz:* Strafferetspleje, s. 189 f. Mere tvivlsomt er måske, om den umyndige også kan indgå på konfiskation.

32. Er forældrene indkaldt, kan sagen fremmes, selvom de udebliver.

33. Jfr. *Kommenteret Retsplejelov* § 925 note 8 og § 730 note 3.

34. Værgemålet tilkommer nu (efter 1957) begge forældre i forening. Retsplejelovens § 257 er ved lov nr. 16 af 6. februar 1957 blevet ændret, således at den stemmer overens med de nuværende regler i Myndighedsloven. Udebliver den ene af forældrene, optræder den mødte alene på den umyndiges vegne. Om forlig, se nedenfor under C.

ikke nødvendigt at tilsige værgerne til alle retsmøder, blot fordi erstatningskrav gøres gældende i straffesagen; men skal der foretages nogen dispositiv akt fra tiltaltes side – navnlig når der er tale om at forpligte ham gennem en forligsmæssig afgørelse af erstatningsspørgsmålet – må værgerne dog formentlig tilkaldes.

I retspraksis er det klart fastslået, at erstatningspåstande, som værgerne ikke har haft mulighed for at tage stilling til, ikke kan tages under påkendelse. UfR 1961.847 Ø lod erstatningsbestemmelsen i en færdselsdom udgå, »da tiltaltes værger ikke har været tilkaldt og ikke har givet møde«, jfr. også UfR 1934.1108 Ø og 1963.642 V. UfR 1962.225 Ø udtaler, at det ikke fremgår af underrettens retsbog, at tiltaltes værger har givet møde og haft lejlighed til at tage stilling til erstatningspåstanden, og at denne derfor ikke burde være påkendt.³⁵ UfR 1966.355 Ø vedrører en 17-årig, der under domsforhandlingen i en voldssag havde anerkendt erstatningspligten. Landsretten bemærkede under en senere borgerlig sag, at kriminalretten ikke burde have taget anerkendelsen af erstatningspligten til retsbogen, når tiltaltes værger ikke var til stede. UfR 1963.857 Ø udtaler, at der måtte bortses fra en af den umyndige uden værgernes tilstedeværelse afgivet anerkendelse af regrespligt efter Færdselslovens § 66, stk. 6, og landsretten fandt iøvrigt ikke grundlag for regres.

Det er vel rigtigt som af *Hurwitz* anført, at værgerne ikke nødvendigvis behøver være til stede i alle retsmøder, fordi

35. Landsretten behandlede desuagtet spørgsmålet i realiteten. Det fremgår ikke af referatet i UfR, om det har været oplyst, om værgerne havde billiget, at den umyndige optrådte på egen hånd, jfr. princippet i Retsplejelovens § 413, stk. 2, og *Hurwitz* og *Gomard*: Tvistemål s. 104.

der under sagen fremsættes et erstatningskrav. Foregår der intet i retsmødet, som er af betydning for erstatningsspørgsmålet, behøver værger naturligvis ikke være med. Den 18-årige tiltalte kan også selv forsvare sig mod og tage stilling til den strafferetlige tiltale, selv om forsvar og indrømmelser indirekte har betydning for bedømmelsen af erstatningskravet. Den umyndige tiltalte i en voldssag kan således med samme virkning for bevisbedømmelsen som en myndig erkende, at han har slået på skadelidte, og at han derved har tilføjet ham en legemsskade. Han kan også indrømme, at skadelidte var sagesløs. Hvad enten retten lægger tilståelsen til grund eller tilsidesætter den, kan den erstatningssøgende ikke påberåbe sig den som en *bindende* erklæring om erstatningspligten, men kun som et bevis. Den umyndige tiltalte kan ikke tage stilling til selve erstatningspligten eller til opgørelsen af tabet, medmindre værger har givet ham skriftlig fuldmagt hertil. Da værger skal tage stilling til sagens erstatningsretlige spørgsmål, må der gives ham mulighed for at få den viden, som er nødvendig for at danne sig en mening. Det kan derfor være af betydning, at værger er til stede også i retsmøder, hvor selve gerningsindholdet i den påsigtede forbrydelse, omend ikke skaden eller tabet behandles. Det kan være vanskeligt på forhånd at vide, om der i det enkelte retsmøde vil fremkomme oplysninger af betydning for erstatningspåstanden. Retten bør derfor normalt drage omsorg for, at værger for umyndige tilsiges til alle retsmøder på samme måde som andre parter i sagen.

Efter Retsplejelovens § 991, stk. 2, skal erstatningspåstanden i sager, der ikke er politisager eller pådømmes efter § 925, optages i anklageskriftet eller stævningen. Heraf måtte vel egentlig følge, at der i statsadvokatsager, som ikke behandles efter § 925, skal ske en egentlig forkyndelse over for værger, når tiltalte er umyndig. Dette overholdes dog

næppe i praksis. Udeblivelsesdom må imidlertid forudsætte, at forkyndelse for værgen er sket.

Møder værgen ikke trods behørig indkaldelse, kan dette ikke hindre sagens gang. Var det borgerlige krav fremsat i en civil sag, ville der i almindelighed blive givet udeblivelsesdom i henhold til sagsøgerens sagsfremstilling, jfr. Retsplejelovens § 341, stk. 1. Forholdene ligger imidlertid noget anderledes i adhæsionsprocessen. Erindres må, at værgen forud for adhæsionsprocessen ofte kun ved, at der vil blive nedlagt en erstatningspåstand, men ikke kender kravets størrelse. Retten vil allerede ved gennemgangen af strafspørgsmålet have erhvervet sig en betydelig viden om i hvert fald en del af de momenter, der har betydning for erstatningskravet, og selvom den umyndige ikke kan disponere, kan han dog udtale sin mening, jfr. herved også Myndighedslovens § 50. I tilfælde af værgens udeblivelse bør retten foretage en vis prøvelse af ikke blot erstatningspligten, men også af beløbs størrelse. Prøvelsen kan og behøver dog ikke være så indgående, som hvis værgen var mødt og havde fremsat indsigelser. Drejer det sig om meget store beløb eller om et særlig tvivlsomt krav, eller er kravet dog af en anden størrelsesorden eller støttet på andre omstændigheder, end værgen efter tiltalens indhold og almindelig erfaring måtte vente, bør retten dog nok udskyde kravet i færdselssager til eventuel senere påkendelse under sagen og i andre tilfælde til civilt søgsmål. Er strafspørgsmålet af mindre betydning (f. eks. bøde til en cyklist for overtrædelse af Færdselsloven) i forhold til erstatningsspørgsmålet, kan det være praktisk at udsætte hele sagen og pålægge den umyndige tiltalte at klargøre værgen betydningen af, at denne kommer til stede i retten til behandling af erstatningskravet.

B. Andre parter.

En umyndig skadelidts erstatningskrav må gøres gældende af værgerne. Dette følger af den materielle rets regler om den umyndiges urådighed og af en analogi fra bestemmelsen om civile sager i Retsplejelovens § 257. Medens disse to sæt regler for så vidt angår krav, der opstår ved en umyndigs lovovertrædelse, praktisk taget altid vil føre til samme resultat,³⁶ kan det derimod meget vel forekomme, at en umyndig *skadelidt* ved den strafbare handling har fået et krav, som efter materielle regler er undergivet hans egen rådighed, f. eks. krav om erstatning for påkørsel af en cykel, han har købt for selverhvervede midler, jfr. Myndighedslovens § 39. Efter Retsplejelovens § 257 kan den umyndige imidlertid ikke selv fremsætte kravet under en civil retssag; men sagen må anlægges af værgerne med den umyndiges samtykke og føres af værgerne. Selv om den erstatningssøgende part under adhæsionsprocessen ikke behøver udfolde samme procesuelle virksomhed som en sagsøger i en civil sag, og selvom han ej heller udsætter sig for nogen synderlig risiko for at komme til at betale sagsomkostninger til modparten (tiltalte), må formentlig § 257 dog anvendes analogt også på skadelidte under adhæsionsprocessen. Værgerne (værgerne) må træffe afgørelsen, om krav overhovedet skal rejses, og i bekræftende fald om det skal ske ved en civil sag, eller om kravet skal forfølges på en billigere og ofte hurtigere måde ved fremsættelse under straffesagen. Er kravet over værdi-

36. Undtagelse kunne måske tænkes, hvis den umyndige har erhvervet en gave til egen rådighed ved et påstået bedrageri, og den skænkede ting søges tilbage under straffesagen, eller hvis han for selverhvervede midler har købt en ting, hvis pris han har fået sat ned ved et strafbart bedrageri. Disse noget søgte eksempler er uden praktisk betydning.

grænsen i § 225, skal den civile sag anlægges ved landsretten, og adgangen til appel til Højesteret er da fri. Ventes sagen at rejse principielle spørgsmål, kan dette indgå i værgens overvejelser. Er den umyndige rådig over kravet efter Myndighedslovens regler, kræves efter § 257 hans samtykke til, at kravet kan rejses indenretligt. Det er derimod næppe nødvendigt, at den umyndige tager stilling til, om det skal ske ved selvstændig retssag eller ved adhæsion. Værgen må under adhæsionssagen afgøre, for hvilket beløb påstand skal nedlægges og fremlægge fornøden dokumentation for kravets størrelse. Der må endvidere tages stilling til, om advokatbistand er fornøden. Denne virksomhed bør udøves af værgen og ikke den umyndige selv.

Retten skal af egen drift tage stilling til, om et erstatningsbeløb, der tillægges en umyndig, skal indbetales til Overformynderiet, som i bekræftende fald skal have en udskrift af dommen, jfr. Justitsministeriets cirkulære nr. 31 af 12. marts 1930, refereret i Kommenteret Retsplejelov § 257 note 5. Er beløbet tillagt ved en straffedom, må en ekstraktudskrift af dommen være nok.

C. Retsforlig.

En umyndig part, være sig tiltalte eller skadelidte, kan ikke på egen hånd indgå et retsforlig. Denne afgørelsesmåde er derfor udelukket, hvis værgen trods indkaldelse ikke har givet møde.

I Værbekendtgørelse nr. 329 af 16. september 1966 § 18 er det forudsat, at værgens procesfuldmagt efter Retsplejelovens § 257 i alt fald som hovedregel ikke omfatter indgåelse af retsforlig. Da et sådant forlig falder uden for sædvanlig formueadministration, skulle efter den almindelige regel i Værbekendtgørelsens § 18, stk. 1, egentlig

kræves overøvrighedens godkendelse, for at forliget kunne være gyldigt.³⁷ I § 18, stk. 2, er imidlertid gjort den undtagelse, at forlig under en retssag er gyldigt uden overøvrighedens godkendelse, hvis det af retsbogen fremgår, at forliget er i overensstemmelse med et af retten fremsat forslag, eller at retten iøvrigt anser forliget for stemmende med den umyndiges tarv.³⁸ Rettens mening kan fremgå af en af dommeren (retsformanden) fremsat bemærkning til retsbogen. At forliget stemmer med rettens anskuelse, er ikke nok, hvis dette ikke har fundet udtryk i retsbogen. Den legitimation, som Retsplejelovens § 257 giver hver af forældrene, som i forening har værgemålet, til at optræde på begges vegne, gælder ikke ubetinget retsforlig. Den af forældrene, som ikke har givet møde og heller ikke har givet den anden fuldmagt, skal ifølge bestemmelsen i Vægebekendtgørelsens § 18 tiltræde forliget for at dette kan være gyldigt uden overøvrighedens godkendelse. Tiltrædelsen fra den anden værge behøver ikke ske i et retsmøde, og det påhviler ikke retten at påse, at godkendelsen fremkommer. Den, som forpligter sig ved forliget, må selv påse, at dette er behørigt godkendt, inden han opfylder forliget.

Værgens afgørelse af, om han bør godkende et forlig eller ej, må i almindelighed afhænge af et skøn over sagens udfald, hvis han kræver dom. Det er klart, at dommeren som regel vil have bedre mulighed end overøvrigheden for at tage stilling til, om værgen har skønnet fornuftigt. Det er også en

37. I en civil sag kan det forekomme, at retsforlig falder inden for sædvanlig formueadministration, f.eks. hvis værgen for den umyndige driver en virksomhed, der afføder hyppige incasso-sager. En sådan situation kan derimod næppe forekomme i adhæsionssager.

38. Reglen om rettens adgang til at godkende retsforlig blev først indført ved Justitsministeriets skrivelse nr. 113 af 26. april 1961, refereret i Kommenteret Retsplejelov § 257 note 2.

væsentlig tids- og arbejdsmæssig besparelse, at man undgår, at en ny myndighed skal sætte sig ind i sagen. Disse betydelige, praktiske fordele har fået overvægten over de principielle, processuelle betænkeligheder ved at pålægge retten i forligssituationen specielt at varetage den ene parts tarv. Nægter retten at bifalde et indgået forlig, har den i nogen grad præjudiceret sin stilling under sagens videre forløb. Nægtelse må jo i almindelighed være begrundet i et afvigende syn på sagens realitet. Rettens stilling er dog næppe vanskeliggere, end hvor et af retten i en sag mellem myndige parter fremsat forligsforslag forkastes af den ene part. Retten har ingen pligt til nærmere at begrunde sin mening om forliget. Giver dommeren udtryk for, at forliget ikke findes stemmende med den umyndiges tarv, står det parterne frit for at begære udsættelse for at forelægge forliget for overøvrigheden.³⁹ Retten kan endda, hvis den finder det nødvendigt i en foreliggende situation at forholde sig helt neutral, undlade at tage stilling til forliget og overlade til parterne, om de herefter ønsker dom eller vil indsende forliget til godkendelse. Pupilautoriteterne vil dog næppe i et sådant tilfælde være særlig tilbøjelige til at meddele godkendelsen, medmindre rettens stilling beror på, at den ikke mener at have tilstrækkeligt kendskab til sagens relevante omstændigheder. Dette kan f. eks. tænkes, hvor der under en genoptagelse af en færdselssag alene er tvivl om skadens størrelse, og dette spørgsmål ikke har været forhandlet for retten, måske fordi parterne er enedes om forliget allerede inden retsmødet. I dette tilfælde vil der ikke være særlige fordele forbundet med

39. Behandles adhæsiionsprocessen efter Retsplejelovens § 991, kan sådan udsættelse som oftest ikke gives. Den erstatningssøgende må da tage sin begæring om pådømmelse under straffesagen tilbage og forbeholde sig at rejse kravet igen under en civil sag, dersom forliget ikke godkendes af overøvrigheden.

at forelægge forliget for retten i stedet for for overøvrigheden.

Værgens procesfuldmagt efter Retsplejelovens § 257 omfatter ikke retsforlig. Værgen kan derfor kun med den umyndiges samtykke indgå et retsforlig angående krav, der materielretligt er undergivet myndlingens egen rådighed.⁴⁰ Rettens særlige beføjelse efter Værbekendtgørelsens § 18, stk. 2, træder alene i stedet for overøvrighedens godkendelse, og da overøvrigheden normalt intet har at gøre med dispositioner over midler, hvorover den umyndige gyldigt kan råde efter Myndighedslovens § 39 og § 40, kan rettens godkendelse ikke erstatte den umyndiges eget samtykke. Den umyndige kan iøvrigt, dersom han har rådighed over kravet, under sagens gang udenretligt opgive sit formentlige krav eller indgå et forlig, der vil være bindende for værgen. Adhæsiionsprocessen skaber lige så lidt som en borgerlig sag et særligt »procesretsforhold«, der sætter de almindelige materielretlige regler ud af kraft, jfr. *Hurwitz og Gomard: Tvistemål*, s. 119.

40. Medmindre rådigheden er frataget den umyndige i medfør af Myndighedslovens § 39, stk. 2.

KAPITEL 10

Det borgerlige kravs behandling under adhæsionsprocessen

I. Kravets fremsættelse.

Påkendelse af det borgerlige krav under straffesagen forudsætter altid en begæring fra skadelidte.¹ Den forurettede er aldrig tvunget til at benytte sin adhæsionsadgang, men kan altid vælge at anlægge en civil sag. Reglerne om adhæsionsprocessen er et tilbud til skadelidte.

Det er derfor næppe rigtigt, når UfR 1965.787 V under henvisning til, at et krav på erstatning for tab af forsørger kunne være fremsat under færdselssagen, alene giver den skadelidte sagsøger sagsomkostninger efter de i adhæsions-sager fulgte retningslinier, selv om sagen var indbragt for landsretten som borgerlig sag i første instans. Under en disciplinærsag mod enkens advokat antog Advokatnævnet ikke, at advokaten havde overtrådt sine advokatpligter ved ikke at have foranlediget kravet fremsat under straffesagen, hvor han gav møde for enken. Nævnet bemærker, at der må tilkomme advokaten et vist spillerum for skønnet over, hvil-

1. Cfr. derimod den ældre procesordning, hvorefter retten skulle behandle kravet endog uden påstand, blot størrelsen var bevist og erstatning ikke var frafaldet. Den forurettede kunne dog altid vælge at anlægge civil sag, jfr. ovenfor kapitel 2, I. *Bo Palmgren* anbefaler i NTfK 1957.135 med henvisninger i note 5, at anklagemyndigheden skal kunne forfølge erstatningskravet uden begæring fra forurettede, jfr. om norsk ret kapitel 3, I.

ken fremgangsmåde der vil være hensigtsmæssig i den enkelte sag.²

Fremsættelsen af begæring om adhæsion under straffesagen eller anlæg af en borgerlig sag om kravet bringer ikke den forurettedes valgret til ophør. Selv efter at have begæret adhæsion kan den forurettede anlægge civil sag, blot han trækker begæringen om påkendelse under straffesagen tilbage, inden den civile sag er anlagt, og inden straffesagen optages til dom, jfr. Retsplejelovens § 991. Selv om straffesagen er optaget til dom, kan civil sag dog anlægges, hvis retten undlader at påkende det borgerlige krav, jfr. § 992, stk. 2. En allerede anlagt civil sag er ej heller til hinder for en adhæsionsproces om kravet, blot den civile sag hæves, inden der er afsagt dom i første instans,³ og kravet derefter fremsættes under adhæsionsprocessen. Derimod er litispendensprincippet formentlig til hinder for, at kravet på én gang forfølges under straffesagen og under en borgerlig sag, selvom den borgerlige sag begæres udsat, indtil det har vist sig, om kravet kan gennemføres under straffesagen.⁴

I den færdselsretlige adhæsionsproces behøver begæringen om behandling af erstatningskravet under straffesagen end ikke at være fremsat, inden der er faldet dom i straffesagen, jfr. UfR 1955.336 Ø, refereret i kapitel 11, V, B. Dommen forudsætter iøvrigt, at en erklæring fra skadelidte fremsat under straffesagen om, at han ikke ønsker erstatningskravet påkendt under politisagen, er bindende for ham.

2. Advokatbladet 1967.157. Advokaten gjorde gældende, at det var hans indtryk, at tiltalte »blev båret på hænder« af underretten. Advokaten fik en advarsel, fordi han ikke havde søgt fri proces, og fordi han havde beregnet sig et urimeligt stort salær.

3. Jfr. Hurwitz: Strafferetspleje s. 580, note 14.

4. Jfr. Hurwitz smstd.

Efter Retsplejelovens § 991 er hovedreglen, at kravet skal fremsættes af den forurettede selv enten under politisagen eller i statsadvokatsager under forundersøgelsen. Kravet kan altså fremsættes, selv om tiltale endnu ikke er rejst. Rejses tiltale i en statsadvokatsag, har man anset det for betænkeligt, om den forurettede under en domsmandssag eller en nævningsag selv skulle kunne optræde som part, og § 991, stk. 2, bestemmer derfor, at kravet forfølges af anklagemyndigheden, selv om kravet allerede er fremsat af forurettede selv under en forudgående forundersøgelse. Også her kræves imidlertid en begæring fra den skadelidte; men begæringen skal rettes til anklagemyndigheden. Påstand om erstatning skal optages i anklageskriftet eller i stævningen (se om stævningen §§ 840 og 927).

I den færdselsretlige adhæsionsproces kan kravet først gøres gældende, når tiltale er rejst, jfr. Færdselslovens § 67, stk. 1.

I praksis efterleves forskrifterne i § 991, stk. 2, ikke. Angivelsen af erstatningspåstanden i anklageskriftet indskrænker sig oftest til en lidet oplysende bemærkning om, at der under sagen »nedlægges erstatningskrav«. De erstatningsøgende indkaldes sædvanligvis som parter under domsmandssagen og opfordres til selv at fremsætte og dokumentere deres krav. I særlige tilfælde, f. eks. hvor en udenbys forurettet part anmoder anklagemyndigheden om at gøre kravet gældende, vil (og bør) dette dog ske.

Er det borgerlige krav ikke nævnt i anklageskrift eller stævning, kan kravet dog inddrages under sagen, i hvert fald med tiltaltes og rettens samtykke, sml. grundsætningen i §§ 833, stk. 2, og 908, stk. 4. Imidlertid er reglen om, at påstanden vedrørende det borgerlige krav skal optages i anklageskriftet, således som den forstås i praksis, uden væsentlig reel betydning, og der er næppe noget behov for

genoplivning af bestemmelsen.⁵ Rigtigst er derfor vistnok at antage, at det borgerlige krav kan gøres gældende også uden tiltaltes samtykke under forudsætning af at tiltaltes adgang til at forsvare sig mod kravet ikke er blevet forringet, sml. de allerede anførte bestemmelser i §§ 833, stk. 2, og 908, stk. 4.

Det borgerlige krav skal altid fremsættes mundtligt i retten, enten af anklagemyndigheden eller af forurettede. Kravet kan ikke behandles på et rent skriftligt grundlag, f. eks. et brev fra skadelidte til retten. I sager, hvor skadelidte bistås af en advokat eller andre, f. eks. af en sygekasse, vil retten som oftest få overgivet en skriftlig opgørelse over kravet. Denne fremgangsmåde er, navnlig hvor kravet omfatter flere poster, den hensigtsmæssigste; men fremlæggelse af en sådan opgørelse kan dog ikke kræves af parten.⁶

Reglen i § 991, stk. 1, der gælder om politisager og § 925-sager, kunne læses således, at den forurettede ikke behøver at fremsætte en påstand om betaling af et bestemt beløb, men kunne nøjes med at begære rettens afgørelse af, om og i bekræftende fald hvor meget han skal have i erstatning. I praksis vil dog erstatningskravet i almindelighed – eventuelt med dommerens bistand – blive gjort op til et bestemt beløb. Er der tale om godtgørelse for ulemper, der i og for sig ikke kan gøres op i penge, f. eks. »svie og smerte«, forekommer det ret hyppigt, at påstanden formuleres som »et beløb efter rettens skøn«. Disse godtgørelser fastsættes jo alligevel efter de vedtagne takster, og da der ikke skal svares retsafgift af adhæsionskrav, er der heller ikke grund til at angive et maximumsbeløb i påstanden.

Har den forurettede valgt at fremsætte sit krav under

5. Jfr. *Hurwitz: Strafferetspleje*, s. 578, note 8. *Kommenteret Retsplejelov* § 991, note 15, tager derimod et vist forbehold.

6. Sml. *Olivecrona: Rättegången i brottmål*, s. 337.

adhæsionssagen og fået dom for kravet, opstår spørgsmålet, om han derved har afskåret sig fra at gøre et yderligere krav gældende under civilt søgsmål. Udstykning af kravet kan formentlig ske i samme omfang som i civile sager, og adhæsionsdommen har samme retskraftsvirkning som civile domme. Dette fortjener en lidt nærmere uddybning.

Kunne udstykning af det borgerlige krav være sket under en civil sag, er en deling også tilladelig under adhæsionsprocessen. Den skadelidte ved et færdselsuheld kan under politisagen kræve erstatning for de allerede opgjorte skader og senere under en civil sag kræve erstatning for yderligere skadelige følger, f. eks. invaliditet.⁷ Det må vistnok også antages, at den bestjålne, hvis sigtede under forundersøgelsen erkender at have stjålet 1.000 kr., men ikke som anmeldt 1.500 kr., kan gøre et erstatningskrav på 1.000 kr. gældende under straffesagen og under en senere civil sag kræve yderligere 500 kr. I dette tilfælde må dog nok kræves, at forurettede giver udtryk for, at han stadig mener at have et yderligere krav.

Kan en del af det fremsatte krav dokumenteres, eller er en del af kravet ubestridt, medens tiltalte under retsmødet bestrider eller dog forlanger dokumentation for restkravet, ville skadelidte under en borgerlig sag eller en færdselsretlig adhæsionsproces begære udsættelse. Udsættelse til efter straffedommens afsigelse er imidlertid i almindelighed ikke mulig i adhæsionsprocessen efter Retsplejeloovens kapitel 89. Hvis det ikke kan bebrejdes den forurettede, at yderligere dokumentation ikke allerede er tilvejebragt, eller hvis tiltalte er indforstået med en opdeling af kravet, kan der vistnok under straffesagen gives dom for den sikre del af kravet, og under en civil sag kan skadelidte søge sit restkrav gennemført. Den forurettede har jo ikke selv valgt tidspunktet

7. Jfr. nærmere *Hurwitz og Gomard: Tvistemål* s. 375.

for adhæsionssagen, og han er således uden skyld i, at kravet trækkes frem, før det er modent til påkendelse.

En borgerlig sag, hvorunder sagsøgeren mod sagsøgtes protest forsøger gennemført en udstykning, som efter praksis ikke kan tillades, må vistnok afvises.⁸ Gøres kravet gældende under adhæsionssagen, må der ligeledes ske afvisning, hvis tiltalte og eventuelle andre parter på hans side protesterer. Afvisningen bringer ikke hele sagens behandling til ophør og sker derfor ved kendelse.⁹ Er kravet fremsat i henhold til Færdselslovens § 67, kan afvisningen påkæres, jfr. UfR 1938.1006 Ø. I adhæsionsprocessen efter Retsplejelovens kapitel 89 er kære derimod afskåret ved § 995, stk. 4, og særskilt borgerlig anke efter § 996 er heller ikke mulig, da kravet ikke er påkendt. Spørgsmålet kan derimod tages op igen under en strafanke, hvis denne enten omfatter bevisbedømmelsen, § 991, stk. 3, eller kravet udtrykkelig er inddraget under anken, § 995, stk. 1.

II. Parternes opgaver under adhæsionssagen.

A. Den forurettedes stilling under adhæsionssagen.

Uanset om den forurettede selv fremsætter sit krav, eller om kravet fremsættes af anklagemyndigheden, må den forurettede anses som part under adhæsionsprocessen: han er den berettigede ifølge kravet, han er herre over, om kravet skal gøres gældende, og en afgørelse har retskraftsvirkning for ham. Den forurettede har dog i mange henseender ikke sam-

8. Jfr. *Hurwitz og Gomard: Tvistemål* s. 373.

9. Selve straffesagen berøres jo ikke af denne afvisning. Under adhæsionsprocessen efter Færdselsloven kan det samlede krav (eller delkravet, hvis det ikke gøres gældende som del af et større krav) fremsættes, når det er modent hertil. Behandles adhæsionssagen efter Retsplejelovens kapitel 89, kan fremsættelse ske, hvis strafspørgsmålet endnu ikke er afgjort.

me stilling som en part i en borgerlig sag. Dette skyldes adhæsionsprocessens særlige karakter. Behandling af et rent formueretligt krav under samme sag som straffekravet må ofte fremkalde sammenstød mellem de principper, som behersker behandlingen af sager inden for disse forskellige retsområder, og i sådanne kollisioner må de strafferetlige og straffeprocessuelle hensyn i almindelighed veje tungest. Afhøringen af skadelidte må derfor, selv om hans forklaring både har betydning for afgørelsen af strafsprogsmalet og af erstatningssprogsmalet, ske efter vidnereglerne. Straffesagen kan ikke undvære tvangsmidlerne over for vidner, fordi vidnet har et erstatningskrav mod tiltalte. Noget andet er, at vidnets interesse i sagens udfald naturligvis må tages i betragtning ved vurderingen af udsagnets pålidelighed. Har imidlertid afhøringen ingen som helst betydning for straffesagens udfald,¹⁰ er der ingen grund til at fremtvinge en forklaring, hvis erstatningssøgende ikke selv ønsker at gøre brug af dette bevismiddel; men tavsheden må da fortolkes til hans ugunst. I en sådan situation, hvor ingen straffeprocessuelle hensyn griber ind, må de civilprocessuelle partsregler anvendes.¹¹ Det samme gælder iøvrigt en forklaring af tiltalte, som ikke angår strafsprogsmalet.

10. F. eks. en afhøring af skadelidte under forundersøgelsen, efter at sigtede har aflagt uforbeholden tilståelse om det påsigtede forhold.
11. Anderledes efter norsk ret *Skeie*: Straffeprocess s. 226, der dog i realiteten synes af samme opfattelse som teksten. Som teksten nærmest *Olivecrona*: Rättegången i brottmål s. 342–43. *Ørsted* i Nyt juridisk Arkiv bind 22 s. 178 nævner, at hvis en af forurettede ønsket oplysning ikke har indflydelse på straffen, men blot vedkommer erstatningen, kan naturligvis ingen videre tvang finde sted, end at han, hvis han forsømmer at fremkomme med den oplysning, retten affordre ham, taber den fordel at få erstatningen påkendt under straffesagen.

Efter Retsplejelovens § 182 må vidner i modsætning til parter ikke påhøre andres forklaringer, medmindre retten bestemmer andet.¹² Skal den erstatningssøgende afhøres som vidne, må han derfor i almindelighed ikke overvære tiltaltes og andres forklaring, før han selv er afhørt. Dette kan være uheldigt, og retten bør i det enkelte tilfælde afveje ulempen ved, at forurettede hører, hvad tiltalte forklarer¹³ og bliver i stand til at indrette sin egen forklaring derpå, over for betydningen af at forurettede får adgang til med henblik på erstatningsspørgsmålet at søge gendrevet mulige fejl i tiltaltes forklaring og oplyse uklare punkter. I færdselssager vil det nok som regel være vigtigst, at skadelidte får adgang til at overvære alle afhøringer. Betydningen af, at vidner ikke hører andres forklaringer, er nok størst ved neutrale vidner. En advokat, der møder med forurettede, kan overvære alle forklaringer. Advokaten er ikke omfattet af reglen i § 182.

B. Anklagemyndighedens stilling under adhæsionssagen.

Anklagemyndigheden er ikke selv part under adhæsionsprocessen, men optræder undertiden på partens vegne og er derfor udrustet med visse partsbeføjelser.

I politisager og under forundersøgelse i statsadvokatsager har anklagemyndigheden efter Retsplejelovens § 991, stk. 1, ingen særlig beføjelse til at optræde på forurettedes vegne. I praksis hænder det, at anklagemyndigheden nedlægger erstatningskrav for en part, der er forhindret i selv at komme til stede. Nogen pligt hertil har anklagemyndigheden ikke, men nogen betænkelighed ved det er der næppe heller.¹⁴

12. Bestemmelsen overholdes ikke altid, i hvert fald ikke i politiretten i København.

13. I reglen afhøres forurettede som første vidne straks efter tiltaltes forklaring.

14. Jfr. nedenfor under III, D, om, at reglerne om procesfuldmagt

I domsmandssager og nævningesager pålægger § 99I, stk. 2, derimod anklagemyndigheden pligt til at forfølge det borgerlige krav. I praksis er det imidlertid også i domsmandssager det sædvanlige, at den forurettede selv forfølger sit krav.¹⁵ Ofte er kravet endnu ikke gjort op på det tidspunkt, politiet afslutter sit arbejde med sagen og sender den til statsadvokaten.

Retsplejeloven giver ingen regel om, hvorvidt anklagemyndigheden, når den forfølger kravet, kan disponere over kravet på den berettigedes vegne. Har den forurettede givet anklagemyndigheden fuldmagt til at nedsætte påstanden, indgå på forlig, etc., er der intet problem. Begrænses tiltalen, er anklagemyndigheden beføjet til at nedsætte kravet tilsvarende; men en sådan reduktion udsætter ikke den berettigede for retstab, idet han kan forfølge retskravet under et civil søgsmål, jfr. ovenfor under I. Ligeledes kan kravet under adhæsionsprocessen efter Retsplejelovens kapitel 89 nedsættes, hvis anklagemyndighedens repræsentant skønner, at der mangler fornøden dokumentation for en del af kravet, idet nedsættelsen ejheller i denne situation kan antages at afskære forurettede fra at gøre restkravet gældende under en civil sag. Må en nedsættelse derimod antages at have negativ retskraft for en borgerlig sag og kan den forurettedes erklæring ikke fås, bør det overlades til retten at afgøre, hvorvidt

(rettergangsfuldmagt) ikke kan antages at gælde i adhæsionsprocessen.

15. Er der i anledning af et færdselsuheld rejst tiltale mod begge parter, ville det være en umulig opgave for anklagemyndigheden at forfølge deres indbyrdes krav, jfr. *Olivecrona: Rättegången i brottmål* s. 336. Sagerne mod to parter i et sammenstød vil dog kun sjældent begge være statsadvokatsager; men sagerne kan dog – og bør så vidt muligt – kumuleres, jfr. § 707 og UfR 1963.833 V.

der helt eller delvis skal gives dom for beløbet, eller om kravet i sin helhed skal henskydes til civilt søgsmål.

Er strafspørgsmålet afgjort, og fortsætter adhæsionsprocessen efter reglerne i Færdselslovens § 67, er anklagemyndighedens rolle efter praksis til ende. Føres sagen videre i samme retsmøde, vil anklagemyndigheden dog undertiden fortsætte med at yde forurettede bistand med afhøring af vidner og lignende, hvis afhøringen ikke overtages af retten. Er den forurettede ikke til stede, bør anklagemyndighedens repræsentant naturligvis sørge for, at han får mulighed for at varetage sin tarv. I senere retsmøder vil anklagemyndigheden ikke give møde, og sagens behandling foregår da i det væsentlige som i en borgerlig sag.

Vestre Landsrets kendelse i UfR 1932.588 angår det spørgsmål, om anklagemyndigheden i en politisag, hvor forfølgningen af erstatningskravet påhviler den skadelidte selv, har pligt til på dommerens begæring at fremskaffe oplysninger, som er af betydning for erstatningsspørgsmålet, men ikke har betydning for strafspørgsmålet. Efter et sammenstød mellem to biler fremsatte den ene bils ejer et erstatningskrav, bl. a. for reparation af vognen,¹⁶ og den anden bilists ansvarsforsikringsselskab bad politimesteren fremskaffe forskellige nærmere oplysninger vedrørende erstatningskravene. Politimesteren rejste tiltale mod den skadevoldende bilist og nægtede at efterkomme dommerens anmodning om at fremskaffe de nævnte oplysninger. Landsretten anså dommeren berettiget til at kræve politiets assistance, idet den tilføjede, at disse oplysninger hurtigt ville kunne tilvejebringes, og at det ville fremskynde sagens behandling, at oplysningerne tilvejebragtes af politiet.

16. Det fremgår af landsrettens henvisning til den dagældende Motorlovs § 40, stk. 7, at det må have været denne del af kravet, som begæringen angik.

I dag ville en kriminalret næppe stille et sådant krav til politiet.¹⁷ Efter § 993, 1. pkt., fastsættes erstatningens størrelse af retten, og antager man med støtte i denne bestemmelse, at det påhviler retten ex officio uden at være bundet af parternes påstande, anbringender eller bevisførelse at finde frem til det »rigtige« erstatningsbeløb,¹⁸ var det vel nærliggende, at retten (men ikke den forurettede) skulle kunne forlange politiets bistand til oplysning af sagen. Praxis har imidlertid udviklet sig derhen, at det i første række anses for skadelidtes egen opgave at tilvejebringe de fornødne oplysninger til støtte for hans angivelse af skadens størrelse. Angår det uoplyste punkt imidlertid et forhold, som ligger naturligt inden for politiets arbejdsområde, er det dog ikke ualmindeligt, at politiet fremskaffer de fornødne oplysninger, selv om disse i det konkrete tilfælde ikke har betydning for strafskylden, f. eks. fordi den tiltalte i en politisag har erkendt sig skyldig (§ 935, stk. 1). I færdselssager kan det således have betydning at få oplysning om et lys-signals frekvenser, om trafikintensiteten i et kryds på tiden for ulykken, antallet af ulykker i krydset etc. og andre spørgsmål, som politiet kan have en let adgang til at få oplyst. Politiets pligt kan dog ikke gå ud over det efter forholdene rimelige. Politiet har i almindelighed kun pligt til at præstere hvad der med dets personale og arbejdsforhold er muligt uden væsentlig gene for dets andre opgaver.

C. Tiltaltes forsvarer.

Under den i UfR 1962.539 V omtalte straffesag var tiltale rejst, må det antages, efter Færdselslovens § 16, stk. 1,

17. Afgørelsen i UfR 1932.588 er dog citeret med tilslutning af *Kommenteret Retsplejelov*, § 991, note 7, jfr. *Hurwitz: Strafferetspleje* s. 579.

18. Jfr. *Ørsted* i *Nyt juridisk Arkiv*, bind 22, s. 179.

og Straffelovens § 241. Efter straffedommen blev der under en adhæsionsproces fremsat et erstatningskrav på 138.000 kr., og ansvarsforsikringsselskabet påstod samtidig regres efter Færdselslovens § 66, stk. 5 (nu stk. 6).¹⁹ På foranledning af den beskikkede forsvarer tilkendegav dommeren, at han anså forsvarerbeskikkelsen som også gældende under behandlingen af erstatningsspørgsmålet. Tiltalte blev dømt til at betale ca. ½ af det krævede beløb (77.000 kr.) og der tillagdes ikke selskabet regres. Forsvareren påkærede det ham for erstatningssagen tillagte salær på 150 kr. Landsrettens flertal tiltrådte, at beskikkelsen som forsvarer også omfattede den til særskilt pådømmelse udsatte behandling af de fremsatte erstatningskrav, og forhøjede under hensyn til arbejdets betydning og omfang salæret til 800 kr., jfr. § 741.

Imod denne kendelse kan anføres, at der ikke er et alment socialt behov for at sikre skadevolderen (tiltalte) advokatbistand, fordi erstatningskravet fremsættes under en fortsættelse af den færdselsretlige adhæsionsproces og ikke under et civilt søgsmål. Der er i almindelighed næppe grund til at påtvinge tiltalte en advokatbistand, en bistand som han i almindelighed vil blive tilpligtet selv at betale. Er der imidlertid en ikke ganske fjern risiko for den pønalt betonedede regres efter Færdselslovens § 66, stk. 6, eller er der endog som i den refererede sag nedlagt påstand om sådan regres, er det i almindelighed rimeligt, at forsvareren, som jo kender sagen, også varetager tiltaltes interesser under adhæsionsprocessen. Er der ikke spørgsmål om lovregres, vil tiltaltes interesser under sagen i reglen blive fyldestgørende varetaget af ansvarsforsikringsselskabet, og der er sjældent nogen større trang til forsvarerbistand. Oplyses det, at tiltalte, f. eks. fordi

19. Straffesagens udfald nævnes ikke i UfR, men der må antages at være sket domfældelse.

han ikke er sikret ved policen, eller fordi en skyldfordeling kan få betydning for hans eget erstatningskrav, har væsentlig interesse i sagens udfald, kan der efter omstændighederne være grund til, hvis tiltalte ønsker det, at lade forsvareren tage sig af erstatningsspørgsmålet også under en fortsættelse af sagen, efter at strafspørgsmålet er afgjort.²⁰ Afgøres erstatningsspørgsmålet samtidig med strafspørgsmålet, er det sædvanligt, at forsvareren yder vejledning, når tiltalte skal tage stilling til det borgerlige krav, og om fornødent procederer imod det. Dette kan måske endda anses for hørende til forsvarerens pligter, jfr. *v. Eyben* i J 1960.223.²¹ Har bedømmelsen eller imødegåelsen af kravet således i enkelte særlige tilfælde nødvendiggjort en større selvstændig indsats fra forsvarerens side, må det bl. a. også under hensyn til afgørelsen i UfR 1962.539 antages, at retten vil tage hensyn hertil ved fastsættelsen af salæret efter § 741.

III. Sagens gang.

A. Inden kravets fremsættelse i retten.

1. Meddelelse til den forurettede.

Retsplejelovens § 805, der angår den politimæssige efterforskning, bestemmer, at anmelderen på forlangende skal have meddelelse om, at efterforskningen afbrydes eller overhovedet ikke indledes, samt om grunden hertil. Denne underretningspligt har Rigsadvokaten udvidet, således at underretning skal gives selv uden forespørgsel, når blot rimelig interesse foreligger, samt at underretning skal gives, både

20. Jfr. *v. Eyben* i J 1960.223.

21. Der er intet i vejen for, at tiltalte engagerer en anden advokat til at tage sig af erstatningsspørgsmålet; men det er ikke særlig praktisk.

når sagen sluttet af statsadvokaten, og når den sluttet af politimesteren, og både i statsadvokatsager og politisager.²² Rigsadvokaten har endvidere bestemt, at underretningen bortset fra de i § 805 omtalte tilfælde (d.v.s. hvor anmeldelsen er henlagt som grundløs uden afhøring af den anmeldte person) skal indeholde oplysninger om adgangen til at indbringe afgørelsen for den højere anklagemyndighed.²³ Også uden for de tilfælde, hvor anmeldelsen afvises, er det sædvanligt, at erklæringer m.v., der indhentes under sagen, f. eks. revisionserklæringer i bedragerisager, foreholdes anmelderen, som får lejlighed til at ytre sig og til selv at tilvejebringe yderligere erklæringer og oplysninger, hvis han ikke finder politiets materiale fyldestgørende. Sigtedes forklaring foreholdes anmelderen, såfremt der er en afgørende modstrid imellem forklaringerne, og vel navnlig hvis politiet ikke er ganske overbevist om rigtigheden af anmelderens forklaring.

Er der grund til at tro, at forurettede har lidt et tab, spørger politiet, om han har noget erstatningskrav, og i bekræftende fald bliver han gjort opmærksom på, at han til senere retsmøder, hvortil han indkaldes, må medbringe dokumentation for sit krav. Han får således at vide ofte i god tid, at han må sørge for lægeerklæring, mekanikerregning

22. Rigsadvokatens Meddelelsesblad nr. 1, afsnit 1, og nr. 3, afsnit 2 (begge 1956).
23. Disse direktiver skyldes en henstilling fra Folketingets Ombudsmand, jfr. dennes Beretning 1955 s. 99 ff og 1956 s. 17 f. Ombudsmanden har i flere andre tilfælde beskæftiget sig med spørgsmålet, se Beretning 1956 s. 126 (kritiseret, at underretning først var givet 2½ måned efter sagens slutning), 1956 s. 212 (kritiseret, at underretning ikke var givet anmelderen personligt), og 1961 s. 39 (ligeledes forsinket underretning). I Beretning 1961 s. 30, har Ombudsmanden henstillet til overvejelse, hvorvidt underretningspligten også bør omfatte visse betingede tiltalefrald. En sådan udvidelse er dog ikke sket.

etc. Den forurettede spørges også, om skaden er dækket af forsikring, og i bekræftende fald rettes der spørgsmål til forsikringsselskabet, om dette vil gøre noget krav gældende. I tyverisager og lignende almindelige kriminelle sager frafaldes i de fleste tilfælde krav om erstatning på grund af den ringe udsigt til at opnå dækning.

En udtalelse fra den forurettede til politiet om, at han ikke har noget krav, er ikke bindende for ham, men bevirker, at den forurettede ikke får meddelelse om retsmøder, medmindre han skal afhøres som vidne. Fremmes sagen som domsmands- eller nævningesag uden angivelse i anklageskrift eller stævning af, at der er en erstatningspåstand, kan Retsplejelovens § 991, stk. 2, måske være til hinder for kravets gennemførelse, jfr. ovenfor under I.

2. Forsikringsselskaber i færdselssager.

Uden for København er det vistnok almindeligt, at politiet af egen drift sender politirapporten til gennemsyn hos de selskaber, der er ansvars- eller kaskoforsikrere for de i uheldet implicerede køretøjer. Ved tilbagesendelsen bemærker selskaberne, om erstatningspligten (eller eventuelt en forligsmæssig fordeling af denne) anerkendes, eller om erstatningskravene ønskes pådømt af retten. I så fald udbeder selskabet sig sædvanligvis underretning om retsmøder. Er der enighed om erstatningsspørgsmålet, vil sagen ofte blive sluttet ved et udenretligt bødeforelæg eller helt uden strafferetlig sanktion.²⁴ Er der derimod ikke enighed om, hvem der skal betale erstatning, eller er erstatningskravet af en så betydelig størrelse eller tvivlsom beskaffenhed, at den formodede skyldige parts ansvarsforsikringsselskab ønsker det forelagt retten, vil tiltale normalt blive rejst, medmindre poli-

24. Medmindre forseelsen er af en sådan karakter, at anklagemyndigheden finder det rettest, at den pådømmes af retten.

tiet på dette stadium alligevel kommer til det resultat, at forseelsen er så ringe, eller der foreligger sådanne særlige omstændigheder, f. eks. at en af den skyldige parts nærmeste er blevet dræbt eller alvorligt kvæstet ved uheldet, at der ikke bør rejses straffesag.

B. Indkaldelse til retsmøder.

Fremgår det af politirapporten, at der rejses erstatningskrav, må skadelidte indkaldes til forundersøgelserforhøret eller i politisager til sagens første foretagelse i retten, jfr. Retsplejelovens § 991, stk. 1.²⁵ Har politiet undladt at spørge en person, som efter sagens oplysninger kan antages at have lidt skade ved det forhold, som tiltalen angår, må også denne person indkaldes. Indkaldelsen må indeholde oplysning om tiltaltes navn og i korthed den påsigtede forbrydelses beskaffenhed, samt at adressaten ikke behøver at møde, men at han derved udsætter sig for, at der ikke tages hensyn til hans krav.²⁶

Indkaldelse bør også sendes til en skadelidt udlænding, som jo eventuelt kan lade sig repræsentere under sagen.²⁷

25. Om værger for en umyndig, se ovenfor kapitel 9, V.

26. Sædvanligvis bemærkes, at han ikke har krav på vidnegodtgørelse.

Rettes indkaldelsen til et større foretagende, f.eks. et forsikringsselskab, som må antages at have mange krav af denne art, må der i tilsigelsen så vidt muligt angives police nr. eller forsikringstagerens navn eller andre data, hvorved adressaten kan identificere sagen. Til en advokat angives hans sagsnummer eller klientens navn.

Forurettede får i almindelighed ikke genpart af anklageskriftet, Advokatbladet 1963.175.

27. Er skade sket på et fremmed køretøj, må erindres, at Dansk Forening for international Motorkøretøjsforsikring kun repræsenterer den udenlandske ansvarsforsikrer, men ikke den even-

Er skaden efter det oplyste ganske ringe, kan det dog efter omstændighederne undlades. Indkaldelsen behøver ikke affattes på et fremmed sprog.

I København udstedes indkaldelsen altid i rettens navn. Uden for København foretages indkaldelsen i domsmandsager (og nævningsager) af anklagemyndigheden.

Skal den forurettede møde som vidne, udstedes der ikke en særlig partsindkaldelse. Om afholdelse af senere retsmøder under sagen bør også forurettede have meddelelse, medmindre man må gå ud fra, at der intet vil passere af betydning for erstatningsspørgsmålet.²⁸

Under adhæsiionsprocessen efter Færdselslovens § 67 skal tiltaltes ansvarsforsikringsselskab og, såfremt tiltalte ikke er køretøjets ejer (eller ansvarlige bruger), tillige denne tilsiges med varsel som til vidner i straffesager (d.v.s. aftens varsel eller yderligere 2 døgn ved en afstand på over 30 km, jfr. Retsplejelovens § 175, stk. 3). Derimod er ikke foreskrevet, at meddelelsen skal ske ved forkyndelse, og den må derfor kunne foretages også på anden måde, f. eks. ved almindeligt brev, jfr. Retsplejelovens § 165. I VLT 1956.59, hvor forsikringsselskabet nægtede at have modtaget et almindeligt brev med indkaldelsen, blev underrettens dom ophævet af landsretten for så vidt angik afgørelsen af erstatningsspørgsmålene. Også skadelidtes forsikringsselskab tilsiges. Underretningen meddeles i praksis uden for København af retten, medmindre der i en statsadvokatsag er indgivet anklageskrift, i København altid af retten.

Møder den indkaldte forurettede eller forsikrer ikke efter

tuelle kaskoforsikrer, jfr. herved Justitsministeriets cirkulæreskrivelse af 2. september 1957, aftrykt i *Frandsen: Håndbog i Færdselslovgivningen* s. 58.

28. Cfr. om en ældre opfattelse Ørsted i *Nyt juridisk Arkiv* bind 22, s. 184.

første indkaldelse, afhænger det af et skøn, om der skal ske indkaldelse til eventuelle senere retsmøder, eller om passiviteten tages som udtryk for, at der ikke gøres noget krav gældende under sagen. Til retsmøder, hvor der intet kan antages at ville foregå, som har direkte eller indirekte betydning for erstatningskravet, bør indkaldelse ikke ske.

C. Tidspunktet for kravets fremsættelse. Forligsmægling.

Der er ikke som vedrørende straffekravet eller proceskravet under en borgerlig sag fastsat noget bestemt stadium under sagens gang, hvor erstatningskravet skal fremsættes. Afhøres den erstatningssøgende som vidne, fremsættes kravet undertiden i forbindelse med vidneafhøringen; men kravet kan også fremføres straks efter oplæsningen af anklageskriftet eller først efter bevisførelsens afslutning. Fremsættelsestidspunktet afhænger af, hvad dommeren finder mest praktisk. Erindres må, at fremsættelsestidspunktet har særlig betydning, hvis der kræves renter. Afholdes der forundersøgelse, følger det af § 991, at skadelidte bør have adgang til at fremsætte sit krav under forundersøgelsen, også selv om der ikke rejses tiltale efter § 925. Kan kravet gøres op, vil det i det hele være rigtigst og mest praktisk, at det fremkommer under første retsmøde.

I adhæsionsprocessen efter Færdselsloven, hvor der ved det strafbare forhold er pådraget ansvar efter Færdselslovens § 65, kan erstatningskrav endog rejses efter dommen i straffesagen, jfr. ovenfor under I.

Reglerne i Retsplejelovens kapitel 26 om forligsmægling i borgerlige sager antages af *Hurwitz* ikke at finde anvendelse i adhæsionsprocessen.²⁹ I praksis foretages der – og bør der foretages – forligsmægling i lignende udstrækning

29. Strafferetspleje s. 579.

som i borgerlige sager.³⁰ Om det er en egentlig pligt for retten at mægle forlig eller ej, er uden større interesse. Undladelse af forligsmægling anfægter ikke dommens gyldighed og kan ikke medføre hjemvisning, jfr. princippet i Retsplejeloens § 268, stk. 4.

Selv om der er fuld enighed om erstatningsspørgsmålet, vil man dog ofte under en straffesag, hvor tiltalte kan ventes idømt en længere frihedsstraf, foretrække at medtage erstatningen i dommen, fordi et forlig, som for at være eksigibelt må gå ud på betaling til bestemt tid, under disse omstændigheder kan forekomme meningsløst.

D. Tilvejebringelse af grundlaget for rettens afgørelse.³¹

1. Under adhæsiionsprocessen foregår der ikke som i borgerlige landsretssager nogen skriftveksling. Uanset kravets størrelse må et egentligt svarskrift fra tiltalte eller, hvis sagen behandles efter Færdselslovens § 67, hans forsikringsselskab afvises. Der kræves heller ikke som i almindelighed i borgerlige sager stævning, jfr. § 337. Dette hænger sammen med, at det ikke er det borgerlige krav, som starter straffesagen. I Retsplejeloens § 991, stk. 2, er dog som nævnt ovenfor

30. Jfr. *Olivecrona: Rättegången i brottmål* s. 342, der anser det for åbenbart, at civilprocessens regler om forlig må anvendes på adhæsiionsprocessen.

31. Om kritik af navnlig de københavnske politiretters behandling af erstatningskrav, se bl. a. *C. Ove Christensen* i J 1960.17 ff, *P. Spleth* smstd. 69 ff, *v. Eyben* smstd. 217 ff, og *Koktvedgaard: Lærebog i Strafferetspleje* s. 154. Se også *Andenæs* i TfR 1969. 134. Protokollation af forklaringer sker i politiretten i København i reglen kun, hvis sagen udsættes. Langt de fleste erstatningsspørgsmål afgøres forligsmæssigt, sml. om fikseringen af forligets indhold UfR 1965.847 H og *Gomard* i J 1968.257. Af-siges dom, gengives forklaringerne efter dommerens notater.

bestemt, at det borgerlige krav skal optages i anklageskriftet eller i stævningen.

Straffeprocessens regler om dørlukning kan ikke anvendes på adhæsionsprocessen; men i det omfang behandlingen af strafspørgsmålet nødvendiggør dørlukning, må dette ske, selv om også borgerlige krav skal behandles i samme retsmøde.

2. Efter § 993, 1. pkt., fastsættes erstatningens størrelse af retten. Da der ikke er angivet nogen indskrænkninger i denne bestemmelse, er meningen antagelig, at retten ikke er bundet af erstatningspåstandens størrelse.³² Uanset denne opfattelse synes forudsat i lovens ord, er den dog næppe bindende i dag. Parterne kan frit disponere over sagens genstand, jfr. nedenfor under F, og det ville stemme dårligt hermed, om retten skulle være frit stillet ved erstatningsudmålingen. Det forekommer næppe i praksis, at retten tillægger den forurettede andet og mere, end han har påstået, eller nedsætter et erstatningsbeløb, som tiltalte ikke har haft nogen indvending imod. I UfR 1936.351 H havde tiltalte, der blev dømt for åger, hos en af lånerne oppebåret 1984 kr. i rente, svarende til 6½ % pr. måned. Låntageren påstod tiltalte dømt til at tilbagelevere de for lånet håndpantssatte varer, at kvittere det oprindelige restlån på 1489 kr. som værende indfriet og at betale 585 kr. Østre Landsret tilkendte en erstatning på 1400 kr., idet det bemærkedes, at påstandene ikke fandtes egnede til at tages under påkendelse i straffesagen i den form, hvori de var nedlagt, og at der ved dommen intet var afgjort om lånerens restskyld. Landsretten gik her klart uden for påstanden, idet den tillagde den forurettede et større beløb end påstået og til gengæld lod det øvrige mellemværende uafgjort. Højesteret ophævede imidlertid landsrettens bestemmelse om erstatning, da de ned-

32. Således også *Hurwitz*: Strafferetspleje, s. 579.

lagde erstatningspåstande, som sagen var forelagt Højesteret, ikke fandtes egnede til at tages under påkendelse. Det er nærliggende at forstå Højesterets afgørelse, der blot taler om de nedlagte påstande og end ikke nævner muligheden for tilkendelse af beløb uden for påstanden, således at retens afgørelse i alt fald normalt er begrænset af de nedlagte påstande. Derimod kan retten naturligvis ligesom i borgerlige sager give et beløb, der er mindre end det påståede.³³

I almindelighed vil retten heller ikke tage hensyn til anbringender, der ikke er gjort gældende af parterne. Kræves erstatning for tabt arbejdsfortjeneste, vil retten næppe give dom for beløbet, hvis tabt arbejdsfortjeneste ikke er dokumenteret, selvom f. eks. den forlangte erstatning for invaliditet skønnes at være for lille. I praksis kommer man dog undertiden uden om dette spørgsmål ved at tilkende erstatning for flere poster med et samlet beløb under ét.

I praksis vil det i almindelighed ikke forekomme, at tiltalte og hans ansvarsforsikringsselskab nedlægger indbyrdes afvigende påstande. Skulle det imidlertid ske, må retten formentlig bedømme hvers forpligtelse for sig, og der kan da, hvis den ene af parterne har stillet sig mere imødekomende over for den erstatningssøgende, end sagens beviser giver grundlag for, kunne blive tale om forskellig dom i forhold til tiltalte og forsikringsselskabet.

3. Den væsentligste del af materialet til sagens oplysning fremkommer som oftest under den primære straffeprocess, uden at der kræves nogen supplerende virksomhed fra den erstatningssøgendes side; men tænkes kan dog, at denne ønsker at fremskaffe yderligere oplysninger, enten fordi han ikke er enig med anklagemyndighedens repræsentant om,

33. Jfr. *Hurwitz og Gomard: Tvistemål*, s. 195.

hvad der er relevant for sagen, eller fordi de yderligere oplysninger angår f. eks. tabets størrelse og ikke har betydning for strafspørgsmålet.

I Den anden Proceskommissions forslag var der som nævnt overfor i kapitel 2 tiltænkt den erstatningssøgende en videregående partsvirksomhed. Den tredje Proceskommission var imidlertid betænkelig ved de uheldige følger for straffesagens behandling, som indblanding fra erstatningssøgende parter kunne få, og resultatet blev, at det i domsmands- og nævningesager pålagdes anklagemyndigheden at forfølge de borgerlige krav. Når det imidlertid dog er blevet det sædvanlige, at det selv i de egentlige straffesager overlades den forurettede selv at fremsætte og forfølge sit krav, må der også gives ham mulighed for at benytte de midler, som er nødvendige hertil. I dag er der næppe forskel på den erstatningssøgendes stilling i politisager og § 925-sager og i domsmandssager.

Under adhæsiionsprocessen efter Retsplejelovens kapitel 89 kan den forurettede kun få tillagt erstatning, dersom tiltalte findes skyldig, jfr. § 992, stk. 1. Da den forurettede selvsagt ikke bør have mulighed for at blande sig i afgørelsen om strafskylden, og da han intet kan opnå under sagen, hvis tiltalte frifindes, kan der i almindelighed kun gives den forurettede adgang til en bevisførelse, der går ud på at fastslå, at betingelserne for erstatning ud over betingelserne for domfældelse efter tiltalen er til stede, f. eks. om han har lidt skade ved den strafbare handling, hvis denne er begået, og skadens størrelse, hvis den anses som forvoldt af tiltalte. En bestyrkelse af, at det er tiltalte, der har begået det påsigtede tyveri, falder uden for den bestjålens opgave under processen; dette er anklagemyndighedens sag. Dog må der efter omstændighederne være mulighed for en bevisførelse, der går ud på at godtgøre, at selv om tiltalte frifindes for

den strafferetlige tiltale, består stadig muligheden for, at han er erstatningsansvarlig, således at der ikke bør ske frifindelse for erstatningspåstanden, men denne lades uafgjort, jfr. § 992, stk. 1.

Det grundlæggende synspunkt, at anklagemyndigheden alene er actor competens med hensyn til spørgsmålet: skyldig – ikke skyldig, fastholdes ikke i praksis, hvor følgerne af en fældende straffedom er ubetydelige i forhold til afgørelsen af erstatningsspørgsmålet. Under en sag mod en cyklist for en overtrædelse af færdselslovgivningen, vil der f. eks. i almindelighed blive givet et forsikringsselskab, som har betalt kaskoskaden på en vogn, der er blevet beskadiget ved en undvigelsesmanøvre, fuld adgang til at stille spørgsmål om hændelsesforløbet.

Under den færdselsretlige adhæsionsproces vil ikke blot denne proportionalitetsbetragtning, men også muligheden for en forskellig afgørelse med hensyn til strafskyld og erstatningsansvar tale for at give de erstatningssøgende parter et vidt spillerum. Skadelidte eller hans forsikringsselskab har en væsentlig og anerkendelsesværdig interesse i at belyse alle betingelserne for, at tiltalte er ifaldet erstatningspligt.

Inden for de anførte grænser med hensyn til bevisførelsens genstand har såvel den erstatningssøgende som under en motorsag tiltaltes ansvarsforsikringsselskab ret både til at stille spørgsmål til vidner, som føres af anklagemyndigheden eller af tiltalte, og til selv at føre vidner og begære indhentet sagkyndige erklæringer.³⁴ En sådan begæring om selvstændig vidneførsel vil dog undertiden medføre, at erstatningskravet

34. Den i UfR 1956.115 nævnte kriminalretskendelse afviser et forsikringsselskabs begæring om vidneførsel under henvisning til, at afhøringen ikke fandtes at kunne bidrage til sagens oplysning. Heri ligger kun, at almindelige betingelser for bevisførelse selv sagt også i adhæsionssager må være opfyldt.

udskydes i medfør af § 991, stk. 4.³⁵ Det hører under dommerens procesledelse at bestemme, på hvilket tidspunkt under bevisførelsen den forurettede skal have adgang til at stille sine spørgsmål. VLT 1933.109 antager, at § 968, stk. 2, om kære i straffesager er til hinder for kære mod en dommers nægtelse af udsættelse til bevisførelse, selv om strafspørgsmålet var afgjort, og sagen således nu alene vedrørte erstatningsspørgsmålet. Afgørelsen er bygget på den principielle opfattelse af adhæsionen som straffeprocess og derfor undergivet bl. a. også reglen i § 968, stk. 2. Heldigere er dog nok i almindelighed at bruge civilprocessuelle regler, hvor et spørgsmål ingen forbindelse har med strafafgørelsen. Efter strafspørgsmålet er afgjort bør § 968, stk. 2, ikke anses som anvendelig, jfr. nedenfor s. 220.

Den i UfR 1924.188 Ø refererede kendelse stammer fra en tid, da automobilansvarsforsikringsselskabet ligesom nu efter loven af 4. juni 1969 automatisk var part i sagen mod føreren. Landsretten tillod selskabet at lade foranstalte afhøring af to vidner i Kiel, således at der forholdtes i overensstemmelse med reglerne i Retsplejelovens § 296 om bevisoptagelse i udlandet i borgerlige sager.

Den erstatningssøgende har adgang til nærmere at begrunde sit krav og at påpege de faktiske omstændigheder og de retsregler eller tidligere domme, som bestyrker det, jfr. § 368, stk. 1. Også her gælder den samme begrænsning som ved bevisførelsen, at der ikke må »være to anklagere i sagen«. Det er overladt til dommeren at bestemme, hvornår forurettede skal have overladt ordet til procedure. Ofte vil det nok mest hensigtsmæssigt kunne ske umiddelbart efter

35. Under den færdelsesretlige adhæsion kan sådan bevisførelse udskydes til efter afgørelsen af strafspørgsmålet; men dette vil næppe så ofte ske, hvis bevisførelsen kan ske uden særlig forsinkelse.

anklagerens indlæg. Tiltalte eller hans forsvarer må naturligvis have adgang til at svare, og også tiltaltes ansvarsforsikringsselskab må have adgang til at give udtryk for sine synspunkter.

Sagen i UfR 1959.538 V angik et sammenstød mellem en motorcyklist og en bilist. Der blev rejst tiltale mod dem begge, og motorcyklens kaskoforsikrer krævede erstatning for skaden på motorcyklen, medens dennes fører forbeholdt sig erstatning for personskade. Sagen blev udsat til afhøring af bilisten ved hans hjemting, og efter at dette var sket, optog politiretten sagen til dom, uden at motorcyklisten eller selskaberne var blevet tilvarslet. Under en civil anke af erstatningsafgørelsen blev dommen ex officio ophævet af landsretten, for så vidt angik erstatningsspørgsmålet, da der ikke var givet parterne lejlighed til at varetage deres interesser.

I civile retssager kan som procesfuldmægtig (rettergangsfuldmægtig) som hovedregel kun advokater møde, jfr. Retsplejelovens § 260, stk. 2. Advokatmonopolet udstrækker sig ikke til adhæsionsprocessen. Tanken med denne procesform er, at skadelidte skal hjælpes til en simpel og billig oprejsning uden udgift til advokathjælp og uden erlæggelse af retsafgift. Under straffesagen tilvejebringes en væsentlig del af grundlaget for erstatningskravets påkendelse uden stævning og uden medvirken fra skadelidtes side. Selve kravet er ofte af simpel beskaffenhed, og i så fald tillægges der som regel ikke sagsomkostninger eller gives fri proces. Antagelse af advokat er ofte unødvendig i disse sager; men skadelidte bør ikke afskæres fra at lade sig bistå af andre.³⁶

36. Ej heller reglerne om forsvarere i § 730, stk. 2, eller den særlige regel om politisager i § 934, stk. 2, eller § 261, stk. 1, omfatter den, der møder som fuldmægtig alene om et adhæsionskrav. Enhver der har fuldmagt og optræder fornuftigt kan repræsentere parten. En skriftlig meddelelse til retten kan derimod ikke god-

Praksis er vistnok i overensstemmelse hermed. I København varetages skadelidtes interesser med hensyn til erstatning for tabt arbejdsfortjeneste, godtgørelse for svie og smerte m.m. ofte af sygekassen.³⁷ I almindelighed giver dog sygekassens repræsentant møde sammen med skadelidte, hvis denne er i stand til at komme til stede.

E. Udeblivelse.

1. Den erstatningssøgendes udeblivelse.

Fremsætter anklagemyndigheden i medfør af Retsplejelovens § 991, stk. 2, erstatningskravet i retten, behøver den forurettede overhovedet ikke at give møde; men gøres kravet ikke gældende af anklagemyndigheden, må den forurettede møde på et eller andet tidspunkt inden sagens optagelse til dom.³⁸ Udeblivelse under forudgående retsmøder kan medføre en vis faktisk præklusion af adgangen til bevisførelse. Har forurettede været behørigt tilvarslet til et retsmøde, hvori der er foregået vidneafhøring, kan han således næppe fordre vidnet indkaldt påny, fordi han ønsker at stille supplerende spørgsmål. Tilsvarende gælder, hvis kravet er fremsat i et tidligt retsmøde, og den erstatningssøgende udebliver i følgende retsmøder. Han går glip af adgang til bevisførelse og procedure; men kravet må påkendes, medmindre det udskydes af sagen i medfør af §§ 991, stk. 4, eller 992, stk. 1. Hvis de fornødne anbringender og bevisligheder for kravet slet ikke er fremkommet, må retten dog efter omstændighederne kunne tillægge den forurettedes passivitet virkning

tages som en proceserklæring, f. eks. som tiltrædelse af retsforlig, jfr. s. 145.

37. Jfr. *C. Ove Christensen* i J 1960.20.

38. Under den færdselsretlige adhæsion kan kravet dog fremsættes selv efter straffedommens afsigelse, jfr. ovenfor under I.

som en (stiltiende) tilbagetagelse af begæringen om påkendelse under straffesagen. Det kan påhvile retten ex officio at efterforske baggrunden for kravet, og en pådømmelse af kravet på et ganske utilstrækkeligt grundlag afskærer den forurettede fra at gøre kravet gældende under en civil sag. Ændring af en urigtig afgørelse kan kun ske ved anke.

2. Tiltaltes udeblivelse.

a. *Politisager*. Tiltaltes udeblivelse i en politisag, hvor der ikke er spørgsmål om frihedsstraf, har i almindelighed til følge, at retten »anse(r) ham som den, der vedgår det ham påsigtede forhold« og afsiger udeblivelsesdom, jfr. Retsplejelovens § 934, stk. 1. Er det i anklageskriftet sagt, at der i anledning af forseelsen nedlægges en erstatningspåstand på et bestemt beløb, kan der ikke være tvivl om, at erstatningskravet kan medtages i dommen. Retten må foretage en vis, noget summarisk prøvelse af kravet og vil herunder efter omstændighederne kunne fordre en vis dokumentation for kravet. Reglen om udeblivelse i borgerlige sager i § 341, stk. 1, kan ikke anvendes i adhæsionsprocessen.

Ovenfor i kapitel 7, I, B, 1, er afgørelsen i UfR1959.728 Ø omtalt. Anklageskriftet indeholdt oplysning om, at der ville blive nedlagt en erstatningspåstand; men anklageskriftet havde ikke kunnet forkyndes for tiltalte, som opholdt sig i Oslo. Erstatningskravet kunne ifølge landsrettens kendelse påkendes under sagen; men i præmisserne drøftes alene, om betingelsen for adhæsion efter Færdselslovens § 67 at der rejses tiltale var opfyldt. I kendelsen nævnes imidlertid, at skadevolderen ville blive søgt afhørt i Oslo og opfordret til at udpege en procesfuldmægtig. Afgørelsen kan derfor ikke antages at have fastslået, at en tiltalt kan dømmes til at betale erstatning uden ved forkyndelse af anklageskrift eller på anden måde at have fået kendskab til erstatningskravet.

Er det uomtalt i det forkyndte anklageskrift, at der foreligger erstatningskrav, kan den udeblevne tiltalte ikke dømmes til at betale erstatning. Tiltalte har kun kunnet vente en bøde, hvis størrelse måske efter praksis ligger nogenlunde fast, og uden varsko kan der ikke pålægges ham yderligere forpligtelser. Ønskes erstatningskrav fremsat, er den mest praktiske fremgangsmåde formentlig at protokollere skadelidtes påstand i retsbogen, beramme et nyt retsmøde og forkynde en udskrift af retsbogen for tiltalte, jfr. om borgerlige sager Retsplejelovens § 372.³⁹ I den færdselsretlige adhæsion kan der gives dom for straffekravet efter § 934, og sagen kan derefter udsættes for så vidt angår erstatningsspørgsmålet.

Det er noget usikkert, hvordan stillingen er, hvis det i anklageskriftet blot er angivet, at der nedlægges erstatningskrav, men dettes størrelse ikke er oplyst. Efter de i borgerlige sager gældende regler ville der ikke kunne gives udeblivelsesdom, og erkendes må, at tiltalte ikke fuldt ud kan vurdere virkningerne af sin udeblivelse. I praksis gives der vistnok i sådanne tilfælde oftest dom også for erstatningskravet, medmindre kravet er af betydelig størrelse eller iøvrigt usædvanligt i forhold til omstændighederne ved forseelsen. Afsigelsen af udeblivelsesdom i adhæsionssager forudsætter en vis kontrol med skadesopgørelsen fra rettens side.

Bliver en adhæsionssag efter Færdselslovens § 67 udsat efter strafspørgsmålets afgørelse, vil tiltalte ofte erklære sig enig i, at hans forsikringsselskab under resten af sagen optræder på hans vegne. I så fald skal han ikke have meddelelse om senere retsmøder.

b. *Andre straffesager.* I straffesager, som ikke er politisager, kan sagen i almindelighed ikke fremmes, hvis tiltalte udebliver, jfr. § 847, stk. 1. I færdselssager, hvor der er nedlagt

39. Denne fremgangsmåde benyttes undertiden i Københavns Byret.

påstand om frakendelse af førerret, jfr. Færdselslovens § 69, stk. 2, skal erstatningskravet behandles efter de færdselsretlige adhæsionsregler, og kravet kan påkendes under samme betingelser som angivet under a. om politisager. Også i de undtagelsestilfælde, hvor andre straffesager kan fremmes i medfør af Retsplejelovens § 847, stk. 2, trods tiltaltes udeblivelse, må antagelig lignende synspunkter som i politisager lægges til grund ved afgørelsen af, om adhæsionskravet kan påkendes.

3. Andre parter udeblivelse.

Udebliver i den færdselsretlige adhæsionsproces tiltaltes ansvarsforsikringsselskab, indtræder en faktisk præklusion på samme måde, som hvor tiltalte udebliver, jfr. ovenfor under 2, a. Selv om selskabet i en skrivelse til retten har anerkendt sit ansvar, kan sagen dog kun afgøres ved dom, ikke ved forlig, jfr. s. 166 note 36.

Er tiltalte en anden end køretøjets ejer eller ansvarlige bruger, og giver ejeren (brugeren) ikke møde efter behørig indkaldelse, indtræder som nærmere omtalt ovenfor i kapitel 9,III,B,2,c, en vis begrænset partsvirkning i forhold til ham.

F. Aftaler om kravet.

Parterne har i almindelighed efter den materielle rets regler fri rådighed over det borgerlige krav, og denne rådighed ophører ikke, fordi kravet inddrages under adhæsionsprocessen.⁴⁰ Retten har ingen mulighed for at modsætte sig et forlig mellem parterne eller en skylderkendelse fra myndige parter, selv om retten anser det for urimeligt.⁴¹ Dette gælder

40. Ørsted i Nyt juridisk Arkiv, bind 22, s. 178–79 fremhæver, at tiltalte og skadelidte kan forene sig om erstatningen efter tykke.

41. Om umyndiges retsforlig, se ovenfor kapitel 9, V, C.

også en partiel anerkendelse. Godkender tiltalte således en overdreven høj værdi for en beskadiget genstand, men bestrider han erstatningspligten, må der, hvis retten finder, at pligten er godtgjort, gives dom for det påståede beløb. Retten bør dog yde en tiltalt, der ikke har advokatbistand, en vis hjælp og vejledning, sml. om borgerlige sager § 429, stk. 2.

Kommer retten efter afgørelsen af straffespørgsmålet under behandlingen af erstatningskravet til det resultat, at en antagelse, der er lagt til grund for straffedommen, er urigtig, er den ikke ved dommen om erstatningen bundet af afgørelsen angående straf, jfr. ovenfor kapitel 6, I, men i modsat retning flertallet i den der citerede UfR 1961.922 V. Derimod kan parterne i en adhæsionssag ikke forlange, at retten, dersom den ikke selv er nået til en ændret vurdering, dømmer på forskelligt grundlag med hensyn til straf og erstatning. Finder retten ved bedømmelsen af tiltalen i en sammenstødssag, at den ene af to krydsende veje er åbenbart mere betydende end den anden, jfr. Færdselslovens § 37, stk. 4, vil den næppe statuere et modsat resultat med hensyn til erstatningsspørgsmålet, selvom parterne nu er enige om, at vejene er lige befærdede. Der kan hverken fordres påkendelse på et grundlag, der åbenbart afviger fra virkeligheden, eller som afviger fra hvad er lagt til grund for straffedommen, medmindre denne afgørelse nu må antages at være urigtig.

G. Særlige procesarter.

1. Ægteskab kan hverken stiftes eller opløses ved aftale. Nedlægges der påstand om omstødelse af ægteskab (eller undtagelsesvis om skilsmisse) under en offentlig straffesag, kan parterne lige så lidt som under en civil ægteskabssag frit disponere over sagens genstand.⁴² Tiltaltes forsvarer

42. Jfr. *Hurwitz og Gomard*: Tvistemål s. 399 f.

under straffesagen vil vel blive beskikket som hans advokat under adhæsionssagen, jfr. Retsplejelovens § 449 som ændret ved lov nr. 260 af 4. juni 1969. Søges skilsmisse, skal mægling efter Ægteskabslovens § 43 forinden være forsøgt. I en adhæsionssag, hvorunder det offentlige påstår omstødelse, jfr. § 996 a, skal ægtefællen i det bigamiske ægteskab indstævnes som part, jfr. § 448 a. Dørlukning kan ikke ske efter § 453 om ægteskabssager, men kun efter reglerne i § 529 om straffesager, medmindre retsmødet alene vedrører ægteskabssagen.

2. Lignende regler gælder om en faderskabssag. Reglen i § 456 g om beskikkelse af advokat for en part kan anvendes, hvorimod det ubetingede påbud om dørlukning i § 456 må vige. Viser det sig nødvendigt at inddrage andre mænd end tiltalte under sagen, må denne henvises til civilt søgsmål. Adhæsionssagen kan kun hæves med rettens tilladelse, jfr. § 456 m. Tilladelsen bør gives, hvis man ønsker sagen behandlet ved de civile domstole.

3. Reglerne om »hurtig retsforfølgning« i Retsplejelovens kapitel 41 kan ikke anvendes i forbindelse med en straffesag. Den, der er blevet forurettet ved et checkbedrageri, må enten kræve erstatning under straffesagen, hvor tiltalte har adgang til at fremsætte alle indsigelser, eller, hvis hans krav er omfattet af § 443, gennemføre hurtig retsforfølgning ved de civile domstole.

4. I nogle straffesager er påtale betinget af den forurettedes begæring.⁴³ Anklagemyndigheden savner i disse sager ikke sjældent både den fornødne tekniske viden og en selvstændig interesse i at rejse tiltale. F. eks. i sager om overtrædelse af konkurrencelovgivningen spiller anklagemyndigheden derfor ofte en ret passiv rolle og overlader førelsen

43. Jfr. *Hurwitz: Strafferetspleje* s. 253 ff.

af sagen til den forurettedes advokat, således at han udspørger vidner, fremskaffer sagkyndige erklæringer og i realiteten procederer sagen. Har den forurettede tillige et erstatningskrav, vil straffeprocessen og adhæsionsprocessen praktisk taget smelte sammen. Den forskel bliver dog tilbage, at parterne frit kan disponere over erstatningskravet, men ikke over bødekravet.⁴⁴

5. Sager, der er undergivet privat påtale, behandles i civilprocessens former, og der bliver derfor ikke tale om nogen særlig adhæsionsproces, jfr. §§ 994 og 725, stk. 1. Finder statsadvokaten, at en offentlig interesse kræver offentlig forfølgning af en handling, der ellers er undergivet privat påtale, kan han efter Retsplejelovens § 725, stk. 3, rejse tiltale i straffeprocessens former.⁴⁵ Den private, som ellers havde påtaleret, kan da slutte sig til forfølgningen, jfr. § 725, stk. 4. Den private bliver dog ikke herved part i sagen.⁴⁶ Har han et erstatningskrav, kan det gøres gældende efter de almindelige regler i adhæsionsprocessen. Også reglerne i § 991, stk. 2, om anklagemyndighedens optagelse af erstatningspåstand i anklageskrift eller stævning finder i så fald anvendelse, jfr. f. eks. UfR 1927.143 Ø.

IV. Modkrav.

Den erstatningssøgende kan ikke under adhæsionsprocessen kumulere erstatningskravet med krav, der ikke er forvoldt ved forbrydelsen. *Hurwitz* antager i *Strafferetsplejen* s. 579, at tiltalte heller ikke på sin side kan fremsætte modkrav un-

44. Se nærmere om bøder i en privat straffesag UfR 1967.482 H, kommenteret af *Trolle* i UfR 1967B.274.

45. Offentlig indtræden i påtaleretten kan også ske i visse andre tilfælde, jfr. *Hurwitz: Strafferetspleje* s. 248 ff.

46. Jfr. *Hurwitz: Strafferetspleje* s. 251.

der adhæsionssagen. Praxis er formentlig i overensstemmelse hermed.

Tiltalte kan imidlertid fremsætte alle indsigelser mod erstatningskravet, og en grænse mellem indsigelser og konnekse modkrav kan være svær at drage.⁴⁷ Har modkravet betydning for den strafferetlige bedømmelse af forseelsen, f. eks. for omfanget af et underslæb, kan det ikke holdes uden for sagen, og det vil da være ejendommeligt, om retten ved afgørelse af erstatningsspørgsmålet skulle se væk fra et modkrav, som den har tillagt betydning for bedømmelsen af strafskylden. Det kan medføre en materiel uretfærdighed, hvis skadelidte – efter selv på grundlag af dommen i straffesagen at have opnået dækning for sit krav – bliver insolvent, inden tiltalte får eksigibel dom i en civil sag for sit modkrav. Sådan uretfærdighed kan imidlertid opstå ved enhver afskæring af modregning under processen.

I færdselssager ville det være ønskeligt på én gang at få afgjort alle de af samme uheld følgende indbyrdes erstatningskrav. Den skyldfordeling, som retten lægger til grund for beregning af tiltaltes erstatningsansvar, vil ganske vist sædvanligvis også blive fulgt, når forsikringsselskaberne skal fordele ansvaret for skaden på tiltaltes vogn (og tiltaltes personskade); men tvivl om størrelsen af denne skade kan ikke løses under færdselssagen, medmindre tiltale også rejses mod dem, der har forvoldt skaden. Domstolenes utilbøjelighed til at tage modkrav under påkendelse kan friste politiet til at rejse tiltale mod alle i et uheld implicerede, selv om dette egentlig ikke er nødvendigt af hensyn til strafforfølgning.

Modviljen mod at tage modkrav i betragtning er antagelig begrundet i en frygt for, at tiltalte ved mere eller mindre

47. Jfr. *Hurwitz og Gomard: Tvistemål* s. 153. Se også bestemmelsen i Gældsbrevslovens § 18.

temerære modkrav skal puste sagen op og forsinke den forurettedes fyldestgørelse. Sådanne betænkeligheder kan imidlertid ikke være afgørende, hvis modregningsretten under sagen begrænses til anerkendte krav, krav, der kan antages at have betydning også for den strafferetlige bedømmelse af sagen, og konnekse krav forstået som krav, der er opstået ved selve det forhold, hvorpå politiets og rettens undersøgelser har været rettet, og som retten derfor vil have grundlag for at påkende.⁴⁸

V. Karakteristik af procesformen.

Som nærmere omtalt ovenfor i kapitel 2 gik Den anden Proceskommissions forslag ud på at give den forurettede adgang til selv at varetage sin tarv under straffeprocessen. I motiverne fremhæves, at det ikke må tabes af sigte, »at Erstatningskravet efter sin Natur er Gjenstand for en borgerlig Retstrætte«. ⁴⁹ Den tredje Proceskommission fandt imidlertid, at en sådan optræden kunne virke forstyrrende og besværlig, og at det i de fleste tilfælde ville være det letteste for den forurettede selv at kunne overlade det offentlige at varetage hans erstatningskrav.⁵⁰

Retsplejelovens ordning, der følger Den tredje Proceskommissions forslag, går ud på en snævrere sammenknytning af adhæsionsprocessen med straffeprocessen. Det er imidlertid som ovenfor omtalt i praksis sædvanligvis den forurettede selv, der gør sit krav gældende. I det omfang, der over-

48. Vedrører modkravet et forhold, som skal bedømmes af en særlig sagkyndig ret, f. eks. Søg- og Handelsretten, må kriminalretten dog altid vise det fra sig, jfr. om civilprocessen *Hurwitz* og *Gomard*: Tvistemål s. 154 f.

49. Udkast til Lov om Strafferetspleje, 1875, Motiverne s. 8.

50. Udkast til Lov om Strafferetsplejen, 1899, sp. 210.

hovedet foretages bevisførelse alene med henblik på erstatningskravet, må denne antages nærmest at skulle ske efter civilprocessens regler. Parterne under adhæsionsprocessen kan som hovedregel frit disponere over kravet, og i praksis vil der ikke blive givet dom til andet og mere, end den forurettede selv har forlangt. Domsmandene deltager ikke i påkendelsen af erstatningskravet, jfr. § 91, stk. 3. Det samme gælder nævninge. Adgangen efter Retsplejelovens § 993, 2. pkt. til at forelægge erstatningsspørgsmålet for nævningene benyttes ikke i praksis. Den færdselsretlige adhæsionsproces kan fortsætte, efter strafspørgsmålet er afgjort, og foregår da i det væsentlige efter samme regler som en borgerlig rets-sag. Muligheden for sammenstød med straffeprocessuelle hensyn er i almindelighed ophørt, efter strafspørgsmålet er afgjort.

Adhæsionsprocessen påvirkes dog af, at den foregår samtidigt med en straffeprocess, under hvilken det meste af materialet til adhæsionsprocessen tilvejebringes. Dommeren udfolder en noget større officialvirksomhed i adhæsionsprocessen end under almindelige borgerlige sager.

Hurwitz udtaler i *Strafferetsplejen* s. 579, at det principielt er strafferetsplejens, ikke civilprocessens regler, der kommer til anvendelse på det borgerlige kravs behandling og påkendelse. Som praksis har udviklet sig, er det nok mere dækkende at sige, at udgangspunktet er, at adhæsionskravet behandles efter civilprocesretlige regler, om end uden i detaljer at være bundet af den positive normering i Retsplejelovens 3. bog, og hvor hensynet til en forsvarlig processuel behandling af straffekravet kommer i modstrid med en behandling af det borgerlige krav, der stemmer overens med almindelige civilprocessuelle grundsætninger, må disse i almindelighed vige.

Lovgivningens regler om adhæsionsprocessen er lidet ind-

gående og præget af en betydelig løshed. Det ville imidlertid være vanskeligt at udforme mere bestemte regler, som både kunne anvendes på tilfælde, hvor muligheden for en alvorlig straffesanktion hænger over tiltaltes hoved, og strafspørgsmålet derfor må samle interessen om sig, og tilfælde hvor sagens centrale spørgsmål er erstatningsansvaret, medens straffen kun har sekundær betydning.

KAPITEL 11

Hindringer for påkendelse af borgerlige krav i straffesagen

I. Ulempe for straffesagens behandling.

A. Adhæsiionsprocessen efter Retsplejelovens kapitel 89.

Efter Retsplejelovens § 991, stk. 4, kan retten nægte et borgerligt kravs forfølgning under straffesagen, når den finder, at behandlingen ikke kan ske uden væsentlig ulempe.¹ Afvisningen kan foretages på ethvert trin af sagen, altså både ved kravets fremsættelse, selv om det er sket før domsforhandlingen, under domsforhandlingen eller ved domsafsigelsen. Den ulempe, der i § 991, stk. 4, sigtes til, er ulempe for straffesagens behandling, ved at denne enten sinkes eller forflygtiges ved inddragning af et stort materiale, der ikke har betydning for strafspørgsmålet. Dette materiale vil vel hyppigst være faktiske omstændigheder (beviser), men kan også være retsspørgsmål, der kræver omfattende procedure og undersøgelser af litteratur og praksis. At der til behandling af erstatningskravet vil gå en del af kriminalrettens tid, er vel ikke afgørende. Civilretten må jo antages at blive sparet for arbejdet. Jo alvorligere den påsigtede forbrydelse er, des mere uheldigt er det imidlertid, om afgørelsen trækker ud, f. eks. fordi der skulle fremskaffes oplysninger til bestyrkelse af et erstatningskrav. En forhaling af

1. Bestemmelsen gælder ikke blot straffelovsovertrædelser, men også f. eks. ved sager angående overtrædelser af Konkurrence-loven, jfr. bl. a. UfR 1962.249 SH.

straffesagen af denne grund er helt uantagelig, hvis tiltalte sidder i varetægtsfængsel.² I nævningsager og domsmandsager kan ej heller bortses fra muligheden af, at det kan sløre lægmændenes opfattelse af de omstændigheder, der har betydning for strafspørgsmålet, dersom de skal påhøre en længere bevisførelse og procedure om erstatningsspørgsmål, spørgsmål hvis afgørelse iøvrigt ligger uden for deres kompetence.

I politisager vejer ulempen ved afgørelsens forhaling mindre tungt, og et hensyn til lægdommerne er ikke til stede. Domsmænd medvirker jo hverken i 1. eller 2. instans i politisager. I J 1960.226 siger v. *Eyben*, at man i politiretten viser megen langmodighed med at søge erstatningskrav afgjort forligsmæssigt i retten, før den kriminelle forfølgning eventuelt sluttes med bødevedtagelse eller advarsel. I politisager træder et andet hensyn mere i forgrunden, nemlig om selve den borgerlige tvist er egnet til afgørelse under politisagen. Krav om tab af forsørger og invaliditetserstatning kan angå store beløb, tal der ligger langt over underretsrænsen (6.000 kr.); men kravene vedrører på den anden side spørgsmål, der hyppigt optræder i politiretternes praksis, og som de der beklæder disse retter er nøje fortrolige med. Afgørelserne bliver til ved en anvendelse af de i praksis udviklede sætninger om erstatningsberegning, skyldfordeling etc. blandet med en mere skønsmæssig vurdering. Andre krav af kompliceret natur egner sig ofte bedst til en sagsbehandling og procedure helt efter den borgerlige retsplejes regler. Som eksempel kan nævnes de i UfR 1965. 862 H behandlede vanskelige problemer om det offentliges indtræden i skadelidtes erstatningskrav.

Gør flere hver for sig krav på at være den berettigede til

2. Jfr. *Ekelöf*: Rättegång II, 2. udg. s. 190.

en ting eller en fordring mod tiltalte, f. eks. hvis den bestjålne har købt den ting, han har mistet, på afbetaling, og afbetalingssælgeren modsætter sig udlevering af tingen til den bestjålne køber, vil kravet i almindelighed blive udskudt af straffesagen, hvis ikke det ligger helt klart, hvem der har retten.³

Rettens beslutning efter § 991, stk. 4. kan ikke kæres til højere ret, jfr. § 995, stk. 4 og UfR 1955.1054 V.

Den pligt, der efter Retsplejelovens § 991, stk. 2, påhviler anklagemyndigheden til at forfølge det borgerlige krav i domsmands- og nævningsager er også begrænset af betingelsen om, at medtagelsen af det borgerlige krav under straffesagen skal kunne ske uden væsentlig ulempe. Ville tiltalerejsning blive forsinket i betydelig grad, f. eks. fordi politiet ikke kan komme i forbindelse med forurettede, eller fordi en nærmere bestemmelse af kravet vil forde vidtløftige undersøgelser, kan anklagemyndigheden afvise den forurettedes begæring om forfølgning af erstatningskravet under straffesagen. Anklagemyndigheden kan også nægte at tage et borgerligt krav med, hvis den anser det for sikkert, at retten ville udskille kravet i medfør af § 991, stk. 4.

B. Adhæsiionsprocessen efter Færdselsloven.

Støttes erstatningskravet på Færdselslovens § 65, kan kravet ikke udskilles af sagen, fordi dets påkendelse ville medføre væsentlig ulempe. Formålet med den regel, som nu står i § 67, var netop at forhindre domstolene i at udskille erstatningskrav for motorulykker. Lovgiveren havde herved særlig erstatningskrav fra fodgængere, der har lidt skade ved at blive påkørt af et motorkøretøj, i tankerne; men reglen er ikke begrænset til sådanne tilfælde.

3. Jfr. herved Ørsted i Nyt juridisk Arkiv, bind 22 s. 179.

For så vidt angår materiel skade – men ikke personska­de – kan retten dog efter Færdselslovens § 67, stk. 8 (før loven af 4. juni 1969, § 67, stk. 7) i særlige tilfælde, hvis kravet er af indviklet beskaffenhed, nægte kravets forfølgning under straffesagen. Dette kan dog ikke som en nægtelse efter Retsplejelovens § 991, stk. 4, ske på ethvert trin af sagens behandling, men først efter at forlig forgæves er prøvet. Samme regel som i færdselssager gælder efter Hundelovens § 10, stk. 1.

I UfR 1955.1059 afviste dommeren i underretten, efter at tiltalte havde vedtaget en bøde for manglende agtpå­givenhed, at påkende kaskoforsikringsselskabets krav på erstatning for skade på en i et sammenstød impliceret vogn. Dommeren henviste til, at påkendelsen af erstatningskravet ville forudsætte en bevisførelse, der lå væsentlig ud over, hvad behandlingen af sagens strafferetlige spørgsmål gav anledning til. Landsretten pålagde imidlertid dommeren at påkende erstatningskravet, da dette ikke var af indviklet beskaffenhed.⁴ Denne afgørelse viser, at skyldspørgsmålet normalt ikke kan give grundlag for afvisning af kravet. Er derimod skadens størrelse vanskelig at fastslå, f. eks. fordi syn og skøn er nødvendig,⁵ eller hvis skade på et butikslokale har medført tab af søgning, vil der kunne blive tale om at henvise kravet til civil ret.

Legislativt kunne det spørgsmål rejses, om ikke retten i

4. Jfr. VLT 1933.122 om et udokumenteret og formentlig for højt ansat krav på erstatning for delvis ødelæggelse af en beboelsesvogn med inventar.
5. *Frandsen*: Håndbog i Færdselslovgivningen s. 238 mener, at der ved Københavns Byret kun sker nægtelse af forfølgning i dette tilfælde. v. *Eyben* siger i J 1960.226, at § 67, stk. 7, (nu stk. 8) ingen rolle spiller i praksis. Sædvanlig er autoskade opgjort af forsikringsselskabets taksator, og der rejses kun sjældent indvendinger mod opgørelserne.

særlige tilfælde også burde have adgang til at udskyde visse krav på erstatning for personskade.⁶ Personskadeerstatningskrav har ganske vist normalt en særlig indgribende betydning for den skadelidte; men drejer sagen sig ikke om skadelidtes direkte krav, men om, hvorvidt trediemand, f. eks. en offentlig myndighed, en sygekasse, et forsikringsselskab eller arbejdsgiveren, ved at skadesløsholde den skadelidte er indtrådt i dennes erstatningskrav, er begrundelsen for den ubetingede ret til at forlange pådømmelse under straffesagen ikke længere til stede, og de problemer, som en sag om afledede erstatningskrav kan give anledning til, kan være særdeles vanskelige og afvige betydeligt fra de krav, som politiretten har særlig erfaring i at behandle.⁷ En adgang til afvisning kan dog kun få betydning for de sjældne utypiske krav, ikke for almindeligt forekommende krav fra sygekasser og forsikringsselskaber.

II. Pådømmelsesgrundlagets ufuldstændighed.

A. Adhæsionsprocessen efter Retsplejelovens kapitel 89.

Har sagsøgeren under en borgerlig sag ikke tilvejebragt tilstrækkelige oplysninger til, at retten kan tage hans påstand helt eller delvis til følge, bliver sagsøgte frifundet, og det samme gælder om anklagemyndighedens sagførelse i straffeprocessen. I adhæsionsprocessen er ordningen derimod en anden. Adhæsionssagen sættes ikke i gang på et tidspunkt, der er bestemt af den erstatningssøgende, og det kan være undskyldeligt, at han ikke har formået at samle det bevismateriale, der er nødvendigt for at godtgøre kravet. I adhæsionsprocessen består ej heller samme nødvendighed af

6. Jfr. C. Ove Christensen i J 1960.19, men herimod v. Eyben smstd. s. 226.

7. Jfr. f. eks. UfR 1965.862 H og Spleth i UfR 1966B.120.

at træffe en afgørelse som i andre sager. Ud fra sådanne synspunkter er i Retsplejelovens § 992, stk. 1, bestemt, at hvis retten finder, at de oplysninger, der foreligger til støtte for erstatningskravet, er ufuldstændige, skal påstanden ikke tages under påkendelse.

Denne bestemmelse er anvendt adskillige gange i sager om bedrageri og mandatsvig, hvor den besvegne ikke har tilvejebragt fuld klarhed over størrelsen af tabet, jfr. således UfR 1924.211 H om komplicerede svigagtige forhold begået over for en bank af bankrådets formand og bankdirektøren og UfR 1929.308 H om socialbedrageri begået ved fortielse af tiltaltes hustrus indtægter ved hjemmearbejde, hvor Højesteret modsat landsretten anerkendte tiltaltes ret til at fradrage hustruens ikke nærmere konstaterede driftsudgifter og på grund af den herved indtrådte usikkerhed om besvigelsernes omfang ophævede landsrettens bestemmelse om erstatning. Nævnes kan også UfR 1928.703 H om vold mod en tjenestemand, hvor DSB ikke tilstrækkelig nøjagtigt havde opgjort ekstraudgifterne til løn til afløseren under den skadelidtes fravær. Bestemmelsen i § 992, stk. 1 indeholder en forudsætning om, at retten ikke udøver nogen omfattende virksomhed med hensyn til fremskaffelse af oplysninger, der alene har betydning for adhæsionskravet.

Grænsen mellem afvisning af kravet efter § 991, stk. 4, om ulempe og efter § 992, stk. 1, om ufuldstændige oplysninger er i hvert fald i princippet klar. Den beror på, om fremskaffelsen og fremlæggelsen af det grundlag, som er nødvendigt for at træffe realitetsafgørelse om kravet, ville være til væsentlig ulempe for behandlingen af straffekravet, eller om de nødvendige oplysninger blot faktisk ikke er blevet fremført for retten.

Et særligt tilfælde forelå i den tidligere i kapitel 10, III, D, omtalte UfR 1936.351 H, hvor en låntager under en sag

om åger mod långiveren krævede dom for, *at* han ikke skyldte det oprindelige lånebeløb, *at* det stillede håndpant skulle gives tilbage, og *at* han yderligere skulle have et mindre kontantbeløb. Kravene fandtes uegnede til at tages under påkendelse. Det er næppe principielt udelukket under adhæsionsprocessen både at få anerkendelsesdom og fuldbyrdelsesdom. Om afvisningen i denne sag var begrundet i, at kravene i den form, de havde fået, ikke i deres helhed ansås begrundet ved ågerforbrydelsen eller i, at de fornødne oplysninger til bedømmelse af kravet manglede, fremgår ikke af præmisserne.

Mulighederne for opdeling af kravet er som nævnt ovenfor i kapitel 10, I, de samme i adhæsionssager som i borgerlige erstatningssager. Selv om der ikke er nedlagt (subsidiær) påstand om udstykning, vil det vistnok ofte være uden betænkelighed, om retten i stedet for at henskyde hele kravet til civilt søgsmål giver dom for den erkendte eller beviste del og alene henskyder et eventuelt restkrav til civilt søgsmål. Udsigten til at få dækning for et domsbeløb vil ofte være så tvivlsom, at den forurettede vil vige tilbage for omkostningerne ved at anlægge civilt søgsmål, og tiltalte vil sædvanligvis ikke have nogen – i hvert fald ikke nogen agtværdig – interesse i at undgå, at der gives dom for den klare, sikre del af kravet under straffesagen.

B. Adhæsionsprocessen efter Færdselsloven.

Retten kommer under den færdselsretlige adhæsion i almindelighed ikke ud for at skulle tage stilling til erstatningskrav på et mangelfuldt grundlag, fordi Færdselslovens § 67, stk. 1, åbner mulighed for at udskyde erstatningskravet til påkendelse, efter strafspørgsmålet er afgjort. Hvis imidlertid skadelidte forlanger sit krav påkendt på det foreliggende utilstræk-

kelige grundlag, f. eks. ufuldstændige lægeerklæringer, opstår spørgsmålet, om kravet skal afvises eller tiltalte frifindes. Netop fordi der ikke i Færdselsloven er nogen nødvendighed for en forhastet afgørelse, må det rigtige vistnok være at statuere frifindelse. Skadelidte bør ikke kunne spille på chancen for at få dom på et spinkelt grundlag. Dommen kan jo iøvrigt ankes, og de manglende oplysninger fremskaffes for landsretten.

III. Formen for afgørelsen af strafspørgsmålet.

A. Adhæsiionsprocessen efter Retsplejeloven.

Retsplejelovens § 992, stk. 1, 2. del, indeholder en forudsætning om, at afgørelsen af strafspørgsmålet enten er domfældelse eller frifindelse i de sager, hvor retten tager stilling også til borgerlige krav. Det er derfor udelukket at påkende erstatningskravet, hvis tiltalen frafaldes, selv om sagen har været tingfæstet og også foretaget i retten. Det er endvidere en udbredt opfattelse, at erstatningskravet ej heller kan behandles efter Retsplejelovens kapitel 89, hvis straffesagen sluttet med en indenretlig bødevedtagelse eller advarsel, jfr. således *Hurwitz: Strafferetspleje* s. 310 og *Kommenteret Retsplejelov* § 991 note 16 samt UfR 1958.998, hvor landsretten i en sag om en kusks færdselsforseelse ophævede underrettens bestemmelse om erstatningsspørgsmålet med den bemærkning, at da strafspørgsmålet var afgjort ved bødevedtagelse, var der ikke i kapitel 89 hjemmel til at påkende erstatningsspørgsmålet.⁸ I samme retning går en note til UfR 1959.223 V, der siger, at underretten ingen hjemmel havde

8. Også VLT 1948.145 ophæver en underretsdom, der efter bødevedtagelse havde tilkendt erstatning for hundebid. De særlige adhæsiionsprocesregler i Hundeloven blev først indført ved lov om ændringer i Lov om hunde nr. 194 af 12. juni 1962.

haft til at påkende et erstatningskrav, efter at et cykelbud, hvis erstatningspligt jo ikke omfattes af Færdselslovens §§ 65 og 67, havde vedtaget en bøde for en påkørsel. Ligeså UfR 1938.652 Ø, der ophæver kriminalrettens afgørelse af erstatningsspørgsmålet truffet efter strafspørgsmålet var afgjort med en advarsel.

Knap så kategorisk er UfR 1962.764 V, selv om hovedsynspunktet fastholdes: En cyklist og en scooter kolliderede, hvorved såvel førerne som scooterens bagsædepassager kom til skade. Efter begge førerne havde vedtaget bøder, dømtes de in solidum til at betale erstatning og pålagdes sagsomkostninger til passageren. Cyklisten og hendes ansvarsforsikrings-selskab appellerede dommen, og landsretten udtalte, at der ikke havde været hjemmel i kapitel 89 til påkendelse af erstatningskravene mod cyklisten, men fandt dog »efter omstændighederne ikke aldeles tilstrækkelig grund« til at opheve denne del af dommen. Derimod ophævedes efter påstand dommen over ansvarsforsikringsselskabet, der ikke var og ikke kunne være indtrådt i straffesagen,⁹ og endelig ophevedes bestemmelserne om sagsomkostninger hos cyklisten, idet kapitel 89 ikke fandtes at indeholde hjemmel hertil.¹⁰

At nægte at behandle erstatningskrav efter bødevedtagelse eller advarsel er næppe en nødvendig konsekvens af lovtekstens udformning og er et lidet hensigtsmæssigt standpunkt. Som en illustration af de ulemper, som en nægtelse af at behandle erstatningskravene i vedtagelsessager fører med sig, kan UfR 1957.197 Ø nævnes. Her havde efter en bødevedtagelse Byretten i medfør af Retsplejelovens § 991, stk. 4, afvist at pådømme erstatningskravet. Denne afgørelse kæredes. Kæremålet blev afvist efter § 995, stk. 4; men landsretten udtalte dog, at det rejste erstatningskrav ikke var af

9. Jfr. ovenfor kapitel 9, III, B, 1, b.

10. Se herom nedenfor kapitel 13, II, B.

en sådan beskaffenhed, at dets behandling ikke ville kunne være sket uden væsentlig ulempe, og retten fandt, at sagen ikke burde være afgjort ved bødevedtagelse, forinden der var truffet en ordning af erstatningsspørgsmålet.

Er erstatningskravene ikke modne til påkendelse, når strafspørgsmålet kan afgøres, er reglen efter Færdselsloven, at der afsiges straffedom, medens erstatningskravene hen- skydes til senere afgørelse under sagen. Efter Retsplejeloven henvises derimod i en sådan situation erstatningsspørgsmålet til afgørelse ved civilt søgsmål. Straffesagen kan altså ikke fortsætte, efter strafspørgsmålet er afgjort. Dette kan imid- lertid ikke være afgørende for behandlingen af tilfælde, hvor begge spørgsmål er parate til afgørelse, men strafskylden er så ringe, at retten skønner, at afgørelse af strafspørgsmålet ved bødevedtagelse eller en advarsel er en passende reaktion. Det synes urimeligt, at anvendelse af disse lempelige afgø- relsesformer, som er hjemlet i Retsplejeloven, skulle være udelukket, fordi erstatningssagen ikke kan forliges. Både Retsplejelovens § 936 om vedtagelse og § 937 om advarsel forudsætter, at retten anser tiltalte for skyldig, og at altså en prøvelse af skyldspørgsmålet har fundet sted. Reglen i § 992, stk. 1, tager ikke specielt sigte på politisager. Ordet »dom- fældelse« er formentlig blot benyttet som hovedeksemplet på en fældende afgørelse af strafspørgsmålet.

B. Adhæsiionsprocessen efter Færdselsloven.

Efter den særlige adhæsiionsregel i Færdselslovens § 67, stk. 1, kan adhæsiionssagen gennemføres, blot tiltale er rejst. Når kriminalretten ved tiltalerejsningen er sat i funktion, kan erstatningssagen fortsætte, uanset hvad der senere sker med strafspørgsmålet, jfr. § 67, stk. 1, 2. pkt.: »selvom straf ikke pålægges tiltalte«. Dette gælder hvadenten tiltale fra-

faldes under sagen,¹¹ eller sagen slutter med advarsel, bødevedtagelse eller dom. Netop færdselssager afgøres meget hyppigt med bødevedtagelser.

IV. Indholdet af afgørelsen af straffespørgsmålet.

A. Adhæsiionsprocessen efter Retsplejeloven.

1. Efter de adhæsiionsregler, der gjaldt før Retsplejeloven, kunne det borgerlige krav kun påkendes, såfremt både straffekravet og erstatningskravet kunne tages til følge. Frifindelse for adhæsiionskravet var således udelukket. *Goos* begrundet dette med, at adhæsiionsprocessen alene var en til fordel for forurettede indstiftet ordning.¹²

Efter Retsplejelovens § 992, stk. 1, kan der stadig kun dømmes til erstatning, hvis straffespørgsmålet afgøres imod tiltalte; men frifindes tiltalte for straf, kan der også ske frifindelse for det borgerlige krav. Retsplejeloven kræver kun, at afgørelserne om straf og om det borgerlige krav går »i samme retning«. Reglen i § 992, stk. 1 er blevet forstået på den måde, at domfældes der i straffesagen, kan der ikke frifindes for det borgerlige krav, og frifindes der i straffesagen, er det udelukket at idømme erstatning. Finder retten, at de to afgørelser *ikke* går i samme retning, må den henvise det borgerlige krav til civilt søgsmål.

Formuleringen af lovbestemmelsen kunne imidlertid tyde på, at betingelserne for at påkende borgerlige krav er endnu strengere end hidtil antaget. Lovordene kræver, at domfæl-

11. Jfr. *Frandsen*: Håndbog i Færdselslovgivningen s. 234 og UfR 1937.367 V, hvorefter »der må skønnes at foreligge analogi mellem tiltalens tilbagetagelse, og at straf eventuelt ikke pålægges tiltalte«.

12. Jfr. *C. Goos*: Den danske Kriminalproces, 1888, s. 51.

delsen eller frifindelsen for straf »vil medføre en afgørelse i samme retning« af erstatningspåstanden.¹³ Dette kan forstås således, at kun hvis samtlige (omtvistede) betingelser for erstatning er prøvet i forbindelse med strafspørgsmålet og fører til samme resultat i begge henseender, kan erstatningsspørgsmålet tages under påkendelse. Findes tiltalte skyldig til straf for tyveri, men påstår han, at bestjålne senere har fået dækning for sit tab, skulle det herefter være udelukket at give dom til erstatning, idet afgørelsen af strafspørgsmålet ikke nødvendigvis indeholder en forkastelse af tiltaltes ubestyrkede anbringende om, at tabet skulle være dækket. Omvendt kan der givetvis frifindes for både straf og erstatning, hvis en fælles betingelse herfor ikke er opfyldt, f. eks. hvis tiltalte overhovedet ikke har begået den strafbare og ansvarspådragende handling. Er det derimod en speciel betingelse for strafansvar, f. eks. krav om forsæt, der ikke anses bevist, er påkendelse af (frifindelse for) erstatningskravet, som jo i almindelighed ikke er betinget af forsæt, men kun af uagtsomhed, ikke mulig, hvis § 991, stk. 1, forstås således, at rettens prøvelse af erstatningskravet ikke kan udstrækkes til andre spørgsmål end betingelserne for strafskyld og strafudmåling.

Det er klart, at adgangen til at få en materiel afgørelse i adhæsionsprocessen ville blive stærkt indsnævret, hvis § 991, stk. 1, forstås på denne måde. Tiltalte ville i reglen ved en blot temerær indsigelse mod det borgerlige krav kunne forhindre dets påkendelse under sagen. Behovet for bestemmelsen i § 991, stk. 4 som værn mod forhaling af straffesagen

13. Jfr. Udkast til Lov om Strafferetsplejen, 1875, motiverne s. 177: »Naar Erstatningskravets Paakjendelse i en vis Retning frembyder sig som den naturlige Konsekvens af det Udfald, Straffesagen har faaet, vilde det være urimeligt og formalistisk ikke at indrømme Muligheden af samtidig Afgjørelse«.

ville være beskedent, om adgangen til adhæsionsbehandling var så snæver.

Hans Schaumburg antager i UfR 1967B.301 ff, at retspraksis har valgt den *mellem-løsning*, at en frifindende straffedom kun fører til frifindelse for erstatningspåstanden, dersom det moment, der begrundet frifindelsen for straf, også udelukker erstatningspligt, mens en fældende afgørelse af strafspørgsmålet altid kan ledsages af dom til erstatning, selvom det nødvendiggør, at retten prøver erstatningsbetingelser, som ikke har betydning for strafansvaret. Domme, der er nævnt i artiklen, synes dog ikke alle at give udtryk for eller forudsætte en sådan ordning. Nærmest »mellem-løsningen« er formuleringen af landsrettens præmisser i UfR 1957.848 V. To cyklister, der efter et sammenstød var blevet tiltalt for overtrædelse af Færdselsloven, blev begge frifundet for politiets tiltale, men også for hinandens erstatningskrav, da politiretten efter det om strafskylden anførte ikke fandt at kunne fastslå erstatningspligt for nogen af parterne. Efter påstand ophævede landsretten afgørelsen af erstatningsspørgsmålet, da frifindelsen for straf ikke nødvendigvis medførte en afgørelse i samme retning af erstatningsspørgsmålet, som derfor ikke havde kunnet tages under påkendelse under straffesagen, jfr. § 992, stk. 1. Landsrettens dom i UfR 1956.131 V afviger i sin formulering af hjemmelsspørgsmålet fra 1957-sagen. En sælger af en varemotorvogn med sprængt motorblok blev af underretten frifundet for straf for bedrageri og erstatning, navnlig fordi køberen burde have set sig for. I landsrettens dom hedder det: »Da den ved dommen skete frifindelse for straf efter det for landsretten foreliggende ikke kan antages at burde have medført en afgørelse i samme retning af erstatningsspørgsmålet, burde dette i medfør af Retsplejelovens § 992, stk. 1, ikke have været taget under påkendelse. Dommen vil

herefter forsåvidt være at ophæve og erstatningsspørgsmålet at henvise til civilt søgsmål«. Henvisningen til »det for landsretten foreliggende« tyder på, at retten har foretaget en vurdering af bevisernes stilling.

Heller ikke *UfR 1966.558 H* giver sikker støtte for antagelsen af, at retten ikke har kompetence i frifindelsessager til at prøve bevisspørgsmålet uden for selve straffesagen. En landmand var tiltalt for at have ladet nogle kreaturer færdes på banelegemet, hvor de blev påkørt af en skinnebus, og der rejstes under sagen erstatningskrav mod ham af jernbanen. Tvisten drejede sig om, hvorvidt hegnet om kreaturernes fenne havde været i forsvarlig stand. Da politiretten ikke fandt det godtgjort, at kreaturerne var brudt ud af fennen på grund af mangler ved hegnet, og da fennen lå et stykke fjernet fra jernbanelinien, fandtes der ikke at foreligge en sådan forsømmelighed, at gårdejereren kunne pålægges strafansvar og erstatningspligt, og han blev derfor frifundet for både straf og erstatning. Jernbanen appellerede i den borgerlige retsplejes former. Venstre Landsret bemærkede, at kravet ikke burde have været taget under påkendelse under straffesagen; men fandt dog efter omstændighederne ikke anledning til at afvise sagen fra underretten. Landsretten kom derefter til det resultat, at hegnets højde ikke havde været fuldt forsvarlig, og erstatningspåstanden blev taget til følge. Højesteret, som i øvrigt under dissens frifandt gårdejereren, lod landsrettens bemærkning om, at kravet ikke burde have været taget under påkendelse, udgå, da underretten efter at have frifundet appellantens for straf havde haft hjemmel til at træffe afgørelse i samme retning vedrørende erstatningsspørgsmålet.

I *UfR 1967.547 V* omtalt ovenfor s. 118 og i 1961.1047 H måtte erstatningspåstandene afvises, uanset hvilken af de mulige fortolkninger af § 992, stk. 1, man anlægger, idet de

borgerlige krav måtte antages at være berettigede. 1961-sagen angik en officer, der som følge af urigtige oplysninger til Forsvarsministeriet om sine ægteskabelige forhold uberettiget havde oppebåret godtgørelse for dobbelt husførelse, men blev frifundet af subjektive grunde.

Resultatet af denne gennemgang af retspraksis er, at domstolene ikke på afgørende måde har taget stilling til, om kriminalretten kan frifinde for et – ugrundet – borgerligt krav, dersom frifindelse ikke kan ske alene på grund af det moment, der er afgørende for den strafferetlige frifindelse. Den rimeligste ordning og bedst i overensstemmelse med hensynene bag adhæsiionsprocessen er formentlig, at frifindelse også kan ske, selv om grunden til frifindelse for erstatningspåstanden ikke er den samme som grunden til frifindelsen for straf. Domfældelse for begge krav kan jo ske, selv om der hertil kræves selvstændig bevisprøvelse for det borgerlige kravs vedkommende. Der bliver altså i virkeligheden i alle tilfælde tale om en prøvelse af kravets materielle berettigelse; men kommer kriminalretten til, at det strafferetlige og det civile krav skal afgøres forskelligt, bliver resultatet ikke en realitetsdom, men en afvisning. En sådan afgørelse har naturligvis ingen retskraftsvirkning for sagens realitet under en senere civil sag, og prøvelsen vil heller ikke altid være ført således til bunds, som hvis retten skulle have afsagt realitetsdom.

Ved udarbejdelsen af bestemmelsen i Retsplejelovens § 992, stk. 1, har lovens fædre antagelig følt sig bundet af den ældre ordning og kun i begrænset omfang turdet gå deres egne veje. Ordningen er imidlertid stadig – selv med en friere forståelse af § 992 end foreslået af Schaumburg – for stiv og uhensigtsmæssig. Det er ikke god procesøkonomi, at der i et vist omfang kan komme til at foregå en dobbelt prøvelse af det borgerlige krav, først ved kriminal-

retten og derefter ved civilretten. Ordningen giver, når tiltalte findes strafskyldig, den erstatningssøgende to chancer: Først kan han prøve at overbevise kriminaldommeren om kravets beståen. Lykkes dette ikke, kan han forsøge sig igen hos civildommeren. En bestemmelse om en rationel generel begrænsning i adgangen til påkendelse af erstatningskravet måtte formentlig gå ud på, at afgørelsen om det borgerlige krav kan nægtes, hvis den beror på momenter, der ikke var blevet tilstrækkelig belyst under straffesagens gang. Men opretholdelse selv af en sådan begrænset regel ville iøvrigt ikke være særligt påkrævet.

Som et led i sin fortolkning af ordene »i samme retning« i § 992, stk. 1, som sigtende til afgørelsens grunde og ikke til dens resultat antager *Schaumburg*, at dom til straf ikke udelukker frifindelse for erstatningspåstanden, hvis frifindelsen skyldes grunde, der er strafansvaret uvedkommende. *Schaumburg* fremhæver med rette, at der altid kan ske delvis frifindelse, ved at den påståede erstatning *nedsættes*. Selv om det nok ville være ønskeligt, om også afgørelse om fuldstændig frifindelse kunne træffes, er det dog tvivlsomt, om denne fortolkning, hvorefter der praktisk taget altid ved en fældende straffedom kunne træffes afgørelse om erstatningskravet også til frifindelse, er forenelig med bestemmelsen i § 992, jfr. også UfR 1931.250 H, der kritiseres af *Schaumburg*.

Hvor retten efter § 992, stk. 2, ikke kan tage kravet under påkendelse, bør retten ikke i præmisserne tage stilling til kravet, jfr. *Hurwitz*: Kriminalret, almindelig del, 1. udgave, s. 199, note 4. Højesteret har dog ikke anset sig for afskåret fra under anke af en straffedom at udtale sig om berettigelsen af et borgerligt krav, som efter sagens udfald ikke kunne pådømmes. I UfR 1936.1040 H havde tiltalte skudt en bortløben sølvrev og nægtede at udlevere skindet. Underretten

dømte for ulovlig omgang med hittegods, men afviste mærkelig nok i medfør af § 992, stk. 1, en påstand om udlevering af skindet. Landsretten betragtede ræven som vildt og frifandt for straf, da forholdet herefter var lovlig jagt, med den bemærkning, at spørgsmålet om udlevering af skindet herefter bortfaldt i denne sag. Højesteret fastslog, at ræven ikke var vildt, men frifandt på grund af tiltaltes subjektive forhold (»uegentlig retsvildfarelse«). Præmisserne indeholder imidlertid en udtalelse om, at ejeren havde været berettiget til at forlange skindet udleveret.

I *Kommenteret Retsplejelov* antydes i note 2 til § 992, at de uheldige følger af den stive regel i § 992, stk. 1, i visse tilfælde kan afbødes, hvis parterne begærer sagen pådømt efter reglerne om borgerlige sager. At almindelig stævning ikke er udtaget er ikke en hindring for at behandle kravet som en borgerlig sag, jfr. den iøvrigt sjældent eller aldrig benyttede regel i § 337, stk. 2, om foretagelsen af en borgerlig sag uden stævning. Pådømmelse af kravet i en særlig civil sag forudsætter selvsagt, at retten efter civilprocessens regler er eller ved parternes aftale kan gøres kompetent; men heri ligger ingen hindring, da både reglerne om den lokale kompetence og om landsretsbehandling af sager over værdigrænsen er deklaratoriske. Hvor retskredsen er delt mellem en kriminaldommer og en civildommer, er kriminalretten ikke pligtig, men vel efter omstændighederne berettiget til at påkende et borgerligt krav. Kumulation af en civil og en borgerlig sag er derimod kun undtagelsesvis tilladelig, jfr. s. 91. Det er en smagssag, om den ønskelige løsning, at det borgerlige krav kan pådømmes, såfremt retten og parterne er enige herom, begrundes i en indskrænkende fortolkning af den unægtelig noget stivbenede regel i § 992 eller i, at der her foreligger et af de undtagelsestilfælde, hvor kumulation uden positiv hjemmel er på sin plads.

I praksis er en formelt urigtig påkendelse af erstatningskravet undertiden blevet opretholdt i højere instans, jfr. UfR 1931.250 H: Underretten idømte straf efter Hundeloven, men frifandt for et erstatningskrav fra det sygehus, hvor den skadelidte var blevet indlagt, idet sygehuset, som kun tog halv betaling for sygekassemedlemmer, ikke kunne kræve det overskydende beløb betalt af hundeejeren. Da Hundeloven dengang ikke gav hjemmel til en videregående adhæSION, var påkendelsen uberettiget; men efter omstændighederne undlod landsretten at afvise erstatningskravet fra underretten og stadfæstede frifindelsen. Lignende afgørelser findes i UfR 1944.880 V og UfR 1968.137 V, hvor parterne for landsretten erklærede sig enige i påkendelse af det borgerlige krav.

2. Selv om afgørelsen af strafspørgsmålet i teknisk forstand er en frifindelse, idet dommen udtaler, at tiltalte frifindes for tiltalen for straf, må afgørelsen dog i henseende til påkendelse af erstatningsspørgsmålet anses for en domfældelse, dersom den fastslår, at tiltalte har begået den strafbare gerning, men dog frifindes på grund af sindssygdom eller anden sjælelig mangel, jfr. Straffelovens § 16. Det er uden betydning, om der ved dommen træffes særlige sikkerhedsforanstaltninger efter Straffelovens § 70 eller ikke.¹⁴ Dette er antaget både i teori og praksis.¹⁵ Den manglende tilregnelighed udelukker i almindelighed ikke erstatningsansvar, jfr. nærmere Myndighedslovens § 64.

14. Gerningen må derimod kunne tilregnes ham som forsætlig (eller uagtsom, hvis dette efter straffebedet er nok). – Hvis tiltalen, som det ofte vil være tilfældet, netop går ud på idømmelse af en foranstaltning efter Straffelovens § 70, jfr. § 16, og ikke på straf, vil der iøvrigt ikke blive anvendelse for ordet »frifindes«.

15. Jfr. *Hurwitz*: *Strafferetspleje* s. 342 og f.eks. UfR 1962.747 (752).

Efter den ændring af Straffelovens forældelsesbestemmelser, der skete ved lov nr. 248 af 9. juni 1967, vil det næppe forekomme ret tit, at forældelse af strafansvar først bliver fastslået ved dommen. Er sagen afvist *inden* domsforhandlingen efter Retsplejelovens §§ 817 eller 842, kan der ikke blive tale om påkendelse af erstatningsansvar. Medens tiltalerejsning mod en utilregnelig gerningsmand kan være særdeles velbegrundet, må det i almindelighed anses for en fejl, at der er rejst tiltale for et forhold, som strafferetligt er forældet, og det synes da ikke nødvendigt, at dette skulle give den forurettede en adgang til at få sit erstatningskrav behandlet, som han ellers ikke ville have. Der er jo imidlertid kun tale om, hvilken fremgangsmåde han skal benytte, og er straffesagen nået frem til domsforhandling, og er betingelserne for straf – bortset fra forældelse – og for erstatning til stede,¹⁶ er det vel både hensigtsmæssigt og forsvarligt at fortolke § 992, stk. 1, således, at erstatningskravet kan påkendes.¹⁷

B. Adhæsiionsprocessen efter Færdselsloven.

Efter Færdselslovens § 67, stk. 1, skal erstatningspåstandene påkendes under sagen, selv om straf ikke pålægges tiltalte. Rettens kompetence med hensyn til påkendelse af erstatningsspørgsmålet er altså uafhængig af straffesagens udfald. Selv om tiltalte frifindes for straf, kan retten dog dømme ham til at betale erstatning, og selv om han findes strafskyldig, kan han frifindes for erstatningspåstanden.

16. Erstatningskravet vil som hovedregel ikke være forældet, jfr. Ikrafttrædelseslovens § 16.

17. Jfr. *Hurwitz*: Kriminalret, Almindelig del s. 199, note 4. Om norsk ret, se kapitel 3, I.

V. Prækclusion af adhæsionsadgangen.

A. Adhæsionsprocessen efter Retsplejeloven.

Bestemmelserne i Retsplejelovens kapitel 89 siger ikke udtrykkeligt, at erstatningspåstanden skal påkendes sammen med strafspørgsmålet, men dette synes dog forudsat,¹⁸ og kapitlet indeholder ingen bestemmelser, der giver en hjemmel til at fortsætte sagen efter afgørelsen af strafspørgsmålet. Det antages da også, at fortsættelse af sagen af hensyn til et borgerligt krav er udelukket. Fra praksis kan nævnes UfR 1944.880 V. En motorfører og en kusk, der i forening havde forvoldt en skade ved et færdselsuheld, var begge idømt en bøde, hvorefter sagen fortsatte med behandling af erstatningsspørgsmålet. Landsretten bemærkede, at behandlingen af erstatningskravet imod kusken efter straffedommens afsigelse havde manglet hjemmel, men at der dog efter parternes stilling til spørgsmålet ikke var »aldeles tilstrækkelig anledning« til at ophæve underretsdommen. I UfR 1966.355 Ø udtaler landsretten i anledning af, at kriminalretten i en voldssag havde udsat erstatningsspørgsmålet eventuelt til senere påkendelse under sagen, at der ikke efter domsafsigelsen ville have været hjemmel til en senere fortsættelse af straffesagen til påkendelse af erstatningskravet.¹⁹

B. Adhæsionsprocessen efter Færdselsloven.

Færdselslovens § 67, stk. 1, sidste pkt., bestemmer, at påkendelse af erstatningspåstanden kan ske før eller efter af-

18. Jfr. § 991, stk. 1: »har fremsat begæring«, »under straffesagen« i stk. 2 og 4, tilbagetagelse »indtil sagens optagelse til dom« i stk. 5. § 995: »Påankes dommen for straffepåstandens vedkommende«. § 996: »et ved dommen påkendt borgerligt krav«.

19. Mere forbeholden er en underretsdom i UfR 1961.695.

gørelsen af spørgsmålet om straf.²⁰ § 67 udtaler sig ikke om, hvorvidt påstanden skal være fremsat for retten inden dom i straffesagen. Østre Landsret har taget stilling til spørgsmålet i en kendelse i UfR 1955.336. Skadelidte, der var afhørt som vidne ved sit hjemting, havde først efter straffedommens afsigelse begæret adhæsion. Landsretten fastslog, at hun, der ikke havde givet afkald på adhæsionsadgangen, kunne kræve påstanden behandlet under en fortsættelse af straffesagen.

Skadelidte kan, hvis erstatningskravet endnu ikke kan opgøres, når strafspørgsmålet skal afgøres, forbeholde sig at gøre et erstatningskrav gældende.²¹ Selv uden sådant forbehold kan kravet fordres påkendt, hvis det er undskyldeligt, at skadelidte ikke har taget forbehold. Det ville være urimeligt at afskære skadelidte fra at fremføre et krav, som han først senere er blevet bekendt med. Har retten eller politiet forsømt at give skadelidte meddelelse om retsmødet, cfr. § 67, stk. 1, 1. punktum, bør skadelidte ikke af den grund være afskåret fra den lette vej til at opnå afgørelse af erstatningsspørgsmålet. Er skadelidte mødt i retten f. eks. som vidne, bør han spørges af anklagemyndigheden eller af dommeren, om han har erstatningskrav. Betænkeligheder ved at følge afgørelsen i UfR 1955.336 er der næppe. Har skadelidte ved passivitet materielretligt fortabt sit erstatningskrav, kan der naturligvis heller ikke under en adhæsionssag gives dom for kravet. Udfaldet må i så fald blive frifindelse, ikke afvisning.

20. Jfr. ligeså Hundelovens § 10, stk. 1 (tidligere § 16, stk. 3).

21. VLT 1939.73 fastslår, at skadelidtes forklaring, hvorefter han havde lidt skade, men endnu ikke kunne opgøre sit krav, måtte forstås som et forbehold om krav på erstatning. Herefter burde erstatningsspørgsmålet have været udsat til senere behandling under politisagen og ikke have været udskudt til civilt søgsmål.

KAPITEL 12

Appel og genoptagelse

1. Anke i strafferetsplejens form.

A. Fuldstændig anke.

I Retsplejelovens § 992, stk. 1, er, som nærmere omtalt i kapitel 11, bestemt, at erstatningsspørgsmålet under adhæsionssagen kun kan afgøres i samme retning som strafspørgsmålet. Det stemmer ikke godt overens med dette princip, om en anke kunne medføre, at de to spørgsmål alligevel, når hele sagen var endeligt afsluttet, var afgjort på forskellig måde. Praktiske grunde tvinger dog til at acceptere at dette kan ske, jfr. nedenfor s. 202 ved note 7 og s. 218. Ønsket om at undgå uens afgørelser har imidlertid bestemt indholdet af reglerne i § 995 om anke i adhæsionsprocessen. I bemærkningerne til udkastet fra 1899 siges, at hensigten med de i §§ 995 og 996 givne regler bl. a. er at afværge uensartede afgørelser af spørgsmålet om det civile og kriminelle ansvar i sådant tilfælde, hvor den afgørelse, der træffes med hensyn til det ene af disse spørgsmål, kræver en bestemt afgørelse af det andet spørgsmål som sin konsekvens.²

1. I dansk proceslitteratur kaldes fremgangsmåderne til prøvelse af retsafgørelser ofte med en fælles benævnelse *retsmidlerne*. Ordet, der er en oversættelse fra tysk »Rechtsmittel«, har næppe vundet indpas i sproget uden for Retsplejeloven og faglitteraturen. Ordets egnethed øges ikke af, at retsmidler også er brugt i en helt anden betydning i Retsplejeloven, nemlig i overskriften til 3. bogs 5. afsnit som fællesbetegnelse for arrest og forbud.
2. Udkast til Lov om Strafferetsplejen, 1899, motiverne sp. 212. Se også *Kommenteret Retsplejelov* § 995 note 3.

En fuldstændig anke (bevisanke) af straffespørgsmålet medfører derfor anke også af erstatningsspørgsmålet. Parterne kan imidlertid selv disponere over erstatningskravet. De kan derfor også frafalde fornyet behandling af erstatningsspørgsmålet. Et sådant afkald må have form af en udtrykkelig erklæring, jfr. § 995, stk. 3. I UfR 1932.1103 Ø er antaget, at erstatningspåstanden ikke behøver nævnes i anklageskriftet for landsretten eller i ankemeddelelsen, cfr. derimod om første instans § 991, stk. 2; men det forudsættes, at tiltalte har haft tilstrækkelig adgang til at varetage sit forsvar også mod erstatningspåstanden.

En fuldstændig anke omfatter formentlig også erstatningsspørgsmålet, selvom tiltalte har betalt den ham pålagte erstatning, således at hans ankepåstand i denne henseende går ud på tilbagebetaling. Frivillig betaling af det idømte beløb og den forurettedes modtagelse af beløbet kan dog formentlig efter omstændighederne sidestilles med et udtrykkeligt afkald efter § 995, stk. 3, på at få afgørelsen om det borgerlige krav prøvet af højere ret.³ Retspraksis om stiltiende ankeafkald i borgerlige sager kan dog ikke uden videre følges i dette spørgsmål.

Under anke af en borgerlig sag kan nye påstande eller nye krav kun fremføres under visse betingelser.⁴ Ved bevisanke af en straffesag kan nye borgerlige krav derimod fremsættes »i samme udstrækning som om sagen var indbragt for vedkommende overordnede ret som første instans«, jfr. § 995, stk. 3. Dette gælder, uanset om forurettede havde haft mulighed for at opgøre kravet, da sagen behandledes ved underretten, og uanset om den forurettede har fremsat (et andet) krav under sagens behandling i første instans eller

3. Sml. herved UfR 1937.1119 Ø, omtalt nedenfor under II, C.

4. Jfr. om anke til Højesteret Retsplejelovens §§ 404 og 407 samt om anke til landsret §§ 438, stk. 2, og 439.

helt har holdt sig væk fra denne. Begrænsningerne i adgangen til at fremkomme med nova (koncentrationsmaksimen) i den borgerlige retspleje er især begrundet i et ønske om at undgå forhaling af sagerne. I adhæsionsprocessen er der imidlertid en almindelig adgang til at nægte behandling af et borgerligt krav, hvis denne vil forvolde væsentlig ulempe, herunder navnlig en forsinkelse af straffesagen. Der er derfor ingen særlig stærk trang til at sætte yderligere hindringer i vejen for fremsættelsen af nye accessoriske krav.

Borgerlige krav kan kun prøves af ankeinstansen, hvis betingelserne for prøvelse i 1. instans ville have været opfyldt. Af denne formulering af § 995, stk. 3, følger, at inddragelse både af krav der forelå for underinstansen og af nye borgerlige krav under ankesagen kun kan ske, hvis tiltalen under ankesagen giver mulighed derfor. Har anklagemyndigheden undladt at anke en frifindende dom over for den frifundne, kan der ikke gøres erstatningskrav gældende mod ham, selvom straffesagen ankes for så vidt angår andre tiltalte, jfr. VLT 1948.241.

B. Revisionsanke.

Omfatter anken ikke bevisbedømmelsen, skal ankeinstansen i almindelighed ikke prøve det borgerlige krav, jfr. § 995, stk. 1. Langt de fleste ankesager, der ikke omfatter skyldsspørgsmålet, angår kun strafudmålingen, og en ændring af straffens størrelse kan vanskeligt tænkes at få betydning for erstatningsspørgsmålet. Tilfælde af nedsat erstatning på grund af egen skyld vil i adhæsionsprocessen efter Retsplejelovent antagelig ofte, navnlig i sager, der ikke angår (den ikke-motoriserede) færdsel, blive udskilt efter § 991, stk. 4.

Det borgerlige krav skal dog prøves af den højere instans, hvis kravet udtrykkeligt er inddraget under anken. Inddra-

gelsen af kravet under anken kan ske fra begge sider. Af tiltalte kan kravet inddrages under anken, selvom han ikke fra sin side anker afgørelsen af straffespørgsmålet, og af den erstatningssøgende kan kravet rejses under anken, hvis han ikke har fået (fuldt) medhold, eller erstatningskravet i underinstansen er afvist i medfør af §§ 991, stk. 4, eller 992, stk. 1.⁵

Selv om appelretten ikke under en revisionsanke kan prøve bevisspørgsmålet med henblik på straffesagen, kan sådan prøvelse dog ske med hensyn til betingelserne for erstatningsansvar, og prøvelsen kan ikke begrænses til de betingelser, der er særlige for erstatningsansvaret.⁶ Appelrettens stilling med hensyn til en afgørelse af erstatningsspørgsmålet, der går i en anden retning end underinstansens uankede afgørelse vedrørende strafskylden, er formentlig den samme som under en anke alene af erstatningsafgørelsen i den borgerlige retsplejes former, jfr. herom nedenfor under II.⁷ Skulle bestemmelserne i § 993, 2. og 3. pkt. om forelæggelsen af erstatningskravet for nævningene nogensinde blive benyttet, måtte dog Højesteret formentlig være afskåret fra at anfægte denne del af nævningekendelsen i videre omfang end den del af kendelsen, der vedrører straffespørgsmålet.⁸

Selvom anken ikke omfatter bevisbedømmelsen og underinstansens antagelse om hændelsesforløbet derfor står fast, kan appelretten dog i enkelte tilfælde komme til at træffe

5. Anker anklagemyndigheden en frifindelse for straf, kan tiltalte anke en afvisning af erstatningskravet med påstand om, at han også frifindes for dette.

6. Jfr. *Hurwitz: Strafferetspleje* s. 582 note 19.

7. Anderledes måske *Hurwitz* smstd.

8. Jfr. *Kommenteret Retsplejelov* § 995 note 2 i tilslutning til motiverne.

en afgørelse af strafspørgsmålet, der må bestemme afgørelsen med hensyn til det borgerlige krav. Hvilken betydning får en sådan afgørelse for erstatningsspørgsmålet, hvor parterne ikke har inddraget dette spørgsmål under anken?

En ændret afgørelse vedrørende strafspørgsmålet på grund af en ændret strafferetlig bedømmelse fører imidlertid ikke altid med nødvendighed en ændret erstatningsretlig vurdering med sig. Selvom f. eks. appelretten i modsætning til retten i første instans ikke finder, at det forhold, for hvilket tiltalte er dømt, er strafbart, kan der heraf ikke uden videre drages den slutning, at tiltalte heller ikke er erstatningspligtig. Den omstændighed, at der, når den fældende straffedom omstødes, måske kan sættes et spørgsmålstejn ved rigtigheden af afgørelsen i første instans, er ikke nok til at begrunde en ændring af erstatningsafgørelsen ex officio, anderledes vistnok, hvor urigtigheden måtte være åbenbar.⁹ Foreligger væsentlige processuelle fejl (rettergangsfejl) ved behandlingen af sagen i første instans, vil straffedommen blive ophævet; men er fejlene uden betydning for behandlingen af erstatningskravet – de angår f. eks. domsmændene –, er der ikke nogen nødvendighed for at angribe også denne del af dommen. Kan fejlen derimod have haft betydning for bedømmelsen af erstatningskravet, må også afgørelsen om dette krav ophæves, jfr. grundsætningen i Retsplejelovens § 413, stk. 2. Afviser landsretten straffesagen fra underretten f. eks. på grund af kompetencemangel, behøver der vistnok ikke

9. I den i kapitel 9, III, B, 1, omtalte sag UfR 1967.547 V fastsloges, at en kommune som sådan ikke kunne straffes efter politivedtægten. Denne fortolkning af politivedtægten gav ikke grundlag for en formodning om, at kommunen heller ikke var erstatningsansvarlig, og havde erstatningsspørgsmålet ikke udtrykkelig været inddraget under anke, behøvede denne del af dommen næppe at have været ophævet. Ankegrunden har formentlig været urigtig anvendelse af politivedtægten, jfr. § 963, stk. 1, nr. 1.

tillige ske afvisning af adhæsionssagen. Kompetencemanglen giver ikke i almindelighed grund til at tro, at erstatningsspørgsmålet skulle være urigtig afgjort, og har ingen af parterne anket erstatningsdommen, er der næppe grund til at angribe denne.

Efter formuleringen af § 995, stk. 3, der taler om inddragelse af krav under bevisanker, var det nærliggende modsætningsvis at slutte, at nye borgerlige krav ikke kan indtages i sagen under en strafudmålingsanke. Dette antog da også landsretten i UfR 1935.315 H,¹⁰ som angik samleje med en 14-årig åndssvag pige. Højesteret fandt derimod, at værgens erstatningspåstand efter omstændighederne burde tages til følge. Det er dog muligt, at Højesterets afvigende bedømmelse skyldes, at ankemeddelelsen til landsretten måske ikke udtrykkeligt har udtalt, at anken *ikke* omfattede beviserne for tiltaltes skyld. Selv om ankemeddelelsen ikke indeholder en sådan negativ erklæring, vil landsretten i praksis ikke prøve beviserne for skylden; men Højesteret har i flere senere sager fastslået, at landsretten ikke er afskåret derfra, jfr. § 963, stk. 2.¹¹ Det stemmer overens med ordene i §§ 963, stk. 2, og 995, stk. 3, hvis der i ankemeddelelsen alene er nævnt en påstand om skærpelse af straffen og ikke udtrykkeligt er tilføjet, at anken ikke omfatter beviserne, at antage, at anken også (har kunnet) omfatte bevisbedømmelsen.¹² Det ville dog være ret besynderligt, om denne formalitet vedrørende affattelsen af ankemeddelelser skulle have betydning for adgangen til at fremføre erstatningskrav

10. Af HRT 1934.629 (631), men ikke af referatet i UfR fremgår, at påstanden for landsretten kun angik strafudmålingen.

11. Se f. eks. UfR 1948.767 H samt *Spleth* i J 1947.42 f og *Hurwitz*: Strafferetspleje s. 370 note 40.

12. Noten i UfR til 1935.315 H henviser da også til § 995, stk. 3, sammenholdt med § 963.

under anken, når skyldspørgsmålet ikke har været rejst over for landsretten, og denne faktisk ikke har prøvet beviserne for tiltaltes strafskyld. Det er derfor nok rigtigst at forstå højesteretsdommen således, at ankeinstansen kan tillade, at borgerlige krav fremsættes også under en anke, der ikke angår bevisbedømmelsen, i alt fald når prøvelsen af erstatningskravet ikke er til ulempe for straffesagen og ikke er besværliggjort af, at spørgsmålet først er rejst i 2. instans.

C. Særlig om sager efter Færdselslovens § 67.

1. Færdselslovens § 67 indeholder kun en enkelt særregel om appel, bestemmelsen i § 67, stk. 5, hvorefter parterne i erstatningsspørgsmålet i den ankede sag også er parter under anken vedrørende dette spørgsmål. Iøvrigt gælder Retsplejelovens regler om appel også adhæsionsprocessen efter Færdselsloven for så vidt reglerne efter deres indhold er anvendelige. Et særligt spørgsmål omtalt nedenfor under 3 opstår, dersom straf og erstatning er pådømt hver for sig, en situation der ikke kan forekomme i Retsplejelovens adhæsionsproces.

2. Er straf- og erstatningsspørgsmålene i færdselssagen påkendt samtidigt, gælder i det væsentlige samme regler som fremstillet ovenfor under A og B. Dog er, som allerede nævnt ovenfor under 1, enhver part i erstatningsdelen af sagen, både ansvarsforsikringsselskabet og også ejeren (brugeren), dersom han i medfør af § 67, stk. 3, er indtrådt i sagen i første instans, automatisk også parter under anken for så vidt erstatningsspørgsmålet tages under påkendelse af ankeinstansen, jfr. § 67, stk. 5, som affattet ved lov nr. 223 af 4. juni 1969. Mens ansvarsforsikreren uden videre er part i 1. instans, jfr. § 67, stk. 2, kan ejeren (brugeren), der ikke er tiltalt, vælge ikke at indtræde i sagen i første instans,

jfr. § 67, stk. 3. Er ejeren ikke indtrådt ved kriminalretten, kan han ikke gøre sig til part under anken.

Spørgsmålet om den obligatoriske regres (lovregres) efter Færdselslovens § 66, stk. 6, prøves ex officio både i 1. instans og i ankeinstansen, jfr. § 67, stk. 10. Spørgsmålet om lovregres prøves af appelretten, selv om anken ikke omfatter bevisbedømmelsen, og selvom erstatningsspørgsmålet ikke er medtaget under anken, jfr. UfR 1958.83 H og *Spleth* i UfR 1958B.30 note 29.

3. Er erstatningspåstanden i medfør af Færdselslovens § 67, stk. 1, påkendt særskilt før eller efter strafspørgsmålet, omfatter en anke af afgørelsen om straf ikke erstatningsspørgsmålet, og dommen om erstatning kan i princippet kun ankes i den borgerlige retsplejes former. Det bør dog vistnok antages, at ankes både straffedommen og erstatningsdommen, kan behandlingen af ankerne ved appelretten med parternes samtykke sammenlægges, og således at erstatningsspørgsmålet også for landsretten behandles som en adhæsionssag.

D. Ankebehandlingen.

Adhæsionssagens behandling for appelretten sker i det væsentlige efter de i kapitel 10 beskrevne regler om sagens behandling i 1. instans. Parterne i adhæsionssagen har krav på meddelelse om strafanken. Dette gælder også, selv om anken ikke omfatter bevisbedømmelsen og således ikke behøver medføre en prøvelse af erstatningspåstanden, idet en sådan prøvelse ikke er udelukket, hvis parterne ønsker det.

I ankeinstansen kan parterne frit fremføre nye anbringender og beviser vedrørende erstatningskravet. Adgangen til at fremsætte nye borgerlige krav er omtalt ovenfor under A.

Bestemmelserne i § 991, stk. 4, og § 992, stk. 1, om nægtelse af at påkende det borgerlige krav under straffesagen

gælder også under anken. Appelretten kan afvise kravet, selvom kriminalretten har påkendt det, og kan også vælge at påkende krav, der er blevet afvist af kriminalretten.

II. Anke alene af afgørelsen vedrørende det borgerlige krav.

A. Ankebeføjelse.

Efter Retsplejelovens § 996 kan såvel tiltalte som forurettede anke et ved dommen påkendt borgerligt krav. Også den, der mener sig berettiget ifølge et borgerligt krav, som ifølge dommen i første instans tilkommer en anden, kan formentlig anke afgørelsen vedrørende det borgerlige krav.

Færdselslovens § 67, stk. 6, giver ankeadgang til enhver, der har været part i sagen for så vidt angår erstatningsspørgsmålet. Adgangen til at indtræde som part i første instans er videre under den færdselsretlige adhæsiionsproces end efter Retsplejeloven, og appeladgangen er tilsvarende videre. Er imidlertid køretøjets ejer (bruger) ikke indtrådt under politisagen, kan han ej heller anke dommen om erstatningsspørgsmålet.¹³ Ansvarsforsikringsselskabet er altid part i 1. instans, jfr. § 67, stk. 2, og har derfor også ankebeføjelse selv i tilfælde hvor det ikke har givet møde i underretten.

Krav om konfiskation behandles i strafferetsplejens form, jfr. Retsplejelovens § 684, stk. 1, nr. 4.¹⁴ I almindelighed tages der stilling til konfiskationskravet under en

13. Jfr. UfR 1929.145 V og den i UfR 1927.398 (400) nævnte Østre Landsrets dom, der begge afviser anke fra skadevolderens forsikringsselskab, idet selskabet nok var mødt for underretten, men ikke efter de dagældende regler var indtrådt som part. Efter ændringen af Færdselslovens § 67 ved lov nr. 223 af 4. juni 1969 er selskabet altid part.

14. Jfr. nærmere *Kommenteret Retsplejelov* § 684 note 6 og dertil Erik Mikkelsen i J 1965.496 f.

straffesag, hvorunder tiltalte tillige påstås idømt straf. Også hvor konfiskationen i medfør af Straffelovens § 76 eller § 77 a sker hos en anden end den, der har begået den straffbare handling, behandles spørgsmålet i strafferetsplejens former. Vedkommende trediemand må i almindelighed indstævnes under straffesagen¹⁵ og kan anke afgørelsen. Anken bør vel ske i strafferetsplejens former. Konfiskation er jo ikke et borgerligt krav og adhæsiionsreglerne, derunder § 996, derfor ikke anvendelige. I UfR 1930.734 V og 1938.639 Ø er dog antaget, at trediemands anke i civil form ikke burde

15. Jfr. VLT 1943.258, *Hurwitz*: Strafferetspleje s. 202 f, *Jørgen Smith* i UfR 1953B.110 og Norsk Rettstidende 1916.695 med en stærk dissens, der byggede på en fortolkning af en speciel konfiskationshjemmel. I UfR 1966.50 H var der under en straffesag mod to personer, der havde fremstillet og solgt efterligninger af kendte kunstneres malerier, nedlagt påstand om konfiskation af billeder, som var erhvervet af købere i god tro. Konfiskation nægtedes, og der tillagdes to advokater, der havde givet møde for køberne, salær efter reglerne om privat antagne forvarere i straffesager. Efter Presselov nr. 147 af 13. april 1938 § 11, stk. 1, kan redaktører uden at være indstævnet i sager mod forfatteren, dømmes til i bladet at optage en dom over forfatteren til en artikel.

Særlige regler gælder efter Toldlovens § 190 a om fyldestgørelse i befordringsmidler, der har været benyttet til smugleri. Mellemværendet mellem toldvæsenet og den ikke tiltalte ejer af vognen eller skibet finder sin afgørelse under en fogedsag, jfr. herved UfR 1960.364 H, hvoraf fremgår, at en sælger under ejendomsforbehold ikke havde haft adgang til at varetage sine interesser under bevisførelsen i straffesagen. I straffesagen afgøres imidlertid ikke, om befordringsmidlet hæfter for det inddragne beløb, jfr. herved UfR 1969.353 H, der fastslår, at en tilbageholdelse af en kutter efter Toldlovens § 190 a under en smuglerisag mod dens fører var lovligt iværksat i forhold til kutterens virkelige ejer, selv om ejeren ikke havde været indstævnet. Ejeren kan imidlertid under en efterfølgende fogedsag påberåbe sig sin uskyld.

afvises. Dette standpunkt har formentlig også gode grunde for sig.¹⁶

Kan konfiskation – som det er hovedreglen – kun ske, hvis tiltalte ejer den ting, der er tale om at inddrage, kan trediemand, som påstår at være ejer af tingen, gøre sin ret gældende under straffesagen. Han må kunne forsvare sine interesser under straffesagen på lignende måde som under en fogedforretning, hvor den, der hævder at være ejer af en ting, hvori udlæg søges gjort for en andens skyld, kan indtræde. Han kan formentlig intervenere både i første og højere instans.¹⁷ Trediemand kan imidlertid også holde sig borte fra sagen og anlægge borgerlig sag mod det offentlige med påstand om anerkendelse af hans ret eller, hvis han sidder inde med tingen, nægte at udlevere den. Straffedommen har ikke retsvirkning over for ham, hvis han ikke har været inddraget i sagen.

Trediemand, der under en straffesag mod tiltalte påstår at have en ejendomsret, som er til hinder for konfiskationen, er ikke den ved forbrydelsen forurettede og kan derfor ikke nedlægge nogen påstand overfor tiltalte efter § 991.¹⁸ Tredie-

16. Jfr. *Hurwitz*: Strafferetspleje, 2. udgave, s. 846 med note 31.

17. Jfr. UfR 1938.639 Ø.

18. Jfr. fra retspraksis UfR 1930.734 V om en afbetalingssælgers ret til et i henhold til Radiospredningsloven konfiskeret radioapparat. Konfiskationen ansås berettiget også over for afbetalingssælgeren. UfR 1938.639 Ø: Under straffesag for overtrædelse af valutaloggivningen mødte tiltaltes broder og ankede i medfør af § 996 dommen, hvorved der var sket konfiskation af et beløb i fremmed valuta. Appellanten hævdede, at beløbet tilhørte ham, og at han intet havde kendt til tiltaltes transaktioner. Konfiskationen fandtes hjemlet ved lov nr. 337 af 18. december 1935 § 12, stk. 2, om konfiskation af udbytte, der vindes ved handlinger, som er i strid med bestemmelser i loven. UfR 1940.983 H: En sælger fik medhold i, at konfiskation af et af ham med ejendomsforbehold solgt farvespil, der var benyttet til ulov-

mands ejendomsret eller udleveringskrav er ikke opstået ved forbrydelsen. Trediemand kan derfor ikke under straffesagen opnå en dom, der fastslår hans ret med bindende virkning i forhold til tiltalte. Hans »borgerlige krav«, hans ret til tingen, påkendes kun i forhold til konfiskationen. Da denne pådømmes helt efter straffeprocessuelle grundsætninger, kan retten kun give dom til konfiskation, hvis lovens betingelser herfor er opfyldt, herunder i normale tilfælde, at tiltalte er ejer af konfiskandum. Dette for konfiskationen præjudicielle spørgsmål er altså ikke som et egentlig borgerligt krav undergivet parternes dispositioner, men må behandles efter strafferetsplejens regler. Det er dog som ovenfor nævnt godkendt af retspraksis, at trediemand kan anke konfiskationsdommen i den borgerlige retsplejes former efter analogien af Retsplejelovens § 996. Indehaveren af en begrænset tinglig rettighed har formentlig også denne beføjelse, dersom rettigheden påstås at gøre konfiskationen helt eller delvis uberegtiget, jfr. Straffelovens § 76, stk. 3.

B. Den ankede afgørelse.

Anke vedrørende et borgerligt krav efter § 996 kan kun ske, dersom kravet er påkendt ved dommen. Rettens nægtelse i medfør af § 991, stk. 4, eller § 992, stk. 1, af at tage et fremsat krav under påkendelse, kan ikke selvstændigt ankes – efter § 995, stk. 4, heller ikke kæres.

Anke forudsætter, at der foreligger en afgørelse, d.v.s. en bindende bestemmelse om et stridsspørgsmål. Anke forudsætter derimod ikke, at afgørelsen er optaget i dommens konklusion. Nægtelse af regres efter Færdselslovens § 66 stk. 6,

ligt spil, ikke kunne ske. Det vil ses, at de nævnte domme hovedsagelig bygger på strafferetlige og ikke civilretlige betragtninger.

nævnes sædvanligvis ikke i konklusionen, men kan dog appelleres af forsikringsselskabet. Efter Færdselslovens § 67, stk. 2, er selskabet altid part i sagen. Særskilt anke af afgørelsen om lovregres må ske i civilretsplejens form, jfr. § 996 og nedenfor under C.¹⁹

Begrundelsen i UfR 1959.357 V går i nogen grad imod antagelsen af, at enhver afgørelse kan ankes. I sagen var i præmisserne i en politisagsdom om et motoruheld optaget en bemærkning om skyldfordelingen, nemlig at ansvaret for sammenstødet i lige grad fandtes at påhvile hver af parterne. Erstatningskravene kunne først senere gøres op. Den ene part appellerede og påstod hele skylden lagt på indstævnte. Denne påstod stadfæstelse. Anken blev afvist, da udtalelser i præmisserne om erstatningsansvarets fordeling kun fandtes at kunne ankes i forbindelse med et pådømt konkret krav, jfr. Retsplejelovens § 394, stk. 2.²⁰ *Spleth* anser dommen for rigtig, fordi en afgørelse om skyld kun har retskraft for

19. Jfr. UfR 1934.1112 Ø og UfR 1935.857 Ø. HRT 1937.558 behandler regresspørgsmålet sammen med erstatningsafgørelsen, medens straffekravet samtidig blev påkendt under anke i straffetsplejens former. (De to sager blev altså ikke slået sammen). UfR 1933.830 Ø har dog pålagt det offentlige at bære sagens omkostninger for landsretten i et tilfælde, hvor tiltalte ankede såvel en bøde på 200 kr. som bestemmelse om regres for ca. 10.000 kr., uanset bøden opretholdtes, mens regressen ved ankomsten bortfaldt. Regresspørgsmålet var efter tiltaltes økonomiske forhold af væsentlig betydning for ham. Sml. noten til dommen. Afgørelsen, der ikke stemmer overens med ordene i § 1008, stk. 3, er næppe blevet fulgt i senere sager, sml. *Kommenteret Retsplejelov* § 1008, note 6, B, 3.
20. Dommen er kritiseret i *Hurwitz og Gomard*: Tvistemål s. 328 med note 9, men derimod *Spleth* i J 1966.142. – I UfR 1934.373 Ø var det uklart, om der forelå en afgørelse alene om erstatningsansvaret og om beløbets fastsættelse i det hele var udskudt.

det samtidig afgjorte krav. Denne sætning gælder imidlertid ikke afgørelser, der f. eks. som en almindelig udtalelse om skyldfordelingen har karakter af en anerkendelsesdom. Afvisningen af anken kunne snarere forsvares med, at afgørelsen af skyldfordelingen i virkeligheden var en »mellemafgørelse«, at en sådan afgørelse i en borgerlig sag ikke selvstændigt ville kunne appelleres, jfr. §§ 295 og 396,²¹ og at samme hensyn til at opnå en vurdering af sagen i sin helhed i ankeinstansen gør sig gældende i adhæsionsprocessen. En utrykt dom fra Vestre Landsret i marts 1966, der er omtalt af Frandsen: Håndbog i Færdselslovgivningen s. 237 har i modsætning til dommen i UfR 1959.357 antaget, at landsretten kunne ændre politiretsdommens bestemmelse om skyldfordelingen med henblik på erstatningsspørgsmålet. Det ville ofte være uhensigtsmæssigt, om skyldspørgsmålet ikke særskilt kunne indbringes for højere ret. Opnås en afgørelse fra landsretten om skyldfordelingen, vil erstatningens størrelse som oftes kunne fastsættes ved forlig. I de fleste tilfælde kan man i praksis sætte sig udover de formelle vanskeligheder ved at finde et eller andet mindre krav, som kan gøres op straks, og lade det danne grundlag for dommen. Erstatningssøgende kan måske også, hvis han vil give afkald på muligheden for at få erstatningsbeløbets størrelse afgjort under adhæsionssagen, under denne sag udforme sin påstand som et krav om anerkendelsesdom, således at han alene påstår tiltalte dømt til at anerkende, at han har skylden (eller en vis del af skylden) for skaden. Giver anerkendelsesdom, foreligger der en endelig afgørelse, som kan ankes. Gode grunde taler imidlertid for, at anke af en skyldfordeling bør kunne ske, selv om den skadelidte har forbeholdt sig at få

21. Jfr. således UfR 1956.695 H, hvor landsretten i en borgerlig sag havde fastslået erstatningspligten og udskudt spørgsmålet om erstatningens størrelse.

en senere erstatningspåstand prøvet under genoptagelse af sagen, og bestemmelserne i §§ 295 og 396 om mellemafgørelser i den borgerlige retspleje er jo ikke direkte anvendelige i adhæsionsprocessen. Uønskelige analogier behøver man ikke plage sig med.

C. Ankens form og betingelser.

Anke alene af afgørelsen om det borgerlige krav sker efter Retsplejelovens § 996 i den borgerlige retsplejes form. Dette gælder også anke af regressen efter Færdselslovens § 66, stk. 6. Har trediemand iværksat en borgerlig anke, bør denne dog i almindelighed ikke afvises, jfr. s. 208 f.

Appellanten må udfærdige en almindelig civil ankestævning, der opfylder kravene til en sådan stævning i § 437, jfr. § 338. Forhandlingsmaksimen gælder fuldt ud,²² og retten har ingen særlig vejledningspligt. Parterne må i almindelighed antages at møde ved advokat lige som i andre borgerlige appelsager. Retten er i anker efter § 996 i samme omfang som i civile retssager bundet af parternes påstande, og ankesagen må i det hele behandles efter reglerne om den borgerlige retspleje. Også reglerne om udeblivelse i § 400 og § 401, jfr. §§ 438, stk. 1 og 440, stk. 4 finder anvendelse i tilfælde af, at parterne ikke giver møde under appelsagen. Den erstatningssøgendes bevisførelse og procedure under ankesagen er ikke underkastet de begrænsninger, som gjaldt under adhæsionsprocessen i første instans, jfr. kapitel 10, III, D, 3.

Samme spørgsmål kan naturligvis ikke både undergives ankebehandling i strafferetsplejens (adhæsionsprocessens) og

22. Dette kan ikke fastholdes fuldtud for »konfiskationsanker«, der admitteres efter en analogi af § 996, jfr. ovenfor under II, A.

i den borgerlige retsplejes form. Ankes straffedommen, og holdes afgørelsen af det borgerlige krav ikke uden for anken efter de ovenfor under I behandlede regler, kan anke i den borgerlige retsplejes form ikke finde sted. Omfatter strafanken bevisbedømmelsen, kan prøvelse af det borgerlige krav under anke i den borgerlige retsplejes former kun ske, hvis både tiltalte og forurettede er enige om ikke at ønske påkendelse af dette krav under straffesagen, jfr. § 995, stk. 3. I andre tilfælde er det normalt den ankende, der har afgørelsen af, om prøvelse af erstatningskravet skal ske under strafanken, jfr. §§ 995, stk. 1, og 996. Vil tiltalte anke i forbindelse med straffesagen, og vil den forurettede anke i civilprocessens former, må de to anker slås sammen og behandles under straffesagen. Reglen i § 992 om samme udfald vedrørende straf og erstatning kan næppe strækkes så vidt, at appelretten altid skulle have pligt til ex officio at prøve, om en ændring af afgørelsen for strafpåstandens vedkommende også fører til en anden afgørelse med hensyn til det borgerlige krav, dersom erstatningsspørgsmålet ikke af parterne er inddraget under strafanken, jfr. nærmere ovenfor under I, B.

Ved anke af erstatningsspørgsmålet i den borgerlige retsplejes former efter § 996 skal også de nærmere regler i den borgerlige retspleje om iværksættelse af anken følges. Det er således de civile ankefrister, som skal anvendes.²³ Efter § 962 kan en udeblivelsesdom i en politisag og domme om bøder der ikke overstiger 60 kr., advarsler og bødevedtagelse kun ankes med Justitsministerens tilladelse. Anke af det borgerlige krav efter § 996 er derimod fri i 2. instans.

Om afkald på anke af afgørelsen om det borgerlige krav gælder samme regler som i borgerlige sager. Afkaldet er kun bindende, hvis det er afgivet til modparten, men ikke

23. Jfr. UfR 1924.103 V.

til retten eller anklagemyndigheden. Har anklagemyndigheden i medfør af § 991 varetaget den forurettedes tarv under sagen, kan den dog formentlig også på den forurettedes vegne modtage afkaldet. Anklagemyndigheden kan derimod ikke uden særlig bemyndigelse give afkald på den forurettedes ankebeføjelse efter § 996. Dommerens vejledning med hensyn til ankeadgang omfatter som regel kun straf-anke,²⁴ og en erklæring fra tiltalte om, at han »modtager dommen«, kan i almindelighed ikke forstås som omfattende også afkald på adgangen til anke af afgørelsen om det borgerlige krav.

Ankeafkaldet kan på samme måde som ankeafkald i en borgerlig sag anfægtes ud fra almindelige aftaleretlige regler og grundsætninger, således også hvor forudsætningerne for afkaldet er svigtet.²⁵ I UfR 1937.1119 Ø var A og B ved politirettens dom begge fundet skyldige i færdselsforseelser, og skaden ved deres sammenstød skulle deles lige mellem dem. C, der var ejer af den af B førte vogn, fik følgelig hos A tilkendt erstatning for halvdelen af skaden på vognen. C hævede beløbet hos A's forsikringsselskab og afgav kvittering om, at han havde modtaget pengene til fuld afgørelse af alle krav i anledning af underrettens dom. Afgørelsen blev imidlertid anket for strafspørgsmålets vedkommende af B og ved landsretten blev B frifundet, da han fandtes uden skyld i uheldet. Da C nu var afskåret fra hos B at forlange den anden del af erstatningen, antoges han at have bevaret sin adgang til at appellere erstatningsafgørelsen i medfør af § 996.

24. Sml. herved Retsplejelovens § 219, stk. 4, og *Kommenteret Retsplejelov* § 942 note 1, b og § 948 note 3.

25. Jfr. *Hurwitz og Gomard: Tvistemål* s. 331.

D. Nye krav.

Den, der påstår sig berettiget med hensyn til en ting eller et krav, som er blevet inddraget under sagen og afgørelsen i første instans, kan som nævnt under II A iværksætte anke, selv om han ikke i kriminalretten havde nedlagt nogen påstand. Adgangen til at inddrage nye krav under en anke efter § 996 må iøvrigt bedømmes efter samme regler som ellers under anke i borgerlige sager.

Konnekse modkrav kan frit fremsættes under anken.²⁶ I UfR 1959.521 V var der efter et sammenstød i trafikken rejst tiltale mod begge parter, A og B. A's krav blev pådømt ved dommen i politisagen, mens B's krav blev udskudt til senere påkendelse, da det endnu ikke kunne opgøres. A ankede i den borgerlige retsplejes former, og under ankesagen tillod landsretten – med A's samtykke – i medfør af Retsplejelovens § 438, stk. 2, jfr. § 407, B at fremsætte sit krav, som nu var opgjort. I UfR 1958.160 Ø havde domfældte anket dommens afgørelse med hensyn til erstatning for tabt arbejdsfortjeneste. Landsretten udtalte, der ikke var hjemmel til at give skadelidte adgang til under ankebehandlingen at fremsætte krav om erstatning for svie og smerte m.v. Afgørelsen er formentlig urigtig.²⁷ Som af Vestre Landsret antaget i UfR 1959.521 må reglen i § 407, jfr. § 438, stk. 2, om inddragelse af ikke påkendte dele af sagen finde – direkte eller analogisk – anvendelse på en anke af erstatningsafgørelsen i den borgerlige retsplejes former, og i alt fald hvis ikke selve opgørelsen af kravet giver anledning til

26. Jfr. nærmere *Hurwitz og Gomard: Tvistemål* s. 332 og *Kommenteret Retsplejelov* § 407 note 3.

27. Afgørelsen udtaler endvidere, at afgørelsen om den opgjorte del af erstatningen må anses som en delafgørelse efter Retsplejelovens § 294, jfr. herved *Hurwitz og Gomard: Tvistemål* s. 302.

særlige undersøgelser, bør formentlig det nye krav, som ikke kunne opgøres under sagens behandling i første instans, admitteres.

E. Formelle fejl.

Har behandlingen af sagen i første instans været behæftet med formelle mangler, kan appelretten ophæve afgørelsen vedrørende erstatningsspørgsmålet. Ved afgørelsen af, om en mangel ved sagens behandling i underinstansen bør medføre ophævelse af afgørelsen, har parternes stilling under anken en vis betydning. Ønsker begge parter sagen fremmet, kan retten se bort fra selv ret væsentlige processuelle fejl. Mangler, som er uden reel betydning for vedkommende part, kan retten se bort fra, selv om de påberåbes, jfr. grundsatningen i Retsplejelovens § 413, stk. 2, jfr. § 438, stk. 2. Gør tiltalte med føje gældende, at kriminalretten ikke har haft hjemmel til at påkende erstatningsspørgsmålet, må dommen herom sædvanligvis ophæves, jfr. UfR 1938.652 Ø, hvor en erstatning var tilkendt, efter strafspørgsmålet var afgjort ved en advarsel,²⁸ og UfR 1957.848 V, hvor en frifindelse for erstatningskravet efter begge parters påstand blev ophævet af landsretten, fordi denne frifindelse ikke nødvendigvis fulgte af frifindelsen for straf.²⁹

Ønsker parterne sagen pådømt af landsretten i realiteten, vil dette efter omstændighederne kunne ske, selv om underretten burde have afvist erstatningskravet, jfr. UfR 1938.1107 Ø og 1968.137 V. Landsretten kan med parternes samtykke behandle anken som en borgerlig appelsag, selv om kravet er under værdigrænsen i § 225. Underretten har jo faktisk behandlet sagen. Anke videre til Højesteret kræver formentlig tredieinstansbevilling uanset kravets størrelse.

28. Jfr. nærmere om dette spørgsmål ovenfor i kapitel 11, III, A.

29. Jfr. nærmere ovenfor i kapitel 11, IV, A.

I en særskilt civil anke efter § 996 kan appelretten påkende erstatningsspørgsmålet i realiteten, selv om afgørelsen om erstatningsspørgsmålet kommer til at gå i en anden retning end underinstansens uankede dom vedrørende strafspørgsmålet, jfr. UfR 1959.359 V og Vestre Landsrets dom i 1966.558 H.³⁰ I UfR 1966.558 H var tiltalte ved underretten frifundet både for påstanden om straf og erstatning. Skadelidte ankede erstatningsspørgsmålet efter § 996 og opnåede dom for sit krav ved landsretten. I UfR 1959.359 V var omvendt tiltalte idømt både straf og erstatningspligt, men opnåede ved landsretten under en borgerlig anke fritagelse også for erstatningsansvaret. I disse to sager må vistnok antages, at også strafspørgsmålet ville være blevet afgjort anderledes af landsretten end i første instans, dersom anken havde omfattet også afgørelsen om straf, og at erstatningsspørgsmålet derfor kunne have været afgjort med samme resultat i realiteten også under en fuldstændig anke i strafferetsplejens former. I sagen i UfR 1956.131 V, omtalt ovenfor i kapitel 11, IV, A, 1, hvor tiltalte i underretten var frifundet både for straf og erstatning og skadelidte ankede efter § 996, burde formentlig straf- og erstatningsspørgsmålet have været afgjort i hver sin retning. Landsretten fastslog, at underretten efter reglen i § 992, stk. 1, ikke burde have påkendt erstatningskravet og ophævede afgørelsen om erstatningspåstanden. Appelretten har, hvor straffeafgørelsen ikke er anket, ingen adgang til at prøve denne

30. UfR 1966.558 H er omtalt af *Hans Schaumburg* i UfR 1967B. 303. I et tilfælde, hvor en for underslæb dømt person blev frifundet i en selvstændigt anlagt civil erstatningssag, blev anke af straffedommen efter ankefristens udløb admitteret, jfr. UfR 1961.51 H. Det samme måtte ske, hvis frifindelse blev resultatet af en civil anke af erstatningsafgørelsen i en adhæsionsproces.

afgørelses rigtighed, og appelretten vil formentlig også ofte savne et fuldt tilstrækkeligt grundlag for dog at danne sig en sikker mening om afgørelsens holdbarhed. Det bør derfor nok foretrækkes at fremme erstatningskravet i realiteten uden hensyn til, om dette krav oprindelig – hvis strafspørgsmålet var blevet rigtigt afgjort – burde være afvist af hensyn til reglen i § 992, stk. 1, om afgørelse i samme retning af straf og erstatning.

III. Kære.

Kære over for rettens beslutninger vedrørende borgerlige krav kan ifølge Retsplejelovens § 995, stk. 4, ikke finde sted. Har retten af den ene eller anden grund nægtet at tage det borgerlige krav under påkendelse, kan denne afgørelse altså ikke selvstændigt indbringes for højere ret.³¹ Ankes straffedommen, har den forurettede derimod ofte mulighed for påny at fremsætte sit krav over for appelretten, jfr. § 995 og ovenfor under I. I Færdselslovens § 67, stk. 9, er udtrykkelig sagt, at § 995, stk. 4, ikke finder anvendelse i adhæsionssager efter Færdselsloven.

Det har ikke stor praktisk betydning, at tiltalte, hvis kriminalretten forud for domsafsigelsen³² har truffet beslutning om ikke at henskyde erstatningsspørgsmålet til civilt søgsmål, heller ikke kan påkære denne beslutning. Tiltalte kan

31. Jfr. *Kommenteret Retsplejelov* § 995 note 9 og UfR 1926.197 Ø, hvor statsadvokaten kærede dommerens nægtelse af at behandle de borgerlige krav i en sag om falsk, idet statsadvokaten anførte, at afgørelsen hindrede anklagemyndigheden i at være forurettede behjælpelig som krævet i § 991, stk. 2. Kæren afvist. I samme retning UfR 1955.1054 V og UfR 1957.197 Ø, der begge afviste forurettedes kære i lignende tilfælde.

32. Træffes afgørelsen først ved domsafsigelsen, er kære udelukket efter § 968, stk. 1.

altid anke dommen om erstatningsspørgsmål. Reglen i § 962 om begrænsning af ankeadgangen i politisager omfatter ikke anke efter § 996. Hvis imidlertid rettens beslutning om at påkende erstatningskravet under sagen vil nødvendiggøre en udsættelse af afgørelsen om straf, kan tiltalte kære udsættelsen efter § 968, stk. 2, og stillingtagen til udsættelsen nødvendiggør stillingtagen til beslutningen om at påkende kravet.

Reglen i § 995, stk. 4, om udelukkelse af kære omfatter kun kære angående selve det borgerlige krav, nemlig beslutning om at afvise eller påkende kravet. Kære af beslutninger eller kendelser om behandling af det borgerlige krav afskærer § 995, stk. 4, derimod ikke. Om sådan kære gælder almindelige regler om kære, vistnok straffeprocessens regler. I UfR 1956.115 V havde kriminalretten i en færdselssag afslået at efterkomme et forsikringsselskabs begæring om vidneførsel, da denne ikke fandtes at kunne bidrage til sagens oplysning. Vestre Landsret afviste et kæremål under henvisning til § 968, stk. 2. Landsretten har altså antaget, at kæremålet skal behandles efter strafferetsplejens regler. Rigtigt er vel, at spærrereglen i § 968, stk. 2, omfatter spørgsmål, der både har betydning for straffen og for andre afgørelser i straffedommen. Anderledes hvor spørgsmålet alene har betydning for det borgerlige krav. Er således erstatningsspørgsmålet i en færdselssag udskudt, kan der næppe påvises nogen grund til under den senere behandling af erstatningsspørgsmålet at afskære kære under henvisning til § 968, stk. 2. Den domsforhandling, bestemmelsen taler om, må være forbi, når strafspørgsmålet er optaget til dom, anderledes dog VLT 1933.109, omtalt ovenfor s. 165. Betydningen af, om kæren betragtes som kriminel eller civil iøvrigt – bortset fra spærrereglen i § 968, stk. 2 – er ikke stor. I underretten kan kære altid ske mundtligt til retsbogen

uden kæreskrift, således at kæren ikke altid nødvendiggør advokatbistand.

IV. Genoptagelse.

A. I forbindelse med straffesagen.

En følge af princippet om sammenhængen mellem afgørelsen i den kriminelle sag og i adhæsionsprocessen er, at genoptages en straffesag, må også det borgerlige krav behandles påny, medmindre parterne i den borgerlige tvist udtrykkeligt giver afkald herpå, jfr. analogien af § 995, stk. 3, om bevisanke. Genoptages en straffesag på anklagemyndighedens begæring efter § 976, kan der også fremsættes nye borgerlige krav under sagen.³³

Er der derimod tale om genoptagelse alene efter domfældtes begæring, gælder reglen i § 984, hvorefter den nye dom ikke i noget punkt må afvige fra den tidligere dom til skade for domfældte. Det er herefter udelukket at fremsætte nye borgerlige krav mod domfældte under den nye sag, og afgørelsen om de allerede påkendte kan ikke ændres til domfældtes skade. Er domfældte under den første sag blevet frifundet for erstatningspåstanden, hvilket i almindelighed kun kan forekomme under en færdselsretlig adhæsionsproces,³⁴ eller er kravet under den første sag afvist i medfør af § 991, stk. 4, eller § 992, stk. 1, kan den forurettede ikke fordre kravet behandlet påny. Er erstatningspåstanden kun delvis taget til følge, kan erstatningen ikke nu forhøjes.³⁵

Den omstændighed, at tiltalte frivilligt betaler og den forurettede modtager den idømte erstatning, kan i hvert fald

33. Jfr. *Hurwitz: Strafferetspleje* s. 419.

34. Jfr. ovenfor i kapitel 11, IV.

35. Jfr. Udkast 1899, motiverne sp. 205 og *Kommenteret Retsplejelov* § 984 note 1.

ikke uden videre opfattes som et afkald på fornyet prøvelse af erstatningsspørgsmålet under strafanke, jfr. ovenfor under I, A, og også under en genoptagelse må der formentlig kunne ske en vis fornyet prøvelse. Genoptagelse sker ofte på grundlag af omstændigheder, som var ukendte for domfældte, da han betalte den idømte erstatning. At domfældte betaler, hvad han ved endelig dom er dømt til at betale, har i mange tilfælde ikke videregående virkning end et ankeafkald uden betaling. Opfyldelsen af dommen udelukker ham ikke fra at kræve det betalte tilbage, hvis det autoritativt under anke eller genoptagelse fastslås, at dommen var urigtig, og beløbet derfor i virkeligheden ikke skyldtes. Betalingen bør hverken ændre bevisbyrdefordelingen eller den processuelle stilling. Forurettede har oprindelig selv valgt at rejse sit krav under straffesagen og må finde sig i, at spørgsmålet afgøres samme sted, selv om betaling er sket. Kapitel 89 indeholder ikke udtrykkelig hjemmel til at påkende et krav om tilbagebetaling af erstatning fra den forurettede – denne specielle situation er uomtalt –; men der er heller ikke hjemmel til at undtage erstatningsspørgsmålet fra rettens afgørelse, fordi betaling i mellemtiden er sket.³⁶ Hensynet til de tvivlsspørgsmål, som i særlige tilfælde kan opstå, er tilstrækkelig varetaget ved, at retten kan benytte sin beføjelse efter § 991, stk. 4, til at afvise kravet. *Hurwitz: Strafferetspleje* s. 419 antager dog, at tiltalte vistnok må henvises til at søge det betalte tilbage ved civil søgsmål.

36. Sml. anordning nr. 273 af 4. oktober 1935 § 3, stk. 2, der i et specielt tilfælde af genoptagelse af skifte bestemmer, at skifteretten ved eksigibel dom kan pålægge arvinger m. fl. at tilbagebetale udloddet arv.

B. Genoptagelse af adhæsionsprocessen.

1. Er tiltalte under en politisag efter Retsplejelovens § 934 blevet dømt som udeblevet, kan sagen genoptages efter § 987, stk. 1, dersom han har haft lovligt forfald (eller stævningen omend lovligt forkyndt, ikke er kommet til hans kundskab). I så fald må formentlig også erstatningsspørgsmålet tages op igen. Der er derfor næppe nogen trang til i adhæsionsprocessen at anvende § 373 om genoptagelse af borgerlige sager efter utilregnelig udeblivelse. Har domfældte under genoptagelsen ingen indvending mod afgørelsen af strafspørgsmålet, kan dette, hvis erstatningskravet er omfattet af Færdselslovens §§ 65 og 67, i almindelighed hurtigt ordnes ved en bødevedtagelse, hvorefter erstatningsspørgsmålet kan behandles.

Har domfældte ingen undskyldning for sin udeblivelse fra adhæsionssagen, ville han, hvis reglerne om borgerlige sager følges, dog kunne få genoptagelse efter § 375 inden én uge efter dommens afsigelse, jfr. herved § 219, stk. 3, mod deponering af sagsomkostninger. Denne sidste betingelse ville i adhæsionssager sjælden spille nogen rolle, da der i almindelighed ikke pålægges omkostninger vedrørende det borgerlige krav. I alt fald i sager efter Færdselslovens § 67 er der næppe vægtige grunde, som taler imod at anvende § 375 på adhæsionssagen. Er erstatningsspørgsmålet blevet pådømt særskilt, ville der næppe være noget til hinder for i det hele at anvende de i § 373 og § 375 fastsatte betingelser for genoptagelse. Retten er dog efter hele adhæsionsprocessens uformelle karakter næppe afskåret fra at antage en mundtlig begæring, mens § 373 stiller krav om en skriftlig begrundet begæring.

2. Efter ankefristens udløb kan Justitsministeriet i indtil et år give tilladelse til civil anke efter § 996 af den borger-

lige afgørelse, jfr. §§ 397 og 436, og under de strenge betingelser i § 423, stk. 2, kan Højesteret tillade ekstraordinær anke af erstatningsafgørelsen i den borgerlige rets former. Er straf- og erstatningskravet afgjort af Højesteret ved samme dom, giver § 423, stk. 1, vel ikke direkte hjemmel til at genoptage erstatningssagen alene. Skulle tilfældet opstå, måtte man enten genoptage straffesagen eller mere praktisk behandle erstatningsspørgsmålet alene efter en analogi af § 423, stk. 1. Situationer af denne art vil imidlertid næppe nogensinde forekomme, og spørgsmålet skal derfor ikke følges nærmere.

KAPITEL 13

Akcessorier og fuldbyrdelse

1. Retsafgifter.

Under den ældre procesordning ansås afgiftsfrihed som et af de vigtigste privilegier for forurettede i adhæsionsprocessen.¹ Også efter gældende ret er forurettede i almindelighed fri for at svare afgifter. Kapitel 1 i Lov om Retsafgifter nr. 206 af 21. maj 1969 handler kun om »borgerlige domssager« og kan ikke anvendes på adhæsionsprocessen, der altså er afgiftsfri.² For anke i den borgerlige retsplejes former efter Retsplejeloens § 996 svares afgift som ved anke i en sag, der fra begyndelsen har været en civil sag, jfr. Retsafgiftslovens § 50. Det borgerlige krav kan derimod inddrages under strafanke uden afgift. Der skal også svares afgift ved kære, der ikke iværksættes af sigtede, jfr. Retsafgiftslovens § 54, smh. m. § 55, nr. 3.

Fogedforretninger vedrørende borgerlige krav fastsat under en offentlig straffesag er afgiftsfri, jfr. Retsplejeloens § 20, nr. 5. Bliver erstatningen først endelig fastsat under anke i den borgerlige retsplejes former, er en udlægsforret-

1. Jfr. Ørsted i Nyt juridisk Arkiv, XXII s. 178, der også nævner, at der skal tilstilles forurettede en udskrift af dommen gratis og på ustemplet papir, og at denne udskrift er tilstrækkelig til at begære eksekution. Også eksekutionen var gratis for forurettede (men ikke for domfældte).

2. Jfr. FT 1968-69, tillæg A, sp. 376.

ning derimod ikke afgiftsfri. Udskrift af dom eller retsforlig til brug for en afgiftsfri fogedforretning gives uden afgift, jfr. § 49, stk. 1, nr. 5.

Afgiftsreglerne er de samme i adhæsionssager efter Retsplejelovent og efter Færdselsloven.

For den færdselsretlige adhæsionsproces indeholdt Færdselslovens § 67 tidligere den særregel, at retsafgift kan pålægges, som om sagen havde været behandlet i den borgerlige retsplejes former, således at retten i disse tilfælde fastsatte sagsgenstandens værdi. Denne adgang benyttedes aldrig af underretten, men har undertiden været anvendt i appelinstansen.³ Motoransvarsbetænkningen, nr. 179 af 1958, s. 58, foreslog særreglen ophævet. Retsafgiftsbetænkningen, nr. 377 af 1965, s. 32, tilsluttede sig denne tanke, men ønskede dog at bevare muligheden for at pålægge retsafgift, hvis erstatningskravet ikke påkendes samtidig med strafspørgsmålet, og der pålægges den ene part at betale sagsomkostninger. Afgiften skulle da efter forslaget betales ikke nødvendigvis af den, som fremsætter det borgerlige krav, men af den, der skal udrede sagsomkostninger til den anden part. Retsafgiftsloven opgav imidlertid tanken om at bevare en del af særreglen for færdselssager.

II. Sagsomkostninger.

A. Adhæsionsprocessen efter Færdselslovens § 67.

Færdselslovens § 67, stk. 4, bestemmer, at retten i overensstemmelse med reglerne i Retsplejelovents kapitel 30 kan pålægge sagsomkostninger. Bestemmelsen er fakultativ.

Som omtalt under I svares der ikke retsafgifter i adhæ-

3. Jfr. eksempelvis UfR 1929.738 V, der pålagde det erstatningskrævende forsikringsselskab retsafgift til det offentlige i forhold til den af selskabet krævede erstatning.

sionssager, og da der sjældent optages syn og skøn i disse sager,⁴ er advokatsalær i almindelighed den eneste udgift, der kan blive tale om at erstatte som sagsomkostning.

Adhæsionsprocessen er imidlertid indrettet med det formål for øje at åbne skadelidte en nem adgang til at få sin ret, og i de fleste tilfælde har skadelidte ikke behov for advokatbistand under adhæsionssagen. Der skal ikke som i en borgerlig sag udfærdiges stævning, vidner indkaldes ikke af parten, og retten vejleder den erstatningssøgende. Den forurettede kan selvsagt antage en advokat, hvis han vil, men i de almindelige ukomplicerede sager er antagelsen af advokat ikke fornøden til sagens forsvarlige udførelse, og udgiften erstattes derfor ikke,⁵ jfr. Retsplejelovens § 312, stk. 2, 1. punktum. Retspraksis er i overensstemmelse hermed. I UfR 1959.41 H nægtedes omkostninger i en sag med påstand om en erstatning på 875 kr. Hovedparten heraf var erstatning for svie og smerte, af skadelidte takseret til 750 kr., af politiretten til 300 kr. UfR 1966.620 V angik et erstatningskrav på godt 3.000 kr. bl. a. for tabt arbejdsfortjeneste, ekstra hushjælp under sygdom og forringelse af bil. Krav til ca. 800 kr. blev anerkendt, andre bestridt. Ved dommen tillagdes skadelidte yderligere ca. 700 kr. Et senere fremsat krav om godtgørelse for svie og smerte forligtes udenretligt med 1.000 kr. Vestre Landsret fastslog, at advokatbistand efter det foreliggende, herunder karakteren og størrelsen af

4. Lægeerklæringer til bedømmelse af arbejdsudygtighed, invaliditet m.m. betales i praksis i almindelighed som en del af selve erstatningskravet, ikke som sagsomkostninger. Det kan dog ikke være udelukket at afholde dem som sagsomkostninger, jfr. Fuldmægtigen 1941.33, hvor der refereres en afgørelse af Justitsministeriet, der anså det for rettest, at amtet gav fri proces under politisagen i et tilfælde, hvor skadelidte ikke havde midler til at fremskaffe de fornødne lægeattester.

5. Jfr. *Roepstorff* i UfR 1956B.385-88.

de ved dommen tilkendte og forligsmæssigt opnåede erstatningsbeløb, ikke havde været nødvendig eller rimelig. I samme retning går UfR 1958.619 Ø om et krav på ca. 3.000 kr. for tabt arbejdsfortjeneste og 600 kr. for svie og smerte. Skaden blev fordelt.

Har den skade, der ved uheldet har ramt den forurettede medført invaliditet, kræves til fastsættelse af erstatningen ofte erklæringer fra en speciallæge og forelæggelse for Direktoratet for Ulykkesforsikringen, og opgørelsen af erstatningen har på grund af skadens omfang en mere indgribende betydning for skadelidte end i sager om uheld med mindre alvorlige følger. I sager om invaliditetserstatning tillægges der derfor i almindelighed skadelidte sagsomkostninger, hvis han har gjort brug af advokat, jfr. f. eks. UfR 1958.162 Ø. Det samme gælder i sager med krav om erstatning for tab af forsørger.⁶ Også andre omstændigheder end skadens alvor kan gøre det rimeligt, at skadelidte søger advokatbistand. Er skadelidte f. eks. bosat i udlandet, kan han vanskeligt selv varetage sine interesser under sagen.

Hvor sagsomkostninger gives, følges ikke samme retningslinier som i borgerlige sager. Advokaten skal ikke udtage stævning, og bevismaterialet med hensyn til skylden er sædvanligvis tilvejebragt af politiet. Omkostningerne fastsættes på lignende måde som efter hidtidig praksis i beneficerede sager,⁷ således at der for advokatens indsats beregnes et arbejdsvederlag, dog med en vis hensyntagen til beløbets størrelse.⁸ En ændring af praksis i beneficerede sager, såle-

6. Jfr. FT 1968-69, tillæg A, sp. 2892.

7. Jfr. Betænkning om fri proces m.m., nr. 404 af 1966, s. 41.

8. Fra praksis kan nævnes: UfR 1958.162 Ø: 500 kr. i sagsomkostninger. Den tilkendte erstatning var godt 5.000 kr. efter skyldfordeling, og advokaten havde haft en hel del arbejde. UfR 1965.787 V: 2.000 kr. Forsørgertabserstatninger på i alt ca.

des at der her følges samme retningslinier som i andre sager, bør næppe uden videre også følges i adhæsionssager. Forholdene er forskellige. Ligesom i borgerlige sager efter Retsplejelovens § 293, stk. 1, kan retten i færdselssager træffe bestemmelse om sagsomkostninger, uanset ingen påstand herom har været nedlagt, jfr. UfR 1958.162 Ø.

Der er ikke hidtil i praksis blevet tillagt ansvarsforsikrings-selskaber, der efter den indtil 1. juli 1969 gældende ordning er indtrådt i politisagen, sagsomkostninger, jfr. *Roepstorff* i J 1956.387.⁹ Nyordningen ved loven af 4. juni 1969 giver næppe grund til at ændre denne praksis. Den forurettede bør i almindelighed uden frygt for at ifalde omkostninger kunne forelægge sit krav for retten, og hvor omkostningerne skulle udredes af et andet forsikringsselskab ville overflytning af udgiften savne fornuftig mening. Et autoselskab er jo snart på den ene, snart på den anden side i disse sager.

B. Adhæsiionsprocessen efter Retsplejelovens kapitel 89.

En positiv hjemmel – som i Færdselslovens § 67, stk. 4, – til at pålægge sagsomkostninger findes ikke inden for den almindelige adhæsiionsproces. Det forekommer dog urime-

70.000 kr. UfR 1967.382 V: Underretten tilkendte 2.000 kr. Forsørgertabserstatning 45.000 kr. Tvist alene om skyld og kausalitet. UfR 1968.331 V: 3.000 kr. Invaliditetserstatning på 40.000 kr. Advokatbladet 1966.223 nævner et tilfælde, hvor kravet var på ca. 57.000 kr. og den ved dommen tilkendte erstatning ca. 34.000 kr. Der tillagdes i sagsomkostninger 1.500 kr., og kredsbestyrelsen fastsatte senere advokatens salær til 2.500 kr.

9. Før ændringerne af Færdselsloven ved lov nr. 223 af 4. juni 1969 gjaldt, at selskabet kun var part i færdselssager, hvis det indtrådte i sagen. Reglerne herom var ganske som de gældende regler om ejeren i § 67, stk. 3.

ligt, om der ikke i disse sager skulle kunne tillægges omkostninger, og i teorien antages da også, at Færdselslovens § 67, stk. 4 kan anvendes analogt.¹⁰ Herimod går imidlertid UfR 1962.764.¹¹ Et erstatningskrav mod en cyklist var blevet pådømt af politiretten, efter cyklisten havde vedtaget en bøde. Selv om landsretten fandt, at der ikke var hjemmel til påkendelsen af erstatningskravet, undlod den dog efter omstændighederne at ophæve dommen. Politirettens dom pålagde cyklisten at svare sagsomkostninger. Herom udtaler landsretten: »Idet bemærkes, at Færdselslovens § 67 ikke kommer til anvendelse med hensyn til de over appellanten (cyklisten) rejste krav, og idet der herefter ikke findes at have været hjemmel til at pålægge hende udredelse af sagsomkostninger, findes dommens bestemmelser herom at burde ophæves«. Måske har der ikke i det foreliggende tilfælde været grund til at pålægge omkostninger; men muligheden af at træffe sådan bestemmelse bør man ikke afskære sig fra.

I praksis opnår en part undertiden erstatning for advokatomkostninger ved at optage dem som en særskilt post i skadelidtes erstatningsopgørelse. Dette er imidlertid ikke korrekt, og rejses der indsigelse mod medtagelsen af denne post, kan kravet om godtgørelse af udgiften til advokat kun imødekommes ved pålæg af sagsomkostninger.

10. Jfr. *Hurwitz: Strafferetspleje*, s. 579 note 10, v. *Eyben* i J 1960. 224 og *Kommenteret Retsplejelov* kapitel 89 note 9.

11. Spørgsmålet ikke klart afgjort i UfR 1951.625 Ø, der giver forurettede sagsomkostninger, men begrundet i, at hun havde måttet anlægge civilsag, fordi erstatningskravet var blevet afvist, hvorefter tiltalte, som havde akkviesceret ved straffedommen, alligevel ankede. UfR 1952.72 H angår den injurieredes indtræden efter Retsplejelovens § 725, stk. 3 og 4, i en af det offentlige anlagt injuriersag.

III. Fri proces.

Ved lov nr. 253 af 4. juni 1969, der ændrer Retsplejelovens regler om fri proces, er i Retsplejelovens kapitel 89 indsat en ny bestemmelse, § 995 a, hvorefter retten kan beskikke en advokat for den forurettede i adhæsionssagen, når det skønnes nødvendigt, at han har advokatbistand ved opgørelsen af erstatningskravet, og han opfylder den almindelige transgbetingelse for at kunne få fri proces. Loven af 1969 træder i kraft den 1. januar 1970. Reglen i § 995 a kan anvendes både i almindelige adhæsionssager og i sager efter Færdselsloven og Hundeloven. Advokatbeskikkelse efter reglen kan ske både i første og senere instans. Før loven af 1969 er man gået ud fra, at der i adhæsionssager kan gives fri proces efter de almindelige regler om borgerlige sager i Retsplejelovens kapitel 31,¹² og dette må også efter nyordningen kunne ske, omend reglen i § 995 a i høj grad mindsker behovet for fri proces i disse sager.

Efter § 995 a skal retten ikke ved afgørelsen af, om advokat bør beskikkes, udøve noget nærmere skøn over, om kravet er gennemførligt.¹³ Retten skal vel ikke bortse fra, om kravet åbenbart er uhjemlet, men bør ikke indlade sig på en nærmere forhåndsprøvelse for ikke at foregribe sin afgørelse af sagen eller hos parterne skabe tvivl om rettens uhildede stilling til sagen. Beskikkelse af advokat efter § 995 a vil ofte kunne ske i selve retsmødet, dersom skadelidte medbringer skatteattest og selv har rettet henvendelse til en advokat. Ved denne fremgangsmåde spares den tid og

12. Jfr. om overøvrighedens praksis Sagførerbladet 1952.99–100 og 188–189. Som eksempel på fri proces til fremsættelse af krav på invaliditetserstatning under adhæsionsprocessen kan nævnes UfR 1967.393.

13. Jfr. FT 1968–69, tillæg A, sp. 2893.

ulejlighed, der ellers medgår til behandlingen af en ansøgning om fri proces. Retten er ikke bundet til at beskikke en af de advokater, der er antaget til at udføre sager for parter, der har fri proces, jfr. § 336.¹⁴ Om salær og godtgørelse for advokatens udlæg gælder de samme regler, som hvor der er meddelt fri proces. Da skadelidte ikke skal svare rets-afgifter, jfr. ovenfor under I, opnår han ved beskikkelsen i det væsentlige det samme som ved fri proces.

Hvor langt beskikkelse efter § 995 a har samme virkning som fri proces kan være noget tvivlsomt. Indførelsen af § 995 a har vel i nogen grad karakter af en forløber eller en prøveballon for en omlægning af fri procesordningen, således at fri proces gives af domstolene og ikke af administrationen.¹⁵ Skal § 995 a-beskikkelse være praktisk taget af samme værdi for parten som fri proces, må beskikkelsen også omfatte møde under udlægsforretning for kravet, smh. om fri proces § 332, stk. 2. Under hensyn til at beskikkelsen i hovedsagen meddeles under samme betingelser som fri proces, og til henvisningen i § 995 a til kapitel 31 synes det også rigtigst at antage, at § 995 a-beskikkelse og fri proces på dette punkt har samme virkning. På andre punkter bliver derimod nogle forskelle tilbage. Fri proces meddelt under adhæsionssagen omfatter formentlig også en anke i den borgerlige retsplejes former, hvis det er modparten (tiltalte eller dennes forsikringsselskab), der anker, jfr. § 332, stk. 4. Har § 995 a været benyttet, må der i givet fald ske ny beskikkelse i appelretten. Skulle der undtagelsesvis i adhæsions-sagen blive tillagt modparten sagsomkostninger, kan retten,

14. § 336 c, stk. 3, hvorefter retten kan betinge beskikkelsen af en bestemt advokat af, at denne frafalder krav på godtgørelse af rejseudgifter, må vistnok kunne anvendes.

15. Jfr. herved Retsplejerådets udtalelse om forslaget til loven af 1969, trykt i Retsplejeloven gennem 50 år, 1969, s. 263 f.

hvis der er givet fri proces, i særlige tilfælde bestemme, at de skal udredes af statskassen, jfr. § 333, stk. 2. Ordene i § 995 a tillader næppe at benytte denne regel, hvor advokat har været beskikket af retten. Fri proces kan også omfatte f. eks. udgifter til lægeerklæringer, jfr. § 332, stk. 1, nr. 3, og den i note 4 refererede afgørelse. Muligheden af at få dækning for sådanne udgifter forspildes ikke ved, at der ikke søges om fri proces straks ved sagens begyndelse. Fri proces har efter § 332, stk. 3, som affattet ved lov nr. 253 af 4. juni 1969, tilbagevirkende kraft.

IV. Rettergangsbøder.

Bestemmelsen i Retsplejelovens § 151 om bøder for forstyrrelse af retsforhandlingerne etc. findes i Retsplejelovens 2. bog om fælles bestemmelser for civile og kriminelle sager. Bestemmelsen gælder også for møder, der afholdes alene med henblik på behandling af det borgerlige krav i adhæsionsprocessen.

Efter Færdselslovens § 67, stk. 4, kan rettergangsbøder for unødigt trætte efter reglerne i Retsplejelovens §§ 324–328 om borgerlige sager også pålægges parterne og deres procesfuldmægtige (rettergangsfuldmægtige) i adhæsionsprocessen. En forudsætning for at pålægge skadelidte bøde må nok være, at hans ubegrundede krav har medført retsmøder, som ellers ikke ville være blevet afholdt. Der vil næppe i praksis ofte om overhovedet nogensinde melde sig et behov for brug af disse bestemmelser i adhæsionssager.

Retsstillingen med hensyn til rettergangsbøder i adhæsionsprocessen efter Retsplejeloven er ikke ganske klar. Lovens kapitel 92 indeholder regler om rettergangsbøder m.m. i straffeprocessen. Bestemmelsen om rettergangsbøder for en procesfuldmægtigs skødesløse eller forsømmelige adfærd i

sagen, der nu står i Retsplejelovens § 1015, omfattede efter Udkast til Lov om Strafferetsplejen, 1875, § 485, stk. 1, udtrykkelig advokater, hvem forfølgning af et borgerligt retskrav er betroet.¹⁶ I Udkast 1899 fik bestemmelsen på dette punkt sin nuværende formulering, men Motiverne, sp. 214–15, indeholder ingen antydning af, at der ved undladelsen af at omtale borgerlige krav skulle være tilsigtet en realitetsændring. Det kan måske derfor antages, at bestemmelsen trods ændringen kan anvendes på en advokat, som for sin mandant fremsætter et borgerligt krav under straffesagen. Til støtte for dette resultat kan også anføres, at § 1015 efter sine ord omfatter advokaten for sagsøgeren i en privat straffesag. Den klare skillelinie i Retsplejeloven mellem fælles bestemmelser, regler om den civile og regler om den kriminelle proces er her som også andre steder tildels gået i fisk.

Selvom reglen i § 1015 måtte anses som anvendelig på forurettedes advokat i adhæsionssagen er dog ikke en analogi fra henvisningsreglen i Færdselsloven gjort overflødig. Deliktet efter § 1015 er nemlig et andet end efter § 324. I § 1015 tales kun om skødesløs eller forsømmelig adfærd i sagen. Herved tænkes vel på forholdet til egen mandant, ikke til modparten og retten. Det er nok rigtigst at anse Retsplejelovens §§ 324–328 for anvendelige også i adhæsionsprocessen efter Retsplejelovens kapitel 89.¹⁷ Noget behov herfor har dog – lige så lidt som i færdselssager – vist sig i praksis. Antages henvisningen i Færdselsloven til reglerne om sagsomkostninger at kunne udstrækkes til også at gælde andre adhæsionssager, jfr. herom ovenfor under II, B, kan man dog gerne tage henvisningen til processtraffene med, om ikke af anden grund så dog for at undgå unødige

16. Dette er vistnok overset af *Kommenteret Retsplejelov* § 1015 note 3.

17. Anderledes *Hurwitz: Strafferetspleje*, s. 579, note 10.

forviklinger i regelsystemet. Henvisningerne i Færdselsloven står i én sætning.

V. Sikring.

Den forurettede kan, også mens straffesagen står på, søge at sikre sit krav ved arrest (eller forbud). Anerkender tiltalte ikke arresten og frafalder forfølgning, kræves imidlertid anlæg af justificationssag inden én uge, jfr. Retsplejelovens § 634, stk. 1. Adhæsionsprocessen kan næppe fungere som arrestjustifikationssag. Gennemførelsen af justificationssagen kunne blive sinket af sammenkædningen af adhæsionsprocessen med strafspørgsmålet, og hvis det borgerlige krav afvistes, måske bl. a. på grund af arrestsagen, måtte man begynde forfra i en civil sag. Hertil kommer, at behovet for at sikre det borgerlige krav i adhæsionssager er mindre end i andre tilfælde, fordi der findes et særligt foreløbigt retsmiddel til sikring af erstatningskrav eller andre borgerlige krav, som er opstået ved en forbrydelse, nemlig beslaglæggelse. Anvendelsen af dette retsmiddel beror på straffedommerens bestemmelse. Fogden kan ikke benytte de straffeprocessuelle beslaglæggelsesregler. Bestemmelserne er iøvrigt noget forskellige eftersom forurettede har et udleveringskrav eller et erstatningskrav.

A. Udleveringskrav.

Efter Retsplejelovens § 745, stk. 1, kan »ting, der antages at være af betydning som bevismidler eller at burde konfiskeres, eller som ved forbrydelsen er fravendt nogen, af hvem de kan kræves tilbage«, tages i forvaring. Hvis besidderen ikke giver sit samtykke hertil, træffer retten bestemmelse om beslaglæggelse, jfr. § 746.

Beslaglæggelse til sikring af konfiskationskrav, der er nævnt som 2. led i den citerede opregning i § 745, forekommer kun i sager, der behandles i strafferetsplejens form, jfr. § 684, stk. 1, nr. 4. Vindikationskrav, der er nævnt som 3. led i § 745 tager omvendt sigte på borgerlige retskrav, hvad enten kravet allerede er gjort gældende under adhæsiionsprocessen eller ej. Noget tvivlsomt er, om bevismidler omtalt som 1. led i bestemmelsen alene omfatter dokumenter og andre genstande, der kan benyttes som beviser for (eller imod) strafskyld, eller om der efter disse regler også kan ske beslaglæggelse af bevismidler, som alene kan have betydning for det borgerlige krav. Spørgsmålet har næppe stor praktisk betydning. Som et blot nogenlunde tænkeligt eksempel kan måske nævnes beslaglæggelse af en ting, som tiltalte ved et erkendt og fuldt oplyst bedrageri har frannarret forurettede. Er forurettedes ejendomsret gået tabt ved trediemands eksstinktive erhvervelse, men kan hans tab kun fastslås ved en vurdering af tingen, er denne et bevismiddel uden at være omfattet af vindikationsreglen. Dette – og andre – eksempler tyder på, at de strenge straffeprocessuelle tvangsmidler kun bør anvendes, når det gælder om at fastslå grundlaget for strafferetlige reaktioner, men ikke bør kunne benyttes til bestyrkelse af et borgerligt krav. I adhæsiionsprocessen er det kun tilstrækkelig begrundet at fratage trediemand en ting, når han er uberettiget til at beholde den. Civilprocessens regler om editionspligt i §§ 298–300 kan derimod anvendes analogt.

Hurwitz: Strafferetspleje s. 503 antager, at det følger af formuleringen af § 745, at der består den forskel mellem beslaglæggelse som sikring af bevismiddel og konfiskationsobjekt på den ene side og af vindikationsobjekt på den anden side, at det i sidste tilfælde kræves, at kravets berettigelse er fastslået. Nogen sproglig nødvendighed af at ind-

lægge denne forskel i paragraffens ord består dog næppe. Forskellen i formulering ved benyttelsen af ordet »antages« i de to første tilfælde, men ikke i det sidste kan skyldes, at det afhænger af processens gang, om benyttelsen af et bestemt bevismiddel virkelig bliver nødvendig, og at en konfiskationsdom er en retskonstitutiv akt, der fakultativt¹⁸ afgør, om inddragelse skal ske. Den dom, der tager et vindikationskrav til følge, fastslår derimod i princippet¹⁹ kun en allerede i forvejen bestående ret.

Der må dog som betingelse for beslaglæggelse af ting, som eventuelt kan vindiceres, stilles strengere krav til beviset for rettens eksistens end ved arrest eller forbud. Gode grunde synes endvidere at tale for, at der bør gøres en sondring mellem tilfælde, hvor tingen er i tiltaltes eller i trediemands besiddelse. Er tingen hos tiltalte, kan der i hvert fald ikke stilles strengere beviskrav end ved andre straffeprocessuelle frihedsindgreb. Er der rejst sigtelse for tyveri af et smykke, som sigtede hævder at have modtaget som foræring, ville det være ganske ejendommeligt, om der var mulighed for at fængsle sigtede, men ikke for at beslaglægge smykket af hensyn til vindikationskravet. Er et pengebeløb, som er fravendt den forurettede ved en strafbar handling, af gerningsmanden holdt adskilt fra hans øvrige formue, således at der ingen tvivl er om, at de fundne pengesedler er identiske med de fravendte, kan beslaglæggelse efter § 745 ske, jfr. her ved UfR 1932.825 Ø om penge, som skulle konfiskeres, og den måske noget tvivlsomme afgørelse i UfR 1944.216 SH, der tillægger bestjålne separatiststilling i tyvens konkursbo

18. Dette var også tilfældet efter den ved Retsplejelovens udarbejdelse og gennemførelse gældende straffelovgivning, jfr. *Hurwitz: Konfiskation*, s. 141.

19. I alt fald efter den ved Retsplejelovens tilblivelse herskende opfattelse.

selv med hensyn til stjalne penge, der var blandet sammen med andre penge.²⁰

Er den ting, som tiltalte sigtes for at have fravendt den forurettede, overgået i trediemands besiddelse, rejses måske sigtelse mod trediemand for hæleri. I så fald kan der ske beslaglæggelse hos ham. Rejses ikke sigtelse mod trediemanden være sig for hæleri eller andet strafbart forhold, må der udvises større forsigtighed. Hævder trediemand, at han har ret til at beholde tingen, er og må hovedreglen være, at spørgsmålet om hans ret til tingen afgøres under en civil sag anlagt af den forurettede mod trediemanden. Kun hvor forholdet – både i henseende til jus og faktum – har en vis klarhed, kan det forsvares at afgøre spørgsmålet under straffeprocessen, en proces der ellers ikke vedkommer trediemand. Ud over spørgsmålet, om tingen overhovedet er fra-kommet vindikanten ved en strafbar handling, opstår ved afgørelsen af om tingen kan vindiceres spørgsmålet, om den ikke sigtede trediemand, som i god tro har fået tingen over-givet, har eksstingveret den tidligere ejers ret. I praksis har politiet været ret tilbageholdende med at fordre beslaglæg-gelse. Kontante penge og negotiable papirer kan der kun være tale om at beslaglægge, hvis identiteten med det stjalne eller på anden lignende måde fravendte undtagelsesvis er utvivlsom, og trediemand ikke kan antages at have været i god tro, eller ikke har fået effekterne i hænde ad omsæt-ningsvejen.²¹ Stjalne eller røvede løsøregenstande tages der-

20. For dommens rigtighed *Illum*: Tingsret s. 342 med note 30. Se iøvrigt *Gomard*: Fogedret s. 57 f.

21. Jfr. til det følgende *Illum*: Tingsret, 2. udg. s. 209 ff, v. *Eyben*: Formuerettigheder 3. udgave s. 237 ff og særlig om politiets stilling *N. Schaumburg-Christensen* i Politiet 1943.93 ff samt *Jørgen Smith* i Politiet 1962.117 ff. VLT 1933.13 angår en strid om et stjålet guld-femdollarstykke, som af tyven var solgt til en bank. Underretten havde beslaglagt mønten som bevismiddel,

imod normalt i forvaring og udleveres derefter den forurettede, når identiteten er fastslået.²² Det samme må gælde fundne genstande. Ved underslæb er den materielretlige hovedregel også vindikation; men stillingen kan dog være en anden, hvis der er tvivl om, hvorvidt et lejeforhold i virkeligheden er en maskeret afbetalingshandel uden fornøden udbetaling, eller salg med ejendomsforbehold er sket under sådanne omstændigheder, at sælgeren burde være forberedt på, at køberen ville sælge tingen videre. Her kan eventuelt være sket eksstinktion. Foreligger bedrageri, er der i almindelighed ikke vindikationsadgang overfor en godtroende erhverver.²³

Beslaglæggelse kan kun finde sted, hvor anvendelse af dette retsmiddel skønnes fornøden, jfr. Retsplejelovens § 745, stk. 1.²⁴ En beslaglæggelse kan kun ske, når den må antages at være nødvendig til sikring af tilbagesøgningskravet. Er tingen anbragt under sådanne omstændigheder, at man kan gå ud fra, at den ikke vil forkomme eller blive beskadiget eller udleveret til en uberettiget, er betingelsen for beslaglæggelse ikke til stede, jfr. UfR 1936.845 Ø, hvor en spare-

men da banken under sagen fordrede mønten udleveret, ændredes begrundelsen til, at beslaglæggelsen burde opretholdes, for at mønten kunne blive udleveret til bestjålne. Landsretten fandt, at der ikke på daværende tidspunkt kunne træffes afgørelse om pengestykkets udlevering til bestjålne; men da det ikke kunne anses for udelukket, at pengestykket vedblivende kunne have betydning som bevismiddel, opretholdtes beslaglæggelsen indtil sagens afgørelse.

22. Jfr. *O. Nørgaard* i *Juristen* 1969.248 ff.

23. Har bedrageriet ikke bevirket en overdragelse af ejendomsretten, men kun et leje- eller låneforhold eller et salg med ejendomsforbehold, har den bedragne ejer samme vindikationsadgang som ved underslæb.

24. Bestemmelsen i lovens § 747 tager efter sit indhold særlig sigte på bevismidler.

kasse, der havde belånt en stjålen obligation, og en bank, som havde købt en anden, deponerede obligationerne i Nationalbanken med en vis frist for bestjålne til at søge ejerspørgsmålet afgjort ved en borgerlig retssag. Under disse omstændigheder kunne de stjålene obligationer ikke beslaglægges.

Samme synspunkt ligger bag *UfR 1968.640 V*: En mand var ved en anket underrettsdom straffet for tyveri af et fjernsynsapparat fra sin fraskilte hustru. Apparatet havde han solgt til en radioforhandler, som igen havde afhændet det på afbetaling. Politiet ønskede apparatet beslaglagt hos afbetalingskøberen; men dette nægtede retten under henvisning til, at der ikke syntes at foreligge nogen fare for, at apparatets nuværende besidder – f. eks. ved tilintetgørelse, forstikelse eller videreförhandling – ville vanskeliggøre gennemførelsen af vindikationskravet. Beslaglæggelse var derfor ikke fornøden, og den omstændighed, at beslaglæggelse kunne være et hurtigere retsmiddel end civil forfølgning, fandtes ikke afgørende.

UfR 1969.317 H: Tiltalte havde tilstået tyveri af ca. 200 malerier. To personer, som i god tro havde købt nogle malerier, deponerede dem hos en advokat, men ønskede ikke at udlevere dem til politiet. Underret og landsret antog, at malerierne burde beslaglægges som bevismidler, »og da der tillige skønnedes at kunne blive tale om, at malerierne kan kræves tilbageleveret af den, fra hvem de er fra-vendt«. For Højesteret påstod køberne principalt beslaglæggelseskendelsen ophævet, subsidiært ændret, således at det pålagdes politiet at tilbagelevere malerierne til køberne, når deres bevismæssige funktion var ophørt. Politiet oplyste, at udlevering til bestjålne ikke ville ske, medmindre der i medfør af Retsplejelovens § 754 afsagdes kendelse om, at sådan udlevering skulle ske. Højesteret tiltrådte, at malerierne kunne beslaglægges som bevismidler, og tilføjede at dersom malerierne blev anset stjålne, og bestjålnes ejendomsret blev forsøgt anfægtet, ville der være at gå frem efter § 754, sidste punktum, medmindre parterne enedes om at søge spørgsmålet afgjort ved civilt søgsmål. Malerierne er altså alene beslaglagt som bevismiddel. Det fremgår ikke af kendelsen, om denne ændring af landsrettens begrundelse skyldes, at Højesterets kæremsudvalg ikke har ment, at der var tilstrækkeligt grundlag for at beslaglægge med henblik på vindikation, eller om man har anset det for ufornuddent at tage stil-

ling hertil på nuværende tidspunkt, når der var en anden sikker beslaglæggelsesgrund; men det sidste er vel det sandsynligste. Selv om beslaglæggelsen alene sker som bevismiddel, må politiet dog efter kendelsen, hvis der rejses tvivl om ejerforholdet, afvente en foreløbig eller definitiv retsafgørelse, før man udleverer malerierne. Kendelsen må læses således, at hvis det ved straffedommen fastslås, at malerierne er stjålne, bør de, dersom køberne er passive, udleveres til bestjålne.

UfR 1968.560 Ø: En forvalter i en forretning havde stjålet en række køleskabe, støvsugere m.v. i forretningen og solgt dem til aftagere i god tro. Politiet pålagde, da sagen kom op, køberen ikke at afhænde tingene, men ønskede trods opfordring fra bestjålne ikke at søge gennemført beslaglæggelse, bl. a. fordi man var i tvivl om vindikationsretten. Justitsministeriet udtalte senere, at det havde været rigtigst, om politiet havde taget effekterne i bevaring. En retskendelse blev først æsket et år efter politianmeldelsen. Retten fandt ikke, at der på sagens nuværende stade var fornøden grund til beslaglæggelse. Denne kendelse blev stadfæstet af landsretten.

Da højesteretskendelsen i *UfR 1969.317* ikke tager stilling til, om beslaglæggelse kunne iværksættes på grund af vindikationsmuligheden, kan den retsopfattelse, der har fundet udtryk i afgørelserne i *UfR 1936.845* og *1968.640* ikke anses for forkastet, og *UfR 1968.560* er heller ikke i strid hermed.²⁵

Beslaglagte ting tages i forvaring af politiet. Dette er formentlig forudsat i §§ 746 og 751. Om beslaglagte papirer findes en særlig regel i § 752. Om den nærmere fremgangsmåde ved beslaglæggelsens gennemførelse iøvrigt henvises til reglerne i Retsplejelovens kapitel 68. Ransagning efter Retsplejelovens kapitel 69 kan som det fremgår af §§ 755 og 756 ske også for at finde ting, der kan beslaglægges som mulige vindikationsobjekter.

Ved beslaglæggelse til sikring af et *konfiskationskrav* op-

25. Anderledes derimod *O. Nørgaard* i *J 1969.248*.

står der en separatistret for statskassen.²⁶ Retten bortfalder, hvis konfiskation ikke gennemføres. Den er, om man vil, resolutivt betinget af straffesagens udfald med hensyn til konfiskationspåstanden. En beslaglæggelse til beskyttelse af et *udleveringskrav* giver derimod i almindelighed ikke vindikanten bedre ret i forhold til trediemand, end han havde i forvejen. Enten har den forurettede krav på udlevering af en bestemt ting, og denne ret er da som oftest beskyttet mod tiltaltes kreditorer, eller den forurettede har ingen sådan særret, og en sådan ret kan ikke skabes ved beslaglæggelsen. Tværtimod må beslaglæggelsen anses for at have været uhjemlet. Beslaglæggelsen kan dog give vindikanten en bevismæssig lettelse. Han vil lettere kunne undgå, at andre gør udlæg i tingen, hvis han over for fogeden kan henvise til, at tingen er beslaglagt.

I Retsplejelovens § 754 findes regler om beslaglæggelsens ophør. § 754 udtaler, at ting, som er fravendt nogen ved en forbrydelse eller er udbyttet af sådanne ting, senest når sagen er endelig sluttet, bliver at udlevere rette vedkommende. Ting, der er beslaglagt som bevismidler, skal gives tilbage, når der ikke længere er brug for dem, og tilsidst i § 754 er bestemt, at »den, som er interesseret i tilbagegivelse, kan dersom æske kendelse«. § 754 taler om tilbagelevering af ting til »rette vedkommende« og synes i det hele taget at angå forholdet mellem politiet og den hidtidige besidder og ikke tillige forholdet mellem flere personer, der hver for sig gør krav på den beslaglagte ting. I JD 1958.191 er da også antaget, at spørgsmålet om, hvorvidt den afdøde sigte-

26. I sagen i UfR 1932.825 Ø havde politiet taget et pengebeløb i bevaring, som sigtede havde indvundet ved veksling af ulovligt udsmuglede guldmønter. En kreditor gjorde udlæg i beløbet, hvorefter politiet fik retskendelse for beslaglæggelse efter § 745. Udlægshaveren kunne ikke fordre pengene udleveret.

des hustru eller anmelderen i en tyverisag havde krav på et beslaglagt pengebeløb, ikke i medfør af § 754 kunne afgøres i strafferetsplejens former. Imidlertid er i Højesterets kendelse i den ovenfor omtalte UfR 1969.317 H om de stjålne malerier udtalt, at dersom betjålens ejendomsret anfægtes af dem, der i god tro har købt malerierne, vil der være at gå frem efter § 754, medmindre parterne enes om at søge spørgsmålet afgjort ved civilt søgsmål. Det havde imidlertid ikke været strengt nødvendigt for Højesteret at tage stilling til, hvad der skulle ske ved beslaglæggelsens ophør. Spørgsmålet var ikke aktuelt, og reglen i § 754, sidste pkt. egner sig ikke til afgørelse af tvivlsomme civilretlige sager. Behandles tvisten om malerierne efter § 754, vil bestjålne og køberne, men ikke tiltalte, være parter. Ligeledes må politiet, for hvem afgørelsen er umiddelbart bindende, anses som part. Rettens kendelse efter § 754 afgør direkte kun udleveringsspørgsmålet, ikke ejendomsretsspørgsmålet. Rettens kendelse vil imidlertid afhænge af en vurdering af, hvem der er rette besidder (= ejer) af malerierne, og realiteten i udsagnet om at kendelsen alene tager stilling til udleveringsspørgsmålet er derfor kun, at kendelsen ikke har retskraftsvirkning i en civil sag om ejendomsretten. Det synes en lidet heldig løsning, at ejerspørgsmålet kan komme til afgørelse i to tempi. Det stemmer ikke godt overens med almindelige processuelle grundsætninger at træffe en foreløbig afgørelse om en alvorlig civilretlig tvist ved en kendelse i straffesagen (med eventuelt kæremål til højere ret) og derefter under en borgerlig sag tage endelig stilling til tvisten.²⁷

Samtykker tiltalte i, at tingen udleveres til den, som gør krav på den, og er der ikke grund til at tro, at andre har en bedre ret til den, kan politiet straks udlevere tingen. Træf-

27. Er tingen ikke taget i forvaring af politiet, kan kendelse efter § 754 ikke afsiges, jfr. UfR 1968.560 Ø.

fes der ved straffedommen afgørelse om retten til tingen, bør politiet afvente anke- og eksekutionsfristens udløb og derefter, hvis anke ikke er sket, udlevere tingen til den ifølge dommen berettigede.²⁸

Bliver tiltalte frifundet også for det borgerlige krav, skal tingen normalt leveres tilbage til den, hos hvem den blev beslaglagt. Den frifundne kan ligesom den mod hvem straf- forfølgning opgives efter § 1018 c kræve erstatning for den formueskade, som beslaglæggelsen har tilføjet ham. Om bestemmelsen i § 1018 c henvises til *Kommenteret Retsplejelov*.

Afviser retten at tage det borgerlige krav under påkendelse, enten fordi kravets berettigelse ikke kan godtgøres uden væsentlig ulempe for straffesagens behandling, jfr. § 991, stk. 4, eller fordi tiltalte frifindes for straf, jfr. § 992, bør beslaglæggelsen i almindelighed efter påstand hæves ved kendelse, medmindre beslaglæggelsen findes at burde stå ved magt under anke af sagen. Et krav, som ikke kan gennemføres under en straffesag, kan ikke forblive sikret ved straffeprocessuelle midler.

Har den forurettede ikke gjort sit udleveringskrav gældende under straffesagen, men er der anlagt en borgerlig sag om retten til tingen, må politiet, der har den beslaglagte ting i forvaring, i almindelighed afvente dennes udfald.

Politiet har ikke en ubetinget pligt til at vente med at udlevere beslaglagte ting, til der er truffet en retsafgørelse om udlevering eller om retten til tingen. Politiet kan ansvars-

28. Fristerne for straffeprocessuel anke og for fuldbyrdelse af straffedommen falder sammen og er 14 dage, jfr. Retsplejelovens § 999. – Udleveringen af tingen kan næppe udsættes indtil også fristen for anke i den borgerlige retsplejes former – 4 eller 8 uger – er udløbet. Anderledes derimod om en aftale om deponeering af et omtvistet beløb i en civilsag UfR 1941.284 H. Her var iøvrigt heller ikke eksekutionsfristen udløbet.

frit udlevere tingen til den materielt berettigede, hvis politiets bedømmelse af vedkommendes berettigelse bliver tiltrådt af domstolene under en eventuel senere sag. Fastslår domstolene derimod, at en anden var berettiget, og kan tingen ikke fås uskadt tilbage fra den, til hvem den er udleveret, ifalder politiet i almindelighed erstatningsansvar. Ansvar kan dog næppe pålægges, såfremt det efter de for politiet foreliggende oplysninger måtte antages, at den pågældende var berettiget, og politiet har foretaget rimelige undersøgelser.

Der er ikke fastsat nogen frist for beslaglæggelsens varighed under straffesagen eller en frist, inden hvilken den forurettede må have anlagt en borgerlig sag om sin ret til tingen. Hvis et i og for sig rimeligt krav om udlevering rejses, kan politiet derfor komme i en vanskelig situation, såfremt berettigelsen til tingen ikke er ganske utvivlsom. Penge og værdipapirer kan formentlig deponeres efter reglerne i Deponeringsloven nr. 29 af 16. februar 1932. Politiet er formentlig også berettiget til at meddele dem, der gør krav på den beslaglagte ting, at tingen vil blive tilbagegivet den, hos hvem beslaglæggelse er sket, såfremt sag ikke er anlagt inden en vis, rigeligt udmålt frist – eventuelt efter retskendelse om ophævelse af beslaglæggelsen, hvor beslaglæggelsen er sket efter rettens bestemmelse.²⁹

Denne løsning er imidlertid ikke tilfredsstillende i tilfælde, hvor beslaglæggelsen er sket hos domfældte, og det er klart, at han i hvert fald ikke er den berettigede. *Jørgen Smith* foreslår, at politiet efter varsel til de interesserede udleverer tingen til den, som efter politiets mening er den nærmest berettigede.³⁰ Nogen positiv hjemmel til at følge denne

29. I UfR 1936.845 Ø havde besidderen fastsat en frist for den forurettede til at rejse sag.

30. Politiet 1962 s. 122.

fremgangsmåde findes ikke, og udlevering efter fremgangsmåden fritager næppe politiet for ansvar, hvis domstolene skønner, at politiet har bedømt retsforholdet urigtigt. Derimod kan nye omstændigheder, der viser det rigtige forhold, men som politiet hverken kendte eller burde have kendt på tiden for udleveringen, næppe påberåbes mod politiet, når den berettigede har haft rimeligt varsel til at føre sin sag frem.

Medfører den fortsatte opbevaring urimelige omkostninger, men er spørgsmålet om retten til tingen stadig uafklaret, er politiet formentlig berettiget til – efter bedst muligt at have underrettet de eventuelt berettigede – at lade tingen bortsælge ved offentlig auktion og deponere nettoprovenuet efter reglerne i Deponeringsloven. Heller ikke hertil findes positiv hjemmel, men det synes umuligt at pege på nogen anden udvej.

Fra praksis kan nævnes afgørelsen i UfR 1963.249 Ø, hvor anklagemyndigheden, efter at tiltalte havde vedtaget bøde og konfiskation for overtrædelse af Radiospredningsloven, udleverede et skib, der havde været beslaglagt som bevismiddel, til en af de påståede ejere mod en sikkerhedsstillelse på 100.000 kr. for ethvert krav mod det offentlige. Herefter antoges den anden af de påståede ejere ikke at have fornøden retlig interesse i kære af kendelsen om beslaglæggelsen, idet spørgsmålet om erstatning for beslaglæggelsen måtte afgøres efter reglerne i Retsplejelovens kapitel 93 a og spørgsmålet om retten til skibet under en civil sag mellem de påståede ejere.

Udlevering af den beslagte ting hindrer naturligvis ikke andre i under søgsmål mod vedkommende at påstå sig kendt berettiget til tingen, jfr. f. eks. bemærkningerne i UfR 1963.249.

Hvor betingelserne for at gennemføre beslaglæggelse må

antages at være til stede, og beslaglæggelsen vil fremme og lette gennemførelsen af sagen, har politiet en tjenstlig pligt til at søge beslaglæggelsen iværksat. Undladelse heraf kan efter omstændighederne medføre en disciplinærreaktion. Spørgsmålet om den forurettede kan kræve erstatning af politiet, hvis undladelsen af at sikre tingen bevirker, at hans vindikationskrav ikke kan gennemføres, forelå til afgørelse i den ovenfor omtalte UfR 1968.560 Ø. I denne sag havde de stjalne effekter ved købernes brug mistet det meste af deres værdi. Landsretten tog ikke stilling til, om politiet ved at undlade straks at begære beslaglæggelse havde handlet i strid med sine pligter efter Retsplejelovens § 745. Dette fandtes ikke nødvendigt for at tage stilling til ejerens erstatningskrav. Den bestjålne havde haft mulighed for og anledning til at gennemføre vindikation ved civilprocessuelle skridt, og politiet blev derfor allerede af denne grund fri-fundet. Grundspørgsmålet står således åbent. Erstatning kan formentlig efter omstændighederne komme på tale i situationer, hvor politiet åbenbart måtte kræve tilsidesat hensynet til den forurettede.

B. Erstatningskrav.

I Retsplejelovens kapitel 73 findes bl. a. regler om »beslag på sigtedes formue«. Beslaglæggelse af en mistænks gods kan finde sted til sikkerhed for erstatningsansvar ved retskendelse efter begæring fra anklagemyndigheden »eller den ved forbrydelsen forurettede«, jfr. § 797.³¹ De citerede slutningsord i bestemmelsen viser, at reglen kun omfatter et erstatningsansvar, der er opstået ved den påsigtede forbrydelse.

31. Beslaglæggelse efter § 797 kan formentlig også finde sted til sikkerhed for omkostninger i adhæsionsprocessen; men dette er formentlig uden praktisk betydning.

I kendelsen om beslaglæggelsen må angives, hvilke dele af den sigtedes gods der lægges beslag på. I § 798 er bestemt, at beslaglæggelse efter Retsplejelovens kapitel 73 har samme retsvirkning som arrest. Henvisningen i § 798 til reglerne om arrest omfatter også beslaglæggelsens iværksættelse. Det fremgår derimod ikke klart af § 798, om tillige bestemmelserne om udlægsfritagelse i §§ 509–15, jfr. § 614, finder anvendelse ved beslaglæggelse. Dette ligger dog sprogligt nærmest, og da beslaglæggelsen sker til sikkerhed for krav, der i givet fald må fyldestgøres gennem udlæg, er det også naturligt, at beslaglæggelsens genstand er begrænset på samme måde som ved udlæg og arrest.³²

Ligesom ved beslaglæggelse efter § 745 er beslaglæggelse efter § 797 betinget af, at retten finder beslaglæggelsen nødvendig. Er erstatningsansvaret for følgerne af forbrydelsen dækket af en ansvarsforsikring, hvilket kan være tilfældet ved uagtsomme lovovertrædelser, jfr. Forsikringsaftalelovens § 18, er beslaglæggelse udelukket, og beslaglæggelse kan undgås ved, at der stilles bankgaranti eller anden betryggende sikkerhed.³³ Beslaglæggelsen kan ikke omfatte mere af sigtedes gods end fornødent til at dække de krav for hvilke der begæres beslaglæggelse.

Det antages vistnok i almindelighed i praksis, at der må kræves en væsentlig større sikkerhed for kravets berettigelse som betingelse for beslaglæggelse efter § 745 end efter § 797. Lovordene nødvendiggør imidlertid ikke, at der gøres en sådan forskel, og der bør formentlig ved begge former for beslaglæggelse kræves samme ret høje grad af sandsynlighed

32. Den omstændighed, at tiltalte eventuelt står over for udståelsen af en længere fængselsstraf kan efter omstændighederne påvirke udtagelsesrettens omfang efter § 509. – Ved beslaglæggelse efter § 745 kan begrænsningerne i adgangen til udlæg ikke påberåbes.

33. Jfr. f. eks. UfR 1945.1144 Ø omtalt straks nedenfor.

for berettigelsen af kravet. Sker beslaglæggelse hos sigtede selv, må retten kræve samme grad af sandsynliggørelse af det borgerlige kravs berettigelse for at beslaglægge til sikkerhed for erstatningskrav som til sikkerhed for udleveringskrav. Beslaglæggelsen efter § 797 sker ikke som arrest på den erstatningssøgendes ansvar for så vidt angår fordringens rigtighed. Der påhviler heller ikke anklagemyndigheden ansvar for en beslaglæggelse efter § 745 eller § 797, der må ophæves, efter en regel svarende til § 641. Ansvar kan i almindelighed kun gøres gældende efter reglerne i Retsplejelovens kapitel 93 a om oprejsning i anledning af strafferetlig forfølgning. Efter § 1018 c kan der kun gives erstatning for formueskade, ikke for lidelse og tort, og reglen er fakultativ. Bestemmelsen i § 1018 c er direkte anvendelig, hvor tiltale frafaldes, eller sagen slutter med frifindelse. Bestemmelsen kan formentlig også anvendes ved delvis frifindelse. I UfR 1945.1144 blev tiltalte fundet skyldig til straf for bookmaker-virksomhed; men der blev kun tilkendt statskassen en erstatning på 35.000 kr., medens tiltalte for at afværge en beslaglæggelse havde måttet stille en bankgaranti på 120.000 kr. Da denne garanti var væsentlig større end de statskassen tilkendte beløb, tillagdes der i henhold til analogien af § 1018 c tiltalte 2.000 kr. som en delvis godtgørelse af udgifterne til garantien.

Der kan ikke ved siden af det offentlige erstatningspligt pålægges den forurettede ansvar for beslaglæggelsen efter en regel svarende til Retsplejelovens § 641. Den erstatningssøgende private hæfter kun efter den almindelige culpa-regel. Da ansvaret påhviler det offentlige, kan der heller ikke ske en (direkte eller analog) anvendelse af reglen i § 627, stk. 2, om sikkerhedsstillelse fra arrestrekvirenten, cfr. dog *Kommenteret Retsplejelov* § 798 note 3.

Trediemand, der hævder at være ejer af gods, som ønskes

beslaglagt, eller at have anden imod beslaglæggelsen stridende ret, må kunne intervenere i sagen om beslaglæggelsen. Er beslaglæggelse allerede sket, uden at kriminalretten har taget stilling til trediemands ret, kan trediemand påstå beslaglæggelsen ophævet ved en ny kendelse eller beslutning af retten, jfr. § 799. Han kan formentlig også vælge at gøre sin ret gældende ved et civilt søgsmål f. eks. om anerkendelse af sin ret til tingene. Et sådant søgsmål må rettes mod den, på hvis begæring beslaglæggelse er sket, og efter omstændighederne tillige mod sigtede.

Efter § 799 bortfalder beslaglæggelsen, når forfølgning frafaldes, eller sigtede frifindes. Dette gælder efter bestemmelsens ord ubetinget, altså også i situationer hvor det civilretlige krav må antages at bestå. Beslaglæggelsen er nøje knyttet til strafforfølgningen, og afvises det borgerlige krav i medfør af § 991, stk. 4, er beslaglæggelsen ikke længere hjemlet og må ophæves af retten efter § 799.³⁴ Modstykket til den kontrol med arrest, der sker ved justificationssagen, er ved beslaglæggelse kriminalrettens kontrol under behandlingen af straffesagen, og ophører denne kontrol med beslaglæggelsen, må også beslaglæggelsen falde bort. Den forurettede er herefter henvist til at sikre sig ved civilretlig arrest eller forbud efter §§ 612 ff.

Virkningen af beslaglæggelsen er efter § 798 den samme som af arrest. Beslaglæggelsen viger således for udlæg og konkurs. UfR 1948.296 Ø angår en udlægsforretning i et beløb, som politiet havde taget i forvaring, idet man mente, det hidrørte fra bedragerier. Da pengene agtedes anvendt til dækning af sagsomkostninger og erstatningskrav, kunne bevaringstagelsen ikke antages at være sket i medfør af Retsplejelovens § 745, men kunne kun være iværksat på grund-

34. Jfr. *Straffeprocudkast 1899* motiverne sp. 118.

lag af § 797. Da retskendelse ikke var afsagt, og en kendelse iøvrigt kun ville have haft retsvirkning som arrest, fremmedes udlægget.³⁵

Har en fører, der er hjemmehørende i udlandet, med et udenlandsk motorkøretøj begået en færdselslovsovertrædelse her i landet, kan politiet efter Færdselslovens § 69, stk. 3, som affattet ved lov nr. 223 af 4. juni 1969 tilbageholde køretøjet her i landet, indtil erstatningen er betalt, eller der er stillet sikkerhed for betalingen.³⁶ Samme regel gælder bøder, sagsomkostninger og præmier for lovpligtig ansvarsforsikring. Reglen gælder ikke for førere, der er hjemmehørende i de andre nordiske lande, jfr. § 69, stk. 5. Er beløbet ikke betalt inden 2 måneder efter endelig dom eller forlig, kan der søges fyldestgørelse i køretøjet, selv om føreren ikke er ejer af det, (men dog i lovlig besiddelse af det, jfr. § 69, stk. 4). Ifølge § 69, stk. 4, sker tilbageholdelsen efter reglerne i Retsplejelovens §§ 745 og 746 om konfiskandum. Tilbageholdelsen kan kun ske, hvis det findes påkrævet, og ikke hvis føreren har »grønt kort«.³⁷ Var føreren i uberettiget besiddelse af køretøjet, kan beslaglæggelse ikke ske. På grund af pligten til at tegne ansvarsforsikring er bestemmelsen uden større betydning for erstatningskrav.³⁸

VI. Fuldbyrkelse.

Er skaden sket ved en adfærd, der omfattes af Færdselslovens § 65 eller af Hundelovens § 8 (tidligere § 15), er skadelidte sikker på at få dækning gennem ansvarsforsik-

35. Jfr. *Gomard*: *Fogedret* s. 62.

36. Jfr. ovenfor i kapitel 6, II.

37. Jfr. FT 1968-69, tillæg A, sp. 3076.

38. Jfr. *Karnov* I s. 1218 note 257.

ringen. Også ved visse andre forseelsestyper er procenten af tilfælde, hvor skaderne faktisk dækkes og i almindelighed dækkes af forsikring meget stor. Som eksempler kan nævnes »glideskader« og overtrædelse af arbejderbeskyttelseslovgivningen. Ved berigelsesforbrydelser er forurettedes chance for at få oprejsning derimod meget ringe, hvis ikke selve de fravendte ting er i behold. Også voldsforbryderes økonomiske forhold er erfaringsmæssigt som oftest dårlige.

Retsplejelovens § 997, stk. 1, pålægger politiet at drage omsorg for straffedommens fuldbyrdelse også med hensyn til erstatning til den skadelidte, for så vidt denne begærer det. Politiet har dog ingen tvangsmidler til at gennemføre en inddrivelse. Justitministeriets cirkulære nr. 270 af 24. juli 1920, refereret i *Kommenteret Retsplejelov* § 997 note 3, gør nærmere rede for, hvori politiets bistand skal bestå. Politiet bør afkræve domfældte erstatningsbeløbet og, hvis han betaler, sørge for, at pengene kommer den forurettede i hænde. Erklærer domfældte sig ude af stand til at udrede erstatningen, skal politiet vejlede skadelidte med hensyn til, på hvilken måde inddrivelse kan ske, og hjælpe med at affatte begæringen om inddrivelse til fogden, hvis der kræves skriftlig begæring. Videre strækker politiets pligter sig ikke, og i praksis har pligten til at bistå den forurettede med opfyldelsen af dommen vistnok ikke stor betydning.

Tvangsinddrivelse må iværksættes af den berettigede selv. Efter § 997, stk. 2, inddrives erstatning, der er tilkendt nogen under straffesagen, samt andre ydelser der er pålagt den skyldige, efter den borgerlige retsplejes almindelige regler. Efter § 999, stk. 4, er også eksekutionsfristen den i borgerlige sager almindelige frist af 15 dage. § 999, stk. 4, nævner kun § 487, men ikke reglen i § 488 om adgangen til at afkorte eksekutionsfristen. § 488 kan vel derfor ikke anvendes i adhæsionsprocessen. Derimod kan der også efter dom-

fældelsen ske beslaglæggelse efter § 797, jfr. § 1002, st. 1, sidste pkt.³⁹

I tidens løb har forskellige muligheder for at effektivisere inddrivelsen af erstatninger for skade voldt ved forbrydelser været drøftet.⁴⁰ Det har således været foreslået at åbne adgang til inddrivelse af erstatningen ved løntilbageholdelse efter lignende regler, som gælder om inddrivelse af familieretlige underholdsbidrag.⁴¹ Forsåvidt angår politisagsforseelser må imidlertid mod en skærpelse af de almindelige regler om tvangsfuldbyrdelse fremhæves, at det undertiden er noget tilfældigt, hvilke erstatningspådragende handlinger og undladelser der er sanktioneret ved straf og hvilke alene ved erstatning, og at tilfælde i den første gruppe derfor ikke nødvendigvis er grovere forhold end dem, der omfattes af den sidste. Anderledes ved egentlig alvorlig kriminalitet, men her vil en altfor hårdhændet inddrivelse kunne være en væsentlig hindring for resocialiseringsbestrebelse.⁴² Ville

39. Arvelovens § 62, stk. 4, indeholder en regel om, at skal indehaveren af en arvet, båndlagt kapital yde erstatning eller godtgørelse i anledning af en af ham forsætligt eller uagtsomt forvoldt skade på person eller gods, kan det ved dom bestemmes, at beløbet skal kunne udredes af de båndlagte midler. Reglen er ikke begrænset til strafbare skadeforvoldelser, men kan vel særlig tænkes at blive anvendt i sådanne tilfælde. Bestemmelsen kan træffes ved dommen i adhæsionssagen eller under en selvstændig sag, jfr. nærmere *Kommenteret Arvelov* s. 237–39, *Ernst Andersen: Arveret* s. 111 og *Vetli* i J 1965.117–18.

40. Jfr. *Hurwitz: Kriminalrettens almindelige del* s. 604, NTfK 1950.265 f og *Bo Palmgren* i NTfK 1957.133 ff.

41. Jfr. det af Justitsminister Steincke den 13. januar 1939 fremsatte lovforslag om ændring af Ikrafttrædelsesloven, RT 1938–39, tillæg A, sp. 3789. Forslaget blev vedtaget af Landstinget, men nåede aldrig gennem Folketinget.

42. Jfr. *Bo Palmgren* i NTfK 1957.134 og SOU 1964:57 (Utsökningsrätt III) s. 63 ff og s. 77.

man indføre løntilbageholdelse til dækning af kriminelle erstatningskrav, burde anvendelsen af dette middel i alt fald betinges af rettens afgørelse i hvert enkelt tilfælde.⁴³ En anden mulighed, som dog kun i forholdsvis få tilfælde ville have væsentlig praktisk betydning, er indførelsen af et konkursprivilegium for skadelidte; men dette støder afgørende an mod de ved lov nr. 332 af 18. juni 1969 lykkeligt gennemførte bestræbelser på afskaffelse af alle andre privilegier end lønprivilegiet, jfr. Betænkning nr. 423 af 1966 s. 19. En rimelig ændring, som bl. a. er anvist af *Bo Palmgren* i NTfK 1957.137, var at give erstatningskrav fortrin ikke blot for konfiskation, jfr. herved Straffelovens § 77, men også for bøder. Her opstår imidlertid vanskeligheder med hensyn til afsoning af bøderne. Resultatet synes at måtte blive, at man må nøje sig med de almindelige inddrivelsesmidler.

Efter Straffelovens § 57, stk. 1, nr. 7, kan det i betingede domme som vilkår fastsættes, at domfældte skal betale erstatning for det tab, der er forvoldt ved lovovertrædelsen. At sanktionere manglende opfyldelse af et civilretligt krav med frihedsstraf vil ikke i almindelighed være tilrådeligt, og hvor bestemmelsen er brugt, vil retten formentlig som oftest vige tilbage for at bestemme indsættelse til strafafsoning, fordi domfældte ikke med tilbørlig iver har bestræbt sig for at opfylde sine forpligtelser. Fastsættelsen af sådant vilkår sker da heller ikke særlig hyppigt i danske betingede dom-

43. Jfr. den i note 42 nævnte betænkning s. 74–78. Betænkningen fremhæver, at det vil være meget vanskeligt for retten at afgøre, hvor stor en del af et større erstatningsbeløb der bør kunne inddrives på denne måde. Løntilbageholdelse hos de kriminelle skadevoldere vil antagelig ofte føre til, at de opgiver deres arbejde, og den økonomiske betydning for skadelidte vil derfor være ringe. Betænkningen kommer til det resultat, der ikke bør gives adgang til løntilbageholdelse for disse krav.

me. Derimod synes man i Sverige at have haft gode erfaringer hermed.⁴⁴ Efter norsk Straffelov § 52, nr. 5, *skal* retten som vilkår for betinget dom pålægge domfældte at yde sådan erstatning, som forurettede har ret til og gør krav på, og som retten mener domfældte har evne til at betale.⁴⁵

44. Jfr. Nordisk Kriminalistisk Årsbok 1957 s. 202 og Brottsbalken § 27:5 og Kommentaren dertil af *Nils Beckman m. fl.*, bind III, 1967, s. 99 f. En vis skepsis kommer dog til udtryk i udtalelserne refereret i SOU 1964:57 s. 64.

45. Jfr. nærmere *Andenæs: Alminnelig Strafferett*, 1956, s. 410.

Litteraturfortegnelse

- Andenæs, Johs.:* Almindelig Strafferett, 1956
– – Straffeprocessen i første instans, 1962
Andersen, Ernst: Arveret, 1967
Andersen, Poul: Dansk Forvaltningsret, 5. udg., 1965
Bech, Robert: Adcitation og Litisdenuntiation, 1965
Beckmann, Nils m. fl.: Brottsbalken, kommentar, 1969
Bentzon, A. Drachmann og Knud Christensen: Kommentar til Forsikringsaftaleloven, 2. udgave, 1952
Borum, O. A.: Lovkonflikter, 6. udg., under medvirken af Allan Philip, 1967
Conard et al.: Automobile Accident Costs and Payment, 1964
Ekelöf, Per Olof: Rättegång II, 2. uppl., 1965
v. Eyben, W. E.: Formuerettigheder, 3. udg., 1968
– – Strafudmåling, 1950
Festskrift til Henry Ussing, 1951
Frandsen, Bjarne: Håndbog i Færdselslovgivningen, 6. udg., 1962
Gomard, Bernhard: Fogedret, 2. udg., 1966
– – Forholdet mellem erstatningsregler i og uden for kontraktsforhold, 1958
Gomard, Bernhard, Victor Hansen og Stephan Hurwitz: Kommenteret Retsplejelov, 2. udg., 1964
Goos, C.: Den danske Kriminalproces, 1888
Harper and James: The law of Torts, 1956
Hurwitz, Stephan: Den danske Strafferetspleje, 2. udg., 1949
– – Kriminalret Almindelig del, 1. udg., 1952

Hurwitz, Stephan og Bernhard Gomard: Tvistemål, 4. udg., 1965
Illum, Knud: Dansk Tingsret, 2. udg., 1966
Jørgensen, Stig: Erstatning for personskade og tab af forsørger, 2. udg., 1963
 – – Erstatningsret, 1966
Jørgensen, Stig, Preben Lyngsøe og Hans Thranow: Dansk forsikringsret, Almindelig del, 1965, Speciel del, 1966
Keeton and O'Connell: Basic Protection for the Traffic Victim, 1965
Kobbernagel, Jan: Konkurrencens retlige regulering II, 1961
Koktvedgaard, Mogens: Lærebog i den danske Strafferetspleje, 1968
Krabbe, Oluf H.: Borgerlig Straffelov af 15. april 1930, 4. udg., 1947
Kruse, Anders Vinding: Erstatningsretten, 1964
Munch-Petersen, Hans: Den danske Retspleje, 2. udg., 1923–26
Olivecrona, Karl: Rättegången i brottmål, 2. uppl., 1961
Peters, Karl: Strafprozess, 2. Aufl., 1966
Retsplejeloven gennem 50 år, jubilæumsskrift 1969
Ross, Alf: Dansk Statsforfatningsret, 2. udg., 1966
Skeie, Jon: Den norske straffeprosess II, 1939
Smith, Jørgen: Skatteunddragelser, 1961
Stang, E.: Utvalgte emner av rettergangsmåten i straffesaker, 3. utg., 1961
Ussing, Henry: Aftaler, 3. udg., 1950
 – – Erstatningsret, 1946
 – – Køb, 4. udg. ved Anders Vinding Kruse, 1967
 – – Obligationsret, Almindelig del, 4. udg. ved Anders Vinding Kruse, 1967
Ussing, Henry og C. C. Dybdal: Gældsbrevslovene, 2. udg., 1940
Vestberg, Adam: Forsikringsydelse og Erstatningsansvar, 1957
Waaben, Knud: Betingede Straffedomme, 1948

Forkortelser

FT	Folketingstidende
H	Højesteretsdom eller -kendelse
HRT	Højesteretstidende
J	Juristen
JD	Juristens Domssamling
NJA	Nyt Juridisk Arkiv
NRt	Norsk Rettstidende
NTfK	Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab
RT	Rigsdagstidende
SH	Sø- og Handelsrets dom eller kendelse
SOU	Statens offentliga utredningar
StPO	Strafprozessordnung
U	Underretsdom eller -kendelse
UfR	Ugeskrift for Retsvæsen
V	Vestre Landsrets dom eller kendelse
VLT	Vestre Landsrets Tidende
Ø	Østre Landsrets dom eller kendelse

Domsregister

<i>NRt</i>		<i>UfR</i>	
1916.695	208	1924.103	V 214
		1924.188	Ø 165
		1924.211	H 183
<i>VLT</i>		1926.197	Ø 219
1933.13	238	1927.143	Ø 173
1933.109	165, 220	1927.398	Ø 207
1933.122	181	1928.703	H 183
1934.272	103	1929.145	V 207
1934.355	103	1929.308	H 183
1935.345	105	1929.738	V 226
1939.73	198	1930.734	V 208, 209
1939.314	118	1931.138	V 71
1940.285	102	1931.250	H 193, 195
1941.104	118	1932.588	V 151
1943.258	208	1932.825	Ø 237, 242
1948.145	185	1932.1103Ø	200
1948.241	201	1933.830	Ø 211
1950.41	79	1934.373	Ø 211
1956.3	112	1934.392	Ø 39
1956.59	158	1934.645	H 105
1956.224	112	1934.1108Ø	134
<i>HRT</i>		1934.1112Ø	211
1934.629	204	1935.315	H 204
1937.558	91	1935.523	H 109
<i>JD</i>		1935.622	Ø 83
1954.30	71	1935.857	Ø 211
1954.73	71	1936.35	H 183
		1936.351	H 161

1936.637 Ø 83	1955.1054V 112, 113, 180, 219
1936.823 Ø 94	1955.1059Ø 181
1936.845 Ø 239, 241, 245	1956.115 V 164, 220
1936.1040H 88, 193	1956.131 V 190, 218
1937.367 V 188	1956.695 H 212
1937.405 Ø 102	1957.197 Ø 186, 219
1937.438 Ø 103	1957.370 V 90
1937.1119Ø 200, 215	1957.848 V 79, 190, 217
1938.639 Ø 208, 209	1958.83 H 84, 206
1938.652 Ø 186, 217	1958.160 Ø 216
1938.668 Ø 118	1958.162 Ø 228, 229
1938.1006Ø 147	1958.385 V 50
1938.1038H 83	1958.619 Ø 228
1938.1076V 85	1958.998 V 79, 185
1938.1091V 92	1958.1045Ø 79
1938.1107Ø 217	1959.41 H 227
1940.983 H 209	1959.181 H 98
1941.284 H 244	1959.223 V 79, 185
1944.216SH 237	1959.357 V 211, 212
1944.880 V 195, 197	1959.359 V 218
1945.1144Ø 248, 249	1959.521 V 216
1946.791 H 97	1959.538 V 166
1946.1285V 89	1959.728 Ø 58, 68, 168
1948.289 Ø 83	1959.791 V 111
1948.296 Ø 250	1960.67 H 54
1948.767 H 204	1960.364 H 208
1949.975 Ø 103	1960.438SH 78
1950.379 V 105	1960.819 H 91, 118
1951.392 U 86	1960.833 H 108
1951.625 Ø 230	1961.51 H 218
1951.814 V 50	1961.89 H 109, 110
1952.72 H 230	1961.695 U 74, 197
1952.511 H 96	1961.762 H 98
1952.638 Ø 105	1961.821 V 109
1952.1086Ø 96	1961.847 Ø 134
1954.155 Ø 95	1961.922 V 49, 71, 171
1954.297 H 98	1961.1047H 191
1954.330 V 97	1962.225 Ø 79, 134
1954.1024Ø 131	1962.249SH 107, 178
1955.336 Ø 198, 143	1962.539 V 152, 154

1962.747 H 195
1962.764 V 230
1962.767 V 186
1962.772 V 83, 105
1963.249 Ø 246
1963.642 V 134
1963.739 H 95
1963.857 Ø 134
1964.159 V 74
1964.767 Ø 83
1964.806 H 129
1964.841 V 98
1965.192 Ø 73
1965.787 V 142, 228
1965.847 H 96
1965.862 H 179, 182
1966.50 H 208
1966.142 H 109
1966.205 Ø 47
1966.244 H 57
1966.320 V 97, 99
1966.355 Ø 134, 197
1966.495 Ø 52
1966.558 H 191, 218

1966.561 H 111
1966.620 V 227
1967.2 H 79
1967.72 H 48, 50
1967.270 H 83
1967.292 H 81
1967.382 V 229
1967.393 V 231
1967.405 Ø 52
1967.467 H 47, 48, 49
1967.482 H 173
1967.547 V 118, 191, 203
1967.677 H 97
1968.1 H 84, 109
1968.137 V 195, 217
1968.188 Ø 44
1968.331 V 229
1968.560 Ø 241, 243, 247
1968.640 V 240, 241
1969.317 H 240, 241, 243
1969.330 H 83
1969.353 H 208
1969.378 H 103
1969.395 H 94
1969.779 Ø 108

Sagregister

- Adhæsionsproces, begreb 14 f.
- fordele 36 f.
- historie 22 f.
- statistik 15.
- ulemper 40 f.
- Advokatbeskikkelse, se fri proces.
- Advokater 166, 171, 172.
- salær, færdselssager 226 f.
- kap. 89-sager 229 f.
- se også forsvarer.
- Afkræftelse i konkurs 90.
- Aftaler om erstatningskravet 170 f.
- Afvisning, straffesagens 68 f.
- Anbringender, som ikke er gjort gældende 162.
- Anerkendelsesdom 90 f.
- Anke alene af det borgerlige krav, ankebeføjelse 207 f.
- den ankede afgørelse 210 f.
- form og betingelser 213 f.
- nye krav 216 f.
- Anke i strafferetsplejens form, bevisanke, ankens behandling 206 f.
- færdselssager 205 f.
- revisionsanke 201 f.
- Ankeafkald 200.
- Anklagemyndighedens stilling under sagen 149 f.
- Ansvarsbegrundende kendsgerninger, forhold til tiltalen 71 f.
- Ansvarsforsikring, automobil 81 f, 251.
- frivillig 80 f.
- Appel, se anke og kære.
- Arrest 235.
- Begravelsesudgifter 109.
- Beslaglæggelse, erstatning for undladt 247.
- erstatning for uretmæssig 249.
- ophør 242, 250.
- retsvirkning 250 f.
- til sikring af erstatningskrav 247 f.
- udleveringskrav 235 f.
- Betinget offentlig påtale 172 f.
- Bevisførelse, den forurettedes adgang til 164 f.
- Biintervention 130 f.
- Borgerlige kravs behandling i

- straffesagen, anklagemyndigheden 149 f.
- den forurettede 147 f.
- forsvareren 152 f.
- fremsættelse af kravet 142 f, 159.
- hindringer for påkendelsen af kravet, se dette.
- sagens gang 154 f, se også procesform.
- Borttransport af bil 108.
- Bygningslovgivning, overtrædelse af 13, 107.
- Bødeforelæg 42, 62 f.
- forkyndelse 63 f.
- Båndlagt arv 253.
- Checksager 172.
- Civilproces, gælder dennes regler, 11 f.
- Court Congestion 19.
- Deliktsværneting 45.
- Domsrættens kompetence, 44.
- Dørlukning 161.
- Erstatningskrav, færdselssager 78 f.
- kap. 89-sager 76 f, 115 f.
- Faderskabssager 172.
- Fogedforretning, afgifter 225 f.
- initiativet 252 f.
- Forbud 235.
- Forhåndsafvisning 69.
- Forligsmægling 159 f.
- Forsikringsselskaber, meddelelse til 156 f.
- Forsvarer, faderskabssager 172.
- salær 152 f, 231 f.
- stilling under sagen 152 f.
- ægteskabssager 171.
- Forsørgertabserstatning 109.
- Forurettede, meddelelse til 154 f.
- stilling under sagen 147 f.
- Fremmed ret, adhæsionsprocessen i 29 f.
- forholdet til ved færdselssager 51 f.
- Fri proces 231 f.
- Fuldbyrdelse, konkursprivilegium 254.
- løn tilbageholdelse 253 f.
- ved fogden 252 f.
- ved politiet 252.
- vilkår i betingede domme 254 f.
- Fuldmagt, se procesfuldmagt.
- Færdselssager, historie 24 f, 119 f.
- Genoptagelse af adhæsions-sagen, alene 223 f.
- sammen med straffesagen 221 f.
- Grundejerforsikring 115.
- Hindring for påkendelse af borgerlige krav,
- grundlaget ufuldstændigt færdselssager 184 f.
- kap. 89-sager 182 f.
- indholdet af afgørelsen af strafspørgsmålet færdselssager 196.
- kap. 89-sager 188 f.
- præklusion færdselssager 197 f.
- kap. 89-sager 197.

- strafspørgsmålet ikke afgjort ved dom
 - færdselssager 187 f.
 - kap. 89-sager 195 f.
- ulempe for straffesagen
 - færdselssager 180 f.
 - kap. 89-sager 178 f.
- Hjemting 44 f.
- Hundelov, fuldbyrdelse 251.
- hindringer for kravs påkendelse 181, 185, 198.
- historie 27 f.
- mod hvem kan krav fremsættes 129.
- tiltalens genstand 71.

- Ikke-økonomisk skade 78, 87 f, 145.

- Kaskoforsikring 80.
- Kausalitet, se årsagsforbindelse.
- Kompetence, domstolenes, saglig 43 f.
- stedlig 44 f.
- Koncentrationsmaximen 201.
- Konkurrence, uretmæssig 91, 107.
- Kriminalpolitik 38 f, 254 f.
- Kumulation af krav mod skadevolder og dennes forsikrings-selskab 116 f.
- Kære 219 f.

- Litisdenuktion 130 f.
- Litispens 143.
- Luftfart 28.
- Lukket område, kørsel på 47 f.
- Lægeerklæringer, udgifter til 227 f, 233.

- Mindreårige, se umyndige.
- Modkrav 173 f.

- Normalpolice i auto 110.
- Norsk ret 29 f, 255.
- Nova i anken 216 f.
- Nukleare anlæg 28.
- Nævningesager, nævningernes kompetence 43, 44.

- Offentlige krav 92 f.
- Offentliggørelse af straffedom 88.
- Omstødelse af ægteskab 89, 171 f.

- Parter, begreb 100 f.
- hvem kan fremsætte krav
 - færdselssager 108 f.
 - kap. 89-sager 102 f.
- mod hvem kan krav fremsættes
 - færdselssager 119 f.
 - kap. 89-sager 114 f.
- umyndige, se dette.
- Partsevne 101.
- Personskade 110.
- Private straffesager 173.
- Procesformen, aftaler om kravet 170 f.
- almindelig karakteristik 175 f.
- forberedende skridt, inden krav rejses 154 f.
- forligsmægling 159 f.
- grundlaget for rettens afgørelse 160 f.
- inden krav er fremsat 154 f.
- indkaldelse til retsmøder 157 f.
- modkrav 173 f.

- særlige procesarter 171 f.
- tidspunkt for kravs fremsættelse 159 f.
- udeblivelse 167 f.
- Procesfuldmagt 145, 166.
- Proceshabilitet, forurettede 137 f.
- retsforlig 138 f.
- tiltalte 132 f.
- Procesrenter 95 f.
- Procesunderretning, fra en part, se litisdenuntiation.
- fra retten i færdselssager 131 f.
- Procesøkonomiske hensyn 36.
- Prækclusion af adhæsionsadgangen, færdselssager 197 f.
- kap. 89-sager 197.
- Pupilauctoriteterne, umyndiges retsforlig 138 f.
- Påstande, er retten bundet 161 f.
- Ransagning 241.
- Regreskrav, automobilansvarsforsikring 81 f.
- frivillig ansvarsforsikring 80 f.
- kaskoforsikring 80.
- policeregres i færdselssager 85 f.
- Renter, se procesrenter.
- Res judicata, litisdenuntiation 127 f.
- Retsafgifter 225 f.
- Retsforlig, aftaler om erstatningskrav 170 f.
- mægling 159 f.
- umyndige parter 138 f.
- Rettergangsbøder 233 f.
- Rettergangsfejl 203.
- Rettergangsfuldmagt, se procesfuldmagt.
- Sagens gang, se procesformen.
- Sagsomkostninger, færdselssager 226 f.
- kap. 89-sager 229 f.
- Salær, se advokat og forsvarer.
- Separation 90.
- Skadelidte, hensynet til 36 f.
- Skattekrav 94.
- Skilsmisse 90.
- Skriftlig meddelelse 145, 166.
- Skyld, tiltaltes som betingelse for kravs påkendelse 163 f, 188 f.
- Straffeproses 12 f.
- Strafudmåling 39 f.
- Svensk ret 31 f, 255.
- Sygekasser som repræsentant for skadelidte 167.
- Tab, bevis for lidt 78.
- Territorial begrænsning, Færdselsloven, forholdet til fremmed ret 51 f.
- kørsel på lukket område 47 f.
- Tilståelsessager, tiltalerejsning 60.
- Tiltalefrafald 39, 60 f.
- Tiltalen, 56 f.
- , efterfølgende opgivelse og begrænsning 67 f.
- , genstand 70 f.
- , forhold til ansvarsbegrundende kendsgerninger 71 f.
- Tiltalerejsning, færdselssager 56 f.
- kap. 89-sager 56.
- , adhæsion uden formelig tiltale 59 f.

– , opgivelse af krav om, færds-
sager 65 f.
Tiltalte, hensynet til 39 f.
Toldkrav 94 f.
Tysk ret 33 f.

Udeblivelse, andre end tiltalte
og skadelidte 170.
– skadelidtes 167 f.
– tiltaltes, politisager 168 f.
– andre sager 169 f.

Udlandssager, færdselssager
51 f, 251.

Udlejningsbiler 112 f.

Udleveringskrav, se vindika-
tionskrav.

Udlændinge, indkaldelse til rets-
møder 157 f.

– som parter 101.

Udstykning af erstatningskrav
146 f.

Udsættelse af erstatningskravs
behandling 41 f, 53 f, 178 f.

Umyndige, retsforlig med 138 f.

– som skadelidte 137 f.

– som tiltalte 132 f.

Unge lovovertrædere, tiltalefra-
fald 61.

Utilregnelighed 195.

Vekselsager 172.

Vindikationskrav 88, 114 f,
235 f.

Værge for umyndige, der er
skadelidt 137 f.

– der er tiltalt 132 f.

– retsforlig 138 f.

Værneting 44 f.

Arsagsforbindelse 71 f, 77.